

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LIV.
Fasciculus 15.

RÉVÉSZ BÉLA

**Az osztályharc fogalmának politikai és jogi
aspektusai az '50-es években**

SZEGED
1998

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae

ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, LÁSZLÓ BODNÁR, OTTÓ
CZÚCZ, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI,
IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL,
JÓZSEF RUSZOLY, LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, BODNÁR LÁSZLÓ, CZÚCZ
OTTÓ, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS,
MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA,
RUSZOLY JÓZSEF, TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

A Truman-doktrínától Sztálin haláláig terjedő hat év a hidegháború klasszikus korszaka – mégha kezdetének és végének időpontját olykor eltérően is jelöli meg az irodalom. Tartalmát az USA és a Szovjetunió fokozódó szembenállása nyomán létrejött világméretű polarizálódás jelentette. Az elhúzódó konfliktusért mindkét fél a másikat vádolta, és nagy erővel készültek a harmadik világháborúra – miközben a legvégsőig elmentek, hogy elkerüljék annak valóban bekövetkeztét. Mivel a „meleg háború” technikáinak kivételével minden egyéb eszköz a szembenálló felek rendelkezésére állt, így érthető, hogy egyes szerzők a hidegháború egészét elsősorban a demokrácia és a kommunizmus *ideológiai* konfrontációjának tekintették, amelynek célja végül is a közvélemény megnyerése volt.

Amerika világpolitikai helyzete és szerepe 1945 után alapvetően megváltozott. A hirtelen kialakult szuperhatalmi státusza globális politizálásra kényszerítette, pedig a második világháború előtt Európa belső problémáival gyakorlatilag nem foglalkozott. Ekkor viszont az Egyesült Államoknak egyre inkább tudomásul kellett vennie a Szovjetunió kelet-európai térhódításait. Ennek ellensúlyozására pedig határozottan fel kellett lépnie minden olyan kísérlet ellen, amely az így kialakuló *keleti tömb* további, nyugati irányú terjeszkedését jelentette volna.

A klasszikus hidegháború nyitányát gyakran 1947 tavaszára datálják. Truman, amerikai elnök a görög polgárháború kapcsán – 400 milliós támogatást ítélték oda Görög- és Törökországnak – nyilvánosan is meghirdetette gyorsan híressé vált doktrínáját a kommunizmus feltartóztatásáról. 1947. március 22-én pedig a Kongresszus előtt kijelentette: *„a szabad népekre erőltetett totalitárius rezsimek aláaknázzák a nemzetközi béke alapjait, és így az USA biztonságát is... A világ népei tőlünk remélik szabadságuk megőrzését.”* De 1949-re a SZU is atomhatalommá lett és ettől kezdve az *ez a háború lesz a végső* víziója jelent meg a nagyhatalmak szeme előtt. Érthető, hogy ettől kezdve mindent megtettek egy közvetlen szuperhatalmi konfliktus kirobbanásának elkerülésére. Ez jelentette az 1950–53 között dúló koreai háború sajátosságát is. Szinte többet jelentettek a rejtve maradt intenciók, mintsem a valódi háborús események. Mivel egy könnyen végzetessé váló konfliktusba egyik fél sem kívánt belebonyolódni, ezért – nyugati elemzők zsargonja szerint – a hátsó udvarban, közvetve, egy *pótháborúban* tették próbára egymás katonai potenciálját, tesztelték a feltartóztatási politika hatékonyságát, amely végül manifestálta az erőegyensúly tényét, megerősítette a patthelyzetet, és nem utolsósorban a katonai lobbi igényeinek is megfelelt.

A bizalmatlanság racionalitása azonban egy idő után irracionálissá kezdett válni. A háborús hisztériát a saját közvélemény meggyőzésére, miszerint az ellenség végső leszámolásra készül, már alig lehetett fokozni. 1955. március 16-án Eisenhower elnök be-

jelentette: az USA háború esetén taktikai nukleáris fegyvert vetne be.¹ A háború valószínűsége ezzel elért a szélső határáig. Két hónappal később létrejött a Szovjetunió és *sza-tellit államai* részvételével a Varsói szerződés, amelyre az USA egyszerűen úgy tekintett, mint a csatlósok megszállásának újabb igazolására.

Annak belátása, hogy már csak az utolsó lépés következhet, tárgyalóasztalhoz kényszerítette a nagyhatalmakat. 1955 október–november fordulóján a négy nagyhatalom külügyminiszterei csúcstalálkozón vettek részt Genfben. Dulles, amerikai külügyminiszter kijelentette: *a háborús veszély csökkent, a hidegháború a vetélkedés jegyében folytatódik*. Ez volt az a pont, amikor az Egyesült Államoknak – esetleg ki nem mondva, de világossá téve – a *status quo* fenntartása iránti igénye erősebbé vált, mint esetleg befolyási övezeteinek kiszélesítésére irányuló törekvései. A lassan induló hangsúlyeltolódást a szuezi válság és a magyar '56-os tragédia csak megtorpantotta, de meg nem állította, míg a direkt konfrontációt a '60-as évek elején fokozatosan a détente irányába történő elmozdulás váltotta fel.

A frontvonal két oldalán az érintett országok belpolitikai folyamatai híven követték a világtáborok szembenállásának aktuális eseményeit, érzékenyen reagáltak a taktikai-stratégiai fordulatokra és erős ideológiai érvrendszerrel közvetítették saját, belső közvéleményük felé a másik fél háborús készülődéseiből, a gyorsuló „fegyverkezési hajszá”-ból adódó globális fenyegetettség képét. A szovjet érdekszférába betagolt kelet-európai államok proletárdiktatúra/személyi kultusz időszak nem egyoldalú reflektálása a kor történéseinek. A kölcsönös félelem nyugaton is kitermelte a maga hidegháborús pszichózisát, kezdve az atomtitok fölötti monopólium elvesztése okozta társadalmi méretű sokk-tól a McCarthy-féle hisztérikus balodal-ellenességig, melynek szcenáriói nemigen különböztek a kommunista tábor klasszikus koncepciók pereitől. A lassan feltárolt levéltárak olyan újabb és újabb adalékokkal szolgálhatnak a ezeknek a politikai eseményeknek a megértéséhez, amely folyamatok makrostrukturális leírásai már viszonylag pontosan rávilágítanak az elmúlt évtizedek nagy fordulópontjaira; várat magára azonban a mélyben húzódó viszonyok finomszerkezetnek a feltárása, amely pedig éppen a hétköznapiság szintjén teheti a politikatörténeti analízist teljessé és hitelessé. A következő politika és jogi vonatkozású dokumentumok a hidegháború éveinek hazai története azon vonatkozásához kívánnak adalékot szolgáltatni, amely a marxista-leninista-sztálinista (dogmatikus) ideológiának a politikai gyakorlatot a legközvetlenebbül kiszolgálni képes alapkategóriájához, az osztályharc fogalmához kapcsolódik.

¹ Borhi László: Az Egyesült Államok és a szovjet zóna, 1945–1990. MTA TTI, Bp., 1994. 47. p.

1. „Basic” marxizmus

Az emberi társadalomra vetett futó pillantással is megállapítható, hogy nem egyöntetű, homogén tömeget alkot. A legkülönbözőbb csoportosulásokat találjuk benne: családot, rokonságot, törzset, nemzetet, államokat, pártokat, osztályokat, egyesületeket, vallási közösségeket stb. Közismert, hogy e csoportosulások közül a marxizmus az osztályoknak tulajdonítja a legdöntőbb jelentőséget. A kérdés az, hoigy ismérvek szerint történik az osztályokra tagolódás? A marxista ideológia úgy véli, hogy nem biológiai vagy faji szempontok szerint, hiszen egy és ugyanazon a fajon belül is különböző osztályok vannak. Nem is a képességekben mutatkozó egyéni különbségek szerint, ahogyan például Schumpeter vélte; mert – hangoztatja a marxista ideológia – , az, hogy valakinek lehetősége van-e képességeinek kibontakoztatására, már függ attól is, hogy melyik osztályhoz tartozik.

A marxista felfogás szerint gazdasági tényező dönti el, hogy az emberek ehhez vagy ahhoz az osztályhoz tartoznak-e, hiszen a társadalmi fejlődés döntő oka az anyagi termelés. A dogmatikus marxista ideológia azonban ezen a ponton is elutasít két, nézete szerint téves elméletet: az elosztási elméletet, amely a bevételi forrásokból akarja levezetni az osztálytagozódást, és az organizációs elméletét, amely az embereknek szervezőkre és végrehajtókra való tagolódásából vezette le az osztályokat. Végül a marxista ideológia szerint az osztálytagozódás szempontjából az a döntő, hogy az emberek milyen helyet foglalnak el a termelési folyamatban, kiváltképpen milyen a viszonyuk a termelési eszközökhöz. Megjegyzendő itt, hogy a ma érvényes dogmatikus marxista osztályfogalom nem annyira Marxra, mint inkább Leninre támaszkodik. Marx meghalt, mielőtt kidolgozhatta volna az osztályfogalom teljes végleges elemzését. „A tőke” III. kötetének kézirata „Az osztályok” című 52. fejezeténél szakad meg. A dogmatikus marxista ideológia a „teljes definíciót” Lenin „A nagy kezdeményezés” című népszerű írásában találja meg: „Osztálynak az emberek olyan nagy csoportjait nevezik, amelyek a társadalmi termelés történelmileg meghatározott rendszerében elfoglalt helyük, a termelési eszközökhöz való (nagyreszt törvényekben szabályozott és rögzített) viszonyuk, a munka társadalmi szervezetében játszott szerepük, következésképpen a társadalmi javak rendelkezésükre álló részének megszerzési módjai és nagysága tekintetében különböznek egymástól. Az osztályok az emberek olyan csoportjai, amelyek közül az egyik eltulajdoníthatja a másik munkáját, annak következtében, hogy a társadalmi gazdaság adott rendszerében különböző a helyzetük.”²

Ebben a megközelítésben az emberek közötti egyenlőtlenség, amely az osztályokra tagozódás alapja, nem állandó és szükségszerű, lényegi tulajdonsága az emberi társadalomnak, mint azt a polgári ideológusok próbálják elhíttetni az emberekkel; valaha – az őstársadalomban – nem voltak, és majdan – a kommunizmusban – megint nem lesznek osztályok. Az emberiség osztályokra tagolódása szükségszerű következménye volt a munkamegosztásnak, amelynek nyomán a magántulajdon is megjelent. Így az osztályok keletkezése a termelőerők fejlődésének szükséges előfeltétele volt. Ha azonban ezek egyszer elég magas fejlettségi fokra jutottak el, – mégpedig a munkafolyamatot totális méretekben társadalmasító kapitalizmussal –, akkor megszűnik az osztályok további fennállásának alapja. A szocializmusban nincsenek többé kizsákmányoló osztályok, a kommunizmusban pedig teljesen eltűnnek az osztályok.

A történelmi materializmus minden társadalmi alakulatban megkülönböztet alapvető osztályokat és átmeneti osztályokat. Az alapvető osztályok azok, amelyeket a szó-

² Lenin: A nagy kezdeményezés. Művei. 29. köt. Szikra 1953. 428. old.

ban forgó alakulat fő termelési módja hív életre: a rabszolgatartó rendben tehát a rabszolgatartók és a rabszolgák, a feudalizmusban a hűbérurak és a jobbágyok, a kapitalizmusban a tőkésék és a munkások. Emellett azonban minden alakulatban átmeneti osztályok is vannak, például a rabszolgatartó társadalomban szabad parasztok és kézművesek, a kapitalizmusban a földesurak, valamint a parasztok, ez utóbbiak többnyire szintén kizsákmányolt osztályt alkotnak (kivéve az úgynevezett falusi burzsoáziát, a kulákokat). Ezenkívül a tőkés társadalomban még középrétegeket is találunk, a kispolgárságot és az értelmiséget. A kispolgársághoz a kézművesek, kisiparosok, kiskereskedők tartoznak, akik nem idegen munkából élnek. Az osztályharcban a kispolgárság ingadozó magatartást tanúsít, mert egyrészt mint saját munkájából élő és a nagyburzsoázia által kizsákmányolt réteg a munkásokhoz csatlakozik, másrészt azonban mint magántulajdonos a burzsoáziához húz. Ezzel szemben az értelmiség (műszakiak, orvosok, tanárok, hivatalnokok, tudósok stb.) nem egynemű: felső rétege többnyire a tőkésék oldalán áll, alsó rétegei viszont könnyebben csatlakoznak a munkásosztály forradalmi harcához. A munkásság számára rendkívül fontos, hogy az értelmiség minél szélesebb köreit megnyerje magának.

Végül pedig minden társadalomban vannak még „lezüllött elemek, akik elvesztették osztályukhoz fűződő kapcsolatukat” (a kapitalizmusban a „lumpenproletariátus”: banditák, tolvajok, prostituáltak stb.).

A történelmi materializmus, amikor a társadalom osztályokra tagozódását tekinti döntőnek, nem akarja tagadni a társadalmi közösség egyéb formáinak jelentőségét sem. Az őstársadalomban a társadalmi közösség ilyen egyéb formái voltak, mint láttuk, a nemzetség és a törzs. Az őstársadalom felbomlása után jelentős szerepre tettek szert azok a népcsoportok, amelyek több törzsszövetség összeolvadásából jöttek létre. A kapitalizmus, amikor kialakította az egységes nemzeti piacot, megteremtette az előfeltételeket a népcsoportoknak nemzetté való átalakulásához, amelyek azután igen nagy jelentőségűvé váltak. A nemzet fogalmának még ma is az a definíciója mérvadó, amelyet Sztálin adott „Marxizmus és nemzeti kérdés” című művében. „A marxizmus-leninizmus szerint a nemzet az emberek történelmileg kialakult tartós közössége, mely a nyelvnek, a területnek, a gazdasági életnek és a kultúra közösségében megnyilvánuló lelki alkatnak közössége alapján keletkezett.”³ Ami pedig osztály és nemzet egymáshoz való viszonyát illeti, egyfelől a nemzeti közösség nem szüntetheti meg az osztálykülönbségeket, másfelől viszont az osztályszolidaritás túlerjed a nemzeti határokon.

Hogyan lehetséges azonban, hogy a szám szerint sokkal kisebb kizsákmányoló osztály uralkodni tud a lényegesen nagyobb létszámú kizsákmányolt osztály felett? Ennek az uralomnak az alapja a termelési eszközök magántulajdona. Ám a gazdasági hatalom egymaga nem elegendő, közvetlen erőszakszervezetre is szükség van. Ezt a szerepet tölti be az állam a maga fegyveres erejével (hadsereg, rendőrség), bíróságaival, börtöneivel stb. „Az állam... lényege az, hogy a gazdaságilag uralkodó osztály politi-kai hatalma.”

A jognak is az a feladata, hogy az uralkodó osztály érdekeinek védelmét szolgálja. A jog, mint ahogyan „A Kommunista Kiáltvány” nyomán megfogalmazzák, az uralkodó osztály törvényre emelt akarata. Ennek következtében kimondottan osztályjellege van, a társadalmi élet gazdasági viszonyait tükrözi vissza, és tartalmilag ezek a viszonyok determinálják.

A marxista ideológia is különbséget tesz államtípus és államforma között. Ebben az esetben az állam típusa attól függ, hogy melyik osztály szolgálatában áll. Így a történelemben három kizsákmányoló államtípus volt: a rabszolgatartó állam, a hűbéri állam

³ Sztálin Művei. 2. köt. Szikra, Bp., 1949. 186. p.

és a burzsoá állam. Ezekről a kizsákmányoló államoktól alapvetően különbözik a szocialista állam, amelyben a hatalom a dolgozóké, a társadalom nagy többségéé. Az államformát viszont az állami szervek és az igazgatás szervezete határozza meg (monarchia, köztársaság stb.). Ugyanaz az államtípus különböző államformákban jelenhet meg (így például a rabszolgotartó állam formája Egyiptomban keleti despotizmus volt, Athénban demokrácia, Rómában arisztokratikus köztársaság, majd később császárság). Hogy egy államtípus milyen formát ölt, a gazdasági struktúrától függ. Így például a korai feudalizmus politikai szétforgácsoltsága a gazdasági szétforgácsoltságot tükrözte vissza. Később azonban, amikor megerősödtek a különböző vidékek és államok gazdasági és kereskedelmi kapcsolatai, kialakult az abszolút monarchia alakjában a központosított állam.

A burzsoá állam is különböző formákban jelentkezhet, az alkotmányos monarchiától a demokratikus köztársaságon át a fasiszta diktatúráig. A polgári demokráciától a politikai reakció felé végrehajtott fordulat jellegzetes kísérő jelensége a szabad versenyről a monopolkapitalizmusra való átmenetnek. A faszizmus az imperialista burzsoázia „kétségbeesett kísérlete” arra, hogy a demokratikus szabadságjogoknak és a személyiség jogainak felrúgásával mentse meg az erősödő munkásmozgalomtól veszélyeztetett uralkodó helyzetét.

A polgári demokráciát a tőkés és a munkásosztály pusztán formális egyenjogúsága jellemzi. A polgári államgépezet úgy van berendezve, hogy „...a dolgozó tömegeket távol tartja a politikai életben, az állam kormányzásában való döntő részvételtől... Még azokban a tőkés országokban is, amelyekben formálisan mindenki egyenlő jogokat és szabadságokat élvez, a vagyonosok és a vagyontalanok igen különbözőképp tudnak élni jogaikkal. Tényleges szólás-, sajtó- és egyéb szabadságuk csak azoknak van, akik rendelkeznek a gyűléstermekkel, a nyomdákkal és az újságpapírral, vagyis elsősorban olyan hivatalnokokból áll, akik nem kötelesek beszámolni a választóknak.”⁴

„A dolgozók harcától megrémült reakciós ideológusok azt állítják, hogy az osztályharc a haladás akadály, veszélyes eltérés a társadalmi fejlődés normális menetétől. Semmi sem állhat messzebb az igazságtól, mint ez az állítás...”⁵, mert az osztályharc nem akadály a haladásnak, hanem éppen ellenkezőleg, a társadalmi fejlődés hajtóereje. Az osztályharc az osztálytársadalomban szükségszerűen következik az ellentétes osztályérdekekből. Az osztályérdek szempontjából nem valamely osztály tagjainak egyéni tudata a mérvadó, hanem a termelési folyamatban elfoglalt objektív helyük; könnyen előfordulhat, hogy valódi érdekeiknek nincsenek tudatában. Így például a munkások azt hihetik, hogy érdekük a munkaidő megrövidítése. Valójában azonban igazi érdekük a tőkés kizsákmányolástól való megszabadulás a kapitalizmus megdöntése útján. Éppen ebből következik, hogy a proletariátus legbensőbb lényegét tekintve forradalmi osztály.

Előfordulhat, hogy különböző osztályoknak azonosak az érdekeik. Ekkor szövetségre van lehetőség. Így ez a helyzet a munkásosztály, a parasztság és a kispolgárság tekintetében. A proletariátus főleg három formában vívja osztályharcát a burzsoázia ellen: gazdasági, politikai és ideológiai harc alakjában.

A *gazdasági osztályharc* (időben) az első forma. Ennek keretében a munkásosztály szakszervezetekbe és hasonló szövetségekbe tömörül, sztrájkokat folytat, hogy ezzel javítson gazdasági helyzetén. A gazdasági harc nagy jelentőségű, mert a tőkés felhalmozás törvénye szükségszerűen a munkásosztály abszolút és viszonylagos elnyomorodására vezet. Ebben az értelemben a dogmatikus marxista ideológia még sokáig fenn kívánta

⁴ Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra, Bp., 1950. 142. p.

⁵ i. m.: 515. p.

tartani a marxi elnyomorodási elméletet, mindenestre nem mint kivételt nem tűrő törvényt, hanem mint „uralkodó tendenciát”. A „viszonylagos elnyomorodás” azt jelentette, hogy „csökken a munkások részesedése a nemzeti jövedelemből, a kapitalistáké viszont ellenkezőleg, növekszik”. Az „abszolút” elnyomorodás pedig azt jelenti, hogy „...a munkásosztály életszínvonala elmarad a fennmaradásához szükséges létminimumtól”. Hogy az „abszolút elnyomorodásra” vonatkozó állítást a történeti tényekkel szemben fenn lehessen tartani, azzal a további korlátozással élnek, hogy az elnyomorodás folyamata nem egyformán megy végbe minden országban. Az abszolút elnyomorodás „...nem jelenti azt, hogy a munkások életszínvonala mindegyik kapitalista országban ma minden tekintetben alacsonyabb, mint tegnap volt”; ezért ezt a törvényt csak „uralkodó tendencia”-ként kell felfogni.

A proletariátus gazdasági harcának azonban a munkások gazdasági helyzetének javítása mellett még egy igen lényeges „haszna” van a kommunizmus szempontjából: elősegíti a munkásosztály radikalizálódását. A gazdasági harc révén lehet a legkönnyebben megértetni a munkásokkal az osztályharcnak mint a haladás motorjának szükségességét, s ezért jó harci iskola, és osztálytudatra neveli a munkásokat.

A gazdasági harcnak azonban minden fontossága mellett megvannak a maga korlátai: egymaga nem képes megszüntetni a kizsákmányolást és megdönteni a kapitalizmust. Ez csak a politikai harc révén érhető el. A gazdasági osztályharcot tehát szükségképpen ki kell egészíteni a politikai harccal. Különösen napjainkban gyakran szó sem lehet a gazdasági érdekek hatékony védelmezéséről politikai feladatok megoldása nélkül (harc a fegyverkezési kiadások, az új háború előkészületei ellen stb.). Ezért aztán a gazdasági sztrájk sokszor politikai jelleget ölt.

A politikai harcot a legkülönbözőbb eszközökkel vívják: tüntetésektől, politikai sztrájkoktól választási harcokon és parlamenti vitákon át egészen a fegyveres felkelésig. Ennek a harcnak a célja „...a tőkésosztály hatalmának megdöntése és saját hatalmának, a munkásosztály diktatúrájának megteremtése, majd a hatalom meghódítása után a hatalomnak mint a kommunista társadalom építése eszközének megszüldárdítása”.

A kommunista ideológia szerint a pártok lényege általában az, hogy eszközül szolgáljanak az osztályok politikai harcában. A pártok mindig egy osztály érdekeit juttatják kifejezésre és annak harcát vezetik. E felfogás bírálói többek között az Egyesült Államokban fennálló kétpártrendszerre való hivatkozással vonták kétségbe a pártok osztályhoz kötöttségével kapcsolatos koncepciót. A demokraták és a republikánusok követői ugyanis a lakosság valamennyi rétegeiből toborzódnak. A dogmatikus marxista ideológia azzal véli elűzni ezt az ellenvetést, hogy mindkét pártot mint a monopoltőke szolgálatában álló burzsoá pártot jellemzi, s harcukat harmadrendű kérdések körül folyó látszólagos csatározásnak minősíti.

A munkásosztály gazdasági és politikai osztályharca mellett azonban létezik még az ideológiai harc is. Ennek az a célja, hogy megszabadítsa a munkásosztályt a polgári eszméktől és előítéletektől, hogy „bevigye” a munkástömegekbe a szocialista ideológiát, és tudatára ébressze őket osztályérdekeiknek. Az egyszerű munkás számára ugyanis nem mindig könnyű megérteni, hogy ő egy bizonyos osztálynak a tagja. A szakképzett esztergályos és a segédmunkás között mind a munkafeltételek, mind az életszínvonal terén különbségek vannak. Ezért többször is előfordulhatott, hogy egyes munkásszövetségek más munkások rovására próbáltak maguknak előnyöket kiharcolni. Gyakran a képzetlen munkások hajlamosak arra, hogy sorsukat személyes kudarccal magyarázzák, és munkástársaik rovására próbáljanak feljebb emelkedni. Ehhez járul még, hogy a polgári ideológia és propaganda befolyása megnehezíti a munkásoknak osztályérdekeik felismerését.

Ezért a marxista párt feladata bevinni a munkásosztályba az igazi osztálytudatot. De a munkásosztály magától csak a „szakszervezeti tudat”-ig juthat el, valódi szocialista tudatig nem. Ezt csak „kívülről” lehet bevinni a munkásságba. A marxista párt feladata tehát felébreszteni a munkástömegekben ezt a tudatot, s folyamatosan védelmezni annak tisztaságát a burzsoá és reformista torzításokkal szemben.

Az osztályharc csúcspontjának a marxista felfogás a társadalmi forradalmat tekinti. Ez fordulópontot jelent a társadalom fejlődésében: a régi alakulat helyébe új alakulat lép. Legmélyebb oka az új termelőerők és az elavult termelési viszonyok közötti konfliktus. Az uralkodó osztályok azonban szembeszegülnek a változással, mert érdekük a régi termelési viszonyok fenntartása. Érdekeik védelmére bevetik az államnak kezükben levő politikai erőszakszervezetét. Azt az ellenállást, amellyel az uralkodó osztályok az esedékessé vált gyökeres átalakulással szembeszegülnek, csak a társadalmi forradalom törheti meg.

Politikai tekintetben a forradalom fő ismérve az, hogy a hatalom az egyik osztály kezéből egy másik osztály kezébe megy át. Ebben különbözik tehát a forradalom a puccstól, amely utóbbi esetben a hatalom csak ugyanazon osztály bizonyos képviselőinek kezéből kerül át más képviselőinek kezébe. Ha egy megdöntött osztály hatalmát helyreállítják, ez ellenforradalom. Így a következő definícióhoz juthatunk: „A társadalmi forradalom olyan társadalmi fordulat; amikor megdöntik a magukat túlélő osztályok hatalmát, és megteremtik a haladó, forradalmi osztályok hatalmát.” A „forradalom” fogalma ezek szerint nem azonos a „fegyveres felkelés” vagy „polgárháború” fogalmával. Mert egyrészt előfordultak olyan fegyveres felkelések, amelyek nem voltak forradalmak, másrészt a leninista ideológia felfogása szerint fegyveres felkelés és polgárháború nélkül is lehetségesek forradalmak. A forradalmak óriási mértékben meggyorsítják a társadalom fejlődését; ezek olyan történelmi időszakok, amikor a néptömegek tudatossága és akarata a legmagasabb fokra hág. Ezért nevezte Marx a forradalmakat „a történelem mozdonyainak”; Egy, a Szovjetunióban megjelent – „A marxista filozófia alapjai” című – tankönyv pedig egyenesen „a történelem igazi ünnepeinek” nevezte őket.

De mit mond a marxizmus a forradalmak konstans jellegéről a történelemben? Minthogy a társadalmi forradalom csupán az osztályharc egyik mozzanata – adja meg a választ –, világos, hogy forradalmak sem lehetnek többé, ha nem lesznek már osztályok. Ezért a szocialista társadalomban a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondások már nem öltik konfliktusok alakját, mert „...a társadalmon belül már nincsenek osztályantagonizmusok, mert minden társadalmi csoportnak érdekében áll a szocialista termelési viszonyok erősítése és fejlesztése, s a politikai felépítmény e csoportok közös érdekeinek kifejezője és védelmezője. Ennélfogva a szocialista társadalomban keletkező ellentmondások megoldhatók társadalmi forradalom nélkül.”⁶

De hogyan egyeztethető össze mindez a történelem dialektikájával, amelynek elvégre a szocialista társadalomban is hatnia kell? Hiszen a dialektika nemcsak azt mondja, hogy az „ellentmondások” a fejlődés hajtóerői, hanem azt is, hogy a fejlődésben a mennyiségi változást minőségi átalakulásnak kell felváltania, amikor is „ugrás” révén következik be az átmenet az új kvalitásba. Ha minden fejlődést belső „ellentmondások” váltanak ki, és ha a szocialista társadalom létrehozásával a történelem nem áll meg, akkor azt kell gondolni, hogy a szocialista társadalomban is lennie kell valamilyen „ellentmondásnak”, illetve ellentétek harcának társadalmi téren, azaz lennie kell valamilyen formában osztályharcnak. S ha minden fejlődésnek fel kell mutatnia egy evolúciós és egy revolú-

⁶ Lenin: Beszéd a kormányzósági rendkívüli bizottságok IV. konferenciáján. LÖM. 40. köt., Kossuth, Bp., 1974. 111. p.

ciós fázist, akkor ennek szintén érvényesnek kellene lennie a szocializmus társadalmi fejlődésére is; a szocializmusnak és a kommunizmusnak – amely voltaképpen egyetlen társadalmi alakulat – szintén át kellene adnia a helyét minőségi ugrás útján egy újabb társadalmi formának.

A materialista dialektika törvényeinek tanításai ismerik azt a megoldást, amelyet a dogmatikus marxista ideológia e nehézségekre készenlétben tart. Ami azt a problémát illeti, hogy a társadalmi fejlődés hajtóereje ellentmondás kell hogy legyen, a megoldás az antagonisztikus és nem-antagonisztikus ellentmondások közötti különbségtételben keresendő; a szocialista társadalomban, úgymond, csak nem-antagonisztikus ellentmondások vannak; ezenkívül az osztályharc helyébe négy másik hajtóerő lép a társadalmi fejlődés terén: a szocialista társadalom erkölcsi-politikai egysége, a szocialista tábor nemzeteinek barátsága, amely a nemzeti antagonizmusokat váltja fel, továbbá a szocialista hazafiság, és végül a bíráló és önbírálat. Azt a nehézséget, amely azzal kapcsolatos, hogy az új társadalmi minőségre való átmenethez forradalomra van szükség, szintén bizonyos inkonzekvenciával oldják meg, amennyiben megkülönböztetik az új minőségre való átmenet esetében a robbanásszerű és a fokozatos ugrásokat. Az ugrások csak az osztálytársadalomban öltik „robbanások” formáját, de a szocialista, osztály nélküli társadalom fejlődésében az ugrások inkább fokozatos jellegűek. Ilyen minőségi átmenetek, amelyeket már nem társadalmi forradalom biztosít, többek között forradalmi fordulatok „...a tudományban, a technikában, a társadalmi termelőerők fejlődésében...”, s ezek továbbra is okvetlenül végbe fognak menni.

2. A marxista ideológia konfliktusorientáltsága

„Kibékíteni” az egymással harcoló osztályokat, megszüntetni a közöttük folyó harcot nem lehet – állítja a marxista ideológia. A társadalom antagonisztikus osztályokra való tagozódást viszont ki lehet küszöbölni a kizsákmányoló osztályok felszámolása révén. Azonban a harcot, amíg az antagonisztikus osztályok fennállnak, lehetetlen megszüntetni. – adja meg az államelméleti alaphangot a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban legtöbb kiadást megért sztálinista egyetemi tankönyv (melynek bizonyos gondolatai – nem csupán tartalmát tekintve, de még szóhasználatában, retorikai fordulataiban is – ismerősen lehetnek még a közelmúlt, „reformistának” nevezett irodalmából is).⁷

Az államot az osztályuralom szervezetének tekinti. Ezért belső funkciója az *elleneséges osztályok ellenállásának elnyomása* (a szocialista államban természetesen csak addig, amíg ezek az osztályok nincsenek felszámolva). Az állam az államok rendszerében él, élete és működése más államokkal szemben fennálló kölcsönös viszonylatokban nyilvánul meg. Innen származtatható a külső funkciója, nevezetesen: *az uralkodó osztály érdekében külső támadás ellen védeni az országot* – vagy ami csupán a kizsákmányoló államra jellemző – más államokat megtámadni. Rátérve a szovjet hatalomgyakorlás sajátosságaira megállapítják a szerzők, hogy az egyetlen állam, amely az egész társadalom osztatlan és szilárd támogatását élvezi, s ebből meríti főerejét, a szovjet szocialista állam, igaz, csak abban az állapotában, amikor *a kizsákmányoló osztályokat már felszámolták* és a társadalom már csak dolgozó osztályokból áll. Azt viszont elismeri, hogy ez egy egé-

⁷ Arszanov, M. A. – Kecsekjan, Sz. F. – Manykovszkij, B. Sz. – Sztrogovics, M. Sz.: *Teorija goszdorsztva i prava*. Goszjurizdat, Moszkva, 1949. (magyarul) Állam- és jogelmélet, Tankönyvkiadó, Bp., 1951. 66. p.

szen különleges jelenség és korántsem jellemzi az államokat „általában”. Emellett még a szocialista állam is rendelkezik, mint közhatalom, a szükséges kényszereszközökkel és a kényszerrel meg is valósítja.⁸

A „jogrend és törvényesség” kategóriái természetesen ismertek és használatosak. A szocialista törvényesség ugyanis módszer a munkáosztály diktatúrájának és a szocialista építésnek a megvalósítására. Ez kifejezésre jut abban az elvben, amely szerint a Szovjetállam minden szerve, hivatalos személyei és állampolgárai szigorúan és tántoríthatatlanul betartják a Szovjethatalom törvényeit... A szocialista törvényesség hatalmas és hathatós módszer a szocialista építés megvalósítására: megteremti azokat a feltételeket, amelyek a szocialista építés megszilárdítása, s azoknak a legyőzése céljából szükségesek, amelyekbe a szovjet nép az osztálynélküli kommunista társadalom építése közben ütközik. A szocialista törvényesség biztosítja a szovjet társadalomban az emberek egymáshoz való viszonyának a szilárdságát, határozottságot visz a hatalom szerveinek hatáskörébe, az állampolgárok jogaiba és kötelezettségeibe, fenntartja az állami fegyelmet a „hivatalos személyek” és az állampolgárok tevékenységében. A szocialista törvényesség olyan jogi atmoszférát teremt a társadalomban, amelyben a szocialista építés minden résztvevője ismeri saját jogait és kötelességeit, a törvényes érdekek védelmében részülnek és mindenki teljes joggal élhet abban a meggyőződésben, hogy a szovjet törvények bármilyen megsértését, az önkény minden megnyilvánulását és a szovjet törvényekkel szembeni tiszteletlenséget haladéktalanul orvosolja a szocialista állam. „Emlékeztet”, hogy 1919. augusztusában Lenin a „Munkásokhoz és dolgozókhöz a Kolcsakon aratott győzelem alkalmából írt levél”-ben felhívást intézett a Szovjethatalom törvényeinek szigorú megtartására és rámutatott arra, hogy minden törvényt sértés olyan „rés”, amelyet a dolgozók ellenségei nyomban kihasználnak.⁹

A szovjet proletárhatalom állama természetesen alapjaiban különbözik mindenféle kizsákmányoló államiságtól, így a fasiszmusétól is. Mindenekelőtt a fasiszta államra igen jellemzőnek tartják a demagóg propagandát. Jellemzője továbbá a sovinizmus, a nacionalizmus és az embergyűlölő fajelmélet propagálása, amelynek feladata a fasiszta demagógia előmozdítása és a támadó háborúk ideológiai előkészítése is. A szocialista állam viszont nemcsak általában új típusú állam, hanem egyben magasabb történelmi típusú állam is. Ezt politikai szempontból azzal magyarázzák, hogy kezdettől fogva a munkáosztály által vezetett dolgozók érdekeit képviseli, azaz a társadalom túlnyomó többségének a képviselőjeként lép fel. Később, a kizsákmányoló osztályok megsemmisítése után, az egész nép érdekeinek kifejezőjeként, valódi népi államként jelentkezik. Innen származik politikai szilárdsága és állandósága, minthogy az egész nép támogatja, valamint hatalmának szervező ereje, minthogy a dolgozók minden rétegének tevékeny segítségét élvezzi, akik részt vesznek az államépítésben. Kulturális téren viszont támogatja a kultúra és művészet korlátlan felvirágzását és fejlődését, a társadalom valódi kultúrforradalmának a megvalósulását, ellentétben a burzsoá állammal, amely gátolja a kultúra emelkedését, sőt egyenesen az emberiség által felhalmozott kultúrártékek megsemmisítésére tör, a barbárság, a vadállatiasság meghonosításáig megy... A kultúra területén tehát, „mint más területen is”, különösen világosan nyilvánul meg a szovjet állam felsőbbrendűsége a kizsákmányoló állammal, így a burzsoá állammal szemben is.¹⁰

Sztálin a proletárforradalom jellegzetes, a polgári forradalomtól eltérő vonásait

⁸ i. m. 79. p.

⁹ Idézi Visinszkij, A. J.: Bírósági szervezet a Szovjetunióban. Goszjurizdat, Moszkva, 1940. 40–45. pp.

¹⁰ i. m. 173. p.

elemezve az alábbi különbségekre tartotta fontosnak felhívni a figyelmet, amelyek a proletárdiktatúra funkcióinak megértése szempontjából is hasznosak:

– A polgári forradalomnak rendesen betetőzése a hatalom megragadása, ellenben *a proletárforradalomnak csak kezdete a hatalom megragadása és a proletárforradalom a hatalmat emelőnek használja a régi gazdaság átépítésére és az új gazdaság szervezésére.*

– A polgári forradalom arra szorítkozik, hogy a hatalom birtokában az egyik kizsákmányoló csoportot a másik kizsákmányoló csoport váltsa fel s ezért nincs szüksége a régi államgépezet szétzúzására, ellenben a proletárforradalom valamennyi kizsákmányoló csoportot kiveti a hatalomból és az összes dolgozók és kizsákmányolók vezérét, a proletárosztályt viszi hatalomra s ezért nem mellőzheti *a régi államgépezet szétzúzását és újjal való felváltását.*

– A proletárhatalmat ki kell használni *a kizsákmányolók elnyomására*, az ország megvédésére, a más országok proletárjaihoz fűződő kapcsolatok megerősítésére, a forradalom fejlesztésére és győzelmére minden országban.

– A munkásosztály és a burzsoázia között *állandó harc folyik a nemproletár dolgozó tömegekre való befolyásért*, azok elméleti és politikai irányításáért. Amíg a hatalom a burzsoázia kezében van, minden módon felhasználja ezt arra, hogy a tömegeket elszakítsa a munkásosztálytól, hogy e tömegeket a munkásosztály ellen uszítsa és arra, hogy körükben befolyást szerezzen. Eközben erőszakot, fenyegetést, csalást, vesztegetést alkalmaz és ezekhez *igénybe veszi a politikai apparátust, valamint az elmélet eszközeit is (iskolákat, cenzúrát, egyházat).* Alkalmas feltételek mellett a burzsoá állam itt ügyes és pontosan kiszámított politikával nagy eredményeket ér el.

– A marxizmus-leninizmus és a szocialista állam ellenségei elferdítik, *eltorzítják a proletárdiktatúra fogalmát.* Ezeknek a torzításoknak a legelterjedtebb formája az az állítás, *mintha a proletárdiktatúra csak elnyomás és erőszak lenne.* Eközben a szocialista állam egyes „kritikusai” olyan vad és nevetséges kijelentésekre jutottak, hogy a munkásosztály diktatúrája erőszakot jelent – a proletariátust kivéve – minden dolgozó felett.

– A proletárdiktatúra, mint minden más diktatúra is, egyik osztállynak a másik felett való uralma. A proletárdiktatúra a proletariátus hatalma a burzsoázia felett. A kizsákmányolók, miután elvesztették a hatalmat, gazdagságukat és előjogaikat, *elvesztették azt a lehetőséget, hogy korábbi parazita életmódjukat folytassák*, amint ezt országunk tapasztalata megmutatta, *megkísérlik visszatéríteni a múltat.* Ellenállást tanúsítanak alkalmazkodnak a változó feltételeknek megfelelően minden lehetőséget, ravaszságot felhasználnak, a dolgozók hatalma ellen a legaljasabb harci módszerek alkalmazásától sem riadnak vissza, a szabotázsztól és károkozástól kezdve az ellenforradalmi felkelésekig és összeesküvésekig, terrorcselekményekig, hazaárulásig stb. *Ezt az ellenállást csak akkor lehet elnyomni, ha a nép ellenségeivel szemben könyörtelen erőszakot alkalmazunk.* Ezért a proletariátus diktatúrájának létrehozása nem jelenti a proletariátus és burzsoázia osztályharcának befejezését. A harc tovább folyik, de más feltételek között és más módszerekkel. Ez természetes, hiszen a politikai hatalom és az elnyomás államgépezete már a munkásosztály kezében van. A harc elkerülhetetlenül folyik mindaddig, amíg a szocialista építés folyamán a kizsákmányoló osztályokat teljesen fel nem számolják.¹¹

A proletárdiktatúra funkciói körében a sztálinista államelmélet különbséget tesz a hatalom megszerzésének különböző fázisai között. Az első szakaszban az ellenséges osztályok elnyomása és az országnak a kívülről jövő támadás elleni védelme a döntő. *Az ellenséges osztályok elnyomásának funkciója csak a szocialista állam fejlődésének első,*

¹¹ Sztálin: A leninizmus kérdései. i. m. 142., 180., 182. pp.

kezdeti szakaszában jelentkezik – vélekednek a szerzők, hiszen a későbbiekben az ellenséges osztályok felszámolása következtében ez a funkció elhal. Ugyanakkor Leninre és Sztálinra hivatkoznak, akik előre megjósolták, hogy a politikai hatalomnak a munkásosztály általi kivívása távolról sem fogja az osztályharc megszűnését jelenteni. A politikai uralomtól és a gazdasági hatalomtól megfosztott kizsákmányolók ugyanis minden erejükkel azon vannak, hogy helyreállítsák a korábbi rendszert. Bízunk saját erejükben és a külföldi támogatásban, számítanak azokra a nehézségekre, amelyek az új, szocialista társadalom építésének első idejében elkerülhetetlenek. Így a megdöntött kizsákmányoló osztályok képviselői elkeseredett ellenállást tanúsítanak az új osztállyal szemben, amely kíméletlen háborút üzen mindenféle kizsákmányolásnak és a kizsákmányolóknak. Ez életre-halálra menő harcot jelent a proletárdiktatúra formájában szervezett munkásosztály és az összes ellenséges tőkés erő között. Ilyen körülmények mellett világosan jelentkezik az osztályharc megkülönböztető sajátossága a proletárdiktatúrában. Ez abban áll, hogy a munkásosztály nem korlátozza magát a kizsákmányoló osztályok megfékezésére, hanem arra törekszik, hogy teljesen felszámolja őket. Ezt pedig végre is hajtja, amint létrejön ennek a reális lehetősége.

Az ellenséges pszichózis a külső és a belső ellenség összefonódása elleni harcot is az állami funkció szintjére emeli. Úgy látják, hogy a belső ellenforradalom és a külföldi kémiszervezetek ügynökei nagy károkat okozhatnak az állam védelmi erejében mindaddig, amíg „tevékenységüket” az ügyes leleplezés, vagy az irányukban tanúsított hiányos éberség következtében nem fedik fel. Ebből következik, hogy a szocialista államnak külső funkciója sikeres teljesítése érdekében idejekorán meg kell szüntetnie a belső ellenforradalom államellenes és népellenes tevékenységét. Az ellenforradalmi szervezetek társadalmi alapját alkotó kizsákmányoló osztályok felszámolása után, valamint e szervezetek főerőinek a szétverése után, utóbbiak kizárólag csak mint a külföldi államok diverziós kémügnöksége jelentenek veszélyt. Ezért az ellenük folytatott harc lényegében már az állam külső funkciói körébe tartozik.¹²

De hogyan értelmezhető államelméleti szempontból a korábbi államhatalom sokat emlegetett szétzúzása? Ennek fontosabb állomásait az irodalom az alábbiakra osztja

- az összes régi hatalmi szerv feloszlását, ezek érvénytelenné, törvénytelené nyilvánítását Ehhez pedig szükség van arra, hogy

- ezeket a szerveket megfossszák tényleges hatalmi erejüktől (*le kell tartóztatni a vezető köröket, le kell fegyverezni, szét kell zavarni, ártalmatlanná kell tenni a volt uralkodó osztályhoz hű fegyveres erőket, rendőrséget, csendőrséget*)

- fel kell oszlatni, érvénytelenné tenni, törvénytelené nyilvánítani az államigazgatás régi szerveit a legalacsonyabbaktól a legmagasabbakig meg kell fosztani őket reális erejüktől, ugyanezt kell tenni az összes bírósági intézménnyel

- hatályon kívül kell helyezni és érvényteleníteni kell mindazokat a jogszabályokat, amelyek a felszámolt hatalmi, igazgatási és bírói szervek fennállását védtek és biztosították, meg kell fosztani a régebbi hivatali személyeket kiváltságaiktól, címeiktől, tisztségeiktől, rangjaiktól és a hatalom más attribútumaitól.¹³

Végül is az ideológiai funkció megjelölés nem vált elfogadott terminussá a sztálinista államelméletbe, csak annyiban, amennyiben a kizsákmányoló államoknak ezen a téren végzett tevékenységét jelölik ezzel a kifejezéssel. Lehet ennek magyarázata az is, hogy az eredeti Marx-i szóhasználat és értelmezés hajlott arra megközelítésre, amely

¹² Arzsanov és tsai. i. m. 224–226. pp.

¹³ Arzsanov és tsai. i. m. 260. p.

– osztályérdekű lévén – eleve „hamis tudati”-ként írja le az ideológiai jelenségeket, nem tartván lehetségesnek a „proletariátus ideológiája” konstrukciót. Végül maga Sztálin is megállapítja, hogy a proletárdiktatúra államának még egy harmadik funkciója is van – az állam szerveinek gazdasági-szervező és – nem kevés eufémizmussal elnevezve: – kulturális-nevelő munkája. Ezek célja az, hogy kifejlessze az új, szocialista gazdaság csiráit illetve a szocializmus szellemében átnevelje az embereket. Ez a funkció közelebbről azt jelenti, hogy *a szovjet állam a nép nevelője. A szovjet nép, amelyet a kommunista párt vezet és lelkesít, államának segítségével önmagát neveli és átneveli a kommunizmus szellemében.*¹⁴

3. Az „éberség” mint politikai kategória

Az ellenséggel folytatott permanens osztályharc nem tűrhette az éberség legcsekélyebb lankadását sem. Ennek milyensége a proletárdiktatúra iránti elkötelezettség mindennapi mércéjeként működött, amely segítségével naprakész diagnózis fogalmazható meg valamely egyén vagy bizonyos csoportok harci morálja vonatkozásában. Éveken át hivatkozási alapul szolgált – pártoktatásban, nagygyűléseken, ideológiai fórumokon – a Szabad Nép egy klasszikussá vált vezércikke¹⁵, amely nagyívű gondolatmenetben rögzítette a lankadatlan politikai figyelem osztályharcos funkcióit.

Az éberség – nélkülözhetetlen kommunista tulajdonság. Azt jelenti, hogy soha nem feledkezünk meg az osztályharcról, amely a munkások, a dolgozók hadserege és a kizsákmányolók hadserege között folyik, szakadatlanul, életre-halálra, a nép végső győzelméig. Azt jelenti, hogy nyitott szemmel járva éberen figyeljük: ki és mi segítheti elő, ki és mi hátráltatja Pártunk politikájának megvalósulását: éberen figyeljük, hogy ki a barátunk és ki az ellenségünk. Ébernek lenni azt jelenti, hogy féltő gonddal örköndünk a Párt káderei, a Párt sorainak tisztasága felett. Keményen és következetesen harcolunk minden megalkuvás, elhajlás, pártellenes, néptelenes nézet, cselekedet ellen. Idejében felismerjük az ellenség terveit, taktikáját – leleplezzük és ártalmatlanná tesszük az ellenséget. „A kommunista éberség a Párt, a proletárdiktatúra, a haza védelmét jelenti”.

Éberségre mindig és mindenütt szükség van. Miért irányította Pártunk a figyelmet éppen most – a Központi Vezetőség május 22-i ülésén – a kádermunkára és ezen belül különös nyomatékkal az éberségre?

Azért, mert a szocializmus építése, ötéves tervünk végrehajtása – s ami ezzel együtt jár: az élesedő belső osztályharc – megköveteli tőlünk a káderekkel való fokozott törődést s a fokozott éberséget. Megköveteli ezt a nemzetközi helyzet is. Gondoljunk Sztálin elvtárs szavaira: „Butaság volna azt hinni, hogy a nemzetközi tőke, békében hagy minket... Osztályok vannak és van nemzetközi tőke, s ez nem nézheti nyugodtan egy olyan ország fejlődését, amely a szocializmust építi”. Sztálin elvtárs, amikor – 1930-ban – a tőke maradványai ellen „nagy bolsevik támadásról” beszélt a Bolsevik Párt XVI. kongresszusán, hangoztatta, hogy ennek érdekében meg kell szervezni a harcot a bürokrácia ellen, amely nem engedi felszínre törni a „rendünk mélyé-

¹⁴ Konsztantyinov, F. V.: A szocialista öntudat szerepe a szovjet társadalom fejlődésében. in: A szovjet szocialista társadalomról. Szikra, Bp., 1949. 233. p.

¹⁵ Fokozzuk az éberséget, Szabad Nép, 1951. május 30.

ben rejlő óriási tartalékokat”, meg kell szervezni a tömegek munkaversenyét stb. S elsőként hangsúlyozta: „A bolsevik támadásnak elsősorban a lényege, hogy mozgósítjuk a tömegek osztályéberségét és forradalmi aktivitását országunk tőkés elemei ellen”.

A magyar népi demokrácia is előrenyomult a szocializmus építése útján. Építő munkánk sikere, győzelme elsősorban és döntően Pártunktól függ, a kommunistáknak, a Párt kádereinek jó munkájától, áldozatkészségétől, példamutatásától – éberségétől. A mi Pártunknak is döntően fontos feladata most: mozgósítani a tömegek osztályéberségét.

Pártfunkcionáriusaink – legalább is elméletben – eddig is tisztában voltak az éberség fontosságával. Tudják és gyakran hangoztatják, hogy az élesedő osztályharc fokozott éberségre kötelez. A gyakorlatban mégis elhanyagolták az éberséget. A szombathelyi városi pártbizottság volt titkára például nyilván pontosan meg tudta mondani, miért és mennyire fontos az éberség, mégis egy nyugatos leventét javasolt a szombathelyi gépgyár párttitkárának és volt nagykereskedőt a kórház pártszervezetének élére. S ez, sajnos, nem egyedülálló eset. Noha pártszervezeteinkben elég sok szó van az éberségről – valójában az éberség hiánya és a felelőtlen kádermunka következtében osztályidegen, ellenséges elemek nagyszámban és mélyen beférkőztek párt-, állami vagy tanácsi funkciókba, tömegszervezeti és gazdasági funkciókba, komoly kárt okoztak egyes nagyüzemi pártbizottságok és az alapszervezetek vezetőségein belül is. Ezek a tények elodázhatalanná tették, hogy Pártunk élesen felvesse az éberség kérdését a kádermunkában és az élet minden területén.

A Központi Vezetőség ülése rámutatott, hogy sok vezető milyen bűnös felelőtlenséggel járt el például a pártiskolákra és szakiskolákra való jelöléseknél. A közlekedésügyi minisztériumból három hónapos iskolára javasoltak egy tisztviselőnt, akiről kiderült, hogy hosszú ideig a Turul-szövetség és egy reakciós egyházi egyesület, a „Soli Deo Gloria” vezetőségi tagja volt. Egész családja reakciós: apja horthysta jegyző, akit sikkasztásért elbocsátottak, bátyja rongyosgárdista volt, a felszabadulás után a Kisgazdapárt reakciós jobbszárnyáról támadta a népi demokráciát. Csak a megelégedettség, a gondtalan kényelem légkörében homályosíthatja el olyan politikai vakáság kommuniztálást tekintet, hogy ilyen embert pártiskolára javasoljanak.

Az éberségnek azonban nem a vezető funkciókra, pártiskolára való jelöléseknél, hanem már a tag- és tagjelöltfelvételeknél kell kezdődnie. Az állami és gazdasági élet különböző posztjairól kiszorult ellenséges elemek most új taktikát követnek. Nem kívülről támadják Pártunk erődjét, hanem alulról, a dolgozók sorából feltörve igyekeznek beférkőzni alapszervezeteinkbe és a Párton belül akarnak vezető pozícióba kerülni, mert úgy tartják, hogy a „várat könnyebb belülről bevenni”. A munkásosztály létszáma rohamosan növekszik. Nemcsak egészséges forrásokból táplálkozik ez az utánpótlás, az üzemekbe húzódnak volt kapitalisták, földbirtokosok, kulákok, volt katonatisztek, csendőrök, volt horthysta köztisztviselők, politikailag megbízhatatlan elemek. Munkásruhába bújnak, igyekeznek jó munkával kitűnni, sőt pártmunkát kérnek, ők, akik mindennél jobban gyűlölik Pártunkat.

A mi funkcionáriusaink nem figyeltek fel erre, és ahol bürokratikusán ment a tagjelöltfelvétel, ott ilyen osztályidegen vagy ellenséges elemekbe kerültek a Pártba. Az ellenséges, osztályidegen elemek áramlása a munkásosztály sora közé, törekvésük, hogy beférkőzzenek a Pártba – a következő években sem csökken. Az alapszervezetekben valóban a legnagyobb éberségre van szükség, mert az ellenség találékony, ravasz, ezer álarc mögé bújk.

Pártszervezeteink nagyon felületesen ítélték meg ezeket az elemeket. Somogyi Mihály volt csendőr alezredestől, aki csoportvezető a Székesfehérvári Vasútépítő Váll-

lalatnál, olyan jellemzést adtak, hogy „jól viszonylik a népi demokráciához, a dolgozókhoz”. A Felten-gyárban Ádám dr. horthysta százados, egy 50 holdas kulák fia, mint segéd munkás „kívívta a vezetők elismerését”, előléptették, tanították, amíg rajta nem kapták, hogy egy mázsza rezet kidobott a szemébe. Az ellenség sok esetben ügyesebb ennél az Ádámnál, nem leplezi le magát ilyen hamar, igyekszik a munkában is eredményt felmutatni, s végül – ha nem vigyázunk – eléri első célját: tagjelölt lesz. Így történhetett meg, hogy – „egyesek megnyugvása és politikai vaksága miatt az ajtón kidobott ellenség visszamászik az ablakon”. Ezért súlyos hiba, ha valakinél egyes egyedül a magatartását nézik. Csak akkor ismerhetünk valakit igazán, ha jól ismerjük múltját is.

A levitézlett reakciós vezetők, a megbízhatatlan karrierista elemek dolgozzanak megfelelő ellenőrzés mellett szakvonalon vagy kevésbé fontos iparágakban, de „nem szabad őket a Pártba beengedni, a Párt kapuit végérvényesen és teljesen le kell zárni előttük”, és a kommunisták, de különösen a kommunista funkcionáriusok felelősek azért, hogy ilyen elemek ne kerülhessenek a Pártba, a hadseregbe vagy más fegyveres erőkhöz, ne kerülhessenek állami vonalon felelős vezető állásba: ne kerüljön pártkönyv, fegyver, kulcspozíció a kezükbe.

Az éberség fokozásában, a kádernyű megjavításában a vezetőkre várt a legnagyobb feladat. Ők felelősek a káderek kiválasztásáért, munkájuk ellenőrzéséért, előléptetésükért.

A vezetők ébersége azonban önmagában nem elég. A tömegek segítsége, ébersége, alulról jövő bírálatával nélkül nem lehet eredményes az ellenséggel szemben, a Párt sorainak tisztaságáért vívott harcuk. Rákosi elvtárs többször rámutatott erre, különösen a Rajk-banda leleplezése óta. „Bátorítani kell mindenütt a tömegek bírálatát – hangoztatta most Kovács István elvtárs a K. V. ülésén. – Egy vezetőnek csak két szeme és két füle van, nem láthat és nem hallhat mindent. Ezreknek és millióknak sok szemük és sok fülük van, és a tömegek sok mindent látnak és hallanak, sok mindent megtudnak. Heyles és szükséges az, hogy felhívják rá a vezetők, az illetékes párt- és állami szervek figyelmét”.

A vezetők egyik legfontosabb feladata az egész párttagságot, a dolgozó tömegeket éberségre nevelni. Nekünk nem arra van szükségünk, hogy funkcionáriusaink éberség címén magánnyomozással foglalkozzanak, hanem arra, hogy tömegharcot szervezzünk az ellenség leleplezéséért, ártalmatlanná tételéért. Arra van szükség, hogy felszámoljuk üzemeinkben, hivatalainkban, termelőcsoportjainkban a túlságos megnyugvás, gondatlanság, az ellenségről való megfélemlkezés hangulatát, és harcot indítsunk az ellenséggel szembeni tehetetlenség, a szájtátás, a nemtörődömség ellen. „Vannak egyesek, akik látják, tudják a rendellenességet, ismerik és tűrik az ellenséget. Arra kell nevelni a kádereket, a dolgozó tömegeket, ne tűrjék, leplezzék le az ellenséget, a közénk nem valókat”. Erre a harcra neveljék és vezessék a kommunisták a tömegeket, s mindenütt bátorítsák a dolgozók alulról jövő bírálatát.

Ezen a téren is komoly feladataink vannak. Gyakori eset, hogy funkcionáriusaink elhanyagolják a dolgozók beadványait, leveleit. A KV ülése felhív bennünket, hogy kíméletlenül lépünk fel mindenütt az építő bírálat elfojtása ellen. A kommunisták nem félnek feltárni munkájuk fogyatékoságait – csak az ellenség fél a tömegek bírálatától. Ahol elfojtják az alulról jövő bírálatot – így vagy amúgy –, az ellenség keze van a dologban. A kommunisták feladata, hogy megmagyarázzák: a magyar népi demokráciában minden hatalom a dolgozó népé, s a dolgozók nem utolsósorban bírálatukkal, fogyatékoságaik feltárásával vesznek részt az állam vezetésében. Minden párt-

tag, minden dolgozó legyen büszke erre, bátran éljen ezzel a jogával és ne tűrje, hogy bárki megpróbálja megfosztani ettől.

Nem elaltatni kell a Pártot – hanem fejleszteni benne az éberséget, nem elringatni – hanem harci készenlét állapotában tartani, nem lefegyverezni, hanem felfegyverezni, nem demobilizálni – hanem állandóan mozgósított állapotban tartani a második öt éves terv megvalósítására” – erre tanította Sztálin elvtárs annakidején a bolsevikokat. Erre van szükség most a mi Pártunkban, mert a Párt a döntő fegyver a nép győzelméért vívott harcban. Fokozatos éberségre van hát szükség, harci készenlétre az öt éves terv megvalósítása, a béke kivívása érdekében.”

4. ÁVH-s konspirációk

Az államvédelmi hatóság részére természetesen fokozottan érvényesek voltak mindazon szigorú elvárások, amelyeket a politikai vezetés a társadalom és annak valamennyi tagja elé állított. Ha titoktartás és éberség által megkövetelt biztonsági rendszabályokat a bajtársak nem, vagy csak részben tartják be, úgy elsősorban a politikai felelősségrevonásukra kerül sor, csak ezt követően merül fel a jogsértés lehetősége.

4.1.

Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan titkos „Y”!

Csak vezetők részére!

014/1951. ÁVH. T. biz.
belügyminisztere

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

14. számú parancsa
Budapest, 1951. február 28-án

Az utóbbi időben a titoktartás és éberség rendszabályinak betartását több ízben ellenőriztettem a Hatóságnál.

Megállapítom, hogy az Államvédelmi Hatóság beosztottainál az államvédelmi titkok megőrzése terén még mulasztások vannak. A titoktartás és éberség által megkövetelt biztonsági rendszabályokat a bajtársak nem minden esetben tartják be. A vezető beosztásban lévő bajtársak nem gyakoroltak állandó szoros ellenőrzést.

Azok a bajtársak, akiknél a titoktartás és éberség terén mulasztások voltak, nem tartották szem előtt az osztályharc fokozódásának azt a törvényét, hogy az ellenség minden eszközzel igyekszik megszerezni az Államvédelmi Hatóság titkait.

Az ellenőrzés eredményei azt mutatják, hogy a Hatóság egyes beosztottai az ön-elégültség hibájába estek, lebecsülték az ellenség tevékenységét és lehetőségeit e tekintetben és saját magukra nézve a titoktartás és éberség terén a helyzetet kielégítőnek tartják.

Az ellenőrzés során talált mulasztások egy része a következő volt:

Az égetést végző bajtársak nagy része felületesen és hanyagul végzi ezt a mun-

kát. Legtöbbször csak bezsuffolják a papírokat az égető kályhába, nem győződnek meg arról, hogy az oda berakott papíryananyag elhamvadt-e. Gyakran előfordul, hogy a kályhából teljesen olvasható „Szigorúan titkos H” és „V” jelzésű jelentések kerülnek ki.

A II. főosztályon az utolsó ellenőrzés során az egyik szobában a papírkosárban 7 drb. teljesen ép, „Szigorúan titkos H” és „V” jelzésű jelentést találtak. Egy másik szobában kifogástalanul be nem zárt íróasztalban az alosztályvezető teljes iratanyagát találták meg. Egy harmadik szobában nyitott pánccélszekrényt hagytak éjszakára.

Több helyen Budapesten és egyes vidéki osztályoknál a rolós faszekrényekben operatív nyilvántartási blankettákat, névsorokat, valamint operatív anyagokat is tartanak.

A VII. főosztályon az Államvédelmi Hatóság beosztottairól kiállított kartont, OKÁ. értesítéseket, érvényesített MÁV igazolványokat, személyi okmányokat, szolgálati jegyeket találtak.

Az éberség és titoktartás be nem tartásáért a fenti bajtársakat felelősségre vontam és megbüntettem.

A Néphadseregben e téren szigorú rendszabályokat léptetett életbe a Honvédelmi Miniszter Bajtárs. 01. sz. parancsában több olyan tisztnek a hadbíróság elé állítását rendelte el, akik vétettek a biztonsági intézkedések betartása ellen, közülük többet beosztásából el is távolított.

Az ellenőrzésnél talált súlyos hibák azt mutatják, hogy az egységvezetők nem foglalkoztak komolyan az éberség és titoktartás kérdésével, nem éltek az ezen a téren mulasztókkal szemben a parancsnoki fenyegető hatalommal.

A fenti hiányosságok kiküszöbölésére elrendelem:

1) Az Államvédelmi Hatóság összes beosztottja figyelmesen ellenőrizze munkahelyét az épületből való eltávozásá előtt.

2) A főosztály-, osztály- és alosztályvezetők rendszeresen és szigorúan ellenőrzik egységeik elhelyezési körletét a biztonsági intézkedések betartása szempontjából.

A jövőben az e téren előforduló mulasztásokért a felelősöket még szigorúbban büntetem, súlyosabb esetekben azok elkövetőit hadbíróság elé fogom állítani.

Péter Gábor s.k.
államvédelmi altábornagy
Államvédelmi Hatóság Vezetője¹⁶

4.2.

Az államvédelmi hatóság konspirációs szabályainak megszegése a cenzúra anyagának feldolgozásában és felhasználásában is megengedhetetlen volt. A konspirációs szabályokat megszegő beosztottak szigorúan büntetették, ahogyan a következő parancs is utal erre:

¹⁶ BM KI Parancsgyűjtemény/1951. 18. doboz. 1–50-ig.

Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan titkos „S”!
Csak vezetők részére!

036/1951. ÁVH. T. biz.

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

37. számú parancsa

Budapest, 1951. május 22.

Az Államvédelmi Hatóság szerveit érdeklő magánszemélyek, szervezetek és intézmények által vagy címére küldött postai küldemények ellenőrzése bevezetésének jelenlegi rendszere, valamint a cenzúra anyagának feldolgozása és felhasználása a hálózati-operatív munkában nem biztosítja a szükséges konspirációt és az anyag helyes felhasználását az operatív osztályok által. Az ellenőrzés bevezetésekor az operatív osztályok nem veszik számításba a cenzúra lehetőségeit és postai küldemények ellenőrzésének operatív szükségességét.

Vannak esetek, amikor az operatív osztályok a postai küldemények ellenőrzésének bevezetését minden operatív szükségesség nélkül kérik és ezzel túlterhelik a cenzúra apparátusát. A szükségesség elmúltával idejében nem vonatják vissza az ellenőrzést és néha elfeledkeznek arról, hogy ők adtak ilyen feladatokat. Az anyagnak hozzájuk való eljuttatásakor megtagadják az anyag elfogadását, kijelentve, hogy ők ilyen objektummal nem foglalkoznak, vagy hogy az a személy már nem képvisel számukra operatív értékeket. Ilyen esetek előfordultak az I/2., az I/3. és az I/4. osztályokon.

A cenzúraanyag feldolgozásának jelenlegi gyakorlata nem ad lehetőséget az anyagok helyes kiértékelésére és konspiratív felhasználásukra a hálózati-operatív munkában. Az anyag kiértékelését és feldolgozását a cenzúra beosztottai hajtják végre, akik nem rendelkeznek tapasztalatokkal az ÁVH szerveinek hálózati-operatív munkájában. Az anyag alapos tanulmányozása helyett a hálózati munkához való hozzáértés hiányában gyakran készítenek az irat tartalmából értéktelen kivonatokat, vagy pedig a konspiráció figyelembevétele nélkül lefényképezik az egész iratot és elküldik az operatív osztályoknak, ahol ezeket az iratokat szintén nem konspiratíven használják fel.

Az Államvédelmi Hatóság szerveinek hálózati-operatív munkájában a cenzúra anyagának feldolgozása és felhasználása terén, a szigorú konspiráció biztosítása céljából

e l r e n d e l e m :

1.) Az Államvédelmi Hatóság szerveit érdeklő magánszemélyek, szervezetek és intézmények által, vagy címére küldött bel- és külföldi postai küldemények ellenőrzése kizárólag csak az Államvédelmi Hatóság főosztályvezetőinek jóváhagyásával vezethető be.

2.) A postai küldemények ellenőrzésének bevezetését kérő szolgálati jegyeken az operatív osztály, a figyelendő személyi adatain kívül köteles konkrétan megnevezni

a) hogy az ellenőrzés mire terjedjen ki: levelekre, sajtóküldeményekre, táviratokra, csomagokra, pénzküldeményekre,

b) hogy mennyi ideig kell ellenőrzés alatt tartani,

c) a feladatot adó operatív osztály ezen kívül köteles tájékoztatni a cenzúrát,

hogy a figyelt személy részére (sajátján kívül) milyen címekre és milyen nevekre érkezhetsen postai küldemény.

3.) Magánszemélyek, szervezetek és intézmények postai küldemények ellenőrzése csak operatív szempontból, igen fontos esetben vezethető be és 2-3 hónapnál nem hosszabb időre. A határidő leteltével – ha ez operatív szempontból szükséges – az ellenőrzést, a főosztályvezető jóváhagyásával meg lehet hosszabbítani.

4.) A cenzúra alosztály az összes postai küldeményeket: leveleket, sajtóküldeményeket, táviratokat, pénzküldeményeket, amelyeket az operatív osztályoktól kapott feladatok alapján visszatart, rávezeti az erre a célra rendszeresített speciális úrlapra, amelyen feltünteti a küldemény megnevezését és tartalmát, úgy mint: fényképek, pénz, feljegyzések, stb. Felnyitva, borítékkal együtt eljuttatja az osztályokra, ahol aláírás ellenében személyesen átadja az alosztályvezetőknek vagy helyetteseiknek.

5.) Az operatív osztályokhoz beérkezett postai küldeményeket csak azok az operatív beosztottak tanulmányozzák, akik a figyelt személy ügyében az ügynöki bizalmas nyomozást vezetik, alosztályvezetőjük vagy helyetteseinek közvetlen ellenőrzése mellett.

A cenzúra iratait tanulmányozó operatív beosztottaknak szigorúan tilos az iratok lemásolása és az iratokon való bármilyen megjegyzés tétele. Amennyiben az iratok operatív szempontból érdekesek, a beosztottaknak rövid feljegyzést kell készíteni a dossziéba való behelyezésre.

Amennyiben szükséges, az iratok lemásolását, titkosítás felderítését és az iratok lefényképezését a cenzúra alosztály végzi, az operatív osztályok vezetőinek kérésére, miután ők az iratokat áttanulmányozták.

Az iratok elkobzását a cenzúra alosztály csak kivételes – operatív szempontból feltétlenül szükséges – esetekben, a főosztályvezetők engedélyével végzi.

Az operatív osztályokhoz beérkező küldeményeket – amelyek nem kerülnek elkobzásra – az anyagnak az osztályra való megérkezésétől számított legkésőbb 6 órán belül ugyanolyan állapotban, ahogy megkapták, a cenzúra alosztályra vissza kell küldeni. Kivételt képez a cenzúra alosztály által délelőtt átadott budapesti, valamint az expressz anyag, melyeket az osztályra való érkezéstől számított legkésőbb 2 órán belül vissza kell küldeni a cenzúra alosztályra.

6.) Utasítom a III/2. osztályt, hogy az operatív osztályok által kiadott feladatok teljesítésén kívül ellenőrizze az összes olyan postai küldeményeket és csomagokat, amelyek az imperialista államokba mennek ki, illetve onnan érkeznek. Az összes imperialista államokba kimenő és onnan beérkező postai küldeményeket alapos ellenőrzésnek kell alávetni titkos írás megállapításának szempontjából is.

E célból a III/2. osztály hozzon létre egy speciális csoportot, amely a postai küldeményeket titkos írás szempontjából feldolgozza. Ezt a csoportot fel kell tölteni szükséges számú hozzáértő beosztottal. A csoport munkájában különös figyelmet fordítson a külföldi hírszerző szervek kémeinek felderítésére, akik postai küldeményeikben titkos írást alkalmaznak.

Utasítom az I/3. osztály vezetőjét, hogy a cenzúra anyaga alapján szervezze meg a kémek aktív felkutatását.

Felhívom a III/2. osztály figyelmét a belföldi postai küldemények öntevékeny ellenőrzésére és az ellenőrzés anyagainak alapján az ország lakosság különböző rétegeinek hangulatáról szóló speciális jelentések elkészítésére.

Az ellenőrzés eredményeképpen felderített operatív szempontból érdekes anyagokat küldjék meg az illetékes operatív osztályoknak.

7.) Utasítom a III/2. osztály vezetőjét, hogy a cenzúra alosztály mellett létesít-

sen egy nyilvántartó csoportot, amely nyilvántartásba veszi mindazokat a személyeket, akik levélbeli kapcsolatot tartanak fenn imperialista országokban élő személyekkel, valamint azokat a személyeket, akikre az operatív osztályoktól szolgálati jegy érkezett postai küldemények ellenőrzésére.

Az összes, imperialista országokban élő személyektől érkező és imperialista országokba menő postai küldeményeket – amelyek operatív értéket képviselnek – operatív intézkedés céljából küldjék meg az illetékes operatív osztálynak.

Azoknál a küldeményeknél, amelyek nem kívánnak sürgős operatív intézkedéseket, a cenzúra alosztály készítsen rövid feljegyzést és azt őrizze meg a nyilvántartó csoportban. A cenzúra alosztály minden személyről, aki levelezésben áll imperialista országban élő személlyel, fektessen fel egy speciális dossziét (anélkül, hogy a Hatóság nyilvántartó osztályán nyilvántartásba vennék), amelyben összegyűjti az összes anyagot az imperialista országokban élő személyekkel kapcsolatos tartókra. Operatív szempontból érdekes anyag érkezése esetén a dosszié az összes anyaggal együtt megküldendő az illetékes operatív osztálynak.

Azokra a személyekre, akiknek postai küldeményeit már megküldték az operatív osztályoknak, dossziét nem kell nyitni, hanem az érkező anyagokat az előzetesen megküldött anyagok kiegészítéseként el kell juttatni az illetékes operatív osztálynak.

Pontosan nyilván kell tartani a levelek mozgását és a nyilvántartó kartonon minden ki- és bemenő levelet fel kell tüntetni.

A cenzúra alosztály csak azokat a személyeket tartja nyilván, akiknek levelezése ellenőrzés alatt áll. Az ellenőrzés befejeztével a nyilvántartott személy kartotékját ki kell emelni.

A cenzúra alosztályon azoknak az iratoknak a másolatait, amelyeket az operatív osztályok megbízásából figyelés alatt álló személyek postai küldeményeiről készítettek, nem őrzik meg, kivéve azokat a másolatokat, amelyek komoly operatív értéket képviselnek, s a III. főosztály vezetőjének utasítására készítették.

Az operatív osztályok vezetői fontos operatív kérdések eldöntésénél az őket érdeklő személyeket prioritásnak le a cenzúra alosztály nyilvántartójában.

8.) Utasítom a III/2. osztályt, hogy az ellenforradalmi, az antidemokratikus röpcédulákból, felhívásokból és jelszavakból egy-egy példányt juttasson el az I/2. osztálynak, valamint készítse el egy-egy példányban az imperialista országokból bejövő küldemények ellenőrzése során elkobzott antidemokratikus újságok, folyóiratok és bulletinok albumait.

Az imperialista országok által beküldött többi ellenforradalmi, antidemokratikus sajtótermékeket semmisítsék meg.

9.) Felhívom az összes operatív osztályvezető figyelmét a szigorú konspirációra. Ne engedjék meg semmi körülmények között az Államvédelmi Hatóság munkamódszereinek dekonspirálását a cenzúra anyagának felhasználása során, a hálózati vizsgálati intézkedések végrehajtásában.

10.) Az operatív osztályok vezetői a cenzúra munkájában felfedezett hibákat azonnal jelentsék a III. főosztály vezetőjének, időben való intézkedés végett. Egyidejűleg informálják a cenzúra munkájának pozitív eredményeiről is.

A konspirációs szabályok megszegése a cenzúra anyagának feldolgozásában és felhasználásában megengedhetetlen. A konspirációs szabályokat megszegő beosztottak szigorúan büntetendők.

11.) Az V. főosztály vezetője 2 hónapon belül egészítse ki a cenzúra alosztály személyi állományát.

Jelen parancsomat az osztályvezetők ismertessék alosztályvezetőikkel és azok helyetteseivel.

Péter Gábor s.k.
államvédelmi altábornagy
az Államvédelmi Hatóság Vezetője¹⁷

5. Magyarország vs. USA – 1951

Az osztályharc teóriája és gyakorlata nem lett volna teljes, ha – olykor az irracionalitás határait súroló – célkitűzéseit nem kísérelték volna meg érvényesíteni a külpolitikai területén is. 1951 végén bonyolult diplomáciai és nemzetközi jogi afférba keveredett Magyarország az Egyesült Államokkal. 1951. november 19-én egy amerikai katonai repülőgép megsértette a magyar légteret. szovjet vadászgépek kényszerítették leszállásra. A kormány elhúzódoó jegyzékváltásba bonyolódott az Egyesült Államokkal. A hidegháború állandósult stílusában és a megszokott forgatókönyv szerint zajló vita végén az USA – december 28-án – bezáratta a New York-i és clevelandi magyar konzulátusokat, miután a magyar kormány nem engedélyezte, hogy az amerikai követség tisztviselői meglátogassák az őrizetbe vett, majd bíróság elé állított pilótákat. Az alkalom megfelelőnek bizonyult arra, hogy a budapesti vezetés egyetlen dokumentumba sűrítse mindazokat a sérelmeit, amelyek a II. világháború vége óta – szerintük – Magyarországot, annak „béke- és szabadságszerető” népét nap mint nap érik. A Magyar Népköztársaság kormányának nyilatkozatát – „az Amerikai Egyesült Államok kormányának sorozatos beavatkozási kísérleteiről, államellenes összeesküvések és fasiszta bandák szervezéséről és támogatásáról” – hosszú ideig tartó intenzív ideológiai kampány követte. A Magyar Népköztársaság kormánya a kialakult helyzettel kapcsolatban az alábbi nyilatkozatot adta ki november 24-én:¹⁸

„A Magyar Népköztársaság kormányát, melynek legfőbb törekvése az, hogy a magyar nép számára a békés építő munka lehetőségét, a gazdasági és kulturális felemelkedést biztosítsa, egész tevékenységében a nemzetek közötti béke és baráti együttműködés eszméi, a világ békéjének és biztonságának szempontjai vezérlik. Éppen ezért a Magyar Népköztársaság kormánya jogának és kötelességének tekinti, hogy az egész világ közvéleménye előtt rámutasson arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya, az ENSZ alapokmányában lefektetett eszméket meghazudtolva, a fennálló nemzetközi megállapodásokat semmibe véve, a Magyar Népköztársaság jogait, függetlenségét és állami szuverenitását durván megsértve, sorozatosan beavatkozik a Magyar Népköztársaság belső ügyeibe, gazdasági fejlődését akadályozni, demokratikus állami és társadalmi rendszerét aláásni és megdönteni igyekszik s ezzel a Magyar Népköztársaság és a magyar nép békéjét és biztonságát veszélyezteti.

1. Okmányilag beigazolást nyert, hogy valahányszor a magyarországi fasiszta és fasiszta-barát reakciós elemek az országban fennálló demokratikus rendszer megdöntése céljából összeesküvést szerveztek, ezekben az összeesküvésekben nemcsak tevékeny részt vettek, de azokban kezdeményező és irányító szerepet játszottak az Egye-

¹⁷ BM KI Parancsgyűjtemény/1951. 18. doboz 1–50-ig.

¹⁸ Borhi László: Az Egyesült Államok és a szovjet zóna. i. m. 34. p., továbbá Szabad Nép, 1951. november 25.

sült Államok kormányának ügynökei, sőt nem kis számban annak hivatalos állami funkciót betöltő diplomáciai és más képviselői.

Nagy Ferencnek és társainak a fennálló demokratikus rendszer ellen irányuló őszszeesküvését Schoenfeld Arthur amerikai követ, Kovács György alezredes, az amerikai katonai misszió tagja, Ecker-Rácz, az amerikai követség gazdasági szakértője, Himmler Márton amerikai megbízott és mások sugalmazták és ösztönözték.

A Mindszenty-féle összeesküvésben, amely a régi reakciós rendszer visszaállítására és a Habsburgok restaurációjára irányult, aktív szerepet játszottak Selden Chapin amerikai követ Stephen A. Koczak követségi titkár és a budapesti amerikai követség több más beosztottja.

A Rajk László vezetése alatt álló provokátor és gyilkos banda összeesküvésében, amelynek értelmi szerzői Allan Dulles, az amerikai titkos szolgálat vezetője és az ő közvetlen munkatársa, Noel H. Field voltak, ugyancsak tevékeny része volt Chapin követnek, Himmler Mártonnak és Kovács György alezredesnek.

Grósz József és bűntársai összeesküvésének kezdeményezését és irányítását Chris G. Petrow és William A. Sherer amerikai követségi titkárok és több más követségi beosztott tartották kezükben.

2. Úgy a felsorolt összeesküvések leleplezése során, mint számos más esetben megállapítást nyert, hogy az Egyesült Államok hivatalos közegei a kémek, kártevők és szabotőrök egész hálózatát építették ki és tartották fenn országunkban, amely hálózatnak irányítói és szervezői között vezető szerepet játszottak az Egyesült Államok budapesti követségének tagjai. Amerikai diplomaták diplomáciai előjogaikkal, amerikai ipari szakemberek számukra biztosított mozgási szabadsággal visszaélve, magyarországi tartózkodásukat arra használták fel, hogy normális diplomáciai tevékenység helyett az amerikai titkos szolgálat számára kémtevékenységet folytassanak és az amerikai kormány szervezettől kapott utasításoknak megfelelően, kártevő- és szabotázscselekményeket valósítsanak meg.

Paul Ruedemann és George Bannantine amerikai állampolgárokat 1945-ben azzal az utasítással küldték Magyarországra, hogy mint a MAORT vállalat amerikai vezetői ezt a pozíciójukat a magyarországi olajtermelés csökkentésére és aláásására használják fel. Nevezettek ezt a megbízatásukat végrehajtva a vállalat számos magyar állampolgárságú vezetőjét kártevő- és szabotázscselekmények elkövetésére szervezték be.

1947 folyamán James McCarger, a budapesti amerikai követség titkára, McClements, az amerikai hadsereg kapitánya és Jack Guinn, a CIC-nek, az Egyesült Államok hivatalos kém szervezetének hírszerzője, aki Magyarországon mint „amerikai újságíró” tartózkodott, az általuk kém szolgálatra beszerzett jobboldali szociáldemokraták: Peyer Károly, Piski-Schmidt Frigyes és mások felhasználás útján rendszeresen foglalkoztak kém adatok gyűjtésével és továbbításával az Egyesült Államok kormánya számára.

Robert A. Vogeler ezredest, aki 1942 óta az amerikai kém szolgálat hivatásos alkalmazottja, a hivatalos amerikai katonai szervek azzal a megbízással küldték Magyarországra, hogy a Standard-gyár felügyeletének ürügye alatt kémtevékenységet folytasson, kémhálózatot és szabotázst szervezzon. Vogelerral ebben a tevékenységében együttműködtek John H. Stokes ezredes és John T. Hoyne alezredes, a budapesti amerikai követség katonai attaséi, Edward A. Mag és Jule B. Smith kereskedelmi attasék és mások.

A Magyar Népköztársaság ellen irányuló kémtevékenység miatt a magyar hatóságok kénytelenek voltak kiutasítani Magyarországról a budapesti amerikai követség következő beosztottjait;

Peter J. Kopcsak és John T. Meryll alezredek, az Egyesült Államok budapesti katonai attaséjának beosztottjait, akik a magyar–jugoszláv határon katonai objektumokat fényképeztek;

Stephen A. Koczakot és Robin E. Steussy-t, a budapesti amerikai követség tisztviselőit, akik rendszeren foglalkoztak kémkedéssel és embercsempészéssel;

James B. Kraft ezredes katonai attasét, John T. Hoyne alezredes helyettes katonai attasét és Donald E. Griffin őrnagy helyettes légügyi attasét, akik a Geiger–Vogeler–Sanders-féle kémkedési ügyben vettek részt;

William A. Sherer követségi másodtitkár, Ruth R. Tryon követségi segédattasét és Mary Eich követségi irodatisztviselőt – akiknek kémtevékenységére Grósz József és társai összeesküvésének leleplezése derített fényt.

Selden Chapint, az Egyesült Államok budapesti követét a Mindszenty összeesküvéssel kapcsolatos kémkedési és diverziós működéséből kifolyólag a magyar kormány kérésére az Egyesült Államok kormánya hazarendelte.

Ezenkívül kétséget kizáró módon beigazolást nyert, hogy kémtevékenységet folytattak a budapesti amerikai követség következő beosztottjai, akiket az Egyesült Államok kormánya még leleplezésük előtt hazarendelt: John H. Stokes ezredes, katonai attasé; Hilbert F. Muentner ezredes, légügyi attasé; Emery Király követségi attasé; Jule B. Smith kereskedelmi attasé; Edward A. Mag kereskedelmi attasé; James McCarger követségi titkár; Edward G. Reynolds konzul; Howard J. Hilton helyettes kereskedelmi attasé; Chris G. Petrow követségi titkár; Malcolm Toon követségi titkár és Louis Revey sajtóattasé.

3. Az Egyesült Államok kormánya ünnepélyes nyilatkozatban és nemzetközi megállapodásokban ismételten kötelezettséget vállalt az országa területén vagy az általa megszállt területeken tartózkodó háborús bűnösök kiadására, ezt a kötelezettségét azonban többszáz magyar háborús bűnöst illetőleg, akiknek kiadását a Magyar Népköztársaság kormánya névszerint ismételten kérte, mind a mai napig nem teljesítette. Az Egyesült Államok által így módon pártfogolt és a magyar nép ítélete alól kivont háborús bűnösök között a magyar fasizmusnak olyan főkomposái is szerepelnek, mint például Werth Henrik volt nyilas vezérkari főnök, Vajtha Ferenc, Jurcsák Béla, a Szálasi-kormány tagja, Heszler József nyilas tábornok, Marschalkó Lajos, Pálffy-Daun József és más notórius magyar fasiszták.

4. Az Egyesült Államok kormánya, amely a Magyar Népköztársasággal diplomáciai kapcsolatot tart fenn, ugyanakkor támogatja a magyar fasiszták és más reakciós elemek vezetése alatt működő „Amerikai Magyar Szövetséget” és a magyar demokrácia elvetemült árulóiból alakult „Magyar Nemzeti Bizottmányt”, amelyek nyíltan háborúra uszítanak a Magyar Népköztársaság ellen. Az Egyesült Államok vezető kormányfői, Truman elnökkel és Acheson külügyminiszterrel az élükön, számos alkalommal kifejezték együttérzésüket ezekkel a szervezetekkel. Truman elnök az Amerikai Magyar Szövetség 1950 októberében tartott kétnapos konferenciájához intézett levelében arról beszélt, hogy „a kommunista elnyomás alatt szenvedő magyar nép végül fel fog szabadulni”. Legutóbb, ez évi október 13-án, ugyancsak Truman elnök az „Amerikai Magyar Szövetség” reakciós vezetőinek küldöttsége előtt kijelentette, hogy az Egyesült Államok mindent megtesz arra, hogy Magyarországon „ugyanolyan szabadságot teremtsen, „mint amelyet mi élvezünk itt, Amerikában”. Ilyen és hasonló kijelentéseivel Truman elnök maga tesz tanúságot arról, hogy az Egyesült Államok kormányának politikája a Magyarországon fennálló demokratikus rendszer megdöntésére, a régi népellenes, reakciós rendszer visszaállítására irányul.

Az Egyesült Államok kormánya rendszeresen gyűjti és toborozza a Magyarországról megszökött háborús bűnösöket, fasisztákat, nyilasokat és más antidemokratikus, reakciós elemeket és azokat a Magyar Népköztársaság ellen irányuló terveinek megvalósítására használja fel. Németország és Ausztria amerikai övezetében az amerikai hatóságok lehetővé teszik számukra, hogy a háborús bűnösök hivatalos jegyzékében szereplő kisbarnaki Farkas Ferenc fasiszta tábornok és Szálasi kémelhárító szolgálatának volt vezetője, Zakó András fasiszta vezérőrnagy irányítása alatt katonai alakulatokat szervezenek.

A „Hadak Utján” című, Nyugat-Németország amerikai övezetében megjelenő magyarnyelvű fasiszta lap, a Zakó András vezetése alatt működő „Magyar Harcosok Bajtársi Köössége” elnevezésű magyar fasiszta katonai szervezet közlönye, 1950 május havában megjelent 13-ik számában a szervezet programját így foglalja össze:

„1. A hontalan magyarság hazatérésének csakis fegyveres erőszak nyithat utat.

2. Ehhez a magyarság önereje elégtelen és egyedül az Egyesült Államok fegyveres ereje jöhet számításba.

3. Jogosan remélhetjük, hogy a világesemények várható alakulásával az Egyesült Államok katonai ereje utat nyit hazatérésünkhöz.”

Az amerikai hatóságok ezt a magyar fasiszta katonai szervezetet nemcsak megtűrik és támogatják, de egyenesen utasítják a fasiszta emigráció tagjait, hogy ahhoz csatlakozzanak.

Az Egyesült Államok kormánya nemcsak irreguláris magyar katonai szervezetek létesítését mozdítja elő, hanem attól sem riad vissza, hogy a reguláris amerikai hadsereg keretén belül a Magyarországról és más országokból nyugatra szökött háborús bűnösökből, fasisztákból és más reakciós elemekből külön fasiszta egységeket állítson fel. Az Egyesült Államok képviselőháza ez évi augusztus 17-én anyagi támogatást szavazott meg az ilyen „nemzeti alakulatok” szervezésére az „Atlanti Paktum szervezetének hadiereje keretében” és azóta ilyen alakulat szervezése, többek között magyar szökevényekből, az Egyesült Államok területén már meg is indult.

5. Az Egyesült Államok kormánya rendszeres rágalomhadjáratot folytat a Magyar Népköztársaság ellen. Az e kormány által sugallt állandó rágalmazó sajtóközleményekről és az amerikai állam pénzéből fenntartott speciális rágalmazóorgánumról, az „Amerika Hangja” rádióadásairól nem is szólva, felelős amerikai kormányférfiak és politikusok – Truman elnöktől kezdve, Acheson külügyminiszteren át Mundt, McCarren és számos más szenátorig és Clay tábornokig – évek óta teszik a képtelennél képtelenebb rágalmazó nyilatkozatokat a magyar népi demokrácia ellen, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a Magyar Népköztársaság halálos ellenségeinek, a magyar fasisztáknak a demokratikus rendszer megdöntésére és a régi rend visszaállítására irányuló aknamunkáját bátorítsák és ösztönözzék.

Ugyanezt az aknamunkát szolgálja az ú. n. „Szabad Európa” rádió, amelyet Németország amerikai övezetében amerikai pénzen (amit Clay tábornok elnöklété alatt gyűjtöttek), amerikai irányítás alatt és hivatalos amerikai személyiségek (Barkley alelnök, Pace hadseregügyi miniszter és mások) pártfogása alatt állítottak fel s amelynek magyar részlege „Szabad Magyarország hangja” néven naponta 12 órán át sugározza adásait azzal a kizárólagos és bevallott céllal, hogy a Magyar Népköztársaság ellen aljas fasiszta propaganda-hadjáratot folytasson.

6. A Magyar Népköztársaság kormánya őszintén törekszik arra, hogy békés gazdasági kapcsolatait a többi országokkal – tekintet nélkül azok államberendezésére – egymás gazdasági érdekeinek kölcsönös figyelembevételével minél nagyobb mér-

tékben kiszélesítse. Az Egyesült Államok kormánya ezzel szemben a maga részéről felmondta a Magyarországgal még 1925-ben kötött barátsági, konzuli és kereskedelmi szerződést és egyre erősebb nyomást gyakorol a nyugat-európai országokra abban az irányban, hogy a Magyar Népköztársasággal fenntartott kereskedelmi kapcsolataikat korlátozzák. Az Egyesült Államok kormánya ezt a nyomást azzal indokolja, hogy meg akarja akadályozni hadianyagoknak és hadicélokra felhasználható nyersanyagoknak Magyarországra való szállítását. A valóságban az Egyesült Államoknak a Magyar Népköztársasággal szemben követett diszkriminációs politikája a Magyar Népköztársaság gazdasági fejlődésének megakadályozását célozza és az Egyesült Államok kormányának a magyar népi demokráciával és a magyar néppel szemben táplált ellenséges érzületét juttatja kifejezésre. Erről tanúskodnak például olyan tények, mint egy Nyugat-Németországon keresztül Magyarországra irányított sínrakomány leszállításának megakadályozása az Egyesült Államok németországi főbiztossága által ez év májusában, vagy az Egyesült Államokban vásárolt 15 kg streptomycin kiviteli engedélyének megtagadása, vagy például a newyorki rádió ez évi október 3-i adásának az a közlése, hogy az amerikai kereskedelmi minisztérium egy holland kereskedelmi céget és egy svájci vállalatot kizárt az amerikai exportkereskedelemből, mert a két cég Magyarország részére ipari gépeket szállított.

7. Különösen cinikus formában nyilvánul meg az Egyesült Államok kormányának ez a Magyar Népköztársasággal szemben tanúsított ellenséges magatartását tükröző gazdasági nyomása a fasiszták által elhurcolt magyar javak visszaszolgáltatásának megtagadásában.

A békeszerződés 30-ik cikkében az Egyesült Államok kormánya kötelezettséget vállalt azoknak a magyar javaknak a visszaszolgáltatására, „amelyeket a német haderő vagy hatóságok erőszakkal, vagy kényszerrel hurcoltak el Magyarország területéről Németországba és amelyeknek azonossága megállapítható”.

Az Egyesült Államok kormánya ezt a visszaszolgáltatási kötelezettségét durván megszegte. A fasiszták által elhurcolt magyar javak túlnyomó és legértékesebb részét a mai napig sem szolgáltatták vissza, részben eladták, elárverezték, vagy elajándékozták, részben azokat mindmáig Németország és Ausztria amerikai övezetében tartják vissza. 1948. április 15-én az amerikai hatóságok a visszaszolgáltatást minden alap és elfogadható ok nélkül leállították és a magyar visszaszolgáltatási misszió tagjait Németország amerikai övezetéből kiutasították. Ezután a visszaszolgáltatás több mint három évig teljesen szünetelt. Folyó évi április 21-én a Magyar Népköztársaság kormánya és az Egyesült Államok kormánya között megállapodás jött létre, amelyben az Egyesült Államok kormánya ismét megerősítette visszaszolgáltatási kötelezettségét. Ennek ellenére az amerikai hatóságok a visszaszolgáltatás alá eső magyar vagyontárgyaknak csak egy jelentéktelen részét szolgáltatták vissza, jogtalanul és önkényesen visszatartva mindazokat a vagyontárgyakat, amelyek komoly értéket képviselnek, köztük számos olyan vagyontárgyat, amelyekről előzőleg maguk az amerikai hatóságok megállapították és okmányilag elismerték, hogy azokat a Magyar Népköztársaságnak vissza kell szolgáltatni.

8. A Németország amerikai zónájában lévő, fasiszták által kihurcolt és törvénytelenül visszatartott magyar vagyontárgyak között különleges helyet foglal el a magyar nemzet egyik értékes műkincse, az u. n. „Szent Korona”. Ennek a műkincsnek a visszaadását az Egyesült Államok kormánya azzal az indokolással utasított el, hogy azt nem erőszakkal hurcolták el, hanem azt „magyar tiszték egy csoportja”, vagyis a Hitler-Németország szolgálatában álló fasiszta, háborús bűnös Szálasi-kormány tisztjei helyez-

ték amerikai őrizetbe. Kétségbevonhatatlan tény, hogy a szóbanforgó műkincs a magyar állam tulajdona, tehát senki más azt a Magyar Népköztársaság kormányának akaratára ellenére senkinél, semmilyen célra sem letétbe helyezni, sem őrizetben tartani nem jogosult. Nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok kormányát a korona visszaadásának megtagadásánál be nem vallott politikai célok vezetik, amelyek a Magyar Népköztársaság ellen irányuló kalandortervekkel állnak szoros kapcsolatban.

A fentebb elmondottak nyilvánvalóan bizonyítják, hogy az Egyesült Államok kormánya a Magyar Népköztársasággal szemben következetesen ellenséges magatartást tanúsít.

Ezzel és csakis ezzel magyarázható meg az, hogy az Egyesült Államok kormánya, bár a békeszerződés „Bevezetése”-ben ígéretet tett arra, hogy támogatni fogja Magyarországnak az Egyesült Nemzetek tagjai sorába való felvételére irányuló kérelmét, valahányszor ez a kérdés az Egyesült Nemzetek Szervezetében tárgyalás alá került, a legélesebben Magyarország felvétele ellen foglalt állást és befolyása alatt álló országok képviselőire gyakorolt nyomásával Magyarországnak az ENSZ tagjai sorába való felvételét mindeztideig elgáncsolta.

A Magyar Népköztársaság kormánya leszögezi és az egész világ közvéleményének figyelmét felhívja arra a körülményre, hogy az Egyesült Államok kormánynak a Magyar Népköztársasággal szemben tanúsított és fentiekben ismertetett ellenséges viselkedése és tevékenysége:

- a) az Egyesült Államok kormánya részéről a békeszerződésben vállalt kötelezettségeinek durva megszegését jelenti;
- b) szöges ellentétben áll a nemzetek közötti békének és baráti együttműködésnek az ENSZ alapokmányában leszögezett elveivel és éppen ezért
- c) egyike azoknak a tényezőknek, amelyek a nemzetek békés együttműködését, a népek békéjét és biztonságát veszélyeztetik.

Minden egyes ország függetlenségének és szuverenitásának tiszteletben tartása a világ összes béke- és szabadságszerető népeinek közös ügye. Ezért a Magyar Népköztársaság kormánya meg van győződve arról, hogy az összes béke- és szabadságszerető országok elítélik és visszautasítják az Egyesült Államok kormányának a Magyar Népköztársasággal szemben tanúsított ellenséges, az általános béke és biztonság ügyére káros és veszedelmes magatartását s ugyanakkor megértik és méltányolják a Magyar Népköztársaság kormányának azt a szilárd eltökéltségét, amellyel országa függetlenségét és szuverenitását az Egyesült Államok kormányának hatalmaskodásával és beavatkozási kísérleteivel szemben következetesen megvédelmezi.

6. A belügyi szervek szerepváltozásai az ötvenes évek elején

Ahhoz, hogy a Belügyminisztérium államvédelmi tevékenységén belül az osztályharc, az éberség valamint az ideológiai diverzió fogalmainak tartalomváltozásait illusztrálni lehessen, szükség van a hidegháborús időszak politikai rendőrségének helyzetét is érinteni.

A belpolitikai élet alakulását nagy mértékben meghatározták azok az elméleti megfogalmazások, változások, amelyek a proletárdiktatúra gyakorlásához, formájához kapcsolódtak. Éppen a szovjet út sematikus követése érdekében jutott el az MDP vezetése ahhoz a megállapításhoz, hogy a népi demokrácia hazánkban proletárdiktatúra szovjet forma nélkül. A formára vonatkozó megállapítás elmarasztaló jellegű volt, azt jelezte, hogy közelíteni kell a szovjet formához. Amíg tehát korábban a népi demokratikus jel-

lemzőket hangsúlyozták, most éppen az ellenkezője következett be a népi demokratikus sajátosságok felszámolásával akartak maradéktalanul azonosulni a szovjet formával és tartalommal. Ez a megállapítás magával hozta a következtetést is, azt, hogy az elmaradás adta lehetőségeket az ellenség kihasználta, előnyt, pozíciót szerzett magának, beépült a párt- és az államapparátusba. Különösen felerősítette ezt a veszélyt az immár imperialistának titulált Jugoszlávia közelsége.

Ez a folyamat nem csupán Magyarországon játszódtott le, hanem a „béketábor” többi államában is. A koncepció ellenzőit mindenütt összeesküvéssel vádolták, amelynek „létrehozói” a Jugoszlávián keresztül új háborúra készülő imperialista hatalmak voltak. Az összeesküvési vádak és rágalmakat koholt, törvénytörő perekkel támasztották alá, amelynek áldozata lett Albániában Koci Dzdodze belügyminiszter, Bulgáriában T. D. Kosztov miniszterelnök-helyettes és Magyarországon Rajk László külügyminiszter. Lengyelországban W. Gomulkát 1948-ban eltávolították a párt éléről, 1949-ben pedig megfosztották minden állami és párttisztviselésétől.

A proletárdiktatúráról vallott új megállapítás magával hozta a korábbi demokratikus fejlődés szülte sajátos intézmények, szervezett formák, politikai módszerek fokozatos felszámolását. Ezzel párhuzamosan a kommunista pártok ténykedésében megerősödtek a szektás, a dogmatikus vonások és a személyi kultusszal együtt járó torzulások.

Magyarországon a függetlenségi frontba kényszerített volt koalíciós pártok felszámolása az MDP Központi Vezetősége 1949. márciusi ülésén kezdődött el, amelyen Rákosi Mátyás megállapította, hogy a demokratikus pártok pusztá léte „tartalékot” jelent az osztályellenség számára. Élezni kell az osztályharcot, fokozni kell a diktatúra elnyomó funkciójának gyakorlását, fel kell számolni a többpártrendszer.

1949. május 15-ére országgyűlési választásokat írtak ki, amely az MDP egyeduralmát volt hivatva elfogadtatni. A választások után szinte egyik napról a másikra eltűntek a népfrentbizottságok, megszűntek a koalíciós pártok. Május 30-án került sor az ÁVH közreműködésével Rajk László, Pálffy György, Szőnyi Tibor, Szalai András, Korondy Béla, Németh Dezső, Horváth Ottó és más kommunisták letartóztatására, majd bíróság elé állítására. A koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték őket. Rákosi Mátyás személyesen vállalta a felelősséget, majd szeptember 30-án a budapesti pártaktíván kiadta a jelszót: „Fokozni kell az éberséget.”

Felszólította a párttagságot: „... figyeljen fel a legkisebb ellenséges hangra vagy tetre, a hibák mögött keresse és találja meg az ellenség kezét ... mindenütt, ahol a pártnak vagy a demokráciának nehézségei támadnak, az objektív okok mellett számba kell venni az ellenség munkáját.”¹⁹

Megindult a „tisztogatás”, a gyanúsítgatás, az országot elöntötte a bizalmatlansági, éberségi hullám. 1950 tavaszán a volt szociáldemokratákra került a sor: letartóztatták Justus Pált, Horváth Zoltánt, Szakasits Árpádot, Marosán Györgyöt. A folyamat 1951 májusában fejeződött be Kádár János, Kállai Gyula és mások bebörtönzésével. Zöld Sándor belügyminiszter családjával együtt az öngyilkosságba menekült. Erre az időszakra már teljessé vált Rákosi Mátyás személyi kultusza, aki 1950-ben, a háborús készülődésre hivatkozással létrehozott Honvédelmi Bizottság élén, a két taggal, Gerő Ernővel és Farkas Mihállyal teljhatalmat gyakorolt. A bizottság a KV tudta nélkül jött létre.

A korszak feszültségei természetesen éreztették hatásukat a Belügyminisztériumban, a rendőrség munkájában is. A budapesti főkapitány 1949. február 10-én kelt, január-

¹⁹ idézi: Balogh-Izsák-Gergely-Föglein: Magyarország története 1918–1975. 201. oldal. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.

ról szóló hangulatjelentésében mégis – nyilván a vélt vagy valós elvárásoknak megfelelni akarva – a következőket írta: „A testület tagjainak hangulata kifogástalan. A kifogástalan hangulat emelésére szolgált egyrészt a természetbeni ellátás, amelynek legutóbb az al-tishti és a V. állománycsoportbeli bajtársak voltak szerencsés részesei a múlt hónap vé-gén kiosztásra került kosztüm és felöltő anyag egységcsomag által, másrészt a rangra és állománycsoportra való tekintet nélkül rendszeresített rendőri pótdíj, amelynek összege a törzsfizetés kb. 30%-át teszi ki. Ez a jelentős összeg lehetővé teszi, hogy a bajtársak élet-színvonala ismét emelkedjék.

A testület tagjai a nagyközönséggel együtt érdeklődéssel tekintenek az Állami Áruházak által rendezendő februári vásár elé, amely lehetővé teszi a dolgozóknak, hogy textil és háztartási szükségleteiket beszerezzék, mivel a vásár tartama alatt 30–60%-ig kedvezményt nyújtanak az egyes közszükségleti cikkek vásárlásánál.

Az utolsó hetek politikai kérdései nem maradtak hatástalanul a testület tagjaira sem. Így megbeszélés tárgyát képezte Mindszenty elítéltetésének kérdése is. A bajtár-sak ezt a kérdést haladó szellemben tárgyalták és ilyen irányban igyekeztek a közfelfo-gást is befolyásolni.

A bajtársak ünnepi hangulatban vettek részt a testületekben rendezett nívós Lenin ünnepségeket és a lenini tanoktól áthatva, lelkesedéssel vesznek részt a szocialista Ma-gyarország építésében. A nagyközönség és a rendőrség viszonya jó, mindkettőjüket a kölcsönös megbecsülés és értékelés szelleme hatja át.”²⁰

1949. január 21-én ünnepségen emlékeztek meg a Zeneakadémia Nagytermében a Magyar Államrendőrség 4 éves fennállásáról. A megnyitó beszédet dr. Balassa Gyula r. altábornagy mondta. Ezután dr. Zöld Sándor belügyi államtitkár beszédében kiemelte, hogy az MKP, a munkásosztály élcsapata kezdte meg a felszabadított országban az új rend alapjainak lerakását. Lelkesen mondott köszönetet Rákosi Mátyásnak és Kádár Já-nos belügyminiszternek, akik a rendőrség fejlődésében hathatósan közreműködtek. A Magyar Köztársaság kormánya nevében Erdei Ferenc köszöntötte a rendőrtestületet, majd Pálffy György altábornagy, a honvédség felügyelője mondott ünnepi beszédet a honvédség nevében. Az ünnepség befejezésekképpen 18-as díszérméket osztott ki a bel-ügyminiszter nevében dr. Zöld Sándor államtitkár.

Egy februári jelentés viszont már gondokról számol be. Budapesten egyes külső kerületek közbiztonsági viszonyai nem kielégítőek. Ennek egy fő oka, hogy több osztály-parancsnokságnál a átlagos őrségi létszámhiány a 65–70%-ot is eléri. Toborzásra van szükség. A kizárások következtében az állományban kedvetlenség, bizonytalanság ta-pasztalható. A felülvizsgálatok eredményeként a párt tagjai mind éberségben, mind kom-munista öntudatban sokat fejlődtek, s most arra kell törekedni, hogy „a rendőrségi párt-szervezetek komoly tekintéllyel rendelkező politikai szervezetekké váljanak”.

Az országgyűlési választások alkalmából a belügyminiszter a vallásos agitációval kapcsolatban intézkedett. Mivel a jehovista és a pünkösdista egyházak – „sekták” – agi-tációt fejtenek ki – tanításaik szellemében – a választáson való részvétel ellen, ezért a ha-tóságok vezetői „beszéltek” a sekták vezetőivel, és komoly formában figyelmeztették őket, hogy ténykedésük demokráciaellenes magatartásnak számít és mint ilyen, „megtor-lást von maga után”.

1949-ben és 1950-ben újabb átszervezéseket hajtottak végre a rendőrségben. A 274000/1949. számú BM rendelet megszüntette a Vidéki Rendőrkapitányságot és 9 kerületi rendőr-főkapitányságot létesített: Nagy-Budapest, Észak-Pest, Székesfehérvár,

²⁰ BRFK Eln. Ügyosztály 10002/1. 1949. január 1–31. Havi jelentés.

Szombathely, Pécs, Szeged, Szolnok, Debrecen, Miskolc székhellyel. A Nagy-Budapesti Főkapitányság 19 kerületi kapitányságra tagozódott. 1950-ben a tanácsrendszerre történő áttérés után a közigazgatási tagozódáshoz igazodva megszűnt a 9 kerületi főkapitányság és létrejött a Budapesti és a 19 megyei rendőr-főkapitányság. A belügyminiszter 277 390/1949. számú BM rendelete az Országos Főkapitányi állás megszüntetéséről intézkedett.

1949. április 13-án kelt az 2953/1949. sz. rendelet, amelyet Kádár János belügyminiszter az Államvédelmi Hatóság vezetőjének és valamennyi rendőr-főkapitányság vezetőjének címzett. Ebben közölte, hogy az utóbbi időben többször előfordult, hogy egyes rendőri szervek munkájába, nyomozati tevékenységébe bekapcsolódtak a Rendőrtestülethez nem tartozó egyének is. Utasította a Rendőrhatóságok vezetőit, hogy a demokratikus társadalmi szervek vezetőinek politikai véleményét, tanácsait mindenkor vegyék tekintetbe, utasítást azonban csak felsőbb hatóságuktól fogadhatnak el, illetve saját mérlegelésük alapján adhatnak ki. „Minden kiadott parancsért, minden intézkedésért a teljes személyi felelősséget a parancsot kiadó rendőrtiszt vagy tisztviselő viseli.”

1949 közepén a rendőrség állományát is élénken foglalkoztatták a Rajk-per és következményei. A jelentések arról számoltak be, hogy „... a trockista kémbanda leleplezése és a Rajk-féle árulókkal való leszámolás ... mind a munkásság, mind a testület körében megelégedést váltott ki. Összejöveleteken, gyűléseken valamennyien az árulók legsúlyosabb megbüntetését követelik.”²¹ Szó esik azonban arról is, hogy rémhírek keringenek, amelyek vezető állású személyeket igyekeznek az eseményekbe „belekombinálni”.

A Rajk-per nyomán felélénkült a reakció – jelentette a Belügyminisztérium a pártvezetésnek Júliusban nagy tömegmegmozdulás volt a Városligetben; a karmelita-körmenetben kb. 5 ezren vettek részt, nagyjából nők, apácák, papok és iskolások. A Boldogasszony Anyánk kezdetű ének szövegét éneklés közben megváltoztatták és a „szegény hazánk” helyett „romlott hazánk” szöveggel énekeltek. A IX. kerületi Örökimádó templomban a szentbeszédet provokációs közbeszólásokkal zavarták, amire a pap a beszédet félbeszakította. 28-án az ellenőrző közegek a Wekerle-telep környékén az éjszakai órákban kézzel írt röpcédulákat találtak „Halál Rákosi Mátyásra, a népnyúzóra!” szöveggel, „A Szabad Magyarország Harcosai” aláírással.

Az 1950-es évet a Belügyminisztérium újabb, hatáskörét radikálisan csökkentő szervezeti lépéssel kezdte. 1950. január elseji hatállyal az Államvédelmi Hatóságot kiemelték a Belügyminisztérium szervezetéből és előbb a Minisztertanács, majd a Honvédelmi Bizottság irányítása alá helyezték. Ezzel egyidejűleg az ország államhatárainak védelmét és a katonai elhárítási feladatokat Honvédelmi Minisztériumból az ÁVH jogkörébe utalták. Az intézkedéssel megvalósult az államvédelmi feladatokat ellátó szervek – „a munkásosztály ökle” – legteljesebb centrális szervezete, egységes irányítása, önállósága. Az átszervezés során intézkedések történtek a pártmunka átszervezésére is. A Politikai Osztályt a Pártközpont-hoz kapcsolták, az ÁVH felső vezetésében létrehozták a Párt Kollégiumát és az Országos Pártszervezetet.

A területi szerveknél az Államvédelmi Operatív Szervek szervezete, illetékességi területe, működési rendje a tanácsválasztások utáni időig, 1951-ig változatlan maradt. Akkor megszűnt az 1948-ban felállított 8 vidéki osztály és létrejött a budapesti és a 19 megyei államvédelmi osztály. Az indok az államhatalmi, az államigazgatási és a rendészeti szervek területi illetékességének azonossága volt. Ez egészen 1956-ig így maradt.

²¹ BRFK Eln. Ügyosztály 10002/1. 1949. július havi jelentés.

1950. január elsején a határőrség az MT 4353/1949. sz. rendelete és a honvédelmi miniszter 55372/1949. sz. parancsa alapján az Államvédelmi Hatóság alárendelésébe került. Az ÁVH Határőrség ettől kezdve a távolsági utak, vasúti átkelőhelyek ellenőrzésével, útlevel, folyam- és légirendészeti feladatok ellátásával foglalkozott. Feladatául határozta meg „a dolgozó nép ellenségeinek felderítését, a népi demokrácia állami, társadalmi, gazdasági rendjének védelmét és biztosítását”.²²

A Péter Gábor vezette ÁVH az egyre kiterjedtebbé vált hatáskörrel és szervezettel a fegyveres erők és testületek fölé emelkedett, tevékenységükbe beavatkozási jogot nyert. Az erre való „illetékességet” a koncepciók perek előkészítésével és lebonyolításával vívta ki magának. A világháború közeli kirobbanásának lehetőségével, a koreai háborúval, a társadalomépítés adott szakaszában még tapasztalható belső ellenséges tevékenységgel indokolták az állambiztonsági szempontok túlsúlyát, de az is tény, hogy a szervezet egy része már a felső pártvezetés, Rákosi és csoportja eszközévé vált.

Az ÁVH önállósítása mellett az MDP KV határozatban állást foglalt arról, hogy a Belügyminisztérium Közrendészeti Főosztályán belül Politikai Osztályt kell felállítani. A határozat a feladatot abban jelölte meg, hogy a Politikai Osztály „A szocializmus építéséért folytatott harcban a rendőrség tagjainak politikai öntudatát olyan fokra emelje, hogy minden körülmények között hűek legyenek a munkásosztályhoz, a dolgozó néphez és annak élcsapatához, a párthoz, felszabadítónkhoz és biztos támaszunkhoz a Szovjetunióhoz, hogy a rendőrség szilárd támasza legyen a Pártnak.”

A határozatból adódó legfontosabb kérdéseket 1950 március 18-án tárgyalták meg a Belügyminisztériumban. Az értekezleten részt vett a belügyminiszter és Veress József főosztályvezető, aki ismertette a Politikai Osztály felállításával és működtetésével kapcsolatos feladatokat: „a Politikai Osztály foglalkozik a rendőrség összes tagjának politikai, azaz hivatalos nevelésével, felügyeli a rendőrség fegyelmét, erkölcsi magatartását, a politikai éberséget. Fontos feladata, hogy a rendőrségi pártszervezetekből eleven, harcos, kommunista pártszervezeteket neveljen”. Ezt a következőkkel indokolta: „A rendőrségi pártszervezetek, mivel több, mint egy évig nem működtek, a többi pártszervezetek általános fejlődéséről lemaradtak. Ez nem abban mutatkozott meg, hogy a rendőrségi pártszervezeteknél nem lettek volna pártsemináriumok, nem tartottak volna vezetőségi üléseket, taggyűléseket; mindezek a megnyilvánulások formálisan megvoltak. A lemaradás elsősorban abban mutatkozott meg, hogy a rendőrségi pártszervezetekbe az ellenségnek sikerült behatolnia. A vezetés jelentős részébe az ellenség a maga embereit rakta. A tavaly elvégzett nagy tisztogatási munka ezeket az elemeket nagyjából a rendőrségről kitisztogatta, így a pártvezetőségéből és a rendőri testületekből el lettek távolítva, de az összeesküvők a maguk szellemében igyekeztek a rendőrséget nevelni és ennek a szellemnek a maradékai itt voltak egészen a legutóbbi időig és még ma is megvannak a nyomai...”

1948-ban a rendőrségi taggyűlésen az ott lévő elvtársak szinte vigyázban ültek. Láttunk olyan esetet, amikor a pártnapra menetszázadszerűen vezették fel a kommunista párttagokat, vigyázzt vezényeltek és bent is szinte vigyázban ültek, s a végén a pártnap után is majdnem oszoltj kellett vezényelni.”²³

1950-ben a politikai osztályok hozzáfogtak a lakosság körében a politikailag megbízhatatlan elemek – az „ellenséges kategóriák” – kimutatásához. Közéjük tartoztak a) a kulákok,

²² Idézi: Rác Lajos: A magyar belügyi szervek története (1948–1957). Rendőrtiszti Főiskola, Bp., 1988. 22. p.

²³ BRFK Archívum, Budapesti Ör hely, 1950. 3. sz.

- b) volt nagykereskedők, kávéházak, stb. volt tulajdonosai,
- c) a régi rendszerben szolgálatot teljesítő magas állású volt köztisztviselők,
- d) egyéb ellenséges elemek.

A jobb tájékoztatásra, a gyors, hatékony intézkedésre hivatkozva – ugyancsak 1950-ben – jelentőszolgálatot vezettek be. Budapesten a napi eseményekről, amelyek a kerületben történtek, a velük kapcsolatos intézkedésekről, a nyomozás eredményéről mindennap 17.00 óráig az V. Igazságügyi osztálynak címezve kellett zárt borítékban, bizalmas jelzéssel, „jelentőszolgálat” feltüntetésével jelentést küldeni.

Jelentés készült az alábbi eseményekről a korabeli ügyiratok fogalmazása szerint:

1. Fegyverhasználat, annak megjelölésével, hogy milyen eredménnyel járt.
2. Rendőrök által elkövetett
 - a) súlyos függelemsértés,
 - b) szolgálati kötelesség súlyos megszegése,
 - c) súlyos, közönséges bűncselekmény,
 - d) közfeltűnést keltő cselekmény.
3. Rendőrségi alkalmazottak megsebesülése, halála szolgálatban.
4. Rendőrök lefegyverzése.
5. Rendőrség tagjainak szökése.
6. Izgatásból eredő személyes jellegű mozgalom, amely a hatóság, magánosok vagy a társadalmi rend ellen irányul.
7. Tömeges munkabeszüntetés.
8. A rendőrség tagjának tömeg által való megtámadása.
9. Közfeltűnést keltő bűncselekmények.
10. A rendőrség tagjának más fegyveres testület tagjával való összetűzése.
11. Fegyveres csavargók felbukkanása.
12. Állami vagy közigazgatási helyiségbe való betörés.
13. Kémkedés.
14. A rendőri őrizetben lévő foglyok elhalálózása.
15. Közveszélyű elemi csapás, tömegbaleset.
16. Ragályos betegségek fellépése.
17. Főbb közlekedési vonalakon beállott és hosszabb ideig elháríthatatlan közlekedési akadály.
18. Határsértés.
19. Nagy tömegeket mozgató egyházi megmozdulás.
20. Pártok és tömegszervezetek által rendezett nyilvános gyűlések. Melyik párt vagy tömegszervezet, hol és mikor rendezte, ki vagy kik voltak a szónokok, milyen volt a hangulat, volt-e közbeszólás és milyen természetű, milyen intézkedés történt a közbeszólóval szemben?
21. Ebbe a pontba kellett bevenni azokat az eseményeket, amelyek a fenti 20 pont egyikébe sem sorolhatók be.

A jelentés szempontjait feltehetően az esetek gyakorisága alapján állították össze.²⁴

Az 1950-es év gyenge mezőgazdasági termése politikai gondokat szült. Az aratási, cséplési, begyűjtési, tarlóhántási és másodvetési munkálatok ideje alatt a helyi rendőrhatalóságok saját maguk vagy a tanács kezdeményezésére dolgozó parasztokat vettek őrizetbe, aminek következtében a mezőgazdasági munkálatok súlyos késedelmet szenvedtek. Kisebb bűncselekményekért kulákokat is letartóztattak. Ugyanakkor a felettes

²⁴ Rácz Lajos: i. m. 25–26. pp.

szervek – „önvédelemből” – felhívták az érdekeltek figyelmét, hogy csak igen komoly esetben foganatosítsanak őrizetbe vételt (aratás meg nem kezdése, szabotázs stb.), mert a munkát helyettük el kell végezni. Hasonlóképpen foglalt állást az igazságügyminiszter is. Az intézkedés hangsúlyozta, hogy nem az osztályharc feladásáról van szó, sőt ellenkezőleg, éppen az osztályharc élesedése következtében van szükség arra, hogy a gyors és sikeres aratási és begyűjtési munkával biztosítani lehessen az ország jövő évi ellátását.

A BM IV/2/b Bűnügyi Alosztály arról tájékoztatta rendőrhatalóságok vezetőit, hogy a gyenge termésátlagok miatt hiány várható burgonyából, vöröshagymából és takarmányárpából. „Számítani lehet arra, hogy az ellenség romboló, politikai céllal olyan agitációt fejt ki, amelynek következtében a kulákok mellett a dolgozó parasztság is megkezdí a gabonaneműek állatokkal való feletetését” – a gabonaneműek maximált ára 60-80 Ft volt mázsánként – , „valamint a burgonyával és a hagymával a spekulációt”. A jelentések szerint a magánosok egymás közötti kereskedelmi forgalmában „feketén” az árpa 200 Ft-on felelőli árat ért el mázsánként, a morzsolt kukorica ára mázsánként 300 Ft körül volt.

1950 decemberében az áruhalmozás elleni küzdelem során Budapesten is ellenőrzéseket tartottak. Ratulovszky János rendőr vezérőrnagy, a budapesti kapitányság vezetője nagyobb körültekintésre, környezettanulmányra szólított fel, mert előfordult, hogy „dolgozó kisembereknél” végeztek cukor és élelmiszer ellenőrzéseket. „Az osztályharc szempontjából kiindulva népünk, népköztársaságunk ellenségeivel, a burzsoá elemekkel szemben kell eljárni, nem pedig téves intézkedésekkel a velünk együttérző, dolgozó kisembereket sújtani.”

1951-ben látott napvilágot két olyan belügyminisztériumi utasítás, amely *szokatlan kéressel* foglalkozott: a rendőrség irattárának háború esetén történő biztosításával, tűz, bombabiztos tárolóhelyek készítésével, a megsemmisítés módozataival, illetve törzsparancsnoki posztok létesítésével.

A NATO létrehozása a honvédelem erőltetett fejlesztését vonta maguk után. A koreai háború kitörése, úgy tűnt, kézzel fogható közelségbe hozta a harmadik világháborút. Az MDP második kongresszusán bejelentett tervemelések teljesen eltorzították az iparosítás ütemét, s a minden mást háttérbe szorító honvédelmi kiadások domináltak. A gondokat fokozta, hogy a mezőgazdaság kollektivizálásának erőltetett üteme, a nem kellő állami támogatás veszélybe sodorta az ország élelmiszer-ellátását.

A párt vezetése a feszített ütemet a szocialista építés sajátosságaként magyarázta, s a teljesítmények fokozására a legkülönbözőbb politikai és erkölcsi eszközöket használta fel.

A kommunista mivolt mércéje a tervteljesítés lett, s általánossá vált az adminisztratív eszközök alkalmazása. A mezőgazdaságban – főleg a beszolgáltatás terén – elkövetett túlkapások következtében a munkás-paraszt szövetség meggyengült. A feszültségek növekedésében, az ellentétek fokozódásában a természetesen a korlátlan mértékű személyi kultusznak is nagy szerepe volt.

1951-ben az internálással több rendelet is foglalkozott. A 239/151/5 biz. rendelet a volt horthysta vagy tőkés elemek, valamint a munkakerülők internálását rendelte el. A fentiekén kívül foglalkozni kellett azokkal a személyekkel is, akik bár munkaadói igazolvánnyal rendelkeztek, munkaidőben nem a munkahelyükön tartózkodtak és valószínű volt, hogy illegális forrásból eredő jövedelemből tartották fenn magukat. Ügyükben környezettanulmányt kellett készíteni, meg kellett hallgatni a helyi tanácsot és az illetékes pártszervezetet. Az ügyre vonatkozó összes érv felterjesztése után a BM IV/5/B alosztálya döntött. Nem vonták eljárás alá – „engedékenységből” – az 55 évnél idősebb rokkant személyeket, valamint a közelmúltban kitlepítetteket.

6.1. Az internálás az osztályharc fegyvere

Történelmi abszurdnak is lehetne nevezni azt a sajátos helyzetet, hogyan alkalmazta szinte változatlanul a proletárdiktatúra az internálás intézményét az – általa hivatalosan is fasisztának minősített – előző időszakból megmaradt, Keresztes-Fischer Ferenc m. kir. belügyminisztertől származó 760/1939. B.M.sz. rendelet. Ez jól érzékeltetheti, hogy a ki-telepítés és a börtön intézményei közötti intézkedés a legkülönbözőbb rendszerekben is alkalmas azok meghurcoltatására, akik bírósági elítéltetésére nincs ugyan nagy esélye a politikai rendőrségnek, saját jogkörükben eljárva viszont mégis képesek áldozataikat személyi szabadságuktól megfosztani.

760/1939. BM. sz. rendelet a kitiltásra valamint a rendőrhatalósági felügyeletre és az őrizet alá helyezésre vonatkozó részletes szabályok megállapításáról

A m. kir. minisztérium által, valamint a rendőrhatalósági felügyelet és az őrizet alá helyezésre vonatkozóan kibocsátott 8.130/1939. M. E. számú rendelet végrehajtása tárgyában az igazságügyminiszterrel egyetértve a következőket rendelem:

I. Általános rendelkezése.

1. § (1) A rendőrhatalósági felügyelet alá helyezést, a kitiltást és a rendőrhatalósági őrizet alá helyezést (internálást) magyar állampolgárokkal szemben az elsőfokú rendőrhatalóság, Budapesten a m. kir. rendőrség budapesti főkapitánya, külföldiekkel szemben pedig a Külföldieket Ellenőrző Központi Hatalóság rendeli el.

(2) A belügyminiszter minden esetben közvetlenül is intézkedhetik.

2. § (1) Az 1. § (1) bekezdése alapján hozott határozat ellen beadott fellebbezést a fellebbezési hatalósághoz azonnal fel kell terjeszteni.

(3) A kitiltást kimondó határozatot fellebbezés hiányában is fel kell terjeszteni a belügyminiszterhez.

II. Rendőrhatalósági felügyelet

3. § A rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett személy:

a) azt a területet, amelyet a rendőrhatalóság megállapít, rendőrhatalósági engedély nélkül nem hagyhatja el,

b) köteles az elsőfokú rendőrhatalóságnál, és ha ilyen hatalóság helyben nincs, a községi előjárásnál a rendőrhatalóság által megjelölt helyen személyesen jelentkezni, a jelentkezés nem kívánható gyakrabban, mint naponként kétszer, és nem történhetik ritkábban, mint hetenként egyszer,

c) köteles a tartózkodási hely belterületén szándékolt lakásváltoztatást legalább 24 órával előbb a rendőrhatalóságnál, községben az előjárásnál bejelenteni,

d) személyes szabadságában bizonyos korlátozásoknak van alávetve, amelyeket a rendőrhatalóság esetenként állapít meg, így különösen megtilthatja a rendőrhatalóság, hogy a felügyelet alá helyezett személy a nap bizonyos szakában lakásáról eltávozzék, nyilvános helyeket látogasson, e korlátozásokat úgy kell megállapítani, hogy azok a felügyelet alatt álló személyt rendes foglalkozásában és keresetében a szükségesen túl ne akadályozzák,

e) táviratot nem adhat fel, távbeszélőt nem használható postai küldeményei rendőrhatalósági ellenőrzés alatt állnak,

f) eltiltható attól, hogy a rendes környezetéhez tartozó személyeken kívül más-sal érintkezzék, a másokkal való érintkezés csak a rendőrhatalóság kivételes engedélyével és az ellenőrzéssel megbízott személy jelenlétében mehet végbe.

4. § Kitiltás esetében a rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett személynek azok a családtagjai, akikkel közös háztartásban él, akiknek eltartásáról gondoskodni képes, a kijelölt tartózkodási hely elsőfokú rendőrhatalóságának engedélyével hozzá költözhethetnek. Ebben az esetben azonban a rendőrhatalósági felügyelet a családtagokra is kiterjed. A rendőrhatalóság indokolt esetben odaköltözött családtagokat eltávolíthatja.

5. § Kitiltás esetében a rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett személy eltartásáról, ha magát vagyonának jövedelméből vagy keresetéből eltartani nem tudja, amennyiben eltartására köteles és képes hozzátartozója sincs, az állam gondoskodik; ilyen esetben azonban a rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett személyt képességeinek megfelelő és testi épségének nem ártalmas munkára kötelezni.

III. Ideiglenes őrizetbevétel

6. § (1) Azokat, akik ellen kitiltásra szóló határozatot hoztak, a határozat jogerőre emelkedéséig, illetőleg a határozat végrehajtásáig őrizetbe kell venni.

(2) Az őrizetbevétel végrehajtását csakis akkor lehet mellőzni, ha azt valamely elháríthatatlan ok (súlyos betegség, nőnek előrehaladott terhes állapota, csecsemők ellátása) gátolná. Ilyen esetben az igazolt ok fennállása tartamára szigorú rendőri felügyeletet kell elrendelni.

7. § (1) Őrizetbevétel esetén az őrizetbe vett személy a szükséges fehérneműjén, ruhaneműjén és ágyneműjén kívül semmiféle tárgyat, különösen fegyvert, fegyverül használható eszközt (kést, botot) továbbá pénzt vagy értéktárgyakat magánál nem tarthat, ha ilyennek birtokában van, köteles azt az őrzést teljesítő hatóságnak átadni.

(2) A megőrzés végett átvett pénzt és értéktárgyakat a legközelebbi adóhivatalnál, mint letéti pénztárnál letétbe kell helyezni. A letétbe helyezésről nyilvántartást kell vezetni

(3) Az őrizetbe vett személy birtokában talált egyéb tárgyakat vagy házastársának, vagy a vele közös háztartásban élő már hozzátartozójának kell átadni, vagy az őrzést teljesítő hatóságnál kell letétbe helyezni.

(4) Az őrizetbe vett személy eltartására nézve a 17. § rendelkezései irányadók

8. § (1) Az őrizetbe vett személy táviratot nem adhat fel, levelezést csak a rendőrhatalóság kivételes engedélyével és ellenőrzése mellett folytathat, távbeszélőt nem használhat.

(2) Az őrizetbe vett személyt el kell tiltani attól, hogy rendes környezetéhez tartozó személyeken kívül mással érintkezzék. Idegen személlyel való érintkezés csak a rendőrhatalóság kivételes engedélyével, csak az ellenőrzéssel megbízott hatósági személy jelenlétében és az általa értett nyelven mehet végbe.

(3) Az őrizetbezés szükség esetén katonai karhatalmat lehet igénybe venni.

9. § (1) Az őrizetbe vétel tizenöt napnál tovább nem tarthat. Ha ez alatt az idő alatt a kitiltás ügyében hozott határozat jogerőre nem emelkedik, a kitiltott személyt ideiglenes elhelyezés végett a legközelebbi internálótáborba kell szállítani, az ilyen személyt az internálótáborban a jogerős határozattal rendőrhatalósági őrizet alá helyezett személyektől el kell különíteni.

(2) Ugyancsak internálótáborba kell szállítani azokat is, akikre vonatkozólag a kitiltást kimondó jogerős határozatot bármilyen okból nem lehet végrehajtani.

10. § Ha a fellebbviteli hatóság a kitiltás mellőzését jogerősen kimondotta, az őrizetbevételt azonnal meg kell szüntetni.

IV. Rendőrhatalósági őrizet alá helyezés (internálás)

11. § A rendőrhatalósági őrizet alá helyezett (internált) személyek továbbítását, lehetőleg csoportosan, még pedig rendőri, illetőleg csendőri, vagy szükség esetén katonai kíséret mellett kell végrehajtani.

12. § (1) A rendőrhatalósági őrizet alá helyezést (internálást) csakis a belügyminiszter által kijelölt községekben lehet fogatosítani. Erre a célra elsősorban a kedvezőbb fekvésű és legalább éjszakára elzárható nagy épületeket (internálótáborokat) kell felhasználni. Ha ilyenek rendelkezésre nem állnak, az őrizet alá vételt kisebb épületekben csoportonként kell fogatosítani.

(2) Egyenként az internáltakat csak elkerülhetetlen szükség esetén lehet elhelyezni.

(3) Az elhelyezésnél figyelemmel kell lenni arra, hogy a közös háztartásban élő családtagok a családfő közelében helyezkedhessenek el.

(4) Az eljárás alá vont személyeknél meghagyott legszükségesebb tárgyakról jegyzéket kell felvenni, amelyet az internálási hely igazgatója láttamoz.

(5) Azt az épületet vagy épületrészt, amelyben az internált, illetőleg az internálótáborba ideiglenes elhelyezés végett beszállított személyek el vannak helyezve, legalább éjjelre kívülről be kell zárni.

13. § (1) Az internálást a viszonyokhoz mért kíméllettel kell fogatosítani. Ügyelni kell arra, hogy a büntetlen előéletű személyek rovott előéletű személyekkel egy helyiségben ne őriztessenek. Az elhelyezésnél lehetőleg figyelmet kell fordítani az internált személyek műveltségi fokára és társadalmi állásukra.

(2) Az internált személlyel szemben minden megszorítást vagy kényszert kerülni kell azokon az intézkedéseken kívül, amelyek megszökésének és az internálás célját veszélyeztető összebeszélésnek megakadályozására, továbbá az őrzési hely rendjének és fegyelmének fenntartására szükségesek.

(3) Az internált személy – amennyiben az őrzési hely rendjével nem ellenkezik – azt a kényelmet, amely társadalmi állásának és vagyoni viszonyainak megfelel, saját költségén megszerezheti. Különösen jogában áll saját ruháit és fehérneműit használni.

14. § (1) Az internálás fogatosításával megbízott hatóság ellenőrzi az internált személyek levelezését, valamint a hozzájuk érkezett küldeményeket. Az e tekintetben elrendelt intézkedéseknek megszegése vagy kijátszása esetén az illető internált személyre azt a korlátozást kell életbeléptetni, hogy levelezést csak a hatóság kivételes engedélyével és ellenőrzés emellett folytathat.

(2) Az internált személy táviratot nem adhat fel és távbeszélőt nem használhat.

16. § Az internáltakat képességeiknek megfelelő, testi épségükre nem ártalmas munkára kell alkalmazni.

17. § (1) Az internált személyek általában közellátásban részesülnek. Az ellátás költségeit az őrizetbe vett, illetőleg internált személy saját vagyonából vagy keresetéből köteles fedezni. Térítés nélküli közellátásban csak az a munkaképtelen személy részesíthető, akinek vagyona, jövedelme egyáltalán nincs és akinek eltartásra köteles és képes hozzátartozója nincs.

(2) Az internált, illetőleg a táborban elhelyezett személy saját költségén élelmezheti magát és evégből kívánhatja, hogy a tőle elvett pénzösszeg – amennyiben az lefoglalás alá nem esik – az őrzési hely hatóságának szolgáltatasság át és abból az őrzési

hely hatósága az őrizet alatt állónak harminc napi ellátásra szükséges összeget bocsáson esetről-esetre rendelkezésre, ugyan e célból a hozzátartozók is jogosultak pénzt az őrzési hely hatóságánál letenni.

18. § (1) Kötelesek az illetékes hatóságok a hatósági területükről történt minden internálást hat hó elteltével hivatalból felülvizsgálni és amennyiben a felülvizsgálás időpontjában az internálásra már nincs szükség, kötelesek az internálás megszüntetését kimondani s az erről szóló határozatot az ügyiratokkal együtt felülvizsgálás végett a belügyminiszterhez felterjeszteni. Ilyen esetben az internálást megszüntető határozat a belügyminiszter jóváhagyásával válik jogerőssé. A szabadlábra helyezés fogantatás végett szükséges intézkedéseket közvetlenül a belügyminiszter rendeli el, külföldiek tekintetében a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság útján.

(2) Azokban az ügyekben, amelyekben az internálást kimondó határozatot a belügyminiszter hozta meg, hat hónap elteltével kötelesek az illetékes hatóságok az internálás további fenntartása vagy megszüntetése végett a belügyminiszterhez az ügyiratot egyidejű felterjesztésével indokolt javaslatot tenni.

(3) Az internálást kimondó határozatok felülvizsgálásának kérelemre hat hó eltelte előtt is helye lehet az alapeljárás során nem használt bizonyítékok alapján. Ilyen kérelmet az internálást kimondó illetékes hatóságnál lehet előterjeszteni.

19. § Az elsőfokú hatóságok kötelesek minden egyes magyar honos internálására vonatkozó ügyiratot egyénenként külön kezelni.

[20. §, 21. § vegyes rendelkezések

22. § A jelen szerződés kihirdetésének napján (1939. szeptember 2.) lép életbe.

Budapest, 1939. szeptember 1.

Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc s. k.
m. kir. belügyminiszter²⁵

Az internálások széles körű megindításával egyidőben intézkedtek az Országos Rendőrhatalmú Intézet felállításáról is, amely Budapesten, a VIII. ker. Mosonyi utcában működött. Ennek az intézetnek a feladata is az internáltak őrzése és foglalkoztatása volt. Ezzel megszűnt a Budapesti Főkapitányság Szolgálati és Őrségi osztályához tartozó Fogház és Toloncházi Alosztály. A kitelepítettek és internáltak sorsában csak az 1953. július 26-i amnesztia hozott döntő fordulatot – Sztálin halála után.²⁶ Összesen 748 ezer emberre terjedt ki az amnesztia, ezek közül 115 761 személy szabadult polgári és katonai börtönből.²⁷ Sokáig úgy tűnt, hogy a számok mögött nem lehet megtalálni a kitelepítettek és internáltak létszámát, hiszen ítélet hiányában rájuk nem is terjedhetett ki az amnesztia.²⁸ Mára viszont már tudható az is, hogy a Keresztes-Fischer rendelete alapján internált 5036 ember közül 2344 korábbi hadifogolyként került rendőrhatalmú őrizet alá, többségüket után pedig 1950 decembere után internálták.²⁹

²⁵ Magyarországi Rendeletek Tára 1939. 1450–1456. p.

²⁶ A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1953. évi 11. sz. törvényerejű rendelete a közkegyelem gyakorlásáról.

²⁷ Törvénytelen szocializmus. A Tényfeltáró Bizottság jelentése. Zrínyi – Új Magyarország, Bp. 1991. 207. p.

²⁸ Szántó András: A kitelepítések történeti háttéréről. in: Gulyás Gyula–Gulyás János: Törvénytelen nélkül... A hortobágyi munkatáborok (1950–1953) filmszociográfiai dokumentumai. Láng, Bp., 1989. 19. p.

²⁹ BM Ny. 508. d. Feljegyzés az internáltak felülvizsgálatáról, 1953. július 16.

Komoly feladatának tekintette ebben az időszakban a rendőrség a – szocializmus-tól idegen – kolduskérdés felszámolását is. 1951 november 16-ától két héten át járőrök szedték össze a főváros koldusait és kísérték be a XIII. kerületi Madarász utcai átmeneti otthonba. Az előélet felderítése és a környezettanulmányok elkészítése után bizottság döntött sorsukról. Munkába állították vagy szeretetotthonba, illetve nevelőotthonba utalták őket. Külön feladatuk volt az úgynevezett. álkoldusok felkutatása. Ezek többségét végül is rendőrségi őrizet alá helyezték.

6.2. A délvidéki konfliktus

A szomszédos – és a Szovjetunióval illetve az egész „béketáborral” szembekerült – Jugoszláviával kialakult ellenséges viszonyoknak, a propaganda-hadjáratnak – a déli határon létesített aknazáron kívül – személyes következményei is voltak. A belügyminiszter az 5. sz. napiparancsában Györkös János r. szakaszvezetőt, K. Varga Antal rendőr szakaszvezetőt és Bartyik József rendőr tizedest dicséretben részesítette, mert portyázó járőrszolgálatukat éberen teljesítve két Tito-fasiszta kémeket fogtak el. „Szolgáljon példaképül a bajtársaknak ez a kimagasló teljesítmény a népünk ellenségei ellen vívott harcban.”³⁰ A 002. számú miniszteri parancs szerint: „Szabó István volt rendőr őrzető ... elárulta hazáját, elárulta a dolgozó népet. Fegyveresen népünk legádázabb ellenségéhez, az imperialisták láncos kutyájához, a Tito-bandához akart szökni. Felrúgta, amire szent és sérthetetlen esküjében kötelezte magát ... ezért mint áruló felett mondott ítéletet a Szolnok megyei Katonai Törvényszék, és a hazaárulóhoz méltó büntetést szabott ki, kötél általi halált.”³¹ Az eset nyomán a parancs ismertette az Elnöki Tanács idevonatkozó rendeletét, amelyet minden rendőri szervnél három egymást követő héten, hetenként egy alkalommal oktatás keretében tanulni, tárgyalni kellett. (Érdekesség, hogy parancsot Kopácsi Sándor rendőr alezredes, a BM Politikai Osztályának vezetője – a forradalom alatt Budapest rendőrkapitánya – írta alá.)

Az Államvédelmi Hatóság abból indult ki, hogy a Tito-klikk hírszerző szervei igyekeznek beépíteni ügynökeiket a Magyar Dolgozók Pártjába, állami hivatalokba, ipari, kereskedelmi, pénzügyi, közlekedési, mezőgazdasági objektumokba, a hadseregbe és a rendőrségre. Ezért az ügynökeiknek feladatul adják: terrorista, diverziós cselekmények végrehajtását, politikai, gazdasági és katonai jellegű kémadatokat összegyűjtését, a lakosság körében ellenséges, titoista propagandaanyagok terjesztését, valamint illegális összekülvő és felkelő csoportok megszervezését. Ennek megakadályozására átfogó terv született az Államvédelmi Hatóság irányításával.³²

Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan titkos „H”!
Csak vezetők részére!

024/1951. ÁVH. T. biz.

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

25. számú parancsa

Budapest, 1951. április hó 7-én

³⁰ BRFK Archívuma, Ügykezelési Csoport, 042/1950.

³¹ BRFK Archívuma, Ügykezelési Csoport, 028/1951.

³² BM KI Parancsgyűjtemény/1951. 18. doboz 1–50-ig.

Az Államvédelmi Hatóság hálózati és vizsgálati munkájának megerősítése a titoista hírszerző szervek romboló tevékenysége ellen.

A Tito-klikk hírszerző szervei az UDB., a KOS., valamint a vezérkari főnökség hírszerző osztálya összhangban az imperialisták terveivel, akik új világháborúra készülnek, erősítik bomlasztó tevékenységüket a Szovjetunió, Magyarország és a többi népi demokratikus országok ellen.

A titoista hírszerző szervek bomlasztó tevékenysége szoros összhangban áll az amerikai és angol hírszerző szervek ténykedésével és feladatul tűzik ki a fennálló politikai rendszer gazdasági és honvédelmi erejének meggyengítését és aktív ellenséges tevékenységet fejtenek ki Magyarország területén a Szovjetunió és a Szovjet Hadsereg ellen.

E célok érdekében a Tito-klikk hírszerző szervei igyekeznek beépíteni ügynökeiket a Magyar Dolgozók Pártjába, állami hivatalokba, ipari, kereskedelmi, pénzügyi, közlekedési, mezőgazdasági objektumokba, a hadseregbe és a rendőrségre. Az ügynökeiknek feladatul adják: terrorista, diverziós cselekmények végrehajtását, politikai, gazdasági és katonai jellegű kémadatok összegyűjtését, a lakosság körében ellenséges, titoista propagandaanyagok terjesztését, valamint illegális összeesküvő és felkelő csoportok megszervezését.

A titoista hírszerző szervek ügynökeit Magyarország területén főképpen a jugoszláv állampolgárok közül az ellenséges beállítottságúakból, politikai emigránsokból, a délszláv lakosság titoista elemeiből, a titoista hadseregben szolgált magyar állampolgárokból, kulákokból, Jugoszláviában lakott személyekből, valamint Jugoszláviában élő személyekkel rokoni, vagy más kapcsolatban álló közül szervezik be.

E mellett a titoista hírszerző szervek jugoszláv és osztrák területről a határon át dobznak iskolázott ügynököket. A határ mentén elhelyezkedő UDB. Szervek fokozottan szerveznek be ügynököket a Jugoszláviában élő magyar állampolgárokból, a Jugoszláviába szökött hazaárulókból és bűnözőkből, a népi demokratikus államokból emigrált személyekből és más ellenséges elemekből.

A titoista hírszerzés alattomos módszerrel kiképzett terroristái, diverzánsai, szabotőrrei és kémei nagy veszélyt jelentenek a népi demokratikus államokra.

Az eddig végzett ellenőrzés megmutatta, hogy az ügynöki operatív és vizsgálati munka a titoista ügynökség bomlasztó tevékenységének megakadályozására, a vidéki és központi osztályok operatív munkájában gyengének bizonyult.

Az I/3. osztály és a vidéki II. alosztályok nyilvántartása, az ügynöki bizalmas nyomozások nem tudták átfogni a titoista vonal operatív bázisait.

Az Államvédelmi Hatóság központi operatív osztályai kevés figyelmet fordítanak a munkaterületük vonalain és objektumaiban a titoista hírszerzők leleplezésére.

A VI. főosztály és a vidéki osztályok vizsgálati alosztályai nem fordítottak kellő gondot azon személyek kihallgatására, akiket mint titoista ügynök-gyanúst vettek őrizetbe. Ennek eredményeképpen számos ügynököt ítéltek el rövid időre, vagy internáltak anélkül, hogy teljesen feltárták volna ellenséges tevékenységüket, valamint szabadon lévő bűnös kapcsolataikat.

A titoista hírszerzés bomlasztó tevékenysége elleni harcban jelentős hiányosságot mutat a X/3. osztály és a Határőrség hírszerző osztálya részéről a határon túli kémelhárítás.

A titoista hírszerző szervek romboló tevékenységének szétzúzása és az ellenük folytatott eredményes harc érdekében elrendelem:

1.) Az Államvédelmi Hatóság központi hálózati operatív és vizsgálati, valamint a megyei osztályok vezetői tartsák egyik legfontosabb feladatnak a titoista hírszerző szervek romboló tevékenysége elleni harcot.

Éppen ezért minden hálózati operatív és vizsgálati osztály és alosztály köteles aktív munkát folytatni a saját területén a titoista ügynökök felderítésére és leleplezésére. Ezt a munkát szoros összhangban kell végezni az I/3. osztállyal.

2.) A február 5-i kollégiumi határozat szerint az I/3. osztály vezetője biztosítsa az ügynöki operatív munkát osztálya munkaterületén, a titoista hírszerző szervek elleni harc vonalán. Fordítson különös figyelmet a minőségi hálózat kiépítésére olyan objektumokban, mint a Jugoszláv Követség, Jugoszláv Hajózási Társaság, Jugoszláv Kolónia és a jugoszláv politikai emigráció kémgyanús elemei között.

Ezen kívül vezesse be a következő intézkedéseket:

a) Az ügynöki operatív eszközökkel teljesen át kell fogni és ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy a Jugoszláv Követség és a Hajózási Társaság tagjai bomlasztó tevékenységet végezzenek.

b) Ez év május 10-ig névsort kell összeállítani azokról a jugoszláv állampolgárokról és politikai emigránsokról, akikre kompromittáló anyag van birtokunkban és fontos katonai vagy ipari objektumban dolgoznak abból a célból, hogy ezeket a jelzett objektumokból eltávolítsák.

c) Május 20-ig össze kell gyűjteni és összeállítani a kompromittáló adatokat olyan jugoszláv állampolgárokról és titoista elemekről, akik a jugoszláv határmenti övezetben élnek, valamint javaslatot kell tenni – e kérdés megoldására – ezen személyek határsávból való kitelepítésére. Ezt a munkát együtt kell végezni a Határőrség felderítő szerveivel és az Államvédelmi Hatóság határmenti megyei osztályaival.

d) Április 25-ig alfabetikus sorrendben névsort kell felfektetni a felkutatandó titoista ügynökökről. E névsor összeállítására fel kell használni az I/3. osztályon lévő anyagot, fel kell dolgozni a letartóztatott ügynökök és hivatásos hírszerzők vizsgálati anyagait, valamint meg kell, hogy küldjék más központi és vidéki osztályok a meglévő dokumentumokat az I/3. osztálynak, amelyek konkrétan titoista ügynökökre vonatkoznak.

e) Az I/3. d. alosztály vidéki referens csoportján keresztül meg kell erősíteni az ellenőrzést és gyakorlati segítségnyújtást a vidéki II. alosztályok számára, a titoista ügynökök felkutatására és leleplezésére.

3.) Az I/4. osztály vezetője az I/3. osztállyal összhangban vegye nyilvántartásba és aktív ügynöki feldolgozás alá a titoista hírszerzés operatív bázisait az ipar, kereskedelem, közlekedés objektumaiban, úgymint: a Magyarországon élő titoista hadsereg volt tagjait, partizánjait, a Jugoszláviában járt Petőfi brigádosok szakembereit és munkásait, a jugoszláv Jóvátételi Hivatal volt tagjait, a jugoszláv kereskedelmi hivatalok volt tagjait, a Jugoszláviából visszaemigrált személyeket és más Jugoszláviával kapcsolatot tartó személyeket.

4.) Április 25-ig Piros László vezérőrnagy, Bradács György őrnagy és Hidasi Mihály százados közösen dolgozzanak ki és nyújtsanak be intézkedéseket, melyek a Jugoszláviából vagy azon keresztül Magyarországra érkező vasúti, vízi és légi közlekedés ellenőrzésére vonatkoznak.

5.) Az I/2. osztály vezetője, az I/3. osztály vezetőjével szoros összhangban szervezze meg az ügynöki operatív feldolgozást, a saját munkaterületén lévő titoista hírszerző szervek vonalain és objektumaiban, elsősorban a trockisták vonalán, akik Jugoszláviával kapcsolatot tartanak, a jugoszláv állampolgárságú diákok vonalán, a ti-

toista hangulatú délszláv tanítók között, a pravoszláv és görögkeleti egyház titoista érzelmi papjai között.

6.) A III/2. osztály vezetője április és május hónapok folyamán szervezze meg a Magyarországból Jugoszláviába menő és Jugoszláviából Magyarországra érkező postaforgalomnak az ellenőrzését abból a célból, hogy bezárja azt a csatornát, melyet a titoista hírszerző szervek nagy mértékben felhasználnak az ügynökeikkel való összeköttetés tartására és ellensége propagandaanyagok terjesztésére. Ezzel egyidőben meg kell szervezni a titkosírással írt levelek technikai ellenőrzését.

7.) A VI. főosztály vezetője tegyen intézkedéseket a letartóztatott titoista ügynökök vizsgálatainak lefolytatására.

Tiltsa meg, hogy a titoista ügynököket bíróság elé állítsák vagy internálják, amíg teljesen fel nem tárják ellenséges tevékenységüket, a szabadon lévő bűnös kapcsolataikat, valamint a titoista hírszerző szervek bomlasztó tevékenység tényeit, amelyről tudomással bírnak.

A vidéki vizsgálati alosztályoknál lévő letartóztatott titoista ügynökök vizsgálati anyagait vegyék azonnal ellenőrzés alá és kísérik figyelemmel, hogy ezek teljes befejezést nyerjenek.

A letartóztatott titoista ügynökök kihallgatására a legtapasztaltabb kihallgatókat kell állítani.

Ez év április 25-ig névsort kell összeállítani azokról a titoista ügynökökről, akik el lettek ítélve, vagy internálva vannak. Az I/3. osztály vezetőjével ezt a névsort együtt át kell nézni és akinek a vizsgálata nem volt teljes, újból kihallgatás alá kell vonni, bűnös tevékenységének teljes felderítésére, különös tekintettel szabadon lévő bűnös kapcsolataira. Ugyanebből a célból fel kell használni a fogda és internálótábor ügynöki hálózatát.

8.) Az összes vidéki és budapesti osztályok vezetőinek fokozottabb mértékben kell végezniük az ügynöki operatív és vizsgálati munkát a titoista ügynökök felderítésére és leleplezésére. Ez év május 31-ig nyilvántartásba és aktív ügynöki feldolgozás alá kell vonni a titoista hírszerzés operatív bázisait valamennyi objektumban és vonalon. A kémgyanus és titoista elemekre személy-, vagy csoportdossziét kell felfektetni, aktívan fel kell dolgozni és át kell fogni megbízható ügynöki hálózattal. Minden egyes felfektetett operatív dossziéről azonnal külön jelentést kell küldeni az I/3. osztálynak, melyben ki kell mutatni, hogy milyen anyagok alapján fektették fel és milyen ügynöki operatív intézkedések lettek bevezetve.

Minden egyes őrizetbevett titoista ügynököt 24 órán belül jelenteni kell a VI. főosztálynak és az I/3. osztálynak. A kihallgatás eredményéről tegyen jelentést, a felvett jegyzőkönyveket pedig folyamatosan terjessze fel.

A fenti rendelkezésekre felhívom különösen a szombathelyi, zalaegerszegi, kaposvári, pécsi kecskeméti és szegedi osztályvezetők figyelmét, ahol a legaktívabb a titoista hírszerzők tevékenysége és ezért a titoista ügynökök bomlasztó tevékenység eleni harc elsőrendű fontosságú.

9.) Utasítom a Határőrség felderítő szerveit, hogy az I/3. osztállyal szoros együttműködésben, aktívan vezesse a határon túli felderítést a titoista hírszerző és kémelhárító szervek ellen, melyek beküldik ügynökeiket Magyarországra. A felderítés célja, hogy feltárják az ellenség szándékát, valamint hogy adatokat szerezzünk azokról a hivatásos hírszerzőkről és ügynökökről, akiket előkészítenek Magyarországra való átdobásra. Ezzel egyidőben az I/3. osztály és a vidéki osztályok fokozzák az olyan intézkedéseket, melyek arra irányulnak, hogy a határon lévő behatolási csatornákat át-

fogják vagy bezárják, melyet a titoista ügynökök felhasználnak Magyarországra való behatolásra.

Ezen feladatok teljesítésére a Határőrség felderítő osztálya szervezzen hálózatot a titoista hírszerző szervezetben, a hírszerző iskoláikban, börtönökben, internálótáborokban, ahol a titoisták beszervezik saját ügynökeiket, valamint a magyar határral szomszédos jugoszláv határsávban. Megengedhető a Határőrség felderítő szerveinek, hogy azokat a határsértőket, akik operatív szempontból alkalmasak a fenti feladatok teljesítésére 5 napon túl is őrizetben tarthassák.

Az I/3. osztály és a vidéki osztályok vezetői nyújtsanak gyakorlati segítséget a Határőrség felderítő szerveinek a határon túli kémelhárításban, elsősorban a határon túli ügynökök beszerzésénél.

A Határőrség felderítő osztálya vezetőinek 40 olyan megbízható beosztottat kell rendelkezésre bocsátani a határon túli kémelhárításra, akik az operatív munkában különösen tapasztaltak.

10.) A X/3. osztály vezetője az alapadatai mellett tegyen intézkedést ügynökök beépítésére a titoista hírszerző és kémelhárító szervek legfelsőbb központjában abból a célból, hogy feltárják ellenséges tevékenységeiket, mely Magyarország, Szovjetunió és a többi népi demokratikus országok ellen irányulnak, valamint hogy adatokat kapjunk az átdobandó ügynökökről.

11.) A fenti parancs értelmében az I/3. osztály vezetője minden hó 10-ig írásban tegyen jelentést az összes felderített tényekről, a titoista hírszerzők bomlasztó tevékenységéről, a magyarországi ügynökségeiről, a kémelhárítási munka menetéről, a titoista hírszerző szervek bomlasztó tevékenysége elleni harcáról.

A X/3. osztály vezetője és a Határőrség felderítő szerve ugyancsak minden hó 10-ig tegyen jelentést a határon túli kémelhárítás vonalán megtett titoista hírszerző szervek elleni intézkedéseiről.

Péter Gábor s. k.
 államvédelmi altábornagy
 az Államvédelmi Hatóság Vezetője

1952-re az egész országot elborító furcsa versenyhullám elérte, teljesen elárasztotta a Belügyminisztériumot, a rendőrséget is. Az alkalmat Rákosi Mátyás 60. születésnapja adta. A kampányban regisztrált vállalatok egyrészt alapkötelességeket fogalmaztak meg, másrészt megvalósíthatatlan célokat tűztek ki. A budapesti III. kerületi kapitányság a közlekedés megjavítása érdekében versenyre hívta ki az összes budapesti kapitányságot, az alábbi feltételek szerint:

„A biztonsági és őrségi előadók a szolgálatot az őrsparancsnokságokon keresztül úgy irányítsák, hogy reggel 5:30-tól 7:30-ig a járőrök egy része a szolgálatból a forgalmasabb helyre legyen felállítva. Délután 16:00 órától 18:00 óráig ugyanígy irányítandó a járőr. Ezzel elkerüljük, hogy akkor, amikor csúcsforgalom van, a járőrök olyan útvonalon vannak, ahol annyira nem szükségesek, mint éppen a forgalmasabb helyeken. A reggeli váltások ezeknél az elvtársaknál kint történnek.”³³

„Társadalmi munkával létrehozunk 6-8 tagú brigádokat, akiket egy brigádvezető irányít a tiszt elvtársak közül. ennek a brigádnak az a feladata, hogy segítsen, ahol szükséges, illetve ahol a járőr nem elegendő, kiegészítjük. Azon kívül az egyes útvonalak vil-

³³ BRFK Archívuma, 3258/36. Sz. O.

amosain és vonalain, mint mozgó brigádok utaznak és megakadályozzák a le és felugrálásokat, segíthetnek a kalauznak abban, hogy a peront ne állják el az utasok. A brigádokba bevonjuk a nyomozó elvtársakat és irodai szolgálatot teljesítő elvtársakat ...”³⁴

A XVII. kerületi kapitányság 72. őre a következőket vállalta: „1. Vállaljuk: az őr-sön teljesen megszüntetjük a fegyelmetlenséget, hogy nem lesz szükség egyetlen fen-yítésre sem. A parancsot a legjobb tudásunk szerint igyekszünk végrehajtani. Azt kíván-juk elérni, hogy Rákosi elvtárs születésnapjáig egyetlen elvtársat se kelljen kihallgatásra rendelni. 2. Vállaljuk, hogy a politikai és szakmai oktatás módszertani és elvi politikai színvonalát megjavítjuk. Az elméletet igyekszünk összekapcsolni a gyakorlati teendők-kei. Az elkövetkezendő ellenőrző vizsgán mindannyian a legjobb eredményt érjük el ... Rákosi elvtárs önéletrajzát március 9-ig minden elvtárs elolvassa.”³⁵

1952 júliusában Korea iránti szolidaritási munkaverseny indult, amelyben többek között olyan vállalás is történt, hogy a verseny időtartama alatt: „Megszilárdítjuk a dol-gozó néppel a kapcsolatot.”³⁶

A III. békekölcsön jegyzése szintén versenyben történt. A rendőrsajtóban megje-lent egyik nyilatkozatban a nyilatkozó azzal indokolta a jegyzést, hogy a békéért jegyez, a szabadságért teszi, ami legszentebb számára: „1945-ben felszabadultunk és a szabadság érzése lángolt fel bennem, amikor az első szovjet embert: a Vörös Katonát megláttam.”³⁷

1952-re a rendőrségen belül változáson ment át az „ellenség” megítélése. A tisz-toztatások után már nem lehetett szó „a rendőrség soraiban megbúvó tőkés, reakciós ele-mek”-ről, hiszen akkor mi bizonyította volna a fejlődést. Ezért helyüket az ellenségesnek titulált, de szolidabb szociáldemokrácia képviselői foglalták el. A kötelező tiszteletadás el-mulasztása, az új iránti érdektelenség, a társak iránti közömbösség, az ellenőrzés elmu-lasztása, mind-mind „a szociáldemokratizmus jelenségei” voltak.

Az 1952 szeptemberében megjelent új szolgálati Szabályzat is az éberség, az osz-tályharc szempontjai szerint készült. A kötelességek, kötelmek, teendők, nevelési módok stb. mottója az osztályharc szem előtt tartása volt. A Szolgálati Szabályzat mindenek előtt osztályharcos, új típusú, szocialista öntudatot, fegyelmet, munkát ír elő.

S miközben a Szolgálati Szabályzat osztályharcos, új típusú, szocialista öntuda-tot, fegyelmet, munkát ír elő, a közúti balesetek, bűncselekmények számának növekedése például a XI. kerületben arra derít fényt, hogy a kerület rendőrei nincsenek ellátva sípok-kal, hiányzik a rendszeres ellenőrzés és oktatás. Csúcsforgalomban a Gellért téren és a Móricz Zsigmond körtéren egy sem, a Fehérvári úton egy rendőr volt található. A XI. ke-rületi kihágási bíró azért nem tart oktató előadásokat, mert azok szerinte „úgysem hasz-nálnak semmit, különben is fel kell jelenteni mindenkit”.³⁸

7. Az ellenségfelfogás ideológiája

Az ideológiai politikát, a totalitarizmust, a proletárdiktatúra eszközrendszerét illetve ideo-lógiai funkcióját egy rendkívül összetett közös kategóriapáros kapcsolja össze, amelyek bár igen nehezen illeszthetők be bármiféle szaktudományos megismerési folyamat fogalmi hálójába, mégis elsősorban talán a politikai pszichológia feladata lenne pontos analízisét

³⁴ BRFK Archivuma, Verseny Híradó, 1952. jeb. 19. sz.

³⁵ uo.

³⁶ uo.

³⁷ uo.

³⁸ „Miért jegyeztem békekölcsönt?” BRFK Archivuma, Budapesti Rendőr Híradó, I. évf. 4. sz.

adni. Ezek a politikai ellenségkép illetve a politikai félelem. Az előbbi normatív szerkezete folytán első látásra racionálisabban leírhatónak tűnik az utóbbi affektív attribútumainál. Pedig éppen Machiavelli politikai antropológiája nyújt példát a félelem, mint „negatív várakozási horizont”³⁹ milyen pontosan működő eszköz lehet a jó politikus kezében. Sokkal biztonságosabb – írja a „Fejedelem” szerzője –, ha félnék tőle, mint ha szeretik. „A szeretet köteléke egykettőre szétszakad, amint az érdekekkel ellentétbe kerül – éppen ez bizonyítja az emberek alacsonyágát –, de a félelem megvédelmez, mert a bosszúállásodtól való rettegés mindennél erősebb.”⁴⁰ Ha valószínűsíthető is, hogy Sztálin esetleg olvasta Machiavelli könyvét⁴¹, az nyilvánvaló, hogy reneszánsz éthosz kialakította ellenségkép messze távol állt a diktátornak a proletárerkölcssel kapcsolatos véleményétől.

S. Keen, amerikai antropológus viszont a ráción túli világba helyezi az ellenségkép viszonyrendszerét is. Az ellenségkép ugyanis megbénítja az emberi értelmet és logikát, és csak a negatív érzelmeket: a félelmet, a gyűlöletet, a bizalmatlanságot, az undort, a gyanakvást valamint az ellenségességet erősíti. Az ellenségeskedés pszichológiája vezet annak a sajátos politikai erkölcsnek a kialakulásához, melyben ezek az elvek a hangadók. *A kölcsönös ellenségesség eskalációjának spirálja kumulatív effektust eredményez.* Végso a szembeálló felek a konfrontáció és az ellenségesség expanzív logikájának a rabjai. Az ellenségkép ezért nagy mértékben *korlátozza az ésszerű és ellenőrizhető magatartás lehetőségeit.* Kizárólag a különbségeket és az ellentmondásokat domborítják ki, ami az „*ellenség*” *visszaverésére irányuló, egyoldalú akciók könyörtelen logikáját diktálja.* A másik fél válaszul ellenintézkedéseket tesz, így ezek az egyoldalú akciók a konfliktus veszélyének további eskalálásához vezetnek.⁴² Az ellenségkép a Habermas-i értelmű kommunikatív racionalitás érvényesülésének legfőbb akadálya, ugyanis működésképtelenné válik a retorikai civilizáltság feszültségsökkentő hatása. Bevett figyelemelterelő taktikája a politikai hatalomnak – és ne csak az ideológiai politikát soroljuk ide –, hogy gyakran a külső veszély ürügyén indított hisztériával igazolják a politikai vezetés titkolózását, a gyanakvás általánossá válását, az eltérő nézetek elfojtását, a saját belső problémák elhallgatását. A mozgósított társadalom pedig a mesterséges nemzeti egységet kísérli meg létrehozni, hiszen az ellenségkép ürügy arra, hogy elterelje a figyelmet a társadalom saját, belső problémáiról és – ismét szociálpszichológiai értelmezéssel élve – a nemzet, vagy az adott osztály saját szándékait, félelmeit és frusztrációit vetíti át a másik félre, az ellenségként beállított másik nemzetre, szociális osztályra. vagy etnikai, vallási kisebbségre. A ellenségkép ezért sok tekintetben nem más, mint a hirdetett, saját eszmék, értékek ellenpólusa. És minél inkább áthatja ezeket az értékeket és eszméket az ideológiai kizárólagosság, és ezzel minél távolabb kerülnek a manipulált csoportok a valóságtól, annál nagyobb a veszélye annak, hogy az ellenség legyen az a bűnbak, amelyre – fokozva a konfrontációt és a feszültséget – át lehet hárítani a felelősséget az eszme és a valóság közötti távolsáért.

Milyen külső jegyekkel hasznos leírni az ellenséget? A külső ellenséget többnyire

³⁹ Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris, Bp., 1997. 379. p. Csepeli utal arra is, hogy a csoportközi konfliktusok vonatkozásában a *dichotomizáció* fogalma alkalmas az ellenségkép kialakulása antropológiai folyamatának a leírására.

⁴⁰ Machiavelli: A fejedelem. Kossuth, Bp., 1991. 71. p.

⁴¹ „... úgy hírlík, Sztálin ismerte és értékelte *A fejedelmet*, Szvetlana, a lánya mintegy negyedszázada Machiavelliről készítette doktori értekezését.” Herczeg Gyula: A fejedelem. in: Niccoló Machiavelli művei. Első kötet. Európa, Bp., 1978. 687. p.

⁴² Keen, S.: „Faces of the Enemy”. idézi: Melvil, A.J.: „Obraz Vraga” i noveje politicseszkoje müslénnyje. Sz. S. A. 1988. 1.sz. in: Az ellenségkép és az új politikai gondolkodás. MTI Elméleti Cikkék, 1988. 5–6. p.

idegenként érzékeltetik: barbár, aki a kultúrát és a civilizációt fenyegeti, a mohóság megtestesülése, ellensége mindennek, ami szent bestiálisan kegyetlen, fanatikus és minden bűncselekményre kész vérengző hóhér, a halál megtestesülése. Ugyanakkor rendkívül körültekintő, előrelátó, pontosan tudja, mit akar, és kérlelhetetlenül tör a célja felé. Az ellenségesség eszkalációjának tehát meg van a maga logikája, mely a minden emberi vonásától megfosztott ellenségkép dehumanizálásához vezet.⁴³ Ahhoz tehát, hogy a mestersegesen kialakított (manipulált), vagy a spontán létrejött (előítéletes) ellenségképtől megszabaduljunk, mindenekelőtt fejlettebb politikai gondolkodásra, kultúrára van szükség, amelynek első lépcsője az, hogy mind a másik félről, mind pedig önmagunkról mélyebb, összetettebb, valódibb képet kell kialakítani.

A marxizmus mint „nagy elmélet” egy konfliktusra orientált társadalmi berendezkedés monumentális látomását festette meg. Később, erre a látásmódra hivatkozva már könnyen lehetett egy végletesen polarizált társadalmi struktúrát anticipálni, majd – már a politikai (proletár-) hatalom birtokában – hozzá is járulni ennek vízióinak a megvalósításához. A marxi axióma – amely a későbbi ideológiai politika fundamentuma – szerint a termelési módok egymást követő formáiban a társadalom döntő tényezőit – a termelőerőket – mindig egy kisebbség ellenőrzi, amely gazdasági hatalmát a nép többségének kizsákmányolására használja fel. Ez már önmagában véve is egy gazdaságon belüli konfliktushelyzetet jelent, amely közvetlenül elvezet a tulajdon és a termelőeszközök ellenőrzéséért folytatott politikai osztályharcához. Egy – talán kevésbé elköptatott – citátum szerint például „a munkásosztály, fejlődése folyamán, a régi polgári társadalmat olyan társulással fogja helyettesíteni, amely kizárja az osztályokat és antagonizmusukat és akkor nem lesz többé voltaképpeni politikai hatalom, mert a politikai hatalom éppen a polgári társadalomban meglevő antagonizmus hivatalos összegzése. Addig azonban a proletariátus és a burzsoázia közötti antagonizmus osztálynak osztály ellen vívott harca, olyan harc, amely legmagasabb fokú megnyilvánulásában totális forradalom. Egyébként lehet-e csodálkozni azon – nyilvánítja kérdésével evidenciának a problémát Marx –, hogy egy társadalom, amely az osztályok ellenítétén alapul, végső megoldásként a brutális ellentmondásba, embernek emberrel való összecsapásába torkollik?”⁴⁴

Lenin többször utal arra, hogy bár a proletárdiktatúra a maga történelmi feladatait mindenekelőtt szervező, meggyőző és nevelő funkcióin keresztül oldja meg, mégis olykor rákényszerült az erőszak alkalmazására is. „A történelem bebizonyította, hogy forradalmi erőszak nélkül nem vívható ki a győzelem. A munkások és parasztok nyílt ellenségei ellen irányuló forradalmi erőszak nélkül nem törhető meg ezeknek a kizsákmányolóknak az ellenállása. Másfelől a forradalmi erőszaknak szükségképpen meg kell nyilvánulnia magának a dolgozó tömegnek ingatag, állhatatlan elemivel szemben is.”⁴⁵

A proletárdiktatúra rendszerének kiépítésén fáradozó MDP-s vezetőknek sem volt nehéz a hidegháború időszakában ellenséget találni. Az eredmények rituális felsorolása

⁴³ Hermann Imre – összefoglalva az antiszemitizmus szokásos magyarázatait – a zsidóság, mint ellenség képének következő alapformáit különbözteti meg: 1. politikai, gazdasági, társadalmi mozgalmak, főként mint krízisek többé-kevésbé szervezett levezetése 2. a népek életöszönének megnyilvánulása, amikor forradalmi erők akarják „a népi erőket pusztító idegen élődsdi tenyészetet” ártalmatlanná tenni 3. Bűnbakkeresés más bajok esetén 4. Valós tények hibás és túlzó általánosítása 5. a zsidó törtéttel és kapaszkodással elért sikere irigységet vált ki a nem zsidó léleken 6. a zsidóság pusztta létével sérti a kereszténységet, mert nem akar kereszténnyé válni, mert őseik elkövették a nagy bűnt Jézussal szemben. Hermann István: Az antiszemitizmus lélektana 1945. Cserépfalvi, Bp., 1990. 37. p.

⁴⁴ Marx, K.: A filozófia nyomorúsága. MEM 4. köt. Kossuth, Bp., 1959. 173–174. p.

⁴⁵ Lenin: Beszéd a kormányzósági rendkívüli bizottságok IV. konferenciáján. LÖM 40. kötet, Kossuth, Bp., 1974. 111. p.

után mindig következett a figyelmeztetés, hogy bizonyos veszélyt a sikerek emlegetése elvonhatja a figyelmet a még hátralévő feladatok megoldásáról, és mindez az újabb nehézségek legyőzésére való mozgósítás helyett önelégültséget, ellanygulást okoz, sőt, csökkenheti az éberséget. Az osztályharc mind a nemzeti, mind a nemzetközi terepen élesedik. „Nem szabad azt hinni – figyelmeztet képzavarokkal teli beszédében Révai József –, hogy addig, amíg vannak nálunk kizsákmányoló osztályok – és még vannak –, *amíg van külső imperializmus, amely mozgósíthat és felhasználhat belső erőket, hogy addig mindkét kezünkben kalapácsot vehetünk. Kalapács csak egyik kezünkben lehet. A másikban kardnak kell lenni!*”⁴⁶

Az pártoktatási anyagok sem szűkölködnek az ellenséggel való fenyegetéstől. A később a Nagy Imre perben elítélt és kivégzett Gimes Miklós, ekkoriban Révai József titkáráként szövegezett különféle brosúrákat. Az ellenséget nem szabad lebecsülnünk, de nem szabad lebecsülni saját erőinket sem – írja egy szemináriumi füzetben. Az *ellenséget még nem győztük le végleg, de folytonos harcban mindinkább visszaszorítjuk*. Ez a helyzet – az imperialista támadó politika létezése és az osztályellenség megvert, de meg nem semmisített mivolta – teszi kötelességünké, a népi demokrácia egyik legfontosabb feladatává az erős, demokratikus néphadsereg megteremtését. Helyállásunk a békefrontban, a nagy Szovjetunió mellett, kötelezettségeink szövetségeseink iránt, halaszthatatlanná tették e feladat megoldásának megkezdését. Tudatában kell lennünk annak, hogy a hadsereg fejlesztése – egyebek mellett – nehéziparunk fokozott fejlesztését is szükségessé teszi. De más fontos feladataink is vannak. A három legfontosabbról – a szocializmus építése falun, harc az egyházi reakció ellen, a Függetlenségi Front megteremtése – már szó volt. Folytatni kell az államgépezet demokratizálását, meg kell valósítani a közigazgatás reformját, új demokratikus jogrendszert kell teremteni, el kell távolítani az igazságügyi apparátusból a népellenes elemeket stb. Röviden: *folytatni kell a harcot a feudális, nagytőkés és fasiszta maradványok ellen teljes megsemmisülésükig.*⁴⁷

A sajtónak – így a Szabad Népnek (ahonnan az alábbi cikkkrészletek következnek), tehát az MDP napilapjának még inkább – az MDP Agitációs- és Propaganda Osztálya által kiadott napi penzuma volt az ellenség elleni szakadatlan harc napirenden tartása és a bűnösök vétkeinek nyilvánosságra hozatala.

Az 1951. január 12-i szám beszámol arról, hogy *szabotáló jobboldali szociáldemokratákat ítélt el a Rákosi Művek csőgyárának társadalmi bírósága*. A vádlottak szándékosan visszafojtották a versenymozgalmat és nem támogatták a beállt, az új munkatársakat. Rakó Lajos művezető, a társadalmi bíróság egyik tagja elmondotta, hogy *a vádlottak annak idején egy, azóta már eltávolított jobboldali szociáldemokratával együtt beszélték meg „Amerika Hangja” és különböző imperialista adóállomások rágalmazó propagandája legeredményesebb továbbításának módszereit.*

1951. január 18.: A New York Times elismeri, hogy az amerikai imperialisták háborús „lélektani offenzívája” eredménytelen

A külügyminisztérium által kidolgozott terv szerint – állapítja meg Welles, a New York Times londoni tudósítója – „*az offenzív propagandát Amerika Hangján kívül bizonyos titkos módszerekkel be akarja vinni a Szovjetunióba, illetve a népi demokratikus or-*

⁴⁶ Révai József: Az elméleti munka és a pártoktatás jelentősége. Beszéd az MDP Országos Oktatási Értekezletén, 1948. szeptember 25-én. Megjelent „A következő láncszem” cím alatt. Szikra, Bp., 1949.

⁴⁷ Gimes Miklós: Népi demokrácia, út a szocializmushoz. Szemináriumi Füzetek. Városi alapfokú szemináriumok számára 3. MDP KV Oktatási Osztálya, Bp., 1949. 21. p.

szágokba... Ez ideig azonban a program eredményei kiábrándítóak voltak. Ezért a napokban a külügyminisztérium legmagasabb fórumai újból megvizsgálták a lélektani offenzíva kérdését és Eisenhower európai útjával egy időben arra lehet számítani, hogy e propagandát gyorsított ütemben megindítják.”

...

1951. április 22.: A „vasfüggönyön” túl. A Continental Daily Mail cikke a nyugatra csábítottak nyomorúságáról

Ha valaki hallgatna az Amerika Hangjára, azt hihetné, hogy nincs nagyobb gyönyörűség a földön, mint nyugatra szökni egy népi demokratikus országból. Alig teszi a „menekülő” nyugat „szabad” földjére lábát – már gazdagság várja, terített asztal, rajta minden, ami csak szem-szájnak ingere s az asztalról sohasem fogy el a pulykasült, tengeri rák, a banán és az ananász; kényelmes megélhetés, kevés munkával, sok szórakozással. Mindez így lenne, ha hinni lehetne az Amerika Hangjának és társainak, ezeknek a modern technika vívmányaival felszerelt sziréneknek, amelyek a nyugati életforma búvdalaival szedik áldozataikat a hiszékenyek, no meg azok közül, akik fojtónak találják a népi demokrácia levegőjét. A legmélyebb nyomor, a legemésztebb rabság, emberek végső elaljasítása, teljes tönkretétele – terülj-asztalkám, tiszta demokrácia helyett – ez a nyugati életforma igazi arca.

...

1951. május 30. Fokozzuk az éberséget! /a május 22-i KV határozat nyomán a káderekérdésről/

Nem elaltatni kell a Pártot – hanem fejleszteni benne az éberséget; nem elringatni – hanem harci készenlét állapotában tartani; nem lefegyverezni, nem demobilizálni – hanem állandóan mozgósított állapotban tartani... – erre tanított Sztálin elvtárs.

...

1951. június 30. A elmélet napi kérdései. Kassai Géza: A kapitalista környezet éberségre kötelez

Az ellenség még nagyobb elkeseredéssel és dühvel folytatja működését, de más eszközökkel, mint azelőtt... Mindebből következik: a kártevők, kémek, diverzánsok elleni harc is a szocializmus építésének szerves része és enélkül hazánk védelme, igaz hazafiság el sem képzelhető... Az MDP nagybudapesti aktívájának 1949. szeptember 30-i értekezletén Rákosi elvtárs a leleplezett Rajk-bandával kapcsolatban mondotta: „A megvert ellenség megtízszerezett energiával, százszorosra fokozott gyűlölettel veti magát a harcba... Az osztályharc a proletárdiktatúra viszonyai között még elkeseredettebbé vált. Tanuljunk a saját kárunkból... Tanuljunk meg elsősorban az éberség gyakorlását és tanuljunk meg, hogy az éberség nem csak a Politikai Bizottság, a pártvezetőség, a Központi Ellenőrző Bizottság vagy az ÁVH ügye, hanem egész Pártunké. Legyen éber Pártunk minden szervezete, minden funkcionáriusa, minden tagja és ezen túlmenően legyen éber az egész dolgozó nép, figyeljen fel a legkisebb ellenséges hangra vagy tetre. A hibák mögött keresse és találja meg az ellenség kezét... Fel kell figyelni nemcsak arra, aki ilyesmit (suttogó propagandát, szabotázszt, vagy kémkedést) elkövet, hanem arra is, aki támogatja vagy elnézi... Ha éberek leszünk el fogjuk pusztítani az imperialisták kémeit is.”⁴⁸

...

1950. február 10. Ülést tartott az MDP Központi Vezetősége

„Mindaddig, míg megvan a kapitalista környezet, lesznek nálunk kártevők, diverzánsok, gyilkosok, akiket a külföldi államok ügynökei küldenek hátszágunkba” ... Megfelelkezünk arról a fontos Sztálini figyelmeztetésről, hogy a párttagsági könyvvél

⁴⁸ lásd még: Rákosi Mátyás: A békeért és a szocializmus építéséért. Szikra, Bp., 1951. 169. p.

rendelkező kártevők és kémek „valósággal kincs az idegen államok kémszervezetei számára.” ... A tömegek éberségre való nevelésének előfeltétele: emelniünk kell a széles tömegek politikai színvonalát. Enélkül nem tudjuk kivonni őket az ellenséges propaganda és agitáció hatása alól. A széles tömegek közötti munkánál sokszor lebecsüljük az emberek gondolkodásában megmaradt kapitalista csökevényeket és az ellenség sokszor ezekre építő „ideológiai” fegyvereinek káros hatását... Mindenki tudja, milyen nehéz meggyőzni a politikailag tudatlan munkást például arról, hogy gyökeresen meg kell változnia viszonyának a munkához.

Könnyen észrevehető, hogy annak érdekében, hogy az egységes erővé vizionált fikciót valóságos veszélynek tüntessék fel, a személyi kultusz minden olyan negatívan értékelhető magatartást, amelyet az „ellenséges” csoportok bármelyikéből származó egyének tanúsítanak, a szocializmus egésze ellen irányuló, titokzatos módon megszervezett mozgásként fogtak fel és magyaráztak. Ezért figyelmeztettek állandóan az ellenséges csoportok létezésére és fokozódó aktivitásukra. Ezért hirdettek éberséget mindazokkal szemben, akik akár közvetve is hozzájuk kapcsolódtak. Az ezek részéről fenyegető állandó és fokozódó veszéllyel indokolták az ellenük irányuló határozott fellépést, hiszen így, a preventív intézkedésekkel még csirájában elfojtható az ellenséges tevékenység. Rákosiék állandóan szították a veszélyeztetettség érzését, folyamatosan figyelmeztettek arra, hogy az ellenséges machinációk minden területen és szakadatlanul felbukkannak. Rákosi szerint *„a termelés az osztályharc színtere” „az ellenséget nemcsak a politikai porondon kell megverni: minden gyár, bánya, minden üzem, vállalat az osztályharc csatateré”* a közellátás zavarai esetén *„az ellenség páratlan méretű kártevésével van dolgunk” „az osztályellenség a sztahanovista mozgalom ellen lép fel” „az osztályellenség az önzőkre és a butákra épít, az ellenség az anyagiasság minden megnyilvánulására örömmel kapcsol rá és harcában eszközként használja fel”* Ellenséges elemek vannak a pártban, a Demokratikus Ifjúsági Szövetségbe *(„éppen ezekben a hetekben kellett megállapítanunk, hogy a DISZ vezetőségébe az ellenség mélyen beépült, és komoly károkat tudott okozni”)* *„az ellenség az új tanácsokba jobban be van építve, mint a tanácsok előtti közizgatásba”*.⁴⁹

Kérdés az, hogy lehet-e kellő mélységben feltárni azokat a dokumentumokat, hogy átfogó és hű képet tudjunk majd nyerni az ideológiai politizálás, a személyi kultusz, a proletárdiktatúra történéseiről. Még tulajdonképpen el sem indult a kutatómunka – 1987-ben nem is indulhatott még el – de máris megszólaltak a „leleplező” iratok felkutatásának veszélyeire figyelmeztető hangok. A személyi kultusz egyoldalú, negativista értékelése – figyelmeztetett Kiss Arthur – mindenképpen a *tegnap eszmei és politikai dimenzióinak foglyává teszi azokat, akik elfogadják. Egyrészt az ilyen beállítottságból következő retrospektív gondolkodás, a múltba nézés, a múltba veszés eltereli figyelmünket a jelen reális problémáiról. Másrészt az az eljárás, hogy a múlttal való egybevetést állítják a középpontba és hogy a jelen viszonyainak megítélésakor kizárólag a múlt állapotából mint nullpontról indulnak ki, hamis biztonságérzetet kelt. Az azóta eltelt idő talán bebizonyította, hogy ez az aggodás feleslegesnek bizonyult a szaktudományos kutatások nem politikai indítékból tárják fel a proletárdiktatúra terrorjának eseményeit vagy bírálják az osztályharc éleződésének – már kissé abszurdá is vált – tanítását.*⁵⁰

⁴⁹ A felsorolt vádakát Rákosi az 1949. szeptember 30. és 1950. október 15. közötti beszédeiben fogalmazta meg. Rákosi Mátyás: A békéért és a szocializmus építéséért. Szikra, Bp., 1951. 164., 166., 169., 191., 213., 281., 301., 316., 345., 392., 418., 403., 407., 520. p.

⁵⁰ Kiss Arthur: A személyi kultusz – egy deformáció anatómiája. MSZMP Politikai Főiskola, Bp., 1987. 236.p.

Az osztályharc folyamatos éleződésének hírhedt, de sokat idézett és a pártvezetők számára kötelező etalonnak számító alapítételét 1937-ben, a nagy perek idején fogalmazta meg Sztálin. Eszerint „*minél jobban haladunk előre, minél több sikerünk lesz, annál jobban fognak dühöngeni a szétzúzott, kizsákmányoló osztályok maradványai, annál inkább folyamodnak majd a harc élesebb formájához, annál inkább igyekeznek majd ártani a szovjet államnak, annál inkább nyúlnak majd a legkétségbeesettebb harci eszközökhöz, mint a pusztulásra kárhozottak végső eszközeihez*”. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a szétzúzott osztályok maradványai a Szovjetunióban nincsenek egyedül. Közvetlen támogatást kapnak a Szovjetunió határain túl élő ellenségeinktől. Míg az osztályharc egyik vége a Szovjetunió határain belül fejt ki hatását, addig a másik vége a bennünket körülvevő polgári államok területére húzódik át.⁵¹

Sztálin ellenségképében egyébként – ahogyan majd Rákosiéban is – állandó szereplők a belső visszahúzó erők, az osztályellenség, az imperializmus és bérencei, a szociáldemokrácia és a szocialista pártok, de benne van a Vatikán és a világreakció általában véve is. A háború végén beindult a hidegháború pszichózisa. A kettészakadt világban fellángolt az ellenségkép indulati oldalán a gyűlölködés, permanens ellenséggyűlözési mánia alakult ki, amelyben kölcsönösen a boszorkánygyűlöléshez hasonló, főként ideológiai fegyverként használt események is megtörténtek. A két világrendszer háborúra készülődött, örületes fegyverkezésbe kezdtek, katonai szövetségeket hoztak létre és határokat nem ismerő propagandaháborút indítottak egymás ellen.

Az ellenségkép végső soron a politikai praxis kategóriája, az ember társadalmi és egyéni tevékenységének egyik motívuma. A tevékenység során ugyanis, amikor valamilyen célt el akar elérni a szubjektum, mindig kisebb-nagyobb akadályokba ütközik, amelyeket el kell kíván hárítani, le kell győzni, mert enélkül nincs sikeres tevékenység, nem érheti el a kitűzött célt. A *politikai* ellenségkép jelenti az ellenségkép leglényegesebb formáját, melyben végül az jut kifejezésre, ami veszélyezteti a társadalmi létet. A *katonai* ellenségkép azt tartalmazza, hogy ki az ellenség tradicionálisan, ki az aktuális és a potenciális ellenség, mit kell tenni ellene. A társadalom azonban kíváncsún tartja *jogilag* is üldözni politikai ellenségét. Végül pedig a *pszichológiai* ellenségkép nagyfokú negatív emóciót tartalmaz, amely – ahogyan láttuk – tradicionálisan is beépülhet az egyén vagy a kollektíva előítéletrendszerébe.⁵²

8. „Az ellenség köztünk van...”

Az ellenségkép megalkotása az ellenség elleni fellépés a praxis negatív oldalát jelenti, de az esetek nagy részében enélkül nincs pozitív lépés, lehetetlen a kreativitás. Úgy tűnik, hogy a negáció és a kreativitás helyes arányának megtalálása jelenti az egyik legnagyobb problémát, hiszen és nagyon gyakran találkozhatunk olyan torzulásokkal, amelyek a nem megfelelő ellenségkép alapján csak a negációra – olykor rombolásra – helyezte a fő hangsúlyt.⁵³ Ez a torzulás magyarázza a marxista ellenségképnek azt a – korábban már említ-

⁵¹ Lenin–Sztálin: Párt és pártépítés. Szikra, Bp., 1950. 710–711. p.

⁵² Az ellenségkép-típusok mesterségesen előidézett kumulációja a negatív attitűd intenzitását nagyban fokozhatja. Hírhedt példája ennek az ötvenes években a büntetés-végrehajtási intézetek falain a börtönőröknek figyelmeztetésül szánt, de riasztó szlogen: „*Ne csak őrizd, gyűlöld is!*”

⁵³ Hórucci László: Ellenségkép. Az ellenségfogalom történeti alakulása vallásban, morálban, politikában. Szerzői kiadás, Szeged, 1993. 8. p.

tett – sajátosságát, miszerint a kritikai elemek túlzottan előtérbe kerültek, érzékeltetve azt is, hogy a politikai marxizmus szinte az ellenség elleni permanens harcra rendezkedett be.

Az Államvédelmi Hatóság – és minden más politikai rendőrség – munkájának leg-érzékenyebb pontja az „ellenséggel” legközvetlenebb kapcsolatban álló ügynöki hálózat volt. A Központba sűrűn érkeztek jelentések arra vonatkozóan, hogy a megyei osztályok ügynöki és informátor hálózatában árulók, kétkulacosok, dekonspirált, munkaképtelen, tehetetlen és különböző kétes elemek találhatók. Az Államvédelmi Hatóság az informátor és ügynöki hálózatának megerősítése céljából, továbbá azért, hogy a meglévő és működő informátor és ügynöki hálózatot megtisztítsák a „kétkulacosoktól, dezinformátoroktól, dekonspirált, valamint értéktelen személyektől” a hálózaton alig másfél év alatt – 1950 májusa és 1951. novembere között – négy nagy átigazolási (felülvizsgálati) kampányt indított el. Ennek során felülvizsgálatra és átigazolása kerültek az ügynökök összes kategóriái: informátorok, rezidensek, ügynökök, konspiratív lakások tulajdonosai, stb.

8.1.⁵⁴

Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan bizalmas!
Csak vezetők részére!

022/1950. V. biz.

Tárgy: Ügynöki és informátor hálózat
átigazolása (felülvizsgálata).

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

05. számú parancsa

Budapest, 1950. évi május hó 24-én

Az Államvédelmi Hatóság operatív osztályai ügynöki és informátor hálózatának megerősítése céljából, továbbá azért, hogy a meglévő és működő ügynöki és informátor hálózatot megtisztítsuk a kétkulacosoktól, dezinformátoroktól, dekonspirált, valamint értéktelen személyektől, átigazolást (ellenőrzést) kell végrehajtani.

Ellenőrzésre kerülnek az ügynökök összes kategóriái (rezidensek, ügynökök, informátorok, konspiratív lakások tulajdonosai, stb.).

A hálózat átigazolását (ellenőrzését) a következő sorrendben kell végrehajtani:

1.) Minden hálózatot közvetlenül tartó operatív beosztott minden egyes ügynökről és informátoráról részletes ellenőrző karakterisztikát kell készítsen, amely a következő kérdéseket tartalmazza:

- a) az ügynök, rezidens vagy informátor személyi adatai;
- b) politikai és erkölcsi jellemzés, valamint munkájának jellemzése;
- c) mikor, ki által és milyen céllal lett beszerelve, a beszerzés milyen anyagok alapján lett végrehajtva és mivel lett a beszerzés megerősítve;
- d) az ügynök viszonya a bizalmas munkához, milyen feladatokkal lett megbízva és hogy hajtotta azokat végre. Milyen gyakorlati eredményeket értek el az ügynökök bizalmi működése következtében;
- e) hogy volt megszervezve az ügynök munkájának, valamint az általa szolgál-

⁵⁴ BM KI Parancsnyűjtemény/1950. 15. doboz.

tatott adatoknak az ellenőrzése (más ügynökön keresztül vagy egyéb operatív módon). Az ellenőrzés milyen eredményekkel zárult;

f) rámutatni mindazokra a konkrét tényekre, melyek alapján az ügynökök kétkulacsossággal vagy dekonspirációval gyanúsíthatók;

g) mikor és hol bonyolódott le az ügynökkel való találkozások;

h) hányszor lett az ügynök átadva egyik operatív beosztotttól a másiknak kapcsolattartás céljából;

i) ha rezidensről van szó, a karakterisztikában ki kell térni arra, hogy hány informátort tartott, hogy tudta ellátni a hálózat vezetését, tudott-e a munkában konspirálni;

j) milyen lehetőségei vannak az ügynöknek vagy informátornak további bizalmas munkája folyamán;

k) az operatív beosztott véleményezése az ügynök vagy informátor további felhasználásával kapcsolatban: meghagyni a hálózatban, kizárni a hálózatból, pihentetni, felhasználni más vonalon. A véleményezés indoklása.

2.) A fenti ellenőrző karakterisztika összeállításával egyidőben az operatív beosztott rendbehozza az előírt utasítás szerint az ügynök, rezidens vagy informátor személyi és munkadossziéját.

3.) Az ellenőrző karakterisztika összeállítása és a dossziék rendbehozása után az operatív osztály vezetője az alosztályvezetővel, valamint az ügynököt tartó operatív beosztottal együtt átnézi az ügynökről összeállított jellemzést és a személyi és munkadosszié alapján tárgyilagosan kiértékeli az ügynök működését, és így határoznak az ügynök, rezidens, ill. informátor további felhasználásáról. Szükség esetén az alosztályvezető és osztályvezető egy-két ellenőrző találkozót hoz létre az ügynökkel abból a célból, hogy bizonyosságot szerezzen az operatív beosztott következtetéseinek helyességéről.

4.) Az osztályvezető döntése alapján összefoglaló jelentést kell összeállítani az osztály hálózatának leellenőrzése eredményéről. Ezen meg kell jelölni, hogyan akarjuk a jövőben felhasználni az egyes ügynököket. Ezt a jelentést a főosztályvezető hagyja jóvá.

Miután a főosztályvezető a leellenőrzés eredményét jóváhagyta, a döntést minden ügynökre vonatkozóan végre kell hajtani.

5.) Azokat az ügynököket, akikről a leellenőrzés folyamán bebizonyosodott, hogy kétkulacsosak vagy árulók, az operatív osztály vezetője az ügynök által okozott kár nagyságát konkrétan kiértékelve kérheti az ügynök letartóztatását.

6.) A dezinformátorok a dekonspirált és értéktelen személyeknek a hálózatból való kikapcsolására vonatkozó határozatot, azok elfogadása után a hálózati munka követelményei szerint kell végrehajtani. (Az illető ügynöktől a kapcsolat megszüntetéséről szóló nyilatkozatot kell kapni, megfigyelés alá helyezni, a központi nyilvántartásban megfelelő megjegyzést tenni, stb.).

Javaslatot ügynökök időleges kikapcsolására, illetve pihentetésére csak olyan ügynökökre vagy informátorokra vonatkozóan lehet elfogadni, akiknél megvan a lehetőség arra, hogy a jövőben ismét felhasználhatók lesznek bizalmas munkára.

Az átigazolás eredményeképpen megtisztítjuk a hálózatot a kétkulacsosoktól, árulóktól, dekonspirált személyektől, dezinformátoroktól és értéktelen személyektől. E munka elvégzése közben fel kell térni az operatív beosztottak hiányosságait az ügynökkel való munkában és megfelelő intézkedéseket kell foganatosítani ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölésére.

Ezért a hálózat átigazolásának kérdéséhez az operatív beosztottak, valamint az

alosztály és osztályvezetők önkritikával kell hogy viszonyuljanak. Fel kell tární mind-azokat a hibákat, amelyek a beszervezésnél vagy a munka folyamán konspiráció terén, illetve az ellenőrzés kérdésében történtek. A hálózat átigazolásához azonnal hozzá kell fogni és azt június hó 15-ig be kell fejezni.

Kapták: Pártbizottság, ÉVH Titkárság, I., II., III., IV., V., VI. főosztály vezetője, továbbá az I/1., I/2., I/3., I/4., I/5., II/1., II/2., II/3., IV/1. és a IV/2. felderítő osztály vezetője, valamint a III/1.-d. alosztály vezetője 1-1 példányt.

Péter Gábor s.k.
államvédelmi altábornagy
Államvédelmi Hatóság Vezetője

8.2.⁵⁵Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan titkos „H”!

041/1950. ÁVH.V. biz.

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

014. számú parancsa

Budapest, 1950. szeptember hó 26-én

1950. június és július havában előzetes felülvizsgálatnak vetettük alá az Államvédelmi Hatóság operatív osztályainak informátor, rezidens és ügynöki (B-egyén) hálózatát.

Az informátor és ügynöki (B) hálózat felülvizsgálata a hálózati munka következő hibáit hozta felszínre:

1.) A hálózat (inf. és B-egyén) ellenőrzését és megtisztítását az operatív osztályok nem végezték rendszeresen. Ennek következtében majd minden operatív osztály hálózatában (inf. és B-egyén) sok volt a kétkulacsosok, dekonspirálódott, alkalmatlan (dolgozni nem tudó), dolgozni nem akaró ügynökök és informátorok száma.

Ezért a felülvizsgálat során az ÁVH operatív osztályai összes kapcsolatainak 28%-át ki kellett zárni a hálózatból.

Egyes nyomozók beszervezéseket hajtottak végre anélkül, hogy ismerték és számoltak volna a beszervezendő személy jellemével és személyes tulajdonságaival. Egyes esetekben már a beszerzés folyamán látták, hogy a beszervezendő személy tulajdonságai miatt vagy azért, mert nincs lehetősége, hogy számunkra dolgozzon alkalmatlan volt a beszerzésre. Voltak olyanok is, akik egyenesen kijelentették, hogy nem hajlandók kémkedni a barátaik ellen. Ennek dacára beszervezték őket.

Megtörtént, hogy B-egyéneket és informátorokat előzetes ellenőrzés nélkül, csupán önéletrajzuk alapján szerveztek be. Sok B-egyén a beszervezésnél nem ismerte be az összes általunk tudott bűncselekményét, jegyzőkönyvet nem vettek fel vallomásukról és ezért azok nem érezték bűncselekményük súlyát és felelősségüket.

3.) A hálózattal való foglalkozás nem elég alapos és tervszerű. Sok nyomozó

⁵⁵ BM KI Parancsgyűjtemény/1950. 15. doboz.

nem vezetett kimutatást a találkozókról, azokat részben esetről esetre bonyolították le. Előfordult, hogy hónapokig nem találkoztak a B-egyénnel, vagy a nyomozó nem készült fel a találkozóra. Nem adtak konkrét feladatot a B-egyénnek, ha pedig adtak, nem ellenőrizték azok végrehajtását. A beérkező jelentéseket sokszor nem ellenőrizték le és nem értékelték ki. Gyakori volt, hogy a jelentéseket maga a nyomozó írta meg, azt az informátor vagy B-egyén nem írta alá. Ez a B-egyének fegyelmének lazulásához, dezinformációhoz, nem egy esetben áruláshoz vezetett.

A Katonai Elhárító Főosztálynál egész a legutóbbi időkig a nyomozók bizonyos tisztelettel viseltettek a B-egyének iránt, akik régebben a Horthy-rendszer politikai rendőrségén vagy kémelhárító szerveinél dolgoztak. Ezeket mint „tanácsadókat” használták fel a nyomozati, hálózati munkában. A B-egyének ezt a körülményt felhasználták az ÁVH szervei dezinformálására és félrevezetésére. A Katonai Elhárító Főosztály hálózatának egy részét (10 fő) környezetnyomozásra, külső megfigyelésre és egyéb operatív munkára használták fel. Ténylegesen dolgoztak mint szerződéses nyomozók annak ellenére, hogy közülük többre a Hatóság komoly terhelő adatokkal rendelkezik.

Informátorokat adtak át rezidenseknek tartásra anélkül, hogy az informátor és rezidens megfelelő módon ki lett volna oktatva. Gyakori volt a kapcsolatok átadása egyik nyomozótól a másiknak anélkül, hogy azt az operatív munka indokolta volna.

4.) Valódi konspiráció teljes hiánya. Rendszer volt, hogy a B-egyénekkel utcán, kávéházakban, vendéglőhelyeken vagy egyéb szórakozóhelyeken történt a találkozás. Ez gátolta az ügyek alapos átbeszélését és utasítások kiadását, azonkívül dekonspirációhoz vezetett.

A B-egyénekkel azok munkaideje alatt történő találkozás káros következményekkel járt. Több informátor és B-egyén főnöke azon kérdésre, hogy hol volt, elmondta, hogy az ÁVH-val tart kapcsolatot. Dekonspirációhoz vezetett az is, mikor a B-egyént ügyetlenül a nyomozó kérésére egyik objektumból a másikba helyezték át. Megtörtént az is, különösen a Katonai Elhárító Főosztálynál, hogy a B-egyének szervezését az ÁVH hivatalos helyiségében hajtották végre, ahová a beszervezendők hivatalosan voltak megidézve. A beszerzéseknél főleg az informátoroknál nem vettek titoktartási nyilatkozatot. Hivatalos iratokon és levelezésben a B-egyén valódi neve szerepelt.

5.) Nem vették figyelembe a hálózat kiépítésénél az objektumok fontosságát és az ellenség beszűrődésének mértékét.

Több operatív osztály informátor és B-egyén hálózata igen kis létszámú és nem terjed ki az összes, a területhez tartozó objektumokra. Így pl. az ÁVH operatív osztályai nem rendelkeztek hálózattal egyes nehézipari gyárakban, az IFIG-nél (hadiüzemek), sok textilgyárban, a kereskedelmi és magántisztviselők szakszervezeteiben, a Magyar Jogászok Szakszervezetében, a színészek-újságírók Szakszervezeteiben, sportegyesületeknél, könyv- és újságkiadóknál, központi könyvtárakban, külföldi irodalmi társaságban, zenészegyesületekben, vegyipari, kereskedelmi központban, konzerviparban, malomiparban, kenyérgyárakban, vágóhidakon, söriparban, telefon- és távíróközpontokban, gázműveknél, kereskedelmi bankban, pénzügyőrségnél és egyéb objektumokban.

Hálózat hiánya miatt igen kis mértékben foglalkozott a Hatóság az emigránsokkal, akik Amerikából, Angliából és Franciaországból tértek vissza. Ugyanez a helyzet az idegen kolóniákkal, az angol–amerikai hadseregben szolgált személyekkel, angol–amerikai–francia és más külföldi „kulturális” és kereskedelmi képviselők volt tisztviselőivel. Az angol hírszolgálat „volt ügynökeivel” (95 fő), cionistákkal, az ú. n. Francia Intézet volt munkatársaival és másokkal.

Több objektumban hiányos a B-hálózat és ezért az ottlévő ellenséges szervezkedésekkel kevésbé foglalkoznak.

A hálózat felülvizsgálásának hibái:

Egyes nyomozók formálisan viszonyultak a hálózat felülvizsgálásához. Ennek eredményeképpen rossz következtetéseket vontak le és sok hibát követtek el, ami az alábbiakban foglalható össze:

a.) Egyes nyomozók igyekeztek minél több saját informátort és B-egyént ki-kapcsolni a hálózatból, hogy így „tehermentesítsék” magukat és „megkönnyítsék” a munkát.

b.) Egyes B-egyéneket, akiket kizárásra jelöltek, mert nemcsak dezinformálták az ÁVH-t, hanem ellenséges tevékenységet fejtettek ki, nem javasolták őrizetbe vételre vagy aktív figyelésre.

c.) Értékes kapcsolatokat javasoltak kizárásra, akik ideiglenesen személyi vagy szolgálati körülményeik miatt az ÁVH részére nem tudtak dolgozni.

d.) Olyan kapcsolatokat igyekeztek kizárni a hálózatból, akikre beszerzésük után újabb terhelő adatok érkeztek, ahelyett, hogy ezt felhasználták volna nagyobb presszió gyakorlására és arra, hogy jobb munkára serkentsék a B-egyéneket.

Annak érdekében, hogy a felsorolt hibákat kiküszöböljük és hogy a jövőben ilyen hibák ne forduljanak elő, a következőket rendelem el:

1.) Informátor és B-egyén beszerzését csak alapos tanulmányozásuk és felülvizsgálásuk után lehet végrehajtani. Minden esetben, amikor az lehetséges, előzetes találkozást kell szervezni különböző ürügyekkel, amikor is a nyomozó megismerkedik a beszerzésre kijelölt személlyel, hogy így megismerje annak személyi tulajdonságait és képességeit.

Amikor egy beszerzendő személyre komoly terhelő anyaggal rendelkezünk, a beszerzést csak gondos és tüzetes kihallgatás után – miután a beszerzendő személy teljes beismerő vallomást tett – lehet végrehajtani.

Minden beszerezett személytől – kivételt csak különleges esetek képezhetnek – az ÁVH-val való kapcsolat titoktartásra nyilatkozatot kell venni. A beszerzendő személyeket az ÁVH hivatalos helyiségeibe beszerzésre és előzetes megismerésre nem szabad beidézni.

2.) Az informátorokkal és ügynökökkel a jövőben szigorú grafikon szerinti munka kell, hogy folyjék, azaz tervet kell felfektetni arra, hogy az informátorokkal és B-egyénnel rendszeresen meghatározott időnként történjenek a találkozók. A terv (grafikon) be nem tartását alapos ok nélkül nem szabad megengedni.

Az informátoroknak és ügynököknek személyi tulajdonságaiknak és képességeiknek megfelelő konkrét feladatokat kell adni és ellenőrizni kell azok végrehajtását.

Az informátorok és B-egyének jelentéseiket írásban kell adják. Ettől csak különleges esetekben lehet eltérni. A jelentéseket fedőnévvel kell aláírják. Gondosan ellenőrizni kell ezeket a jelentéseket és kritikailag kiértékelni. A jövőben szigorúan tilos – operatív szükségesség nélkül – informátor és B-egyén tartásra való átadása egyik nyomozó által a másoknak.

Informátort, rezidensnek tartásra átadni csak az informátor és rezidens előzetes alapos és gondos kioktatása után szabad. Rezidens nem végezhet beszerzést.

A nyomozó köteles időnként a rezidenssel és az annak átadott informátorral együtt találkozni, azokat képezni és instruálni.

3.) Sürgős intézkedést kell tenni a konspirált és találkozó lakások beszerzéseire

és az informátor és B-egyének túlnyomó többségével ott kell találkozni és dolgozni. Informátorokkal és B-egyénekkel azok munkaideje alatt találkozót szervezni tilos. Kivételesen megengedhető azzal a feltétellel, hogy a B-egyén és informátor nem dekonspirálódik.

A hálózattal kapcsolatos jelentésekben és egyéb hivatalos iratokban az informátorok és B-egyének rendes nevét nem szabad kiírni, csak fedőnevüket.

4.) Az osztály- és alosztályvezetők maguk is kell kapcsolatokat tartsanak (néhány legértékesebb ügynököket).

Az osztály- és alosztályvezetők tartsanak időnként ellenőrző találkozót, amikor is ellenőrzik, hogy a nyomozók hogy tartják az informátorokat és ügynököket (B-egyéneket).

5.) Sürgős intézkedéseket kell tenni a hálózat kiépítésére vagy továbbépítésére azokban a fontos objektumokban, ahol még hálózat nincs vagy még hiányos.

6.) November 1-jétől végre kell hajtani az Államvédelmi Hatóság megyei alosztályain is a hálózat felülvizsgálását.

7.) Az informátor és B-egyén hálózatnak a kétkulacsosoktól és árulóktól való megtisztítása a továbbiakban mindennapi operatív munka keretein belül végzendő el, nem kell különleges intézkedéseket várni.

8.) Jelen parancsot az ÁVH összes operatív beosztottaival fel kell dolgoztatni és a gyakorlatba átültetni. Ebből a célból osztályonként operatív értekezleteket kell tartani valamennyi operatív beosztott részvételével. az értekezletek megtartásának határideje 1950. október 2.

Péter Gábor s.k.

államvédelmi altábornagy

Államvédelmi Hatóság Vezetője

8.3.⁵⁶

Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan titkos „O”!

Csak vezetők részére!

53/1950. V. biz.

Tárgy: Ügynöki és informátor hálózat
átigazolása (felülvizsgálata)
a megyei osztályokon.

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

026. számú parancsa

Budapest, 1950. évi november 8-án

Az Államvédelmi Hatóság Központja adatokkal rendelkezik arra vonatkozóan, hogy a megyei osztályok ügynöki és informátor hálózatában árulók, kétkulacsosok, dekonspiráltak, munkaképtelen, tehetetlen és különböző kétes elemek találhatók.

Az Államvédelmi Hatóság megyei osztályai informátor és ügynöki hálózatának megerősítése céljából, továbbá azért, hogy a meglévő és működő informátor és üg-

⁵⁶ BM KI Parancsgyűjtemény/1950.15. doboz.

női hálózatot megtisztítsuk a kétkulacosoktól, dezinformátoroktól, dekonspirált, valamint értéktelen személyektől a megyei osztályok és járási kirendeltségek hálózatán átigazolást (felülvizsgálatot) kell végrehajtani.

Felülvizsgálatra és átigazolása kerülnek az ügynökök összes kategóriái (informátorok, rezidensek, ügynökök, konspiratív lakások tulajdonosai, stb.).

A hálózat átigazolását (felülvizsgálását) a következő sorrendben kell végrehajtani:

1.) Minden hálózatot közvetlenül tartó operatív beosztott minden egyes ügynökről és informátoráról részletes ellenőrző karakterisztikát kell készítsen, mely a következőket kell, hogy tartalmazza:

a) Az informátor, rezidens, ügynök személyi adatai.

b) Politikai és erkölcsi jellemzése, valamint munkájának jellemzése.

c) Mikor, ki által és milyen céllal lett beszervezve, a beszerzés milyen anyagok alapján lett végrehajtva és mivel lett a beszerzés megerősítve.

d) Az ügynökök viszonya a bizalmas munkához, milyen feladatokkal lett megbízva és hogyan hajtotta azokat végre. Milyen gyakorlati eredményeket értek el az ügynökök bizalmas működése következtében.

e) Hogyan volt megszervezve az ügynök munkájának, valamint az általa szolgáltatott adatoknak az ellenőrzése (más ügynökökön keresztül vagy egyéb operatív módon). Az ellenőrzés milyen eredményekkel zárult.

f) Rámutatni mindazokra a konkrét tényekre, melyek alapján az ügynökök kétkulacosossággal vagy dekonspirációval gyanúsíthatók.

g) Mikor és hol bonyolódtak le az ügynökökkel való találkozások.

h) Hányszor lett az ügynök átadva egyik operatív beosztott által a másiknak kapcsolattartás céljából.

i) Ha rezidensről van szó, a karakterisztikában ki kell térni arra, hogy hány informátort tartott, hogy tudta ellátni a hálózat vezetését, tudott-e a munkában konspirálni.

j) Milyen lehetőségei vannak az informátornak vagy ügynöknek további bizalmas munkája folyamán.

k) Az operatív beosztott véleményezése (javaslata) az informátor vagy ügynök további felhasználásával kapcsolatban: meghagyni a hálózatban, kizárni a hálózatból, pihentetni, felhasználni más vonalon. A véleményezés indoklása.

2.) A fenti ellenőrző karakterisztika összeállításával egyidőben az operatív beosztott rendbehozza az előírt utasítás szerint az ügynök, rezidens vagy informátor személyi és munkadossziáját.

3.) Az ellenőrző karakterisztika összeállítása és a dossziék rendbehozása után a megyei osztály vezetője az alosztályvezetővel, valamint az ügynököt tartó operatív beosztottal együtt átnézi az ügynökről összeállított jellemzést és a személyi és munkadosszié alapján tárgyilagosan kiértékeli az ügynök működését, és úgy határoznak az informátor, rezidens, illetve ügynök további felhasználásáról. Szükség esetén az alosztályvezető és osztályvezető 1-2 ellenőrző találkozót hoz létre az ügynökkel abból a célból, hogy bizonyosságot szerezzen az operatív beosztott következtetéseinek és javaslatának helyességéről.

4.) Azokat az ügynököket illetően, akikről a felülvizsgálat folyamán bebizonyosodott, hogy kétkulacosok vagy árulók, az operatív osztály vezetője az ügynök által okozott kár nagyságát konkrétan kiértékelve kérheti az ügynök letartóztatását.

5.) A dezinformátorok, dekonspirált és értéktelen személyeknek a hálózatból való kikapcsolására vonatkozó javaslatot a megyei osztály vezetője jóváhagyás végett felterjeszti az I/1. osztályra és azokat elfogadás után a hálózati munka követelményei szerint kell végrehajtani. (Az illető ügynöktől a kapcsolat megszüntetéséről szóló nyi-

latkozatot kell venni, megfigyelés alá helyezni, a központi nyilvántartóban megfelelő megjegyzést tenni, stb.).

Az átigazolás eredményeképpen megtisztítjuk a hálózatot a kétkulacosoktól, árulóktól, dekonspirált személyektől, dezinformátoroktól és értéktelen személyektől.

A munka elvégzése közben fel kell tární az operatív beosztottak hiányosságait az ügynökökkel való munkában és megfelelő intézkedéseket kell tenni ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölésére.

Ezért a hálózat átigazolásának kérdéséhez az operatív beosztottak, valamint az alosztály és megyei osztályvezetők önkritikával kell hogy viszonyuljanak. Fel kell tární mindazokat a hibákat, amelyek a beszervezésnél vagy a munka folyamán konspiráció terén vagy az ellenőrzés kérdésében történtek. Az átigazolást a megyei osztályok és kirendeltségeik egész hálózatán kell végrehajtani.

A hálózat átigazolásához hozzá kell fogni és azt 1950. december 15-ig be kell fejezni.

A hálózat felülvizsgálatáról összefoglaló jelentést kell készíteni, és azt a Központ I/1. osztálya részére meg kell küldeni. Az összefoglaló jelentésben fel kell tüntetni, hogy hány ügynöke, rezidense, informátora volt, a felülvizsgálásnál hány ügynök, rezidens, informátor lett kizárva és milyen indokok alapján. Az összefoglaló jelentésben ki kell fejteni, hogy az ügynöki és információs hálózattal kapcsolatos munkájuk során milyen hiányosságok kerültek felszínre. Az összefoglaló jelentéshez csatolni kell az ellenőrzésnél készített jellemzések másolatát az összes ügynökökről. Rezidensekről és informátorokról alosztályok és kirendeltségek szerint. A javaslatban ki kell térni arra, hogy az egyes ügynökökre vonatkozóan mit javasolnak.

Felhívom a megyei osztályok vezetőinek figyelmét, hogy ne kövessék el azokat a hibákat, amelyekkel a 014. számú, 1950. szeptember 26-i Parancsomban foglalkoztam.

Péter Gábor s.k.
államvédelmi altábornagy
Államvédelmi Hatóság Vezetője

8.4.⁵⁷

„Államvédelmi Hatóság Vezetője

Szigorúan titkos „H”!
Csak vezetők részére!

081/1951. ÁVH. T. biz. Tárgy: Elhárító osztályokon a
konspirációval kapcsolatos
hiányosságok megszüntetése.

ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐJE

82. számú parancsa
Budapest, 1951. október 12.

Az utóbbi időkben hozzám beérkező jelentések, valamint az ellenőrzéseim során tapasztaltak azt igazolják, hogy a katonai elhárítás szinte valamennyi területén a

⁵⁷ BM KI Parancsnyűjtemény/1951. 19. doboz 51–104-ig.

konspirációk kérdésében olyan súlyos hiányosságok vannak, amelyek a ellenség ellen folytatott harcot komoly mértékben gátolják. Egyes elhárító osztályok, illetve elhárító tisztek tűrhetetlen nemtörődomséggel és a legelemibb konspirációs szabályok be nem tartásával dekonspirálják a hálózat tagjait és végső fokon komoly mértékben veszélyeztetik operatív munkánk, valamint a hálózatépítés terén végzett kétévi munkánk eredményét.

A dekonspirálódások okai a következők:

1.) Az elhárító tisztek tűrhetetlen hanyagsággal kezelik a hálózatartás kérdését. A hálózattal való találkozást konspirációs szabályok figyelembevételével nélkül, sok esetben irodában vagy nyilvános helyen bonyolítják le. az elhárító tisztek ezen hanyagságából történik a legtöbb dekonspiráció. Így pl.:

Az O.L.P. Elhárító osztályán Bartyik Mihály áv. alhadnagy, valamint a Hadihajós Szertárnál Nagy István áv. főhadnagy naponta 2-3 találkozt bonyolítanak le irodában. Így fordult elő, hogy a hálózati egyének összetalálkoztak és miután megállapították, hogy mindannyian elhárító tisztnak dolgoznak, kölcsönösen tájékoztatták egymást feladatukról.

Móré József áv. alhadnagy a Szolnok megyei Rendőrkapitányság elhárító tisztje az utca másik oldalára kiabált át hálózatának, hogy szeretne vele beszélni. Amikor az informátor ezt nem vette figyelembe és továbbment, Móré alhadnagy ezért többek előtt leszidta.

Solymosi László áv. szds. (H.T.I.) egyszerre két hálózati egyének adott találkozót ugyanazon nyilvános helyen, melynek következtében mindhárman összetalálkoztak.

A hálózattal való találkozásoknál adódó súlyos dekonspirálódások oka az is, hogy az elhárító tisztek még mindig nem rendelkeznek megfelelő számú konspirációs, „B”, illetve találkozó lakással. Ennek kiépítését nem is tartják döntő feladatnak.

2.) Nem ismerték fel az elhárító tisztek annak jelentőségét sem, hogy a helyesen és jól kiépített rezidentúra segítségével nagy mértékben csökkenthető a találkozás dekonspirálódása. Legtöbb esetben a rezidens a hozzákapcsolt hálózattal minden nehézség nélkül találkozhat olyan helyeken, ahol az elhárító tiszt megjelenése és a hálózattal való találkozása feltétlenül dekonspirációhoz vezet. Pl.:

Varga Ferenc áv. alhadnagy (VII. Hör. ker.) ahelyett, hogy rezidentúrán keresztül foglalkoztatná hálózatát, maga találkozik a hálózati tagokkal, az őrsökön szolgálat közben keresi fel őket, vagy 3-4 bajtársat behívát „káderezésre”.

3.) Egyes elhárító tisztek a konspiráció szabályainak figyelmen kívül hagyásával és az erre vonatkozó utasításoktól eltérően hajtják végre a beszervezéseket. Nem gondoskodnak a beszerzési jelölt kellő meghívási módjáról és nem legalizálják a beszerzés során eltöltött időt. Pl.:

Bartyik Mihály áv. alhadnagy és Nagy Ferenc áv. főtörzsőrmester irodájukba rendelve 10-15 főt, egymás után hívták és szervezték be őket.

A Honvéd Akadémián Bauer áv. alhadnagy nem legalizálta a beszervezett személy távollétét, így az megfelelő indokot nem találva elmondotta, hogy az elhárító tisztnél volt, ahol feladattal bízták meg.

Az I. Hör. ker. beosztottja, Somogyi alhadnagy pl. úgy akart beszervezést végrehajtani, hogy erre levélben szólította fel az illetőt.

4.) Beszervezéskor az elhárító tisztek nem oktatják ki a beszervezett egyént a konspiráció szabályaira, így azok parancsnokaiknak és politikai tisztjeiknek elmondják a beszerzés tényét. Más esetben tudatlanságukból és a titkos munka területén adódó

tapasztalatlanságukból felfedik az elhárítással való kapcsolatukat. Előfordult az is, hogy szolgálati mulasztás miatt őrizetbe vett hálózati egyének az elhárítással való kapcsolataikra hivatkoztak.

A IV. Önálló Löv. Ho.-nál pl. egy alezredes mellé honvédet szerveztek be, aki jelentette azt az alezredesnek. Ugyanez történt a Nógrád megyei rendőr elhárító tiszt esetében is, amikor az általa beszervezett informátor kikérte a politikai tiszt véleményét beszervezését illetően.

5.) Felületesen vizsgálják meg egyes elhárító tisztek a beszervezendő személy körülményeit, múltját és jelenlegi magatartását. Többször javasolnak elvi alapon történő beszervezésre olyan személyt, aki ellen eljárást kellett volna indítani, vagy legjobban esetben presszióval beszervezni.

Farkas Sándor áv. százados pl. a rendőri elhárítás területén egy igen fontos ügyben elvi alapon olyan egyén beszervezését javasolta, akinek összes kapcsolatai vagy lettek tartóztatva vagy pedig ellenőrzésünk alatt állanak.

6.) Igen sok esetben dekonspirálják a hálózatot egyes elhárító osztályvezetők és elhárító tisztek oly módon is, hogy olyan demokráciaellenes megnyilvánulásokról vagy rendellenességekről tájékoztatják az illető parancsnokot vagy politikai tisztet, amit kizárólag csak a hálózatunk észlelt vagy észlelhet. Ez történt pl. Tóth Imre alhadnagy esetében, aki a Páncélos Szertár parancsnokát úgy tájékoztatta, hogy ebből megtudta az elhárító tiszt kapcsolatát.

7.) Megengedhetetlen nemtörődomséggel kezelik igen sok elhárító osztálynál és alosztálynál a titkos iratok őrzését. Az itt fennálló lazaság és éberség hiánya következtében az ellenségnek komoly lehetősége nyílik legféltebb titkunk, a hálózat és a konkrét ügyeink megismerésére.

A III. Hör. ker. elhárító alosztályon pl. zsákokban elzáratlanul hevernek „B-egyén” és „M” dossziék, ugyanakkor a legegyszerűbb kulccsal be lehet menni az elhárító alosztály irodájába.

A IV. Őrségi zlj. elhárító tisztje, Szőke János áv. alhadnagy – bár megfelelő páncélszekrénnel rendelkezik – „szigorúan titkos” iratokat típus kulccsal is nyitható íróasztal fiókban tart.

A Hadtáp. Tiszti Iskolán kinnhagytak egy feljegyzést, amelyben egy súlyosan kompromittált személy összes bűncselekménye és az ebben teendő operatív intézkedések voltak leírva.

Többszöri utasítás és fenyítés ellenére sorozatosan fordul elő, hogy távmondatilag nyíltan jelentenek beszervezett, kompromittált személyekről és egyéb „szigorúan titkos” adatokról. Így pl. a II. Hör. kerületi elhárító alosztály vezetője Göndör áv. hadnagy az alosztály konkrét ügyeiről – utasítás ellenére – nem futárpostán keresztül, hanem TG-n jelentett.

Mindezek az esetek azt bizonyítják, hogy sok elhárító tisztben nem él elevenen a konspiráció és az éberség, ami alapvető feltétele az operatív és hálózati munkának. Ilyen súlyos konspirációs hiányosságok mellett saját magukat fosztják meg az ellenség felderítésének, leleplezésének lehetőségétől. Ezért valamennyi elhárító osztály és elhárító tiszt feladatává teszem a konspiráció terén fennálló hiányosságok felszámolását és valamennyi katonai elhárító szerv vezetőjét utasítom a következő intézkedések végrehajtására:

1.) A hálózattartás és a találkozások terén fennálló konspirációs hiányosságok felszámolása érdekében elrendelem, hogy október hónapban minden elhárító tiszt legalább egy K. vagy B. lakással rendelkezzen. Ezt a számot november hó 15-ig kettőre

kell felemelni. Kivételt képeznek az olyan területek, ahol konspirációs lakás megszerzésére nem nyílik lehetőség (pl. őrsőkön, különálló lakatlan helyeken vagy kisebb falukban). Ezekben a helyeken a helyi adottságokat kell felhasználni, amelyre az illetékes elhárító osztály és alosztály vezetői oktassák ki beosztottaikat.

2.) A kisebb egységeknél való találkozás dekonspirálódásának elkerülése végett is a Határőrség, Rendőrség és Belső Karhatalom, valamint a Néphadsereg vonalán december hó 1-jéig valamennyi informátort kapcsoljanak rezidentúrákhoz. Az elhárító szervek vezetői gondoskodjanak arról, hogy beosztottaik a konspirációs találkozásoknál jobban használják ki a helyi adottságokat.

3.) Október hó folyamán valamennyi elhárító osztály- és alosztályvezető ellenőrizze és ellenőriztesse le valamennyi beosztottja hálózati találkoztóját. Az itt tapasztalt hibákra hívja fel az illető bts. figyelmét és oktassa ki a következő találkozó helyes végrehajtásának módjára. A leellenőrzés eredményét november hó 10-ig összefoglalva jelentse a II. főosztálynak.

4.) Az elhárító szervek vezetői különös figyelmet fordítsanak arra, hogy a beszerzési javaslatok a konspirációs szabályok figyelembevételével legyenek elkészítve. Alaposan vizsgálják meg, hogy a beszerzési jelölt meghívása, a beszerzés idejének legalizálása és a beszerzendő személy konspirációra való kioktatása részletesen és a konspiráció szem előtt tartásával legyen kidolgozva.

5.) A beszerzés jóváhagyására jogosult vezetők szigorúan ellenőrizzék le a hozzájuk betérjesztett beszerzési javaslatokat abból a szempontból is, hogy a beszerzésre javasolt személy (amennyiben elvi beszerzésről van szó) nincs-e valamilyen formában kompromittálva.

Utasítsa, majd pedig ellenőrizze alárendelt szerveit, hogy a beszerzésnél és a következő találkozóknál a hálózati egyén minden esetben kioktatást nyerjen a konspirációról. A beszerzett egyéntől vett nyilatkozatba a jövőben vegyék bele azt is, hogy az elhárítással való titkos kapcsolatról soha semmilyen körülmények között, még őrizetbe vételük esetén sem szabad beszélni a parancsnoknak, politikai tisztnek vagy bárkinek másnak.

6.) Az elhárító osztályok vezetői, illetve az elhárító tisztek a parancsnokok és politikai tisztek tájékoztatását szigorúan a Honvédelmi Miniszter Bajtárs és az általam kiadott 1951. évi 019. sz., illetve a Belügyminiszter Bajtárs és az általam kiadott 1950. évi 01. sz. parancsokban előírtak szerint végezzék. Megtiltom, hogy az elhárító tisztek előjárójuk előzetes engedélye nélkül szóban tájékoztassák az alakulat parancsnokát vagy politikai tisztjét. Tilos tájékoztatást adni olyan hálózati adatról, amelyet a cselekmény elkövetője csak a hálózati egyén előtt tett meg.

7.) A katonai elhárítás beosztottai, amikor bármilyen oknál fogva elhagyják helyiségeiket, valamennyi iratot zárjanak el a páncélszekrénybe. Megtiltom, hogy engedély nélkül a legrövidebb időre is valaki elhagyja a munkahelyét.

Tilos olyan helyen hálózati vagy operatív munkával kapcsolatos bármilyen anyagot tartani, ahol az elhárító tiszt nem rendelkezik páncélszekrényvel.

Valamennyi elhárító osztály- és alosztályvezető október hó 25-ig vizsgálja felül alárendelt szerveinek elhelyezését abból a szempontból, hogy biztosítva van-e a titkos iratok idegenek számára való hozzáférhetetlensége. Valamennyi elhárító tiszti helyiséget lássák el biztonsági zárral. A végrehajtást október hó 25-ig jelentse.

8.) Technikai híradó eszközön való jelentés továbbításánál szigorúan tartsák magukat az általam kiadott 1950. évi 032. sz. parancshoz. Távfondatilag csak külön parancs esetén, rejtjelezve jelenthetnek, egyébként jelentéseiket futár útján tegyék meg.

Tekintettel arra, hogy sikeres hálózati és operatív munkánk alapvető feltétele a legszigorúbb konspiráció, az e téren elkövetett mulasztásokért a jövőben a legszigorúbban fogok eljárni, súlyosabb esetekben a mulasztókkal szemben fegyelmi eljárást fogok folyamatba tenni.

Jelen parancsomat valamennyi elhárító szerv tegye oktatás tárgyává és ennek megtörténtét október hó 20-ig jelentse.

Péter Gábor s.k.
államvédelmi altábornagy
az Államvédelmi Hatóság vezetője

Az MDP Politikai Bizottsága 1952 októberében határozatban foglalkozott a belügyi-rendőri munkával, elsősorban a hibákkal, a gyengeségekkel, amelyek a fejlődés akadályozói voltak. A határozattal Házi Árpád belügyminiszter a Budapesti Rendőr-főkapitányság október 29-i vezetői értekezletén foglalkozott: „Azt kell megállapítani, hogy Budapesten a rendőrség létszámához viszonyítva magasabb, több az önkényesség, mint az ország bármely területén.”⁵⁸ Országos probléma, hogy a parancsnokok liberálisan vagy túl szigorúan lépnek fel a fegyelemsértőkkel, hiányzik a parancsnoki gondoskodás a beosztottakról. Nagy számban fordulnak elő szolgálati mulasztások, dolgozókkal való durva bánásmód, bántalmazások, szolgálatban leittasodás, stb. Az utóbbi időben kevés történt a bűnügyi munkában alkalmazott szocialista módszerek fejlesztése érdekében, a bűncselekmények száma csökkenés helyett emelkedik.

A rendőrök elméleti, szakmai és marxista-leninista felkészültsége nem érte el a kellő szintet. Hogy mennyit ért a Politikai Bizottság állásfoglalása, s milyen mélységű volt a hibák feltárása, s főképpen az okok keresése, azt bizonyítja a belügyminiszter állásfoglalása: „december 21-re, Sztálin elvtárs születésnapjára döntő fordulatot kell elérni a rendőrség fegyelmi helyzetében, a bűnügyi munkában.” (Tehát az évek óta ismert gondokat két hónap alatt kellett megoldani.) „Ez úgy lehetséges, hogy 8 héten át tanulmányozni kell Sztálin beszédét, amely az SZKP XIX. kongresszusán hangzott el, s el kell sajátítani a marxizmus-leninizmus korszakalkotó eredményeit.”⁵⁹

Ez a dogmatizmus 1953-ban más kérdésekben is megnyilvánult. Sztálin 1953 márciusában bekövetkezett halála után a Pravdában „A szovjet szocialista törvényesség sérthetetlen” címmel vezércikk jelent meg, amely foglalkozott a Szovjetunió volt Állambiztonsági Minisztériumának törvénytelenégeivel, a hatalommal való visszaéléssel. A rendőrségi Szemle áprilisi száma a címet átvéve reagált a Pravdában elmondottakra. Azonban megfelelő következtetések, saját helyzetünk vizsgálata helyett a cikk azzal zárult, hogy minden eddiginél keményebben kell fellépni az ellenséges elemekkel szemben, „... akik azért furakodnak sorainkban, hogy pártunk politikájának megcsúfolásával, dolgozó népünk akarátának, államunk törvényeinek semmibevételével gyengítsék sorainkat, akadályozzák nagy ügyünknek, a szocializmus ügyének diadalát.” Így végül is a Pravdában közölt megállapításokat a Belügyminisztériumban mintegy önigazolás-ként értelmezték.

⁵⁸ „Ahol emelkednek a közlekedési balesetek száma.” BRFK Archivum, Budapesti Rendőr Híradó, I. évf. 5. sz.

⁵⁹ Rácz Lajos: i.m. 36 – 37. pp.

9. „Az állambiztonsági szervek titkos segítőtársainak összessége”

Az eddigi parancsokban is használt szakmai kifejezések, a szakzsargon szavainak értelmezése nagyobb szerepet kap azokban a dokumentumokban, amelyek az ügynöki hálózat egész rendszerének és működésének szabályozására hivatott. Az 1949 és 1955 közötti időszak az Államvédelmi Hatóság „fénykorát” jelzi. A két dátumhoz kapcsolódó azonos tárgyú szabályozás mégis jelentős eltéréseket mutat. Pontosan jelzi azt a különbséget, amely a koalíciós időszak felbomlásának időpontjához kapcsolja az előbbi, míg az 1955-s szabályozás már magán hordja a „totális hidegháború” minden jegyét. Az osztályharc „élessége” ugyanis szoros korrelációban jelzi az állambiztonsági munka viszonylagos nyitottságát illetve teljes zártságát, és ez fordítva is igaz. A mindenkori állambiztonsági szervezeteknek – az e munkájuk természetes sajátosságaiból adódó működésük konspirativitását is figyelembe véve – a politikától való távolsága/közelsége jelöli ki az adott politikai folyamatokban játszott szerepét. Az ideológia- és pártsemlegesség követelményei érvényesítésétől a „párt ökle” szerepének megvalósításáig sokféle pozíciót elfoglalhat az állambiztonsági szervezeti rendszer. Autoriter-diktatórikus-totalitárius viszonyok között – ahogyan ez az ötvenes években is történt – a politikai rendőrség közvetlen tényezőjévé vált a politikai döntéshozatalnak. Ennek a kiterjedt hatáskörű és mesterségesen felduzzasztott apparátusú rendszernek tagoltsága – a kívülálló számára – meglehetősen bonyolult. Ezért bizonyos kifejezések értelmezésére – annak ellenére, hogy mindkét szabályozás az ügynökség osztályozása körében egyes kategóriák interpretálását is közreadja – szükség van.⁶⁰

– akciólakás: olyan, egy vagy több helyiség, amelynek konspirációs helyzete és műszaki felszereltsége lehetővé teszi, hogy ott beszervezést, tettenérést, kompromittált, titkos ruházatvizsgálatot stb.-t hajtsanak végre. Formái: „K” – konspirált lakás. A „K”-lakás gazdája fedőigazolvánnyal rendelkezik és belügyi pénzeszközökből tartja fent vagy bérli a lakást, de nem tagja a hálózatnak. „T” – titkos lakás. A „T”-lakás gazdája – általában a hálózathoz tartozik és az operatív szervek találkozóhelyként tartják fent a bérleményt.

– beszerzés: titkos, tervszerű és célratorő munkafolyamat, amelyben az operatív tiszt a rendelkezésre álló, ellenőrzött adatok, körülmények birtokában a szervezetszerű, titkos együttműködés vállalását eléri a beszerzési jelöltnél.

– célszemély: akire a bizalmas nyomozás irányul (operatív adatkezelés során fedőnévvel szerepel).

– hálózat: az állambiztonsági szervek titkos segítőtársainak összessége. Fő eszköz, amelynek tagjai az állambiztonsági szervek vezetésével és irányításával a szervezetszerű titkos együttműködés keretében vesznek részt a Magyar Népköztársaság védelmének erősítéséhez szükséges információk megszerzésében, a titkos operatív intézkedések végrehajtásában, a külső és a belső ellenség aknamunkájának felderítésében, megelőzésében és megszakításában. – Tagjait az állambiztonsági szervekhez fűződő munkakapcsolatok alapján minősítjük.

– hálózati nyilvántartás: magában foglalja az állambiztonsági szervek titkos segítőtársainak összességét. A hálózat tagjait az állambiztonsági szervezethez fűződő szervezetszerű munkakapcsolatok tartalma és együttműködésük alapján szerint minősítjük:

⁶⁰ Gergely Attila: Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár. BM., Bp., 1980. továbbá: Kenedi János: Kis állambiztonsági olvasókönyv, október 23. – március 15. – június 16. a Kádár-korszakban. II. Magvető, Bp., 1996. 413–418. pp.

= Titkos munkatárs (tmt.)

= Titkos megbízott (tmb.)

= Ügynök (ü.)-nek,

akik a hálózati munka alapelveit tartalmazó szabályzatban körülhatárolt, fő funkciókat teljesítik.

9.1.⁶¹

„Parancsnokok részére!

Páncélszekrényben tartandó!

SZIGORÚAN TITKOS!

.....sorszám

SEGÉDLET A MEGELŐZŐ SZOLGÁLATHOZ

Kézirat Gyanánt
1949.

A “T” hálózat jelentősége

A rendőri munka minőségének megjavításával, a dolgozókkal való szoros kapcsolat kiépítésével, az öntudatos fegyelem megszilárdításával és az éberség fokozásával javítsuk meg a rendőrség munkáját, mert ezen keresztül erősítjük forrón szeretett hazánkat és a béke legyőzhetetlen táborát.

Népünk és rendőrségünk előtt még nem álltak olyan hatalmas célkitűzések, mint amelyeket a terv döntő esztendejében végre kell hajtani. Hazánkban szinte a szemünk láttára hatalmas értékek nőnek ki a földből, amelyeket pártunk vezetésével munkásosztályunk, dolgozó népünk létrehoz.

Eredményeinket nemcsak fokozni kell, hanem azokat mint a belső, mint a külső ellenség ellen meg is kell védelmezni. E kötelezettség egyre nagyobb feladatot ró rendőrségünkre, mert az ellenséget a végsőig dühítik sikereink. Aljas eszközeik, melyekkel napról-napra igyekeznek kárt tenni népgazdaságunkban, mind nehezebben felismerhetők.

Rendőri munkánk végzése során napról-napra tapasztaljuk, hogy a még meglévő ellenséges elemek városban és községben egyaránt szembehelyezkednek a szocializmus építésével. Az ellenség magatartása tudatos és mindjobban fokozódik. Éppen ezért az osztályharc jelenlegi szakaszában minden elvtárs részéről kemény helytállásra van szükség. Fokozzuk állandóan harci készségünket, politikai és szakmai tudásunkat, hogy az elvetemült ellenség kártevő munkáját már a csírájában megakadályozhassuk, illetve a már megtörtént bűncselekményeket leleplezhessük.

Alkotmányunk egyik legfontosabb feladatként jelöli meg a nép vagyonának, a társadalmi tulajdonnak a megvédését, mert az osztályellenség elsősorban gazdasági téren igyekszik kárt okozni. E kártevését főképpen azért teszi, mert tudja, hogy gazdasági téren lehet legjobban ártani a szocializmus építésében, de teszi ezt azért is, mert régi, semmittevő, könnyelmű élete fenntartásához az anyagi feltételeket így akarja biztosítani.

Az ellenség kártevésére a következő példa is jellemző:

X megyében 1951 első negyedében az összes bűncselekménynek elkövetésé-

⁶¹ BM KI Parancsgyűjtemény/1949. 12. doboz.

ből 734 244 Ft kár származott, népgazdaságunknak. Ezen összegből 300 rendőr elvtársat lehetett volna ruhával és teljes felszereléssel ellátni, vagy pedig ugyanebből az összegből 12 családi házat lehetett volna felépíteni dolgozóinknak, rendőrelvtársainknak.

Ugyanebben a megyében az év második negyedévében megelőzés hiányában viszont 700 000 Ft kár származott népgazdaságunknak, amelyből szintén jelentős be-
ruházásokat tudtunk volna eszközölni.

A bűnözők kártevő tevékenységével szemben – Alkotmányunk szellemében – dolgozó népünk nagy része becsüli és védi a társadalom rendjét, a társadalmi tulajdont és a közbiztonságot. Munkásosztályunk és dolgozó parasztságunk érzi, hogy az ország gazdája és magáénak tekinti az országot. Ebből kifolyólag a dolgozó nép hazaszeretete is azt eredményezi, hogy széles tömegek harcolnak a kártevők, a nép ellenségei, a kulákok, az osztályidegenek, a bűnözők ellen.

Párhuzamosan a rendőrség feladata az, hogy a dolgozók hazafias érzésének e megnyilvánulását, a bűnüldözést, a társadalmi tulajdon megvédéséhez és a közbiztonság megszilárdításához szükséges rendőri munka vonalába állítsa.

Rendőrségünk valóban a nép rendőrsége, mert tagjai a dolgozó nép fiaiból tevődnek össze, akiknek érdeke azonos a dolgozó nép érdekeivel. Dolgozó népünk erejének megfeszítésével napról-napra gyarapítja a szocialista tulajdont, építi hazánkban a szocializmust. Ellenben a gyárakat, földbirtokokat, valamint kényelmes, könnyelmű életüket vesztett tőkésék, földbirtokosok, a régi rend kiszolgálói (horthysta katona és csendőrtisztek, főjegyzők és ezek hívei) mindent elkövetnek, hogy a társadalom tulajdonában kárt tegyenek. Ez rendőrségi, illetve bűnügyi vonatkozásban azt jelenti, hogy döntő feladat lett a társadalmi tulajdon megvédése a harácsolókkal, a fosztogatókkal, osztályellenség-gel szemben.

A rendőrség ezt a feladatát csak a dolgozók segítségével tudja maradéktalanul megoldani, akiknek jelentékeny része ma már meg is érti e támogatás szükségességét és kész együttműködni a rendőrséggel a bűnüldözés munkájában. Azonban itt meg kell említeni, hogy míg a kapitalista rendszerben egy alkalmazott ha nélkülözése, vagy éhsége folytán meglopta a tulajdonost, a tulajdonos azonnal rohant a rendőrségre és feljelentette (attól eltekintve, hogy állandóan árgus szemekkel figyelte alkalmazottját, hogy meg ne károsítsa). Míg ma gyakran előfordul, hogy egyes dolgozók a közösség sérelmére a társadalmi tulajdonban elkövetett lopás, csalás, sikkasztás, szabotázs vagy egyéb bűncselekmény miatt hanyagságból, nemtörődömségből vagy egyéb okból elnézőek és nem tesznek feljelentést, pedig a kártevés közvetve őket is érinti.

E jelenség nemcsak a gyárak és üzemek területén van így, hanem vidéken a községekben is tapasztalható, különösen a közellátás terén, pl. amikor a kulák feketén vág. A feketevágást rendszerint a szomszédok észlelik, de feljelentést mégsem tesznek. Ezeknek az embereknek politikai öntudata legtöbbször hiányzik vagy még igen csekély, de az is gyakori eset, hogy kulákok befolyása alatt állanak. Nem ismerik fel, hogy a feketevágás komolyan veszélyezteti közellátásunkat és állattenyésztési tervünket.

Mivel hasonló bűncselekményeknek közvetlen sértettje nincs, így a feljelentésekre is hiába várunk. Ebből láthatjuk, hogy társadalmunk gazdasági rendje, a társadalmi tulajdon sokszor és súlyos mértékben szenved sérelmet, mely sérelmekről a rendőrség legtöbbször nem szerez tudomást.

E tények alapján elsőrendű feladatunk az, hogy dolgozóinkat felvilágosító és nevelő munkával rászoktassuk arra, hogy minden esetben a tudomásukra jutott bűncselekményeket azonnal a rendőrség tudomására is hozzák, mert csak így tudjuk az ellenség kártevő kísérleteit, bűncselekményeit megelőzni és idejében leleplezni.

Ennek a munkának egyik legfontosabb eszköze a korszerű, jól felépített és eredményesen működő "T" hálózat. Ennek a hálózatnak jó működése esetén az a jelentősége, hogy mint egy idegrendszer érzékenyen reagál minden olyan tünetre, amely a társadalom rendjét veszélyezteti.

A "T" hálózat feladata, hogy ezeket a tüneteket a legsürgősebben továbbítsa ahhoz a szervhez, amelynek végső fokon feladata a közrend és a közbiztonság fenntartása és a hálózati munka irányítása. A "T" hálózatot úgy kell felépíteni, hogy a rendőrség azonnal tudomást szerezzen minden, még látszólag jelentéktelen eseményekről is.

A kapitalisták kizsákmányoló rendszerében a rendőrség a tőkésék erőszakszerve volt, mellyel igyekeztek biztosítani népelnyomó rendszerüket, ezért a rendőrség nem is támaszkodhatott a dolgozó tömegekre. Ennél fogva természetesen szembe került a dolgozókkal, akik gyűlölték és félték tőle, ezért nem is támogatták. Ebből adódik az a tény, hogy az Egyesült Államokban, Franciaországban vagy Tito Jugoszláviájában a rendőrség ma sem támaszkodhat a dolgozó népre, mert érzi az elnyomást és látja dolgozó társait összeesni a rendőrsortűz következtében.

Hazánkban minden hatalom a dolgozó népé, ezért az osztályellenség kártevéseivel szemben minden esetben keményen kell fellépni, és arra kell törekedni, hogy megelőzzük a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeket. Ennek érdekében szélesítsük ki kapcsolatainkat a dolgozó tömegekkel, különösen azokkal, akik önként is segítik munkánkat. Csak jó "T" hálózattal lehet megfelelő eredményeket elérni a társadalmi tulajdon ellen irányuló bűncselekmények megelőzése és felderítése terén. Minden elvtársnak a dolgozó néppel szemben vállalt kötelessége, hogy ezt a feladatot maradék nélkül végrehajtsa.

Mely rendőri szervek kötelesek "T" hálózat" egyéneket beállítani és kik lehetnek „T-hálózat” egyének?

"T" hálózattal minden közbiztonsági szolgálatot ellátó rendőrőrs köteles foglalkozni. A területfelelős szolgálati rendszerrel lehetővé vált, hogy minden községnek és az ahhoz tartozó területnek egy rendőr elvtárs legyen a felelőse. Minden területfelelős elvtárs köteles a felelősségére bízott területen "T" hálózatot kiépíteni, melyen keresztül szerez tudomást a bűncselekmények előkészületeiről, vagy a már elkövetett bűncselekményekről és azok elkövetőiről.

A hálózattal folytatott munka eredményességéhez szükséges, hogy az elvtársak kellő időben értesüljenek minden olyan jelenségről, eseményről, mely rendőri szempontból bennünket érdekel. Ezért "T" egyénnek olyan személyeket kell kiválasztani és beállítani, akik feltétlenül és önként hajlandók segíteni a rendőrséget munkájában.

A hálózati személyek kiválasztásánál vigyázni kell arra, hogy a kiválasztott egyének becsületos, józan életű, tiszta múltú, rendezett anyagi körülmények között élő, szavahihető és a népi demokráciához hű személyek legyenek.

A kiválasztásnál vegyük figyelembe azt, hogy a "T" egyénnek beállítandó személy olyan legyen, akinek mozgási vagy munkaköre, valamint egyénisége alkalmas arra, hogy rajta keresztül tájékozódást nyerjünk a rendőrség munkájához szükséges eseményekről. Ügyelni kell arra, hogy a "T" egyénnek beállítandó személy ne legyen olyan, aki az általa adott információk keresztül egyéni érdekeit nézve másokon akarjon bosszút állni, vagy a rendőrséget félrevezetni.

Tilos a "T" hálózatba ellenséges elemeket, osztályidegeneket beállítani, mert e személyek célja nem a rendőrség munkájának a segítése, hanem a rendőrség félrevezetése, vagy ártatlan emberek meghurcoltatása.

Ahhoz, hogy a területfelelős elvtárs az említett követelményeknek megfelelő személyeket tudjon kiválasztani "T" egyének az szükséges, hogy területén alapos helyi és személyi ismerettel rendelkezzen. Személy szerint ismernie kell az osztályharc és a bűnözés szempontjából megfigyelendő személyeket. Ezenkívül ismernie és észlelnie kell minden olyan körülményt és jelenséget, mely gazdasági, politikai és közbiztonsági szempontból jelentős.

Milyen körből válasszuk ki a "T" egyént?

a) Városokban:

Elsősorban házmegbízottakból és házfelügyelők közül válasszuk ki a hálózati egyéneket, mert e személyek ismerik legjobban a ház lakóit, ők érintkeznek a leggyakrabban velük és nekik van alkalmuk megismerni egyes lakók politikai és erkölcsi magatartását, családi életét, szokását, stb.

Ezenkívül postásokból, díjbeszedőkből vagy köztisztasági alkalmazottakból, újságárosokból, valamint azon személyek köréből válasszuk ki, akik hivatásuknál fogva többször jelennek meg a ház lakóinál, illetve naponta több emberrel érintkeznek, s így könnyű alkalmuk van egyes személyekről vagy jelenségekről értesülni.

Igen alkalmas "T" egyént választhatunk az italboltok vagy közértek alkalmazottakból és különböző javító iparosokból (cipészekből, szabókból, stb.), akik a fogyasztó, vásárló vagy javítást eszközöző közönségen keresztül állandóan újabb és újabb hírek tudomására juthatnak.

Igénybe vehetjük az MNDSZ és DISZ aktívákat is, valamint a becsületes nyugdíjasokat, akik helyzetüknél fogva "T" hálózati munkára eredményesen felhasználhatók.

Városban a "T" hálózatot főleg lakóterületeken építjük ki, mert ez a terület az, ahol rendőri munkát "T" hálózattal a legeredményesebben lehet kifejeíteni.

b) Községekben:

Elsősorban a termelőszövetkezeti csoportok, állami gazdaságok és a gépállomások dolgozóiból kell kiválasztani a "T" egyéneket, de ezenkívül választhatunk útkapárok, községi kézbesítőkből, postakézbesítőkből, MÁV pályőrökből, malomipari dolgozókból vagy más alkalmazottakból, továbbá újságárosokból, kéményseprőkből, borbélyokból, javító iparosokból, dűlőfelelősökből, mezőőrökből, éjjeli őrokból, pástorokból, erdészekből és becsületes dolgozó parasztokból.

c) Határszéli őrsőkön:

Határszéli őrsőkön különös gonddal kell kiválasztani a "T" egyéneket és fokozottabban kell megnézni azt, hogy a "T" hálózati munkára beállítandó egyén valóban alkalmas-e. Határszéli őrsőkön a b) pontban felsoroltakon kívül még feltétlenül a község szélén lakó személyekből is kell kiválasztanunk alkalmas személyeket, akik a községben megjelenő idegen személyekről feltétlen tudomást szereznek és így a rendőrségnek azonnal tudnak tájékoztatást nyújtani.

d) Révőrsőkön:

"T" egyéneket lehetőleg azokból a személyekből válasszunk ki, akik a víz mellett laknak és nap mint nap látják, hogy kik járnak halászni, horgászni, ezenkívül feltehetően tudják azt is, hogy a víz mellett vagy vízen történő csempészárással és tiltott áruszállítással kik szoktak foglalkozni. Tehát révőrsök részére "T" egyének számításba jöhetnek a halászati szövetkezetek dolgozói, halőrök, nádvagók, révátkelőhelyek vezetői, kompkézbezők, kikötők dolgozói, gátőrök, vízparton lévő erdészek és azok a dolgozók, akiknek munkaköre vízre vagy víz mellé terjed ki.

e) Közlekedést és gépjárműveket ellenőrző csoportoknál:

“T” egyéneket lehetőleg azokból a személyekből kell kiválasztani, akik jól ismerik a közúti közlekedést és adatokat tudnak adni olyan személyekről, akik gázolás után áldozatukat cserbenhagyva megszöktek, vagy akik tudomást szerezhetnek olyan személyekről, akik le nem vizsgázott járműveket helyeznek forgalomba vagy engedély nélküli szállításokkal foglalkoznak stb. E személyek lehetnek: javítóműhelyek dolgozói, gépjármű-előadók, útkaparók, vasúti sorompóőrök, benzinkútkezelők, italmérések vagy italboltok alkalmazottai, MÁVAUT-nál, TEFU-nál vagy taxiállomásoknál lévő dolgozók.

Nem lehet “T” hálózati egyénnek beállítani MDP vezetőségi tagokat, tanácselnököket, BV titkárokat, tszcs elnököket, mert e személyeknek egyébként is feladata, hogy minden olyan cselekményt jelentsenek a rendőrségnek, melyről a közrend és közbiztonság szempontjából feltétlenül szükséges, hogy a rendőrség tudomással bírjon.

Nem lehet “T” egyénnek beállítani osztályidegen elemeket, kulákokat, volt csendőröket, horthysta katonatiszteket, papokat és olyan személyeket, akik a Horthy-rendszerben jelentős politikai vagy gazdasági állást töltöttek be.

Hol és hány “T” egyént állítsunk be?

Abból a tényből kiindulva, hogy a jó “T” hálózat a rendőrség füle és szeme, amely idejében mindent hall és mindent lát következik annak feltétele, hogy “T” hálózatra általában mindenütt szükség van, ahol rendőrséget érdeklő eseményekről, jelenségekről, tünetekről vagy bűncselekményekről lehet tudomást szerezni. Mivel rendőrséget érdeklő cselekmény mindenhol előfordulhat, ezért “T” hálózatot mindenütt, vagyis a legkisebb községben, illetve lakótelepülésen is építsünk ki.

Valamennyi területfelelősnek a felelősségére bízott területen figyelembe véve a lakosság számát, a terület nagyságát, politikai, gazdasági és közbiztonsági viszonyait, megfelelő számú “T” egyént kell beállítani.

A beállítandó “T” egyének számára vonatkozóan elvül szolgáljon, hogy egy-egy területfelelős legalább 8-10 “T” egyénnel foglalkozzék (BM 0075/1952. sz. rendelet 2. §. 2. pontja). E követelményt azonban nem lehet mereven alkalmazni, mert a területfelelősnek, illetve a rendőri szervnek ha szükséges, több “T” egyént is be lehet állítani. Fontos, hogy a területfelelős területét, illetve az őrs területét a “T” egyének keresztlül úgy át tudja fogni, hogy a közrend, közbiztonság, közlekedési viszonyok szempontjából, valamint a megelőző szolgálat tekintetében biztosítva legyen. A “T” hálózati egyének beállításánál különösen nagy súlyt kell helyezni a beállítandó “T” egyénnel szemben támasztható minőségi követelményekre. E tekintetben elvül szolgáljon az, hogy a területfelelős területén, illetve az őrs területén lévő hatáskörébe tartozó valamennyi objektumba, településre állítson be “T” egyéneket.

Hogyan történik a “T” egyének beállítása?

A “T” egyének hálózatba való beállítása a legszigorúbb titoktartással (konspirációval) történhet, tehát még a beállítandó egyén sem tudhatja azt, hogy a rendőrség őt mint tájékoztató egyént akarja alkalmazni. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy a beállítandó “T” egyénnel nem szabad közölni azt, hogy a rendőrség őt adatszerzés céljából alkalmazza. A “T” egyénnel szemben rábeszélést, erőszakot, kényszert vagy fenyegetést alkalmazni szigorúan tilos.

Feltétlen eredménytelen lesz a rendőrség munkája akkor, ha a “T” egyén tudomást szerez arról, hogy a rendőrség őt tájékoztatás céljára alkalmazza és előbb utóbb kiszivárogná munkamódszerünk is. Szintén dekonspiratív jellegű és nem is hozza meg

a kívánt eredményt, ha a "T" egyén beállításánál kényszerrel alkalmaznánk, sőt munkájára rányomná bélyegét a kényszerűség érzete is. Nekünk a "T" hálózati munkában nem célunk, hogy kényszeredett érzéssel vagy félelemből végezze a beállított egyén munkáját. Nekünk arra van szükségünk, hogy akit "T" egyénnek alkalmazunk, az a rendőrségnek a haza és osztálya iránti kötelességéből segítsen és megtiszteltetésnek érezze azt, hogy a rendőrséget egyes kérdésekben tájékoztatja. Az a dolgozó, aki a haza iránti kötelességének érzi a társadalmi tulajdonnak megvédését, a közrend és közbiztonság fenntartását – anélkül, hogy tudna arról, hogy a rendőrség őt mint "T" egyént alkalmazza – az a legnagyobb lelkesedéssel, odaadással tájékoztatja a rendőrséget azokról az eseményekről és jelenségekről, melyeket ő úgy érez, hogy rendellenes vagy törvényellenes cselekmények és nem a dolgozó nép érdekeit szolgálják.

A felszabadulás óta dolgozó népünk széles rétegiben egyre inkább tudatosodik az a tény, hogy magának dolgozik, magának épít és egyidejűleg nő az az érzése is, amit feszített munkával termel vagy alkot, azt az osztályellenség dühödt kártevéseitől meg is akarja védeni.

E megnyilvánulásának igen szép eseteit láthatjuk az alábbi példákban:

Egy jugoszláv határmenti őrs egyik "T" egyén tudomására jutott, hogy községben – mely a határ mentén fekszik – idegen személy tartózkodik. A "T" egyén minden késlekedés nélkül felkereste a rendőrőrs azon tagját, akit a községből ismert és közölte vele észrevételét. A bejelentés alapján azonnal sikerült is elfogni az idegen személyt, akiről kiderült, hogy Jugoszláviából átdobott veszélyes titóista kém volt.

X rendőrőrs "T" egyéne segítségével derítette fel, hogy az egyik földművesszövetkezet alkalmazottja költekező életmódot folytat, melyet különböző sikkasztások elkövetéséből biztosít. A "T" hálózati jelentés nyomán bevezetett nyomozás megállapította, hogy a sikkasztások nem létező felvásárlásokról kiállított csekkek útján lettek elkövetve.

X rendőrőrs területfelelőse "T" hálózat útján leleplezett egy kulákot, aki 150 kg zsiszikes búzát vitt a malomba őrlőni, mellyel 7-8 vagon búzát tett ki fertőzésnek, a zsiszikesedésnek. A területfelelős ezzel megakadályozta, hogy a kulák bűnös szándékát valóra válthassa.

E példák azt mutatják, hogy a dolgozó nép kötelességének érzi a rendőrség munkáját segíteni. A rendőrség feladata az, hogy a dolgozóknak ezt a hazafias érzését fel is használja segítségül és igyekezzék kiválasztani azokat a személyeket, akik alkalmasak arra, hogy mint tájékoztató egyének személyi és helyi adottságuknak megfelelően segítséget nyújtsanak.

A "T" egyének kiválasztásánál elengedhetetlen feltétel a jó és mindenre kiterjedő helyi és személyi ismeret. Minden területfelelősnek területén ismernie kell a becsületes dolgozókat, de ismernie kell az osztályidegen és ellenséges elemeket is. Tudnia kell, hogy ki hogyan végzi a munkáját, hogy teljesíti a beadását, miképpen viszonylik a dolgozó társaihoz és általában a népi demokratikus rendszerhez. A területfelelősnek tudnia kell, hogy kik azok a személyek, akiket a dolgozók becsülnék és szeretnek. Ismernie kell azokat is, akiket a dolgozók nagy része nem becsül, akiknek káros szenvedélyei vannak (pl. italozás, kártyázás, erkölcstelenség, stb.). Általában ismernie kell a felelősségére bízott területen lakó személyek munka- és mozgási körét, életviszonyait.

A jó helyi és személyi ismeret megszerzéséhez elengedhetetlenül szükséges a helyi pártszervezettel és tanáccsal, valamint a dolgozó tömegekkel való szoros kapcsolat kiépítése, mert így sokkal könnyebben tudjuk kiválasztani egy-egy területen azokat a személyeket, akiket "T" egyénnek beállíthatunk.

A területfelelős a helyi és személyi ismeret megszerzése utáni feladata az, hogy a dolgozókkal való beszélgetés közben keresse a kapcsolatot azokkal a személyekkel, akiket "T" egyénnek akar beállítani. Az ismerkedési találkozásnál a területfelelős beszélgessen el a beállítandó "T" egyénnel aktuális politikai, gazdasági eseményekről, termés-eredményekről, a termelészövetkezet termés-eredményeiről, stb. A beszélgetést lehetőleg olyan irányba vigye, hogy megtudhassa mindazokat az adatokat, amelyek a "T" egyén beállításánál elengedhetetlenül szükségesek (pl. személyi és vagyoni vonatkozású adatok stb.).

A beszélgetés minden esetben feltűnés nélkül történjék. Mind a kiválasztásnál, mind a beállításnál lehetőleg egyidejűleg a többi dolgozóval is folytassunk beszélgetést, mert így magának a kiválasztandó vagy már kiválasztott "T" egyénnek sem lesz feltűnő, hogy miért beszélgetünk vele. A beszélgetés során igyekezzünk megtudni mindazokat a problémákat, amelyek a beállítandó vagy beállított "T" egyént érdeklik. Tilos a beszélgetés alkalmával bármiféle jegyzet készítése, mert ezzel csak bizalmatlanságot érnénk el a "T" egyén részéről.

Feltétlen többszöri beszélgetésre van szükség ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy a kiválasztott személy megfelelő lesz-e a hálózati munkára.

Minden területfelelős amikor a beállítandó "T" egyénről már beszerezte a szükséges adatokat, őrsparancsnokának írásban köteles jelenteni elsősorban a "T" egyén személyi, vagyoni és munkahelyi vonatkozású adatait, azután fel kell sorolni azt is, hogy milyen célból akarja az illető "T" egyénnek beállítani, vagyis mire vonatkozóan akar a "T" egyéntől adatokat szerezni. Az őrsparancsnok a jelentést tanulmányozza át és amennyiben helyesnek látja, akkor adjon engedélyt a személy "T" egyénnek való beállítására. Amennyiben az őrsparancsnok a kiválasztott személyt nem találja alkalmasnak, hívja fel a területfelelős figyelmét arra, hogy az illetővel a további foglalkozást, beszélgetést szüntesse be.

Az írásbeli jelentéseket az őrsparancsnok "Titkosan" a hálózati nyilvántartás mellett köteles kezelni, minden "T" egyénről külön-külön borítékban.

Egy személy "T" egyénné való beállítása lehetőleg csak akkor történhet meg, amikor az illető egyén már egy esetben szolgáltatott használható adatot a területfelelős, illetve az őrs részére. Miután az illető személyi és egyéb vonatkozásban megfelelő "T" egyénnek bizonyul, az őrs parancsnoka jegyezze be a "T" nyilvántartásba és kezelje úgy, mint az őrsnek, illetve valamely területfelelősnek a "T" egyénét.

Találkozás és kapcsolattartás a "T" egyénnel

A "T" hálózat eredményességének egyik alapja a titkosság. A felfedés veszélye leginkább a találkozások alkalmával forog fenn. Éppen ezért a találkozásokat alapos felkészültséggel, körültekintően és minden feltűnés nélkül kell végrehajtani.

A régi rendszerű szolgálatban a rendőr nem tudta előre meghatározni azt, hogy mely napon és milyen időben fog ismét eljutni arra a területre, ahol a beállított "T" egyéne van. Ezzel szemben a területfelelős szolgálati rendszer a találkozásokhoz komoly előnyöket biztosít azáltal, hogy a területfelelős gyakran találkozhat a "T" egyénnel és a találkozás sem kelt különösebb feltűnést, mert a területfelelős általában kint él a területen, szolgálata közben állandóan elbeszélget több dolgozóval és így megszokottá válik az, hogy esetenként találkozik és elbeszélget a területén lévő dolgozókkal.

A titkosság érdekében igen fontos, hogy a területfelelős – különösen azon a területen, ahol a "T" egyéne van – minél gyakrabban jelenjen meg, minél nagyobb legyen a helyi és személyi ismerete és minél több emberrel beszéljen, mert így nem kelt

feltűnést, amikor a "T" egyénével találkozik. Nagyon fontos, hogy a területfelelős a dolgozók széles tömegeivel beszélgessen az őket érdeklő eseményekről, illetve az őket érintő kérdésekről.

Igen helytelen gyakorlat az – amit egyes őrsőkön folytatnak – hogy a "T" egyénnel való találkozást úgy akarják titkolni, hogy szinte elbújva hajtják végre a találkozást. Természetesen, ha a dolgozók azt látják, hogy a rendőrrel valaki nagyon bizalmasan beszélget (sugdolózik) vagy félrevonultak csak egy-két személlyel beszélget, azonnal gyanúsnak és titokzatosnak tűnik fel. E beszélgetési, illetve találkozási mód nem helyes, mert a dolgozók bizalmatlanságát vonja maga után, ami egyrészt a dolgozók egymásközi, másrészt pedig a dolgozók és a rendőrség közti bizalmatlansághoz vezet.

Például: az egyik őrsön történt, hogy K.J. rendőrség. szkv. elvtárs úgy hajtotta végre a találkozást, hogy a "T" egyénével mindig a község szélén találkozott, utána pedig a községen kívül sétálgattak. Természetesen ez a jelenség a község szélén laknak és a község határában dolgozóknak feltűnt és azonnal érdeklődtek, hogy az illető "T" egyén mit beszélgethet vajon mindig a község szélén a rendőr elvtárssal ...?

A találkozási helyek megválasztásához a rendőrnek feltétlenül ismernie kell a "T" egyén életkörülményeit, szokásait, mikor merre jár, hol és mely időben lehet vele találkozni a legkedvezőbb körülmények között. Abban az esetben, ha a "T" egyén életkörülményei olyanok, hogy a vele való találkozás lehetősége a területfelelős részéről csak szolgálati időn kívül (pl. sporteseményeken vagy egyéb társadalmi megmozdulásokon, stb.) lehetséges, akkor a találkozást ilyen módon is végre kell hajtani.

Városi viszonylatban gyakran előfordul, hogy a területfelelős találkozás céljából a "T" egyént lakásán keresi fel. E gyakorlatot csak abban az esetben lehet alkalmazni, ha a "T" egyén házmegbízott, házfelügyelő vagy nyugdíjas, akit a területfelelős kellő üreggyel (pl. a köztisztaság, a be- vagy kijelentésekkel vagy egyéb elfogadható indokkal, stb.) felkereshet és a ház lakói előtt is úgy tűnik fel, hogy a rendőr ilyen irányban folytat megbeszélést az illetővel. Városokban a találkozásoknál fontos, hogy a rendőr ismerje a "T" egyén szokásait, életkörülményeit, munkakörülményeit. Tudnia kell azt, hogy a "T" egyén melyik üzemben, milyen műszakban dolgozik, mikor és milyen irányból szokott a munkahelyre menni vagy a munkahelyéről hazamenni. A területfelelős csak e körülmények ismeretében tudja "T" egyénével a találkozást feltűnés nélkül megoldani. Ezenkívül igen könnyen tudja a találkozást végrehajtani, ha a "T" egyén bizonyos napokon sportversenyekre vagy fürdőbe jár. A találkozást ilyen esetben ezeken a helyeken kell végrehajtani.

Községekben találkozási helynek legalkalmasabbak azok a területek, ahol többen megfordulnak, pl. a piac, tanácsház környéke, ahol a délelőtti órákban többen járnak vagy a mezőőrök, dűlőfelelősök, termelőszövetkezeti csoportok vagy állami gazdaságok dolgozóinak munkahelye stb. Továbbá igen alkalmasak a találkozásra az esti órák is, pl. a tanács vagy tszcs ülés is, vagy egyéb gyűlések esetén, amikor több személy, köztük a "T" egyén is részt vesz. Ezen kívül alkalmas a földművesszövetkezet is, ahova esténként az emberek bejárnak különböző eseményeket megbeszélni. A találkozásnál arra kell ügyelni, hogy a beszélgetés olyan mederbe és módon történjék, hogy az ne legyen feltűnő senkinek sem. Pl. ha a "T" egyén kimegy a gyűlésteremből, akkor a területfelelős is valamilyen üreggyel menjen ki és olyan helyen találkozzanak, ahol feltűnés nélkül tudnak beszélgetni. Kivételes esetekben a "T" egyént felkereshetjük a lakásán is, de akkor feltétlenül több házba vagy lakásba is be kell mennünk valamilyen konkrét ügyben, mert a feltűnést csak így tudjuk elkerülni.

Olyan településeken, tanyákon, ahol kevés a lakosok száma a területfelelős ne csak a "T" egyént keresse fel munkahelyén vagy lakásán, hanem a település vagy tanya többi dolgozóit is. Pl. ha egy településen 1-2 kulák és 3-4 dolgozó család lakik, akkor a területfelelős ne csak a dolgozók lakására, illetve házába vagy munkahelyére menjen el, hanem feltétlenül a kulákot is keresse fel és tartson lakásán vagy munkahelyén kihágással, begyűjtéssel, feketevágással vagy egyéb bűncselekmények megelőzésével kapcsolatban ellenőrzést. Ügyelni kell arra, hogy ne mindig a dolgozó lakásába menjünk be először és csak azután a kulákhoz, mert így a kulák feltételezheti, hogy a rendőrség a dolgozóktól szerzi be az adatokat. Célszerű tehát, ha a területfelelős néha a kulák házában vagy munkahelyén jelenik meg először és csak azután megy a dolgozóhoz, illetve a "T" egyénéhez.

Találkozások alkalmával a "T" egyénnel való beszélgetések ideje általában olyan legyen, mint a többi dolgozókkal folytatott beszélgetések ideje.

Találkozásnál a területfelelős igyekezzék a "T" egyénével szemben előzékeny, megnyerő magatartást tanúsítani és tartsa mindig szem előtt azt, hogy a személyi szimpátia egyik igen fontos alapja a "T" hálózati munkának.

A találkozások számára vonatkozóan irányelv az, hogy a területfelelős "T" egyénével hetenként legalább egy-két esetben találkozzon.

"T" egyének felhasználása adatgyűjtésre

A "T" egyénnel történő beszélgetésnél ügyelni kell arra, hogy az olyan irányú legyen, amely magába foglalja azt a témát, ami a rendőrt érdekli és ami egyidejűleg a "T" egyén érdeklődését is egyes eseménnyel, személlyel vagy jelenséggel kapcsolatban a jövőre vonatkozólag felkelti. Mindig a konkrét foglalkozási ágból kell kiindulni a beszélgetésnek. Pl. a területfelelős "T" egyénével való beszélgetésnél a tavaszi munkákkal kapcsolatban beszéljen a tavaszi munka és a mélyszántás fontosságáról. Beszélgetés közben rá kell térni arra, hogy vannak, akik elmulasztják a jó tavaszi munka elvégzését, mely a termés hozam csökkenéséhez vezet, sőt, ami egyben a községre, a dolgozó parasztságra és az egész országra nézve káros hatással van. Beszélgetés során bizonyára elmondja a "T" egyén, hogy ő maga hogyan végzi a tavaszi munkákat, sőt beszél majd arról is, hogy kik azok a személyek, akik nem végezték el vagy rosszul végezték el a tavaszi munkákat.

A kapott híryanagok valódiságáról mindig meg kell győződnünk. A meggyőződésnél azonban ügyelni kell arra, nehogy konkrét feladatot adjunk a "T" egyénnek, hanem az egyes találkozások esetén a beszélgetést olyan irányba vigyük, hogy önként beszéljen az érintett eseményről vagy személyről. Pl. egy körözött személy hollétével kapcsolatban úgy kell a beszélgetést irányítani, hogy a "T" egyén – attól függetlenül, hogy konkrét feladata lett volna a körözött egyén figyelése –, mondja el, hogy ki, mikor, hol látta vagy a körözött egyén milyen időben, hol szokott megjelenni.

"T" egyénektől kapott híryanagok értékelése és felhasználása

A területfelelős a "T" egyéntől kapott híryanag valódiságát lehetőség szerint azonnal ellenőrizze le. A leellenőrzésnél sürgősség szempontjából figyelembe kell venni a kapott híryanagok jelentőségét. Amennyiben nincs lehetőség a híryanag azonnali ellenőrzésére, akkor azt a legközelebbi kivezénylése alkalmával végezze el. A kapott híryanag valódiságának megállapítása végett folytasson bizalmas puhatolódzást "T" hálózata útján.

A puhatolódzás módját mindig a híryanag tárgya szabja meg. Pl. feketevágás

esetén a tanácsnál kell érdeklődni, hogy a híryanagban szereplő egyén váltott-e ki vágási engedélyt, ha igen, akkor milyen napra, milyen állatra, stb. Fegyverrejtegetésnél a területfelelős puhatolódzon arra vonatkozóan, hogy a híryanagban szereplő személyeknek volt-e fegyvere és ki látta náluk a fegyvert, továbbá olyan irányban, hogy szoktak-e az illetők vadászni stb.

Amennyiben a kapott adat a valóságnak megfelel és a késedelem veszéllyel jár, a nyomozást azonnal be kell vezetni. Ha azonban az adat valótlannak bizonyult, akkor a további puhatolódzást be kell szüntetni. Ilyen esetben az adatot adó "T" egyéntől a legközelebbi találkozásnál bővebben kell érdeklődni az adott anyag értesülésének forrásáról és ha ezután is arról győződik meg a területfelelős, hogy az adat nem felel meg a valóságnak, akkor beszélgetés folytán fel kell hívni a "T" egyén figyelmét arra, hogy a jövőben pontosabban szerezz be az adatokat.

Bevonulás után a területfelelős elvtárs a találkozás megtörténtét és a kapott híryanagot jelenteni köteles őrsparancsnokának, valamint azt is, hogy annak valódiságát ellenőrizte. Ezután a kapott híryanagról külön-külön jelentést kell írni. A területfelelős jelentését mindig írásban tegye meg. Az egyes jelentéseket az őrsparancsnok bírálja felül, majd utána helyezze el a híryanagdossziéba. Ezután amennyiben szükséges, a területfelelősnek adjon utasítást, hogy a híryanagdossziében elhelyezett tájékoztató jelentés alapján készítsen az elvtárs jelentést vagy feljelentést felsőbb rendőri szervnek, ügyészségnek vagy más társhatóságnak. A jelentéseket, feljelentéseket az őrsparancsnok iktassa be és a szükséges intézkedéseket (a nyomozást bevezetni, a jelentést megküldeni) tegye meg.

A dossziében elhelyezett tájékoztató jelentéseknek tartalmazniuk kell a híryanagot adó "T" egyén nevét, az esemény idejét, pontos helyét és a híryanag rövid, érthető, világos leírását. Erre azért van szükség, hogy a területfelelős vagy az őrsparancsnok bármikor be tudja bizonyítani és bármikor le tudja ellenőrizni, hogy mikor, kitől, milyen adat érkezett. Ez a körülmény fontos továbbá azért is, hogy a területfelelős, illetve az őrsparancsnok ki tudja mutatni, hogy a hálózati munkamódszert milyen eredménnyel alkalmazza.

Az őrsparancsnok a tájékoztató jelentéseket tartalmazó dosszién belül minden területfelelős, illetve "T" egyén által beérkezett anyagot területfelelősönként és "T" egyéneként külön-külön borítékban kezelje. A kezelés egyszerűsége szempontjából minden őrsön annyi dossziét kell felfektetni, hogy azokban elérjenek a területfelelős, illetve a "T" egyének borítékjai is.

A célszerűség végett a területfelelősök részére a dosszién belül területenként illetve területfelelősönként egy nagy borítékot kell felfektetni. A nagy boríték annyi kis borítékot tartalmazzon, ahány "T" egyén van. A "T" egyénektől kapott adatok alapján készült tájékoztató jelentéseket azután ezekbe a borítékokba kell gyűjteni. A dosszién belül a nagy borítékra a terület római számát, a kis borítékra pedig a "T" egyénnek a "T" nyilvántartással megegyező számát kell feltüntetni.

A híryanag dossziében elhelyezett "T" egyénektől származó jelentésekre mindig rá kell vezetni, hogy milyen intézkedés történt az ügyben.

Pl. „Esti jelentésnél jelentve a járási kapitányságnak vagy a tanácselnökkel szóban közölve vagy ilyen és ilyen szám alatt iktatva és a járási kapitányságnak vagy ügyészségnek megküldve stb.”

A tájékoztató jelentések kezelési módját két részre kell osztani:

1. Ha az ügyben nem kell írásban megkeresni más szerveket, akkor csak egy jelentést kell írni. A jelentést az őrs híryanag dossziéjában kell elhelyezni.
2. Ha az ügyben más szerveket kell írásban megkeresni a híryanag dossziében

elhelyezett jelentéseken kívül olyan jelentést is kell írni, amelyből nem tűnik ki, hogy az anyag hálózat útján érkezett. A jelentést ilyen esetben be kell iktatni és az ügyviteli szabályzat szerint kell a továbbiakban eljárni.

Például: "Feljelentést teszek X. Y. kulák ellen engedély nélküli feketevágás miatt ... stb."

Azoknak a jelentéseknek, illetve feljelentéseknek a megírásánál, amelyeket felsőbb rendőri vagy társszervekhez kell írásban megküldeni a legnagyobb elővigyázattal kell ügyelni arra, hogy azokból még csak következtetni se lehessen arra, hogy a rendőrség "T" hálózati munkamódszerrel dolgozik. Ezt a követelményt a legszigorúbban kell betartani még a járási, városi, kerületi és megyei kapitányságok felé menő feljelentéseknél is, mert ellenkező esetben az itt lévő irodai személyzet mint illetéktelen tudomást szerezne a rendőrség munkamódszeréről, ami feltétlen dekonspirációhoz vezetne.

Olyan jelentést, mely hálózati munkával kapcsolatos, csak "Szigorúan titkos"-an lehet felsőbb rendőri szerveknek (hatóságoknak) jelenteni. Ez vonatkozik a havijelentésekre is. Így elkerülhetővé válik, hogy a rendőrségen belül a hálózati munka betekintésére illetéktelen személyek módot szerezzenek és ezáltal tudomást nyerjenek munkamódszerünkről. A politikai jellegű adatokat, melyeket a területfelelős "T" egyéne útján juttat az őrsparancsnok tudomására az őrsparancsnok "Szigorúan titkos"-an a járási kapitányságának terjessze fel. A járási kapitányság viszont az adatokat "Szigorúan titkos"-an terjessze fel a megyei kapitánysághoz, mely hatóság hasonló ügykezelés mellett továbbítja a megyei Államvédelmi Hatóságnak.

A "T" egyénektől beérkező híryanagok nagy részét az őrs azonnali beavatkozással, nyomozással felhasználja. Pl. a körözött egyén tartózkodási helyének megállapítása után a körözött személyt elfogja, a kapott adat alapján egy készülő tömegverekedést megakadályoz vagy előkészülőben lévő feketevágást megelőz, a feketevágót tettenéri vagy azonnal leleplezi a terményrejtegetőt vagy engedély nélkül szállító kulákot, a gépállomás üzemanyagát pazarló vagy eltulajdonító személyt, a termelőszövetkezetekben a munkaegység ellen izgató elemeket elfogja, stb.

A "T" hálózat által kapott híryanagok nagy része idejében jelzi az őrsnek a területen lévő rendellenességek előkészületeit, a közrendet, közbiztonságot sértő cselekményeket, a bejelentés nélkül lakó személyeket, ezért alkalmasak arra, hogy segítséggel az őrs területfelelőseinek, járőreinek kivezésnyílását jobban megszervezze. A híryanag felhasználásakor a bevezetett nyomozásnál mindig ügyeljünk arra, hogy a híryanagot adó "T" egyént fel ne fedjük. Sohasem szabad a gyanúsított vagy a tanúk előtt arra hivatkozni, hogy az értesítést honnan, kitől és mikor kaptuk. Helytelen a híryanagot úgy felhasználni, hogy a "T" egyéntől közvetlen a gyanúsítotthoz megyünk. Ez egyrészt a "T" egyén felfedését eredményezné, valamint a "T" egyént zárkóztató, paszszívvá tenné, sőt a környezete is bizalmatlanná válna vele szemben, ezen kívül munkamódszerünk titkos jellegét is komoly mértékben veszélyeztetnénk.

Az őrsnek azon beosztottai, akik különböző időben különböző területen tartalék szolgálatot látnak el, szolgálatuk ellátásához szükséges, hogy területenként 1-2 "T" egyént állítsanak be. Erre azért van szükség, hogy amikor a tartalékszolgálatra beosztott elvtársak a területfelelőst helyettesítik a területen kellőképpen tudjanak tájékozódni, vagyis legyenek "T" egyéneik, akik felvilágosítást és szükséges anyagot tudnak a részükre adni. A tartalékszolgálatot ellátó elvtársak "T" egyéneikkel a találkozásokat a többi területfelelőshöz hasonlóan hajtják végre, kivéve az időpontot, amely nem hetenként, hanem olyan időközökben történik, amilyen időközönként az őrs valamely területére szolgálatba van vezényelve.

Kihágási cselekményekkel kapcsolatos híryanagok eljárása azonos a bűncselekményekkel vagy egyéb vonalon beérkezett híryanagokkal.

Az őrsparancsnok "T" hálózata

Az őrsparancsnok az általa kiépített "T" hálózaton keresztül győződik meg a területfelelős elvtársak útján érkezett híryanagok, események, jelenségek, valamint a közbiztonsági állapotok valódiságáról. Az őrsparancsnok "T" egyénével a találkozást ugyanúgy hajtsa végre, ahogy az a területfelelősök részére meg van állapítva. Ügyszintén a "T" egyénektől a híryanagok beszerzése is hasonlóan történik, mint a területfelelősöknél.

Az őrsparancsnok beszélgetései alkalmával főleg azokról a kérdésekről tájékozódjon, melyek a területfelelősök által érkeztek be és amelyek nem elég meggyőzőek vagy pedig ha a területfelelős nem hoz semmi eseményt a területéről. Ebben az esetben az őrsparancsnok a "T" egyéntől a közsgében lévő hangulatról és eseményekről igyekezzék tájékozódást szerezni. Ezen keresztül az őrsparancsnoknak lehetősége nyílik a területfelelős munkáját nemcsak leellenőrizni, hanem azt elősegíteni is.

Az őrsparancsnok "T" egyéneinek beállításánál irányelv az, hogy az őrs területén egy-egy területfelelős részére kiadott területre két-három "T" hálózati egyén legyen beállítva.

Az őrsparancsnok a "T" egyénnel való találkozása olyan időközönként történjék, amikor a területfelelőst vagy annak munkáját ellenőrzi (irányelv a 0075/1952. BM sz. rendelet 7. 8. pontja).

A "T" egyének kivonása a hálózati munkából

A hálózati munkából azokat a "T" egyéneket kell kivonni, akik meghaltak, elköltöztek, katonai szolgálatra bevonultak, megbízhatatlanná váltak vagy akik a rendőrséggel fenntartott kapcsolatukat idegenek előtt felfedték vagy a rendőrt sorozatosan hamisan tájékoztatták. Ezenkívül azokat, akik olyan funkcióba kerültek, amelynél fogva egyébként is kötelesek a rendőrséget értesíteni az általuk észlelt jelenségekről vagy eseményekről a "T" hálózati munkájukból ki kell vonulni.

Ugyancsak ki kell vonni azokat a "T" egyéneket is, akik passzív magatartást tanúsítanak vagy akik kerülnek a rendőrrel való találkozást vagy akik hosszabb időn keresztül nem adnak felhasználható adatot. Ezeket a körülményeket a területfelelős azonnal jelentse az őrsparancsnoknak, aki köteles meggyőződni a jelentések valódiságáról. Az őrsparancsnok állapítsa meg, hogy a hamis adatok közlése vagy a "T" egyén passzív magatartása a "T" egyén vagy esetleg a területfelelős hibájából adódik-e. Amennyiben kétség kívül megállapítható, hogy a "T" egyén hibájából fakad a passzív magatartás, úgy a kapitányság őrszolgálati osztály vezetőjétől engedélyt kell kérni a "T" egyén nyilvántartásból való törlésére. Ellenkező esetben pedig a területfelelőst ki kell oktatni a kapcsolat helyes tartására vonatkozóan.

Az őrszolgálati osztály vezetője az őrsön tartott ellenőrzése során amennyiben helyesnek látja a törlést, akkor adjon engedélyt a "T" egyén nyilvántartásból való törlésére. Törlésre a hozzájárulás csak abban az esetben szükséges, ha a "T" egyén nem alkalmas a további felhasználásra. Egyéb esetben (pl. elhalálozás, elköltözne stb.) az őrsparancsnok dönt a "T" egyén nyilvántartásból való törlése ügyében.

A nyilvántartásból törölt "T" egyének személyi adatairól és értesítéseiről készített feljegyzéseket, jelentéseket az elsőfokú rendőrkapitányság vezetője félévenként köteles megsemmisíteni.

A területfelelős áthelyezése esetén a “T” hálózat átadása

Abban az esetben, ha a területfelelőst területéről más területre helyezik vagy egyéb okok miatt megszűnt területfelelős lenni, akkor az új területfelelős vegye fel a kapcsolatot a területen lévő már nyilvántartott “T” egyénnel, esetleg ő maga is állítson be új “T” egyéneket.

Az új területfelelős a kapcsolatfelvétele előtt gondosan tanulmányozza át a “T” egyénnel kapcsolatos jellemzéseket, ismerje meg azok életmódját, munkakörét, stb. Feltétlen tanulmányozza a “T” egyénektől beérkezett jelentéseket. Az átvett “T” egyénnel általában ugyan úgy kell eljárni, mint ahogy egy teljesen úggyevezett “T” egyén beállításánál szükséges. A további kapcsolattartásra az előbbi fejezetben már leírt szempontok az irányadók.

A “T” hálózati munka ellenőrzése

Az őrs ellenőrzése alkalmával a “T” hálózati nyilvántartásba és általában a hálózati anyagokra az alábbiak nyerhetnek betekintést:

- Elsőfokú rendőrhatalóság őrszolgálati tisztjei,
- Elsőfokú rendőrhatalóság vezetője és operatív helyettese,
- Elsőfokú rendőrhatalóság bünygyi osztályvezetője és csoportvezetője,
- Középfokú rendőrhatalóság őrszolgálati osztályvezetője és beosztott tisztjei,
- Középfokú rendőrhatalóság vezetője és helyettesei,
- Belügyminisztérium őrszolgálati osztály vezetője és beosztott tisztjei

A Belügyminisztérium őrszolgálati osztály vezetője, a közép és elsőfokú rendőrhatalóságok vezetői, továbbá az említett hatóságok őrszolgálati, személy és tulajdonvédelmi, valamint a társadalmi tulajdonvédelmi osztályok vezetői és helyettesei beosztásuk igazolása után betekintheznek a “T” hálózati anyagokba. A többi felsorolt ellenőrző elvtársak azonban csak az idevonatkozó külön nyílt paranccsal nyerhetnek betekintést, amelyet közvetlen előljárói írásban adnak ki.

Az elsőfokú rendőrhatalóságok őrszolgálati osztály vezetői kötelesek az őrsök “T” hálózati munkáját összességében és részleteiben egyaránt állandóan ellenőrizni. Kötelesek ezenkívül az őrsöket szempontokkal a tekintetben ellátni, hogy az őrsök folyamatosan és időben tájékozódást kapjanak arról, hogy a saját helyi feladataikon kívül melyek azok a központi feladatok, amelyek megoldására a “T” hálózatot igénybe kell venni.

A “T” hálózat munkájáért és a “T” egyénnel való foglalkozásokért az illetékes kapitányság vezetője is felelős. A kapitányság vezetője köteles az őrs munkáját az őrszolgálati tiszték által állandóan ellenőriztetni, ő maga pedig a “T” hálózati munkát havonként leellenőrizni. A kapitányság vezetője felelős továbbá azért is, hogy az operatív együttműködés az őrszolgálati és bünygyi vonalon dolgozó elvtársak között legyen.

Az őrszolgálati tiszték és őrsparancsnokok az őrsök hálózati munkáját ne csak a hálózati munkával kapcsolatos nyilvántartások útján ellenőrizzék, hanem a területfelelős jelenlétében kint a területen is, illetve a területfelelős jelenléte nélkül is folyamatosan ellenőrzést. A területfelelős jelenlétében az ellenőrzést az őrszolgálati tiszt vagy őrsparancsnok végrehajthatja úgy is, hogy együtt megy ki a területfelelőssel a területre vagy úgy, hogy a területfelelőst kinn a területén szolgálat közben keresi fel.

Ha az őrszolgálati tiszt vagy őrsparancsnok együtt megy a területfelelőssel, akkor beszélje meg a területfelelőssel azt, hogy mit akar tenni, hogyan akar a területen dolgozni, kikkel és miért akar találkozni, melyik “T” egyéntől milyen adatokat akar kapni,

stb. Segítsen a területfelelősnek azokban a kérdésekben, amelyekben a területfelelős nem lát tisztán vagy úgy érzi, hogy azokat nem tudja helyesen megoldani. Az ellenőrző lehetőleg ne avatkozzék a területfelelős munkájába, hanem hagyja, hogy az önállóan végezze el feladatát és csak utólag hívja fel a figyelmét egyes kérdésekkel kapcsolatban. Kivételt képez az az eset, ha a területfelelős annyira helytelenül intézkedik, hogy azonnali beavatkozást igényel az ellenőrző előljáró részéről.

Az ellenőrző előljáró figyelje meg, hogy a területfelelős hogyan találkozik "T" egyéneivel, találkozásuk esetleg nem dekonspiratív-e. A területfelelőst a találkozás megtörténte után számoltassa be a kapott híryanagról és győződjön meg arról, hogy a területfelelős találkozott-e azokkal a "T" egyénnel, akikkel egyébként feladata volt, hogy szolgálat közben találkozzon. Továbbá győződjön meg arról is, hogy a "T" egyénektől megkapta-e mindazokat az adatokat, amelyekre szolgálatba indulásakor utasítást kapott vagy szerinte a találkozásnál kellett volna adatot kapnia.

Amennyiben az ellenőrző előljáró a találkozásnál olyan értelmű hiányosságot tapasztal a területfelelős részéről, ami dekonspirációhoz vezethet, vagy a "T" egyénnel az adatok beszerzésénél helytelen irányba folytat beszélgetést, akkor a területfelelőst ki kell oktatni jövőbeni magatartására vonatkozóan, valamint segítséget kell nyújtani abban, hogy "T" egyéneivel a kapcsolattartás során minél több és hasznosabb híryagot szerezzen.

Hasonlóan történik a találkozás abban az esetben is, ha két területfelelős együtt megy ki szolgálatba. Ilyen esetben ügyelni kell arra, hogy az elvtársak ne zavarják egymást a találkozásoknál.

A területfelelős találkozását jól lehet ellenőrizni úgy is, hogy pl. párt vagy tömegszervezet által tartott kultúrestre együtt megy ki az ellenőrző előljáró a területfelelőssel és ott az ellenőrző előljáró beszélgessen el a dolgozókkal, miközben figyelje meg, hogy a területfelelős hogyan viselkedik, milyen a kapcsolata a tömegekkel és milyen magatartást tanúsít akkor, ha a "T" egyéneivel beszélget. Az ellenőrzésnél ügyelni kell arra, hogy a területfelelős ne készítsen jegyzetet, ne sugdolóddzon és ne keltsen feltűnést a "T" egyéneekkel való beszélgetés alkalmával, mert ez bizalmatlanságot von maga után a dolgozók részéről.

Az ellenőrző előljáró a területfelelőst úgy is ellenőrizze, hogy egyedül menjen ki a területre és a területen keresse fel, ahol menet közben vizsgálja meg, hogy a területfelelős milyen magatartást tanúsít, ezenkívül végrehajtotta-e azokat a feladatokat, amelyeket szolgálatba indulásakor kapott. Egyidejűleg a területfelelőst számoltassa be az eddigi szolgálati ténykedéseiről, észrevételeiről.

A területfelelős jelenléte nélküli ellenőrzésnél az ellenőrző előljáró keresse fel a pártszervezet, a tanács, a tömegszervezetek, a tszcs-ék, állami gazdaságok, gépálmások vezetőit és dolgozóit és ott is érdeklődjön a községben lévő közbiztonsági állapotokról, a község hangulatáról és a rendőrség munkájáról. Általában tényként vehető az, hogy a területfelelős, illetve az őrs munkára valóban olyan, ahogyan a felsorolt szervek vezetői és dolgozói nyilatkoznak a közbiztonsági állapotról, illetve a rendőrség munkájáról. Minden ellenőrző előljáró vesse emlékezetébe azt, hogy a dolgozó tömegek véleménye az ellenőrzés szempontjából igen fontos és lényeges kérdés. Ha a területfelelősről és a közbiztonsági állapotról, tehát a rendőrség munkájáról helyesléssel nyilatkoznak a dolgozók, akkor az ellenőrző előljáró meg lehet győződve arról, hogy a területfelelős jól látja el feladatát.

Az őrsparancsnok ellenőrzése alkalmával találkozzon a "T" egyéneivel és érdeklődjön a területen lévő állapotokról és hangulatról. Ügyeljen azonban arra, hogy a

területfelelős elvtársra vonatkozó kérdéseket a "T" egyénnek ne tegyen fel. Amennyiben a "T" egyén minden megkérdezés nélkül mond el a területfelelőssel kapcsolatban olyan adatokat, melyek a területfelelős részéről helyes vagy helytelen magatartás volt, azt hallgassa meg és ellenőrzése során győződjön meg azok valóságáról.

Tilos az ellenőrző előjárónak a "T" egyéneket a területfelelős elvtársak vagy általában rendőr elvtársak megfigyelésére felhívni. Kivételt képez az az eset, ha az ellenőrző előjáró csupán megkérdezi "T" egyénét vagy valamelyik dolgozót, hogy a rendőrség részéről mikor jártak a területen.

Az őrsparancsnok "T" hálózatáról az őrsre beosztott elvtársak nem szerezhetnek tudomást. Ez alól kivétel az őrsparancsnok-helyettes, aki adott esetben rövidebb vagy hosszabb időre az őrsparancsnokot minden téren helyettesíti.

Az őrsparancsnok az ellenőrző hálózatát köteles bevezetni a "T" nyilvántartásba. Ezzel nem fedi fel az őrs tagjai előtt "T" egyéneit, mert a "T" nyilvántartást kizárólag saját maga vagy helyettese kezeli.

Havijelentés

Minden hónap végén a rendőrség havijelentés keretében köteles a "T" hálózattal kapcsolatos munkáról számszerű jelentést tenni az illetékes elsőfokú rendőrhatalóságnak. A jelentés megtételére a mindenkor érvényben lévő statisztikai kimutatás a mérvadó, mely szerint a hálózattal kapcsolatban és általában az eseményekről rendelkezik, hogy mit kell írásban és mit kell számszerűen jelenteni.

Az elsőfokú rendőrhatalóságok őrszolgálati osztályvezetői az őrsről beérkezett havi számszerű statisztikai adatokat összesítik és kiértékelik. A havi értékelésnél meg kell állapítani, hogy melyik őrsön milyen eredmények vannak és az eredményeket hogyan érték el. Az esetleges jó tapasztalatokat a többi őrsöknek is át kell adni. Meg kell adni azonban a hibák kijavítására is az útmutatásokat, illetve a feladatokat. Az így összesített havijelentést azután fel kell terjeszteni a közép fokú rendőrhatalóság őrszolgálati osztályára, melynek feladata hasonló az elsőfokú rendőrhatalósáéhoz azzal a különbséggel, hogy az osztály már kapitányságonként értékeli munkáját és észrevételeit is kapitányságonként teszi meg. Összesített havijelentését pedig a Belügyminisztérium őrszolgálati osztályára terjeszti fel. Mind az elsőfokú, mind a közép fokú rendőrhatalóságok őrszolgálati tisztjei kötelesek a havijelentést, illetve a benne lévő adatok helyességét a kapitányságokon, illetve őrsökön leellenőrizni. Úgyisint kötelesek leellenőrizni a kapitányságokon, őrsökön azoknak az észrevételeknek és utasításoknak a végrehajtását is, melyeket az alsóbb szervek felé kiadtak.

Hálózattal kapcsolatos titoktartás (konspiráció)

Konspiráció szó alatt titoktartást, titokőrzést értünk. A titoktartás a "T" hálózati munkában elsősorban azt jelenti, hogy minden hálózati tevékenységünket "Szigorúan titkos"-an kell kezelni. A legnagyobb éberséget tanúsítsunk a tekintetben, hogy a rendőrség "T" hálózati munkája titokban maradjon. Tartsuk titokban, hogy a rendőrség "T" hálózati egyéneket állít be és ezeket keresztül is értesül az eseményekről. Feltétlen titoktartást követel a "T" egyének neveinek és a tőlük kapott adatoknak a kezelése.

A titoktartás a hálózati munka egyik legfontosabb alapja, mert csak ezzel tudjuk megakadályozni, hogy a bűnözők, a kártevő elemek meg ne ismerhessék a rendőrség munkamódszerét. A titoktartás legkisebb megsértése oda vezet, hogy ha a bűnöző vagy kártevő elemek megismerik a "T" hálózati munkamódszereinket, akkor feltétlen megtalálják ellene a védekezés módját is. Egyrészt olyan formában, hogy igyekeznének kifür-

készni, hogy kik a rendőrség "T" egyénei, másrészt igyekeznének bizalmatlannak lenni az emberekkel, szomszédaikkal, ismerőseikkel, barátaikkal szemben, mert joggal vélnék azt, hogy esetleg ismerősökön keresztül is a rendőrség tudomást szerez az előkészítőben lévő, vagy már elkövetett bűncselekményekről. A titoktartás szabályainak megsértése feltétlenül megnehezíti a "T" egyéneknek is, rajtuk keresztül a rendőrségnek is a munkáját.

A "T" hálózati munkánál nem lehet olyan körülmény, mely okul szolgálhatna arra, hogy felfedjük, vagy akárcsak sejtessük azt, hogy milyen módszerekkel dolgozunk. Ügyeljünk arra is, hogy jelentésünkben, melyet a felsőbb szervekhez (hatóságokhoz) vagy egyéb szervekhez (ügyészséghez, bírósághoz) továbbítunk ne szerepeljenek olyan kifejezések, mint pl. "Bizalmas értesülés alapján tudomásomra jutott, hogy ..." vagy „,T" egyén útján értesültem arról, hogy ..." stb., melyek munkamódszerünkre utalnának. Minden rendőrnek tudnia és mélyen az emlékezetébe kell vésnie, hogy a "T" hálózati munkába vastörvény a szigorú titoktartás.

A titoktartás ezenkívül azt is jelenti, hogy nemcsak a rendőrségen kívülálló szervek és személyek illetéktelenek a hálózati munkának bármely részére vonatkozóan, hanem még a rendőrségen belül sem tudhatnak "T" hálózati munkáról azok, akik a rendőrségen belül hálózati munkával nem foglalkoznak, illetve erre vonatkozó megbízásuk nincs. A "T" hálózati munka betekintésére illetéktelenek a rendőrségen belül mindazok a személyek, akik nem tartoznak az operatív bűnügyi vagy őrszolgálati munkát ellátó szervekhez. Ilyenek lehetnek az irodai, gazdász, engedélyügyi, kihágásügyi munkakörben dolgozó elvtársak.

Őrszolgálati és bűnügyi vonalon dolgozó szervek együttműködése

Valamennyi őrszolgálati és bűnügyi vonalon dolgozó elvtársnak világosan látnia kell azt, hogy a területfelelős szolgálat a bűnügyi közbiztonsági munka megjavításának és a megelőző szolgálatnak egyik legszélesebb bázisa. A területfelelősnek minden adottsága megvan arra, hogy olyan területeket figyelhessen meg, melyre más szervek beosztottai szolgálati és egyéb helyzetüknél fogva nem juthatnak el. Ilyen értelemben a területfelelős rendőr van a legszorosabb kapcsolatban a dolgozó tömegekkel és ő áll a legközelebb az eseményekhez, valamint az életben előforduló jelenségekhez. Hogy a területfelelős ne csak kizárólag a részéről észlelt vagy esetleg az őrsöt érdeklő eseményekkel foglalkozzék, és egyes ügyekből ne csak őrsöket érintő kérdéseket csináljon, fontos, hogy az őrszolgálati vonalon dolgozó elvtársak a legszorosabb kapcsolatot tartsák a bűnügyi vonalon dolgozó elvtársakkal. A kapcsolattartás alapján azután az őrszolgálati tisztek tájékoztassák a területfelelős elvtársakat mindazokról a kérdésekről, amelyeknek megoldása már az ő hatáskörükbe tartozik.

A középfokú rendőrhatalóságok őrszolgálati osztályvezetői a tájékoztató hálózat irányítása érdekében állandó kapcsolatot tartsanak fenn a személy- és tulajdonvédelmi, valamint a társadalmi tulajdonvédelmi osztályok vezetőivel. Ezek az osztályok pedig folyamatosan adják meg a bűnözés helyzetének értékelését olyan értelemben, hogy azt konkrétan fel lehessen dolgozni őrsökre és területfelelősökre vonatkozóan. Pl. egy-egy körözött személy elfogása, a betörések megelőzése, a munkakerülő személyek fokozottabb ellenőrzése és megfigyelése, továbbá az árurejtegető üzerek cselekményeinek megelőzése, vagy az állami gazdaságok, gépállomások, szövetkezetek tulajdona ellen elkövetendő bűncselekmények megakadályozása érdekében stb.

A középfokú rendőrhatalóságok őrszolgálati osztályvezetői az elsőfokú rendőrhatalóságok őrszolgálati osztályvezetőit a fenti szempontokkal kapcsolatban mindig a

kellő időben és folyamatosan tájékoztassák. Az elsőfokú rendőrhatalóságok őrszolgálati osztályvezetői a középfokú hatóságtól kapott szempontokat egészítsék ki a helyi bűnügy osztályoktól vagy bűnügyi csoportoktól kapott szempontokkal, majd saját értékeléseikkel és észrevételeikkel adjanak utasítást, illetve eligazítást az őrsparancsnokok részére a "T" hálózati munkával kapcsolatban. Az őrsparancsnokok a kapott szempontokat vagy utasításokat azután helyileg konkretizálják, vagyis az őrs helyi viszonyaira alkalmazzák. Az alkalmazást mindig úgy kell megoldani, hogy az a helyi viszonyokkal megegyezzen. illetve a helyi viszonyokra vonatkozóan a közbiztonságot elősegítse.

A területfelelős az őrsparancsnok által kapott feladatokat pedig a saját területére konkretizálja és úgy hajtja végre, hogy az a területén a közbiztonsági szolgálatot elősegítse. A fentiekben kívül a bűnügyi szolgálattal való összműködés eredményezhet olyan megoldásokat is, mely szerint a bűnügyi szolgálat egyes helységei vagy területek fokozott "T" hálózati biztosítást kívánják meg. Előfordulhat olyan eset is, hogy az operatív bűnügyi osztályok egyes helyeken a "T" hálózat beállítását nem tartják szükségesnek. Ilyen esetben az operatív bűnügyi osztályok szempontjai az irányadók.

Csak annak a rendőrmeg lehet jó "T" hálózata és csak az a rendőr tud eredményesen "T" hálózatával dolgozni, aki átérzi, hogy e munkamódszer az mellyel a rendőrség a szocializmus építésében eredményesen tud dolgozni. E munkamódszer alkalmazásának szükségessége át kell hogy hassa az őrszolgálat valamennyi tagját, mert csak így leszünk képesek az új, a haladottabb és jobb munkaérdekében áldozatos és szívós munkára. A szívós, kitartó munkára pedig csak az a rendőr képes, akit áthat az új iránti érzék, aki állandóan tanul és képezi magát. Képezi magát azért, hogy le ne maradjon az általános fejlődéstől és le ne maradjon az élettől.

A "T" hálózati munka eredményessége nagy mértékben függ attól, hogy az őrsparancsnokok és őrszolgálati tisztek mennyiben tekintik feladatuknak a "T" hálózati munka ellenőrzését és ezen a téren a példamutatást.

A "T" hálózati munkamódszer alkalmazása kemény helytállást és szívósságot követel meg a területfelelősöktől, de az őrsparancsnokoktól és őrszolgálati tisztektől is egyaránt. Az első nehézségek leküzdése után az őrs előtt világosan fog állni az egész terület és az őrsparancsnok a területfelelősök által hozott híryanagyokból, mint egy nyitott könyvből tud majd olvasni különböző eseményekről, hangulatról, stb. Az őrsparancsnoknak el kell érnie azt, hogy ha pl. egy idegen személy tartózkodik az őrs területén, akkor erről feltétlen tudomást kell, hogy szerezzen. Ezen kívül el kell érnie azt is, hogy területén a közbiztonságot érintő bármilyen előkészüldben vagy befejeződben lévő cselekmény feltétlen a tudomására jusson, hogy a megfelelő intézkedéseket idejében meg tudja tenni.

Ha a területfelelős elvtársak, őrsparancsnokok és őrszolgálati tisztek átérzik a "T" hálózati munka jelentőségét és ha megvalósítják az előírtakat, akkor az eredmények feltétlen fokozódnak a közbiztonsági állapotok még szilárdabbak lesznek. Ennek elérése érdekében szükséges, hogy a területfelelős szolgálat terén eddig mutatkozó hiányosságokat – melyek leginkább a hálózati munka, vagyis a tömegekkel való kapcsolat terén mutatkoznak meg – a legsürgősebben küszöböljük ki. Egyik legfontosabb feladatunk a mennyiségi munkáról a minőségi munkára való áttérés.

A "T" hálózati munka minden elvtárostól a legnagyobb fokú fegyelmet, titoktartást és a "T" hálózat gyakorlati elősegítését követeli meg. Ma már elérkeztünk ahhoz az időszakhoz, hogy minden alap megvan ahhoz, hogy rendőrségünk munkáját szocialista tartalommal töltsük meg. Ehhez szükséges a vaskorabeli állandó szilárdítása, a

„T” hálózati munka helyes alkalmazása, hogy minél keményebben tudjunk helytállni az osztályellenséggel szemben és ezen keresztül minél eredményesebben segítsük egész dolgozó népünk szocialista építését és a béke megvédésének ügyét.

Az 1955-ös belügyminiszteri parancs a korábbihoz képest jóval szigorúbb, az osztálykonfliktusokat erőteljesebben a szabályozás középpontjába állítja:

9.2.⁶²

2-3/6/1955.

BM 6/1955. sz. parancsa

1955.02.09.

„1955. Belügyminiszter 6. sz. parancsának melléklete

BELÜGYMINISZTERIUM

3-1471/54

Szigorúan titkos.

különösen fontos

Sorszám: 580

Jóváhagyom:

Piros László áv. altbgy.

a Magyar Népköztársaság Belügyminisztere

Budapest, 1955. január 15.

AZ ÁLLAMVÉDELMI SZERVEK ÜGYNÖKI MUNKÁJÁNAK ALAPELVEI

A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma államvédelmi szerveinek munkáját a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége és a Kormány vezetése alatt szervezi és hajtja végre. Munkájáról a MDP Központi Vezetőségének és a Kormánynak számol be. A Belügyminisztérium államvédelmi szervei munkájának alapját a Párthoz, a Kormánynak, a Hazához, a néphez való hűség jelképezi.

A Belügyminisztérium államvédelmi szervei hivatottak arra, hogy a Magyar Népköztársaság állambiztonságával kapcsolatos feladatokat elvégezzék. Védelmezzék a munkásosztály és a dolgozó nép érdekeit, betartsák a szocialista törvényességet.

A Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek feladata:

1. Harcolni az imperialista hírszerző szervek ügynökségei ellen. Felderíteni az imperialista hírszerző szervek szándékait, terveit, módszereit, valamint az országba való bejutásuknak csatornáit és kapcsolatait. Megfelelő időben leleplezni és megakadályozni az imperialista hírszerző szervek aknamunkáját.

2. Felderíteni és megakadályozni a kémek, terroristák, diverzánsok, szabotőrök és egyéb államellenes bűnözők tevékenységét az ország területén. Felderíteni az illegálisba vonult reakciós szervezeteknek és csoportoknak az imperialista hírszerző szervekkel és ellenséges – országon kívüli – szervezetekkel való kapcsolatát.

⁶² BM KI Parancsgyűjtemény/1955. 33. doboz.

3. Megvédeni a fegyveres erőket a kémek, diverzánsok, terroristák és reakciós elemek behatolásától.

4. Megakadályozni a kémek, diverzánsok, terroristák, kártevők és egyéb ellenséges elemek, bűnözők ipari objektumokba (elsősorban a hadiipari objektumokba), vasúti és vízi közlekedési, mezőgazdasági objektumokba, tudományos intézményekbe, szervezetekbe, bel- és külkereskedelmi szervezetbe és a népgazdaság egyéb fontos objektumaiba aknamunka végzése céljából való behatolását. Felderíteni és megakadályozni aknamunkájukat.

5. Megőrizni és elősegíteni az államtitkok védelmét az országban. Megakadályozni az ellenséges elemek titkos objektumokba való bejutását. Felderíteni és megakadályozni az ellenség ilyen irányú aknamunkáját.

6. Államellenes bűnözők előállítás, őrizetbe vétele, leleplezése és bíróságnak való átadása.

Az operatív beosztottak és vezetők rendelkezésére álló különleges, titkos eszközök felhasználásától és felhasználási módjától függ a fent felsorolt feladatok sikeres végrehajtása. A rendelkezésre álló egyik alapvető titkos eszköz, amely nélkül az eredményes munka lehetetlen: az ügynökség.

Az ügynökség osztályozása

Az ügynökség a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek titkos apparátusa. Az ügynökség az operatív beosztottak által végzett helyes vezetés és nevelés mellett alkalmas arra, hogy biztosítsa az imperialista hírszerző és egyéb ellenséges elemek aknamunkájának megfelelő időben történő felderítését és megakadályozását.

Az ügynök a legkvalifikáltabb titkos munkatárs, aki rendelkezik olyan szükséges személyi tulajdonságokkal, hírszerző lehetőségekkel, közvetlen vagy közvetett kapcsolatokkal az ellenséges kontingens felé, melyek alkalmassá teszik arra, hogy bejusson az ellenséges kontingensbe és megnyerje az ellenséges kontingens bizalmát.

Az ügynök feladata: az operatív beosztott vezetése alatt felderíteni az imperialista hírszerző szervek kémeit, terroristáit, diverzánsait, a belső reakció szervezeteit, csoportosulásait, valamint ezek aknamunkáját. Erről értesíti a Belügyminisztérium szerveit. Különleges esetekben, amikor az ügynököknek jelzés-adásra lehetősége nincs, a készülő terror, diverzió, hazaárulási akcióról köteles intézkedni a bűncselekmény megakadályozására anélkül, hogy felfedné önmagát mint az államvédelmi szerv titkos munkatársát.

Az ügynököket feladatainak megfelelően az alábbi osztályozás szerint különböztetjük meg:

1. Belső ügynök: ellenséges körből szervezzük be. Beszervezéséig esetleg ellenséges tevékenységet fejtett ki, azonban a beszervezés folyamán őszinte vallomást tett saját és társai bűnös tevékenységéről, így beszervezhető. Az ügynök beszervezésének pozitív oldala, hogy helyzetéből kifolyólag módjában áll rendszeresen jelentei a Belügyminisztérium szervei részére a feldolgozás alatt álló személyek terveit és célkitűzéseit. A Belügyminisztérium szervei a belső ügynök beépítésénél a beszervezésen kívül a bevezetést is alkalmazzák. A bevezetés operatív kombináció segítségével történik.

2. Utazó ügynök: felhasználjuk egyes területeken az operatív helyzet és az ellenséges elemek tömörülési helyeinek felderítésére. Utazó ügynököknek olyan személyt használunk, aki kapcsolatokkal rendelkezik az ország különböző területein és természetes vagy mesterségesen megteremtett operatív helyzet segítségével behatol az ellen-

séges körbe. Utazó ügynököt használunk abban az esetben is, ha a Belügyminisztérium helyi államvédelmi szervei nem rendelkeznek megfelelő ügynökkel, vagy a már meglévő ügynökség ellenőrzése szükségessé válik. Felhasználható az utazó ügynök szervezetek, csoportok vagy egyes személyek feldolgozásánál is.

3. Beszervező ügynök: feladata a beszervezési jelöltek tanulmányozása. Beszervező ügynököt beszervezések végrehajtására csak rendkívüli esetekben lehet felhasználni, amikor az operatív beosztott konspiratív okokból a beszervezést nem hajthatja végre.

4. Kutató vagy felismerő ügynök: felhasználjuk rejtőző kémek, illegalitásban lévő összeesküvők, szervezetek és egyéb államellenes bűnözők felkutatására. Az ügynök feladata megtalálni és megismerni a bűnözőt. Ebből a célból beszervezhetők ellenséges hírszerző szervek teljesen leleplezett ügynökei, összeesküvő csoportok tagjai, rejtőző bűnözők kapcsolatai. A felismerő ügynökök a belügyminisztériumi szervek munkatársainak konspirált megfigyelése mellett dolgoznak.

5. Összekötő ügynök: felhasználjuk más ügynökkel való kapcsolat megteremtésére, illetve kapcsolat fenntartására, amikor az operatív beosztott konspirációs, területi vagy egyéb okokból kifolyólag az ügynökkel kapcsolatot nem tarthat. Az összekötő ügynök átveszi a másik ügynöktől a jelentéseket és átadja az operatív beosztott utasítását. Az összekötő ügynöknek önálló eligazításra nincs joga. Összekötő ügynökként beszervezhetők az ügynök rokonai, közeli ismerősei és más ellenőrzött személyek, akikkel szemben az ügynök bizalommal van.

6. Informátor: felhasználjuk ellensége személyek felderítésére, kapcsolatai és környezete köréből.

Az informátorok az ügynöki munka feltétlenül szükséges láncszemei. Jelentéseik alapján mód van arra, hogy elmélyüljön az ügynöki operatív munka. Informátorokat elsősorban megbízható, a demokratikus rendszerhez közelálló lojális személyek közül szervezzünk be, valamint olyan személyek közül, akik jelenleg ellenséges tevékenységet nem folytatnak, de múltbeli tevékenységük vagy szociális helyzetük alkalmassá teszik az ellenség bizalmának élvezésére. Informátornak beszervezni nem lehet a MDP szervezeteinek vezetőit és az államapparátus felelős vezető munkatársait. A MDP tagjait csak kivételes esetekben lehet beszervezni, konkrét céllal, a BM. szerveit érdeklő személyek feldolgozására.

Az informátorok feladatát hivatali állásuk, érintkezési körük, személyes képességük és tehetségük figyelembevételével kell megadni. Az informátorokat rezidentórába lehet csoportosítani, vagyis a kapcsolattartást a rezidens végzi. Az operatív beosztott az informátorok munkáját a rezidensen keresztül vagy személyesen irányítja.

7. Rezidens: a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek titkos munkatársa. Az operatív beosztott utasításainak megfelelően irányítja a kapcsolattartásra átadott informátorokat. A rezidensre hárul az a feladat, hogy fenntartsa a rendszeres, titkos kapcsolatot az informátorokkal, az informátorokat feladatokkal bízta meg és átvegye a jelentéseket.

A rezidens feladatait csak úgy tudja végrehajtani, ha rendelkezik megfelelő politikai tudással, általános műveltséggel és olyan hivatali állással, amely lehetőséget nyújt az informátorokkal való találkozásra, a környezet gyanújának felkeltése nélkül.

Rezidensként főleg MDP és DISZ tagokat szervezzünk be, akik nem közvetlen feleltetseik vagy alárendeltjeik a kapcsolattartásra átadott informátoroknak.

Szigorúan tilos rezidensnek beszervezni olyan párttagot, akinek állami beosztásával ez a megbízatás összeegyeztethetetlen (pl. személyzeti, ellenőrzési stb. szervek vezetői).

8. Az ügynökséggel folytatott normális és minőségi munka biztosítása érdekében a Belügyminisztérium szervei szükséges mennyiségű konspirált és találkozó lakást szerveznek, amelyek megfelelnek az ügynöki munka követelményeinek.

A konspirált és találkozó lakások tulajdonosai általában MDP és DISZ tagok, egyes esetekben pedig alaposan leellenőrzött, megbízható pártönkívüliek.

Az ügynökség kiválasztása, tanulmányozása és beszerzése

A Belügyminisztérium államvédelmi szervei operatív munkájukat vonalas, objektumi és területi elv alapján szervezik és folytatják.

A munka sikerét nemcsak a világos szervezeti elvek és az operatív erők helyes elosztása határozza meg, hanem az ellenséges kontingensbe bejuttatható ügynökség megfelelő mennyisége és minősége is. Az ügynökséget minden esetben konkrét államvédelmi célokat szolgáló feladatok megoldására kell beszervezni.

A beszerzési jelöltek kiválasztása igen fontos munkafolyamat. Az előzetes tanulmányozás, vagyis a helyes kiválasztás elősegíti az ügynöki apparátus megerősítését, kizárja a kétkulacsos ügynökök, dezinformátorok, árulók és ügynöki munkára alkalmatlan személyek bejutását a hálózatba.

A felületes kiválasztás lehetőséget nyújt az ellenségnek a hálózatunkba való beépülésre.

A beszerzés előkészítése a jelölt sokoldalú tanulmányozásából, életkörülményeinek alapos tisztázásából áll. A tanulmányozás alatt gyűjteni kell a jelöltre vonatkozó környezetanulmány, életrajzi és egyéb jellemző adatokat. Adatokat kell beszerezni barátairól, életmódjáról, politikai beállítottságáról, érdeklődési köréről, stb. Meg kell állapítani a beszerzés helyére való titkos meghívás módját is.

Ellenőrizni kell az operatív nyilvántartó osztály hálózati és antidemokratikus elemek kartoték-nyilvántartásában, a rendőrség általános és hálózati, a KEOKH, a XII. osztály és a Külső Figyelési osztály nyilvántartásában, ezzel biztosítjuk a tanulmányozás sokoldalúságát, egyben megakadályozzuk az ismételt beszerzéseket, ellenséges ügynökök és már előbb kétkulacsosságért, dezinformációért, stb. kizárt ügynökök bejutását a működő hálózatunkba.

A tanulmányozás során, ha a beszerzési jelöltre vagy kapcsolataira vonatkozóan újabb, súlyosan kompromittáló anyagok merülnek fel, az operatív beosztott külön jelentést készít vezetője részére, aki dönt a beszerzési jelölt továbbtanulmányozása ügyében.

A beszerzési jelölt tanulmányozása érdekében – ha szükséges és a lehetőség megengedi – felhasználjuk a külső figyelést, az operatív technikát, a hálózati tanulmányozást és a jelölttel való konspiratív megismerkedést.

Az előzetes személyes megismerkedést konspiratív formában kell végrehajtani. Az operatív beosztott a beszerzési jelöltet életkörülményeihez igazodó természetes ürüggyel hívja meg beszélgetésre.

Kerülni kell a beszerzési jelölttel való előzetes megismerkedés módszerének mechanikus alkalmazását.

A tanulmányozás során meg kell állapítani, hogy milyen alapon lehet a beszerzést végrehajtani. Leggyakrabban az ügynökséget a hazafias meggyőződése vagy a rendelkezésünkre álló ellenőrzött kompromittáló anyagok alapján szervezzük be. A beszerzés végrehajtható a fokozatos beszerzés módszerével is.

Hazafias meggyőződés alapján a titkos együttműködésbe olyan szociális szempontból hozzánk közelálló, a népi demokráciához hű, politikailag megbízható szemé-

lyek szervezhetőek be, akik meggyőződésük alapján szükségesnek tartják, hogy titkosan segítsék a Belügyminisztérium szerveinek munkáját.

Kompromittáló adatok alapján általában az ellenséges kontingensből származó személyeket szervezzük be, akikkel kapcsolatban olyan államellenes, népellenes tevékenységüket bizonyító anyagok állnak rendelkezésünkre, melyek kompromittálják a beszervezendőt.

Az operatív munka gyakorlatában az ügynököket a leggyakrabban ellenséges kontingensből választják ki, kémrezidentúrák, ellenséges csoportok tagjai, vagy olyan személyek közül, akik kapcsolataikon keresztül bejuthatnak az ellenséges kontingensbe.

Azokat a beszerzési jelölteket, akik maguk is folytattak vagy folytatnak konkrét ellenséges tevékenységet, beszerezni csak akkor lehet, ha a beszerzés előtt őszinte beismerő vallomást tesznek saját és társaik akmunkájáról. Egyes esetekben operatív elgondolások alapján az ilyen személyek beszerzése részleges beismerés esetén is lehetséges.

Az ellenséges kontingensből, körből beszerezett ügynökök munkáját állandó és alapos ellenőrzés alatt kell tartani.

Ügynökként nem lehet beszerezni: illegális szervezetek vagy csoportok vezetőit, kémszervezetek vezetőit, kivéve azokat az eseteket, amikor ezek beszerzése lehetőséget nyújt az imperialista hírszerző szervek vagy a reakciós illegális szervek központjába való beépülésre vagy ha a vezető beszerzése elősegíti az illegális csoport bomlasztását.

Szigorúan tilos ügynökként beszerezni a MDP tagjait.

A titkos munkába való fokozatos bevonás módszerét akkor alkalmazzuk, amikor a titkos együttműködésre nem azonnal teszünk ajánlatot, hanem a beszerzési jelöltet a munkába fokozatosan, az operatív beosztottal folytatott rendszeres, konspirált találkozások során vonják be.

A fokozatos elv alapján történő beszervezést vallásos emberek, kimagasló értelmiségiek, stb. beszerzésénél alkalmazzuk, vagyis olyan személyeknél, akiknél az együttműködés nyílt felvetése visszautasításra találhat, mivel az államvédelmi szervekkel való együttműködést helytelenül értelmezik.

A fokozatos beszerzés úgy történik, hogy a beszerzési jelöltet először kisebb feladatok teljesítésével bízzák meg és csak a későbbiekben térnek át a konkrét formában végzett munkára. A beszerzési jelöltet tanulmányozó operatív beosztott a tanulmányozás befejezése után jelentést ír a tanulmányozás eredményeiről és javaslatot tesz a beszerzés végrehajtására.

A beszerzési jelölt tanulmányozásáról szóló jelentés és a beszerzés terve az alábbi pontokat tartalmazza:

- A beszerzést, illetve az ügynök bevezetését szükségessé tevő célok rövid leírása. Az ügynök bevezetése az ellenséges körbe vagy egy objektumba folyó nyomozásba, stb. kimutatva, hogy mennyire van biztosítva jelenleg ez a terület ügynökséggel.

- A jelölt alkalmasságának és megbízhatóságának rövid indoklása.

- A jelölt környezettanulmányi, életrajzi, jellemző és egyéb adatainak részletes felsorolása.

- A kompromittáló anyagok felsorolása, megjelölve az ellenséges tevékenység jogi erejű bizonyítékait.

- A beszerzés helye és ideje, a beszerzést végrehajtó és a beszerzésen jelenlévők nevei.

- A jelölt meghívásának módszere, távollétének legalizálása.

- A szervezési beszélgetés részletes és átgondolt terve.
- Az első eligazítást és feladatokat.
- Intézkedéseket a szervezés esetleges kudarca esetére.

A szervezés sikerét az előre átgondolt és kidolgozott terv biztosítja, amelyet javaslatban kell lefektetni. A szervezés menetének alapos leírása biztosítja azt, hogy a szervezés ténylegesen az előre átgondolt terv szerint történjen.

Az ügynök, rezidens, informátor szervezését engedélyezhetik: a központi főosztályok önálló osztályok vezetői és helyettesei, vidéken: megyei főosztályok vezetői és helyettesei, katonai elhárítási osztályok vezetői és azok helyettesei, közlekedési osztályok vezetői és azok helyettesei.

Informátor szervezését engedélyezhetik:

Központi alosztályok vezetői, határőrkerület felderítő alosztályok vezetői, valamint járási és városi osztályok, budapesti kerületi osztályok vezetői.

Illegális csoportok vezetőinek, kapitalista országok nagykövetségei, követségei és képvisleti beosztottainak szervezését a főosztályok és önálló osztályok vezetői személyesen végzik, a belügyminiszter és helyettesei engedélyével.

Engedélyezés nélkül szervezéseket lefolytatni tilos.

A szervezés megvalósítása a munka legfontosabb befejező folyamata, amelynek során az operatív beosztott konspiratíván találkozik a szervezendővel és a jóváhagyott tervnek megfelelően végrehajtja a szervezést.

A szervezési jelölt meghívását a szervezésre előre átgondolt terv szerint kell végrehajtani. A meghívás módszerének meghatározásánál figyelembe kell venni a jelölt életkörülményeit, társadalmi és szolgálati helyzetét, valamint a szervezés időtartamát.

Titkos előállítást és a szervezés helyére való konspirált szállítás módszerét alkalmaznak abban az esetben, ha a szervezendő személy súlyos kompromittáló anyagok miatt elrejtőzhet vagy dekonspirálhatja az államvédelmi szervek érdekeit.

A konspiráció betartása érdekében szervezéseket végrehajthatjuk polgári intézménynek és a belügyminisztériumi szervek helyiségeiben, – a szervezendő személy lakásán, hivatali helyiségében, szállodai szobákban vagy erre a célra speciálisan berendezett konspirált lakásokban. Tilos szervezéseket végrehajtani párt és tanács-szervezetek helyiségeiben.

A hazafias meggyőződés alapján történő szervezéseknél, a szervezési beszélgetést úgy kell folytatni, hogy a jelölt maga ismerje fel az általa nyújtható segítség jelentőségét és önként ajánlja fel szolgálatait az államvédelmi szerveknek. A konkrét szervezési beszélgetést csak akkor lehet megkezdeni, ha a beszélgetés során a jelölt részéről olyan megnyilvánulások vannak, amelyek bizonyítják, hogy hajlandó az együttműködésre. Olyan személyek szervezésénél, akikkel kapcsolatban kompromittáló anyag nincs, a szervezés, illetve együttműködés erőszakolása káros és megengedhetetlen.

A kompromittáló anyagok alapján történő szervezésnél, a jelölttel folytatott beszélgetés két főrészből áll. Az első rész: általában a kihallgatásból kompromittáló anyagok alapján és a beismerő vallomás eléréséből. A második rész: a szervezési beszélgetésből. A kihallgatást pontos terv alapján kell végrehajtani. A terv végrehajtásának a jelölt önkéntes beismerő vallomást kell eredményezni a kihallgató előtt.

Abban az esetben, ha nincs lehetőség beismerést elérni, fel kell használni a meglévő jogi erejű kompromittáló adatokat.

Figyelembe kell venni, hogy az anyagok helytelen alkalmazása arra vezethet,

hogy a beszervezési jelölt elismer egyes kompromittáló tényeket, azonban nem tesz az igazságnak megfelelő vallomást. Az ilyen személyt le nem leplezettnek kell tekintenünk. Beszerzése nagyon kockázatos és nem célszerű.

Beszerzéseknél titkos úton szerzett bizonyítékok, T-ellenőrzés, operatív technika anyagainak felhasználása tilos és nem szabad felhasználni hálózati jelentéseket, adatokat, ha azok nincsenek eléggé ellenőrizve, mert felhasználásuk dekonspirálja az ügynököt.

Saját bűnös tevékenységének elismerése után a jelöltet ki kell hallgatni bűnös kapcsolataira és el kell érni, hogy hírszerző, vagy kémelhárító jellegű vallomást tegyen. A kihallgatás során nem szabad feltárni a jelöltre és társaira meglévő terhelő adatokat, egyes olyan tények kivételével, amelyekből a beszervezendő személy megértheti, hogy a Belügyminisztérium államvédelmi szervei ismerik életének és bűnös tevékenységének minden részletét.

Saját és bűntársai bűnös tevékenységére vonatkozó teljes beismerő vallomást kihallgatási jegyzőkönyvbe kell foglalni és alá kell vele íratni. A beszervezendő személy teljes és részletes beismerő vallomása és megbánása a legfontosabb biztosítéka a beszerzés sikerének és elmaradhatatlan feltétele a Bm. szerveivel való együttműködésnek.

Fizikai kényszert, durva hangot vagy egyéb törvénytelen eszközt a beszerzés során alkalmazni szigorúan tilos.

A beszervezendő személy erkölcstelen magatartásának tényeit, intrikáit és személyi titkait – melyek nyilvánosságra hozatala kompromittálja őt – csak abban az esetben szabad felhasználni, ha azok előnyösek a beszerzés menetére. Provokáció a beszerzés során nem engedhető meg.

A kihallgatás után át kell térni a beszerzési beszélgetésre. Ezt a beszélgetést lehetőleg úgy kell vezetni, hogy a beszervezendő személy tartsa szükségesnek szolgáltatásainak felajánlását, mint kiutat a kialakult helyzetből és jelölje meg azokat a személyeket, akikről tájékoztatni kívánja a Belügyminisztérium szerveit.

A beszerzési beszélgetés végén írásbeli nyilatkozatot kell íratni a beszerzett személlyel, a Belügyminisztérium szerveivel való titkos együttműködésről. Beszerzőskor nyilatkozatot csak akkor nem kell felvenni, ha erre a vezető engedélyt, illetve utasítást ad. A fedőnév kiválasztása során figyelembe kell venni, hogy a fedőnév ne legyen megszégyenítő.

A nyilatkozatot vétele után az ügynököt részletesen ki kell oktatni. Nagyon fontos a konspirációra való kioktatása. Ennek során meg kell magyarázni, hogy otthon, a munkahelyén és társaságban ugyanúgy kell viselkednie, mint a beszerzés előtt, mert a magatartásában beállt változások gyanúra adhatnak okot. Részletesen meg kell beszélni vele, mivel legalizálja távolmaradását családjá és ismerősei körében.

Kompromittáló anyagok alapján beszerzett ügynök esetében az első feladat megadásánál az általa adott vallomásból kell kiindulni. Az első feladat lehetőleg ne haladja meg az általa adott vallomás mértékét. Kiegészítő feladatokat csak a megfelelő nevelés után adunk az ügynöknek, s akkor, amikor a gyakorlati munkában bebizonyította megbízhatóságát. Ez a megállapítás feltétlen szabály az ügynökséggel való munka során.

A beszerzés végrehajtásáról az operatív beosztott köteles részletes jelentést készíteni, amelynek alapján az engedélyt adó vezető jóváhagyja a beszerzést. A jelentésben a beosztottnak le kell írnia a beszerzés egész menetét, értékelni azt és megjelölni benyomásait az újonnan beszerzett ügynökről. A jelentésben rögzíteni kell az ügynöknek adott első feladatot, valamint a kapcsolattartás módját.

A beszerzés jóváhagyása után az operatív beosztott köteles 48 órán belül beírni az ügynököt a nyilvántartási naplóba és központi hálózati nyilvántartásba venni.

Központi hálózati nyilvántartásba kell venni ügyszintén az ügynök főbb belső és külső kapcsolatait, akik operatív szempontból érdekesek. Ennek érdekében mind-egyikre 6-os számú kartont kell kitölteni.

Azokat a személyeket, akik a beszerzést nem vállalták, szintén hálózati nyilvántartásba kell venni, a sikertelen beszerzés anyagait mint B-dossziét át kell adni az irattárnak.

Az ügynök regisztrálása és a dossziék átvétele után az operatív beosztott B és munkadossziét fektet fel az ügynökre.

Az ügynök vezetése és nevelése

Az ügynök vezetése és nevelése a hálózati operatív munka legfontosabb folyamata. Az operatív beosztott köteles rendszeresen irányítani a kapcsolattartásra bízott ügynökséget, az ellenség bűnös tevékenységének időbeni leleplezésére, állandóan fejleszteni személyi tulajdonságait és hírszerző lehetőségeit, nevelni az ügynökséget politikailag a Haza és a nép iránti hűség szellemében.

Az ügynökség vezetésének szervezeti magva a találkozók rendszeres lefolytatása, amelyekre az operatív beosztott köteles előzetesen, alaposan felkészülni, tanulmányozni a meglévő operatív anyagokat és megjelölni az ügynökség részére a soron következő feladatokat. A feladat meghatározásánál figyelembe kell venni a feldolgozás alatt lévő személyek sajátosságait és az ügynök személyi tulajdonságait, tapasztalatát, megbízhatóságát és hírszerző lehetőségeit.

A találkozón szükséges az ügynököt részletesen kioktatni a rábízott feladatok végrehajtásának módjáról és a feldolgozás alatt álló személyek körében tanúsítandó magatartási vonaláról. Tilos az ügynöknek olyan magatartást megszabni, amely provokációra vezethet.

Az esetleges lebukások vagy provokációk elkerülése végett az ügynökség előtt nem lehet felfedni a feldolgozás általános terveit. Az ügynököt az ügýről csak az őt érintő feladatok keretein belül lehet tájékoztatni.

Annak érdekében, hogy az ügynök jobban tudja teljesíteni feladatát, az operatív beosztott köteles tájékoztatni az ügynököt a feldolgozás alatt álló személy természetéről, hajlamairól, szokásairól és más sajátosságairól. Nem szabad az ügynöknek adni olyan feladatokat, amelyeket nem képes teljesíteni. Az erejét meghaladó feladatok elvehetik a kedvét az ügynöknek az államvédelmi szervekkel való együttműködéstől és dekonspirációhoz vezethetnek. Nem kell az ügynöknek adni olyan kérdésekben feladatokat, amelyeket tisztázni lehet hivatalos úton.

Az ügynökséggel való találkozás rendszerint a beszámoltatással kezdődik, amelynek során az ügynök részletesen ismerteti az általa végrehajtott feladatokat. Az operatív beosztott figyelmesen meghallgatva az ügynököt, illetve beszámolóját tisztázza a nem világos kérdéseket, majd írásban átveszi az ügynöktől a beszámoló anyagát.

Az ügynöki jelentésnek a következő főbb momentumokat kell tartalmaznia: hol és mikor történtek az általa közölt tények, ki volt jelen, ki milyen aktivitást tanúsított, milyen volt az ügynök személyes magatartása. Meg kell követelni az ügynöktől, hogy jelentései objektívek legyenek. Figyelembe véve, hogy az ügynökség néha nem objektív és néha provokációs adatokat közöl, az operatív beosztott köteles minden jelentést tisztázni az ügynökkel való találkozás helyén és a vele való beszélgetés során, feltéve egy sor ellenőrző kérdést, tisztázni a kétséges momentumokat. Szükség esetén le kell ellenőrizni az

ügynök jelentéseit más ügynökségen keresztül, vagy ha ez lehetséges más úton az ügynök felderítése nélkül.

Az ügynök jelentését az operatív beosztott köteles hálózati jelentés formájában elkészíteni, megjelölve az átvétel időpontját, az ügynök fedőnevét és az operatív beosztott nevét. A jelentés megírásánál tilos annak tartalmát megváltoztatni. A jelentés végén értékelni kell azt, és le kell írni, hogy milyen intézkedések történtek a kapott jelentés alapján.

A jelentés átvétele után az operatív beosztott megadja a soron következő feladatot, vagy megismétli a régi feladatot, amely különböző okok miatt nem lett az ügynök által végrehajtva.

Az ügynökséggel való munka során – főleg az oktatás levezetése periódusában és a feladatok megadásánál – az operatív beosztottnak feltétlen óvatosságot kell tanúsítania, nehogy felfedje az ügynökség előtt a Belügyminisztérium szervei operatív munkáját, titkos módszereit és formáit.

Az operatív beosztottnak kötelessége ügyelni arra, hogy az ügynökség ne dekonspirálódjon. Minden iratot, amely az ügynökséggel kapcsolatos, személyteleníteni kell. Azokban a jelentésekben, amelyeket leíró irodákban készítenek el, az operatív beosztott köteles az ügynök nevét kézzel beírni. A saját jelentéseit az ügynök fedőnévvel kell, hogy aláírja.

Az ügynökség tanulmányozásának fontos módszere az ügynökség munkájának ellenőrzése és állandó értékelése (analizálása), a hibák és hiányosságok feltárása, úgyszintén annak megelőzése, hogy a BM szerveinek titkos apparátusába az ellensége ügynökség behatoljon. Az ügynökség árulása elleni harc legfontosabb módszere az ellenőrzés. Az ellenőrzést párhuzamos ügynökségen, időszakonkénti környezettanulmányon, lefigyelésen, operatív technikán és T-ellenőrzésen keresztül, egyes esetekben speciális hálózati-operatív intézkedések foganatosításán keresztül valósítjuk meg.

Az ügynökség állandó, rendszeres ellenőrzése, az ügynöki operatív munka alapvető szabály, melynek megvalósítása minden operatív beosztott elsőrendű feladata.

Az ügynökséggel való munkafolyamatban nagy szerepet játszik az ügynökség politikai, erkölcsi nevelése, amely elősegíti szaktudásának, éberségének és hűségének növekedését. Az ellenséges körből terhelő adatok alapján beszervezett ügynökséget állandóan nevelni kell az államvédelmi szervekhez való közeledés irányában és a nép iránti hazafias hűségre.

Figyelembe kell venni, hogy az ügynökség jelentős része ellenséges körben mozog és annak befolyása alatt áll, aminek következtében a megfelelő politikai nevelés nélkül, az ügynökség az árulás és dezinformáció útjára léphet.

Nevelni kell az ügynökséget személyi és hírszerző tulajdonságainak kiszélesítése érdekében, fokozni kell képességeit újabb kapcsolatok megteremtésére, tekintély megszerzésére, fejleszteni kell találékonyságát, kezdeményező- és konspirációs készségét, éberségét és a munka szeretetét.

Fejleszteni kell az ügynökség erkölcsi érzékét, őszinteségét, jellemének pozitív tulajdonságait, fokozni kell ellenálló készségét a burzsoá erkölcsi befolyás ellen.

Az ügynökség nevelését elősegíti az operatív beosztott magatartása, személyes példamutatása, munkában való következetessége, az ügynökséggel való megfelelő kapcsolat kialakítása és a helyszínen alkalmazott jutalmazás rendszere. Nem kell az ügynöknek ígérni azt, amit az operatív tiszt ne tud teljesíteni, mert ezzel elveszti tekintélyét. Az operatív beosztottnak tilos helytelenül értelmezett baráti kapcsolatba lépni az ügynökkel és felhasználni az ügynökséget személyes céljaira.

Az ügynökség helyesen megszervezett jutalmazása elősegíti a sikeres hírszerző munkát. A helytelen rendszer dekonspirációhoz, dezinformációhoz vagy az ügynök árulásához vezet. Az ügynökséget meg kell jutalmazni egyes helyesen megoldott és teljesített feladatok után.

Az ügynökség nevelésének fontos módszere a vezető időszakonkénti jelenléte, amikor a beosztott találkozik az ügynökséggel vagy a rezidens az informátorral.

Az operatív beosztott készítsen időnként, de nem ritkábban, mint hathónaponként egyszer minden vele kapcsolatot tartó ügynökről, rezidensről, informátorról részletes jellemzést, amelyben fejtse ki azoknak személyi és munkabeli tulajdonságait.

Jellemzést kell készíteni akkor is, ha a rezident, ügynököt vagy informátort más operatív beosztottnak, szervnek, osztálynak adjuk át.

Ezeket a jellemzéseket az osztályvezető hagyja jóvá, majd csatolni kell azokat a személyi dossziékhoz.

Az informátor, ügynök, rezidens kizárása alkalmával nyilatkozatot kell venni tőlük az együttműködés megszüntetéséről, titoktartásáról, a személyi dossziékat pedig le kell adni a központi operatív nyilvántartó osztály irattárába megőrzésre.

Ha az ügynök, rezidens vagy informátor kizárásra kerül a hálózati apparátusból, mint olyan személy, aki politikailag nem megbízható vagy ellenséges tevékenység gyanúja merül fel ellene, akkor meg kell szervezni hálózati figyelését és szükség esetén feldolgozás alá kell vonni.

Az operatív munkában nagy szerepe van az ügynökséggel való kapcsolattartásnak.

Az ügynökséggel való kapcsolat lehet kétoldalú: személyes és technikai, amelynek során az operatív beosztott vezeti a kapcsolattartására bízott ügynökség munkáját. A rezidensekkel, ügynökökkel és informátorokkal való rendszeres és konspirált kapcsolat a Belügyminisztérium szervei sikeres munkájának legfontosabb előfeltétele.

Az ügynökkel való találkozás helyének és időpontjában meghatározásánál dekonspiráció elkerülése céljából figyelembe kell venni az ügynök lehetőségeit.

Az operatív beosztott köteles előzetesen kidolgozni a találkozások grafikonját, amely csak szükséges esetekben változhat meg.

Ki kell dolgozni minden ügynökkel külön a kapcsolat konkrét módszereit, hogy lehetőség legyen ellenőrző és sürgős soron kívüli találkozók lefolytatására, vagy az ügynökkel való kapcsolat megszakadása, illetve a kapcsolat elvesztése esetén a kapcsolat különösebb nehézség és dekonspiráció nélkül történő újbóli felvételére.

Az ügynök személyi dossziéjában kell hogy legyen egy feljegyzés, amelyet az operatív beosztott állít össze a kapcsolattartás módjáról.

Az ügynökséggel való találkozás lefolytatására olyan helyeket kell kiválasztani, ahol biztosítva van a teljes konspiráció, lehetőség van beszélgetést folytatni, feladatokat adni, jelentést megírni és tisztázni a nem világos kérdéseket. Szabály az, hogy az ügynökséggel konspiratív- és találkozási lakásokban kell találkozni.

Konspiratív lakás a BM államvédelmi szerveinek tulajdonát képező önálló lakás, amelyet az ügynökség fogadására használunk fel. Konspirációs célokból a lakásokat költött személyek nevére utalják ki.

Konspiratív lakáson egy vagy két operatív beosztott találkozhat az ügynökségnek egy kisebb csoportjába, akik nem ismerik egymást, s nem ismerik a ház lakóit.

A konspiratív lakásra először az operatív beosztott érkezik, egy-egy ügynök fogadása között szünetnek kell lenni, amely kizárja az ügynök dekonspirációjának lehetőségét. Ha a konspirált lakásba járó ügynökök közül valamelyik árulógyanússá válik, a többi ügynököt, akik ezt a lakást látogatták, más konspiratív lakásban kell fogadni.

Találkozási lakás polgári személy tulajdonát képezi és ügynökség fogadására használjuk fel. Találkozási lakás szervezhető lakóházakban, nagyobb vállalatok irodáiban és így tovább. Találkozási lakásként olyan lakások egy vagy néhány helyiségét használjuk fel, amelyekben politikailag megbízható személyek laknak. A lakás gazdájától titoktartási nyilatkozatot kell venni.”

10. A politikai ideológia a médiában

Annak, hogy az osztályharcos szemlélet túlsúlyossá vált az állambiztonsági munkában – a kor logikáját figyelembe véve – lehetnek magyarázó szempontjai is. Az egész társadalom átpolitizálása viszont azzal a következménnyel járt, hogy a társadalmi viszonyok – mikro és makroszinten egyaránt – egészében („totálisan”) váltak politikai (köz-)viszonyokká, felszámolva a magánszféra mindenféle autonóm mozgási lehetőségét.

Arendt ideológiai politika-elmélete^{62a} a totalitarizmussal (pontosabban a terrorral) összefonódó faji illetve osztályideológiák sajátosságait vizsgálja, amely így választ adhat a korábban, ezek komplementer jellegével kapcsolatban megfogalmazott kérdésekre. Tehát:

a) ezek az ideológiák politikailag fontosabbnak bizonyultak más ideológiák tapasztalati alapjánál

b) mivel csak a totalitárius mozgalmakban fejlődnek ki teljesen a totális ideológia jegyei, ezért látszólag csak a rasszizmus és a kommunizmus tekinthető totalitáriusnak

c) közvetlenül a politika profitál abból, hogy a totalitárius ideológia a múlt teljes magyarázatát, a jelen teljes ismeretét, a jövő megbízható előrejelzését ígéri

d) a politika elvárásainak megfelelő sajátos ideológiai indoktrinációt a külön erre a célra létrehozott oktatási intézményekben tanítják, így a totalitárius mozgalmak propagandája éppen a gondolkodást felszabadítja a tapasztalat és a valóság alól

e) az ellenségesség ideológiai fogalmát az összeesküvés büntetőjogi kategóriája váltja fel, amelyben a valódi ellenséget vagy barátot már nem önmagában tapasztalják és értelmezik, hanem ideológiai-büntetőjogi kontextusában

f) minden ideológiai politika valamilyen axiómának elfogadott premisszából indulnak ki és logikailag mindent ebből vezetnek le, ezért a tapasztalatok már nem avatkoznak be és a gondolkodás nem is tanulhat a valóságból.

Az ideológiai politikában egymás kölcsönösen feltételező és kiegészítő pólusok egyik dimenziója – az ideológia – után hogyan írható le a másik vonatkozása politikai totalitarizmus. Barber, R. B. arra hívja fel a figyelmet, hogy az első kiadásban 1933-ban Angliában megjelent „Társadalomtudományok Enciklopédiájá”-ban („Encyclopedia of the Social Sciences”) még nem szerepel a *totalitarizmus* szó, viszont az Oxford English Dictionary első ízben a Contemporary Review 1928. április számából idézi. A szó a második világháború idejére olyan népszerűvé vált – emlékeztet Barber-, hogy még filmekben is felbukkant, például G.B. Show „Barbara órnagy” c. darabjának Gabriel Pascal által készített filmváltozatában, vagy a „Minden gyanún felül” („Above Suspicion”) c. alkotásban, melyben Joan Crawford „totalitárius manikűrnek” („totalitarian manicure” – ! –) nevez egy náci kínvallatási módszert.⁶³

^{62a} Könyve harmadik részének (Totalitarizmus) tizenkettedik fejezete az, amely témánk szempontjából a legtöbb figyelmet érdemli. Hannah Arendt: Ideológia és terror: új kormányzati forma. in: A totalitarizmus gyökerei. (1951, 1958). Európa, Bp., 1992.

⁶³ Barber, R. B.: Conceptual foundations of totalitarianism. in: Totalitarianism is Perspective. Praeger, New York, 1969. 24. p.

A háború után fogalmi űr keletkezett a politológiai szakirodalomban és a totalitarizmust az olyan hagyományos fogalmak meghaladásaként kezdték használni, mint a „diktatúra”, „despotizmus” vagy a „zsarnokság”. Az elsődleges cél egy generikus terminus alkalmazása volt az olyan bal- és jobboldali rezsimekre, amelyeknek sokkal több közös vonásuk volt, mint ahogyan ezt a kommunizmus és fasiszmus fogalma alapján történő hagyományos ideológiai polarizáció sugallta. Popper a „Nyílt társadalom”-ban radikális kritikát gyakorolt Platon, Hegel és Marx fölött, hogy az eszmei gyökerek feltárásával elutasíthassa a modern német és orosz „totális” rendszerek „utópikus társadalomirányítási technikáit”.⁶⁴ Popper szerint (és Platont opponálva) nincs nagyobb hiba sem a politikában sem a tudományban annál, mint ha azt kutatjuk: „Hogyan lehetünk valamiben biztosak?”, „Hogyan tudjuk biztosítani a tökéletesek uralmát?”. A helyes kérdés így hangzik, mondja Popper: „Hogyan tudjuk a lehető leggyorsabban felismerni és kijavítani hibáinkat?”, és „Hogyan tudjuk minimalizálni azt a kárt, amit a rossz uralkodók okozhatnak?”. Popper kezdettől fogva e fogalom ideológiai tartalmára helyezte a hangsúlyt, amely később kiemelkedően fontos szerepet kapott a Nyugati politikai retorikában.

Az összehasonlító kormányzattannal foglalkozó M. Curtis Friedrich és Zbigniew Brzezinski fenomenológiai definíciót adott, amely a következő jellemzőket foglalta magába: totális ideológia, egypárti állam, a titkosrendőrség uralma, állami monopólium a társadalom gazdasági, kulturális és információs struktúrái felett. H. Eckstein és D. Apter megfogalmazása szerint „eltől minden határt az állam és a társadalom egyes csoportjai, sőt az állam és az individuum között” A '70-s években is – a kritikák ellenére – megmaradt a terminus az ideológiai hadviselés fegyverének. (65)

A fogalom, amely eredetileg a fasiszmust jellemezte, majd a jobb- és baloldali, központosításra törekvő tekintélyuralmi rendszerekre egyaránt érvényesnek tekintette, a hetvenes évekre a kommunizmust megjelölő terminussá vált. Kirkpatrick szerint (a '70-es években) „A Nyugat szövetségeseiként számontartott (jobboldali) autoriter rendszerek különböznek a (baloldali) totalitárius rezsimektől, jobbak azoknál, mivel a tekintélyelvű rendszerek feltehetően képesek a fokozatos demokratizálódásra, amire éppen a kommunizmussal való szembenállásuk a döntő bizonyíték.”⁶⁶ Egy további sajátos értelmezés szerint a totalitarizmus nem csupán a demokráciából eredeztethető, de annak éppen egy sajátos válfaja. Eszerint a totalitarizmus a demokrácia egy különösen virulens formája, a tömegember vagy tömegtársadalom politikája, „a tömegdemokrácia kellékeinek többsége egyben a totalitarizmus kelléke is”.⁶⁷

Kissé parttalanná tette a totalitarizmus fogalmának értelmezését az is, hogy miután a legkülönbözőbb rendszerek jellemzésére alkalmazták – a náci Németországra, a sztálinista Szovjetunióra, a sing-dinasztia Kínájára, a fasiszta Olaszországra, a szandinista Nicaraguára, a Maurja-dinasztia Indiájára, a Római Birodalomra Diocletianus idején, Kálvin Genfjére, Japánra Mejdzi császár alatt, az ősi Spártára, valamint az Egyesült Államokra az 1960-as, sőt az 1840-s években –, ezért úgy tűnik, hogy maga a kifejezés tulajdonképpen nem is hordoz társadalomtudományi jelentéstartalmat. Ezért vélik egyes szerzők, hogy talán csak egy „értékes karakterjegye” marad a hidegháborúnak a háború utáni időszakban.⁶⁸

⁶⁴ Popper, Karl Raimund: *The Open Society and its Enemies*. Routledge, London, 1945.

⁶⁵ lásd Barber, i. m. 29. p.

⁶⁶ Kirkpatrick, Jeanne: *Dictatorship and Double Standards*. in: *Commentary*, 1979. 5. 34–45. p.

⁶⁷ Talmon, J.L.: *The Origins of Totalitarian Democracy*. Praeger, New York, 1961. 61. p.

⁶⁸ lásd „Totalitarizmus”. in: *Hitseker Mária (szerk.): Politikai filozófiák enciklopédiája*. Kossuth, Bp., 1995. 490. p.

A fenti „megértő” álláspontokkal szemben a totalitarizmusnak a pozitív joghoz való viszonyában – pontosabban nem-viszonyában – látja Arendt a fenoménus lényegét. „A totalitárius politika nem törvények egyik csoportját helyettesíti egy másikkal, nem teremti meg saját *consensus iuris*-át, nem hozza létre, forradalom útján, a legalitás új formáját. Dacol mindenféle pozitív törvénnyel, még azokkal is, amelyeket saját maga hozott, és ebből kiviláglik, hogy úgy véli: elboldogul bármifajta *consensus iuris* nélkül is, mégsem kell a törvénytelenység, önkény és félelem zsarnoki állapotára hagyatkoznia.”⁶⁹

A totalitarizmus értelmezésében szinte minden törvény – tulajdonképpen fizikai értelemben – mozgástörvénnyé vált. Ugyanis amikor a náci a Természetet vagy a bolsevikok a Történelem törvényeiről beszéltek, sem a Természetet sem a történelmet nem tartották már a tekintély stabil forrásának a halandó emberek cselekedeti számára: a Történelem és a Természet náluk egyszerűen csak mozgás. A náci hitét a faji törvényekben, amely szerintük a természettörvény kifejeződése az emberben, Darwinnak az az elgondolása alapozta meg, hogy az ember olyan természeti fejlődés produktuma, amely nem, szükségképpen áll meg a jelenlegi emberi lényeknél. A bolsevikok viszont abban hittek, hogy az osztályharcban a Történelem törvénye fejeződik ki, és e hit mögött az a marxi elképzelés rejlik, hogy „a társadalom gigantikus történelmi mozgás terméke”, amely saját mozgástörvényét követi, a történelmi idők végeztéig halad, amikor majd megszünteti önmagát. A totalitárius kormányzat politikai szervezetében a pozitív törvények helyét a totális terror foglalja el, amelynek célja valósággá változtatni a történelem vagy a természet mozgástörvényét. A terror akkor válik igazán totálissá, amikor mindenfajta ellenzék-tők függetlenedik akkor lesz mindenhatóvá, amikor már semmi nem áll útjában. „Ha a jogszerűség a nem zsarnoki kormányzat, a jogtalanság pedig a zsarnokság lényege, akkor a terror a totalitárius uralomé.”⁷⁰

Annak megértéséhez, hogy a szovjet típusú uralmi rendszerekben miként gyakorolják a hatalmat, Heller Ágnes a bürokrácia, a rendőrségi tevékenység, a büntetőtörvénykönyv, s végül a paternalizmus elemzését tartja szükségesnek. /34/ Némileg más-ként értelmezi ugyanis azt a törvény nélküliséget, amelyről Arendt úgy véli, hogy „dacol mindenféle pozitív törvénnyel, még azokkal is, amelyeket saját maga hozott”. Heller ugyanis éppen azt a kérdést veti fel, hogy vajon miért volt Sztálinnak egyáltalán szükség-e büntetőtörvénykönyvre, hiszen amúgy is ártatlan embereket gyilkoltak le látszattárgyalások nyomán, vagy mindenféle tárgyalás nélkül. Heller szerint, bár százezreket gyilkoltak le tárgyalások nélkül, de a kivégzéseknek ez a rendszere általában mégis a *tárgyalások közvetítésével* működött. „Az ilyen, látszólag fölösleges eljárásoknak mégis volt funkciójuk, ugyanis *ideológiai szerepet* játszottak.” Így az „általános érintettség” politikájával az „általános bűnösség” légkörét akarta kialakítani, amelynek részeként senki sem hivatkozhatott arra, hogy egy-egy kivégzett személy nem volt bűnös.”⁷¹

Ugyanakkor ennek a „kollektív büntudat”-nak sajátos funkcióira Arendt is felhívja a figyelmet, amikor a zsarnokságot összehasonlíja a totalitarizmussal. A totális terrort első látásra azért oly könnyű valamely zsarnoki kormányzat külső megjelenésének tekinteni – hívja fel a figyelmet-, mivel kezdeti szakaszában a totalitárius kormányzatnak zsarnokságként kell viselkednie, hiszen le kell rombolnia a tételes törvények határait. A totális terror azonban nem önkényes törvénytörlést hagy maga után, és nem valamilyen önkényes akarat vagy egyetlen ember mindenki mással szembeni zsarnoki ha-

⁶⁹ Arendt: i. m. 580. p.

⁷⁰ U. o. 581–582.

⁷¹ Heller: i. m. 256.

talma kedvéért dühöng, s a legkevésbé sem „mindenki háborúja mindenki ellen”. Az egyes emberek közötti határokat és kommunikációs csatornákat bilincsekkel váltja fel. „*Eltörölni a törvények sövényét az emberek között*” – ezt teszi a zsarnokság – ami azt jelenti, hogy megszüntetik a szabadságjogokat, szétzúzzák őket, mint politikai valóságot. A totális terror felhasználja az zsarnokságnak ezt a régi eszközét, ugyanakkor a félelemnek és a gyanakvásnak azt a törvénytelen vadságát is megszünteti, amelyet a zsarnokság hagy maga mögött.⁷²

A politikai ideológia nevelő funkciója elsősorban a félelem hiányzó motiváló hatását hivatott pótolni. Arendt szerint ugyanis a totális terror feltételei között már a félelem sem szolgálhat tanácsadóként arra nézve, hogy miként kell viselkednie, hiszen a terror „kizárólag a természeti és történelmi folyamat objektív szükségszerűségével összhangban választja ki áldozatait, azok egyéni cselekedeteinek és gondolatainak tehát egyáltalán nincs jelentősége”. Ugyanez érvényes a rendszer iránti rokonszenvre vagy a rendszer támogatására is a totális terror nemcsak áldozatait választja ki objektív mércék szerint, de a végrehajtóit is úgy választja meg, hogy a lehető legkevésbé kelljen tekintetbe vennie a jelölt egyéni meggyőződését és rokonszenvait. A totalitárius uralom eszményi alanya nem a meggyőződéses náci vagy kommunista, hanem a nép, amely számára már nem létezik különbség tény és fikció (vagyis a tapasztalat valósága) és az igaz és hamis (vagyis az igazságosság mércéi) között. A meggyőződésnek, mint a *cselekvés indítékának következetes kiküszöbölése* emlékezetes mozzanatának tekinti Arendt a szovjetunióbeli és a csatlós országokban folyt nagy tisztogatásokat. A totalitárius nevelésnek sohasem az volt a célja, hogy meggyőződéseket ültessen az emberekbe. Ellenkezőleg: még a képességet is ki akarta ölni bármifajta meggyőződés kialakítására. (Himmlernek például elég volt, hogy fénykép alapján, faji kritériumok szerint válogatta ki az SS-tagokat.) Ahhoz, hogy a totalitárius uralom irányíthassa alattvalóinak viselkedését, *mindannyiukat egyformán jól kell felkészítenie a végrehajtó és az áldozat szerepére* egyaránt. „Ez a ketős felkészítés, amely a cselekvést pótolja: az ideológia.”⁷³

A totális terror közvetlen ideológiai funkcióit a fentiek alapján így összegezhetjük:

- egy tömegbe kényszeríti az izolált emberek sokaságát
- motívumot nyújt a számukra áttekinthetetlen viszonyokban
- minden egyént az összes többi ellen Fordit
- a terrorizált tömeget állandó mozgásban tartja
- az egyénnek a valósághoz való viszonyát, azaz
- tapasztalati és gondolkodási lehetőségeit megsemmisíti.

Arendt könyvének 1951-ben megjelent első kiadásának szövegéhez az 1958-as újbóli megjelenésekor hozzáírt egy tizennegyedik fejezetet: „Epilógus: gondolatok a magyar forradalomról” címmel. Ebben nem egyszerűen fejet hajt a levert forradalom emléke előtt, hanem immár a totális berendezkedés megjósolható végére is felhívja a figyelmet. A totalitarizmus azonban nem egyszerűen az *elszigeteltséget* igyekszik kialakítani – amely csupán a politikai életre vonatkozik –, hanem a *magányosságot* is, amely viszont az egész emberi életre kiterjed – írja az Epilógusban. A totális uralom ugyanis csak akkor járhat sikerrel, ha meg tud szakítani mindenféle kommunikációs csatornát a magánélet négy fala között zajló személyes kommunikációt éppúgy, mint a nyilvánosat, amelyet demokráciákban a szólás- és véleményszabadság garantál. Amíg a terrort nem egészíti ki a belülről jövő ideológiai kényszer, amely oly irtóztatóan nyilvánult meg a kon-

⁷² Heller: i. m. 256., 262. p.

⁷³ Heller: i. m. 587., 594. pp.

cepciós perek önleleplezéseiben⁷⁴, addig sértetlen marad az emberek képessége arra, hogy az elemi tényekben különbséget tegyenek igazság és hazugság között az elnyomást annak érzik, ami, és esetleg követelni kezdik a szabadságot. „A magyar emberek, ifjak és öregek, tudták, hogy ‚hazugságban élnek’, és egyhangúan, minden kiáltványukban valami olyasmit követeltek, amiről az orosz értelmiség minden jel szerint már álmodni is elfelejtett: a gondolat szabadságát.”⁷⁵

11. Médiaesetek

Annak illusztrálására, hogyan működött elemi, hétköznapi szinten a politikai ideológia nevelő funkciója, a Magyar Rádió történetének ötvenes évekbeli eseményeiből érdemes tallózni.

11.1. A Rádió műsorának kritikai elemzése – 1950.⁷⁶

Feljegyzés

a Rádió munkájáról és a következő hónapok feladatairól.

I.

Mielőtt a Rádió munkáját érdemben ismertetnénk és a Rádió műsorainak szerkesztésével, kivitelezésével és értékelésével foglalkoznánk, bemutatjuk nagy vonalakban a Rádió műsorának felépítését.

Két adónkon párhuzamosan két egésznapos műsort sugárzunk. A Kossuth adó reggel 5 órától 0.10 óráig, a Petőfi adó 5 óra 30 perctől 24 óráig ad műsort.

A különböző természetű műsorok az össz-műsoridőt a következő arányban töltik ki:

A két adó összesen napi 12449 perc műsort sugároz. Ebből 6.695 perc esik a Kossuth, 5754 perc a Petőfi adóra. Az össz-műsor kb. 54%-a zenei, 11%-a kifejezetten politikai, 6,7%-a idegen nyelvű hírszolgálat, 6,9%-a irodalmi, 5,3%-a ifjúsági és gyermek, 2,2%-a oktatási, 5,6%-a szünet, 1,4% egyéb jellegű.

II.

A Rádió szervezeti felépítése és vezetése

A Rádió a Népművelési Minisztérium felügyelete alá tartozik. A Rádió vezetője tagja a Minisztérium Vezető Pártkollégiumának. A minisztérium ezen túlmenően irányító és ellenőrző munkáját oly módon végzi, hogy főosztályain egy-egy beosztott, rádióreferensként dolgozik, akik a Rádió műsorait meghallgatják, véleményüket, javasolataikat továbbítják.

A Rádió élén egy 11 tagú Kollégium áll. A Kollégium tagja a Minisztérium zenei osztályának vezetője és rádióosztályának vezetője, a többiek a Rádió belső munkatársai.

⁷⁴ Arendt, i. m. 593. p.

⁷⁵ Heller, i. m. 620. p.

⁷⁶ MR TÜK TD-274/5, R/6.

A Kollégium mellett kéthetenként összeül az osztályvezetők értekezlete. Ez a két testület vitatja meg a Rádió összes elvi, politikai, személyzeti stb. ügyeit.

A Rádiót vezető Kollégiumnak tagja a Rádió pártszervezetének titkára. Az osztályvezetők értekezletén részt vesz a szakszervezeti titkár.

A Rádió munkájának helyes értékeléséhez látni kell a politikai és kulturális munkának azt a széles területét, melyet apparátusával átfog. Ezért röviden felvázoljuk a Rádió belső felépítésének vázát.

Műsorigazgatóság. Elnök vezeti – titkára nagy adminisztratív apparátust fog össze –, amely a műsorszerkesztés technikai apparátusa egyben. Tagjai: egy szovjet műsor-referens és egy propaganda-referens. A műsorigazgatósághoz kapcsolódik szervezetileg a dramaturg főrendező által vezetett stúdió-csoport, amely színtársulat, a rendezők, a stúdiók stb. felett rendelkezik centrálisan.

A Műsorigazgatósághoz tartozó osztályok:

- 1./ Irodalmi osztály 2./ Zenei osztály 3./ Gyerme- és Ifjúsági rádió
- 4./ Oktatási osztály 5./ Külügyi osztály.

Külön a Rádió vezetője által összefogott politikai osztályok:

- 1./ Aktuális osztály – ezen belül a hírszolgálat, a riportázs, asszonyrádió, a termelési hírszolgálat és agitáció – 2./ a falurádió, 3./ idegen nyelvű hírszolgálat.

A műszaki, központi szervezési, levelezési adminisztratív munkacsoportok ebben a feljegyzésben nem érdekesek.

Ezzel kapcsolatban annyit közlünk, hogy a Rádió kapcsolatai a tömegekkel napról-napra javulnak. A levelek számai futnak be naponként és ezek mindegyikére választ küldünk.

Kapcsolataink az üzemi dolgozókkal egyre rendszeresebbek. Gyakori és rendszeres ma már a rádió-koncert az üzemekben, amit a Rádió műsorának vitája követ. Spontán módon alakulnak üzemekben a rádió-körök, rádió-levelezők hálózata stb.

III.

A Rádió felépítésének és műsora megoszlásának formális váza természetszerűen nem adhat teljes képet a Rádió munkájáról, nem mutathatja be a műsorok tartalmát, értékét, erőnyeit vagy hibáit.

Ezért mindenekelőtt megkíséreljük röviden adni a Rádió műsorainak kritikai ismertetését. Elsősorban azokról a fogyatékoságokról kell beszélnünk, melyek forrásai a műsorainkban mutatkozó hibáknak.

1./ A pártszerűség hiánya: műsorszerkesztésünket többé-kevésbé még mindig bizonyos tervszerűtlenség és spontaneitás jellemzi. A pártszerűség inkább csak abban jut kifejezésre, hogy a rendelkezésre álló műsoridőt az egyes műsor-osztályok igyekeznek olyan anyaggal kitölteni, amely nem áll ellentétben Pártunk politikai irányvonalával, viszont még mindig nem kis mértékben nyomulnak be műsorainkba az apolitikus, nem-pártos műsorszámok.

2./ Műsoraink más részében a tömegek tanításának és mozgósításának igénye primitív módon jelentkezik. A vezércikk-szerű, primitív, felületes műsorszámokból kerülnek ki a kifejezetten káros adások.

3./ Nem tudtuk a harcainkra való mozgósítás szolgálatába állítani azt az erőforrást sem, melyet saját haladó művészi hagyományaink jelentenek. A magyar múlt haladó hagyományainak elhanyagolása a kozmopolitizmus veszélyére mutat.

4./ Ez a veszély különös élességgel vetődik fel, ha hozzávesszük, hogy meglehetősen sok hiba jelentkezik a szovjet műsorok területén is, melyek annál is inkább

központi jelentőségűek, mert a szovjet kultúra nemcsak a Szovjetunió megismertetésének és népszerűsítésének eszköze, hanem még csirájában lévő szocialista kultúránk példaképe, ezenfelül a legnagyobb segítség népünk döntő feladatokra való mozgósításában. Meg kell mondanunk, hogy a műsor statisztikai megosztását tekintve a szovjet anyagok felhasználása igen jó képet mutat. Egy kiragadott műsorhét műsorának 27,6%-a (a fő hallgatási időben) szovjet vonatkozású műsorszám volt, s egy héten – a jelenleg folyó műsorhéten – 1.495 percet tesznek ki a 10 percnyi és ennél nagyobb időtartamú, csak szovjet vonatkozású műsorszámok. A statisztika azonban ez esetben nem mutatja meg a gyakran tapasztalható felületességet, a sablonosságot. Hibaként kell megemlíteni azt is, hogy a régi orosz írókat elhanyagoltuk, hogy kevés gondot fordítottunk a szovjet zene kellőképpen elmélyedő ismertetésére, nem tördöttünk eleget a szovjet operával, operettel, kantátával, népzenevel.

5./ A pártszerűség komoly hiánya mutatkozik meg abban, hogy

a./ hírszolgáltatásunk, politikai adásunk, riportázsunk felveti ugyan a Párt által megjelölt napi feladatokat (termelés, békéért folyó harc stb.), de agitációnk még mindig kampányszerű és nem találta meg az indirekt agitáció művészi formáit, egyszerű emberi hangját.

b./ Ügynevezett művészi igényű műsoraink (zene, dráma, irodalom stb.) még nem tükrözik a Párt által megjelölt napi feladatokat, még nem mozgósító erejűek. Ezek a műsorok még nem a dolgozó nép mindennapi feladatainak alárendeltek.

6./ A pártszerűség követelményének szem elöl való tévesztése mutatkozik meg abban is, hogy műsoraink elég nagy része nem eléggé közérthető, nem az új, napról-napra növekvő munkás-paraszt hallgatóság felé irányul. A múlt örökségének számít a Rádió nyelvének úgynevezett „arisztokratizmusa”, s ehhez járul egy új hiba: az úgynevezett „kincstári” stílus és ál-népiesség.

Az át nem gondolt és tervszerűtlen műsorszerkesztés következtében különösen az úgynevezett könnyűzene területén mutatkozott meg világosan a kozmopolitizmus jelenléte. Hasonló a helyzet a tánczene terén is, annak ellenére, hogy a kifejezetten angolszász műsorszámok az utóbbi időben már egyáltalában nem szerepelnek műsorunkban. A magyar tánczene még mindig visszatükrözi a nyugati, dekadens, kispolgári lelkivilágot megszólaltató muzsika-stílus hatását.

Nem ápoltuk megfelelően a tömegekre legközvetlenebb hatást gyakorló tömegdalmozgalmat, s nem tudtuk pótolni a kórus-mozgalom népszerűsítésének területén mutatkozó hiányosságokat.

A haladó magyar zenei tradíció lebecsülése jut kifejezésre zenei műsorainkban: nem mélyítettük el eléggé Erkel és Liszt jelentőségét a magyar zene fejlődésének szempontjából, s igen kevésbé vittük közel hallgatóinkhoz a modern magyar zene nagyjait: Bartókot és Kodályt.

Nemcsak a Rádió területére vonatkozik az a megállapítás, hogy a népzene területén, még mindig csak kísérletező, kezdő fokon állunk, ugyanakkor cigányzene-műsorainkban még mindig gyakran tükröződik a letűnt dzsentrivilág szelleme.

Keveset foglalkozunk zene-pedagógiával.

Irodalmi műsoraink hiányosságai között is utalni kell a műsorszerkesztés tervszerűtlenségére és spontaneitására, s a szovjet anyagok felhasználásával kapcsolatos hibákra. Irodalmi műsoraink szerkesztésében az eddigiek során bizonyos ingadozás nyilvánul meg a magyar szerzők politikai értékelése terén, s ez arra a hibára vezetett, hogy még a közelmúlt nagy haladó értékeihez is sokszor csak félve nyúltunk hozzá (Ady Endre, Radnóti Miklós stb.).

Nagy hiányossága műsorainknak, hogy hiányzik az, ami a legalkalmasabban vinné közel népi demokráciánk életének fontos kérdéseit a széles néptömegekhez: a humor.

Kozmopolitizmus nyilvánul meg abban az eddigi gyakorlatban, hogy a magyar irodalmi múlt történelmi nagyságait, Petőfit, Aranyt, Kölcseyt, azzal a megokolással, hogy ezek a „hozzáértők” számára nem jelentenek újságot, nem ismertetjük a kultúrával valójában csak most találkozó dolgozó tömegekkel.

A Rádió oktatási műsora hosszú ideig nem tükrözte a társadalmunk szerkezetében bekövetkezett változásokat. Az utóbbi hónapok során ez a helyzet megváltozott, azonban az oktató jellegű előadások tartalma és formája még sok kívánnivalót hagy maga után. A leggyakoribb két hiba: a túlzottan magas színvonalú tudományos nyelv, valamint ennek ellenkezője: a felületes, primitív, újságcikkszerű tényközlés.

A gyermek- és ifjúsági rádió nemrégiben megindult adásaiban – bár kétségtelenül sok a pozitívum – szintén tapasztalható néhány kezdeti hiba. az adások jelentős részénél nem tűnik ki, hogy az magyar gyermekeknek szól, az adásokban a többi műsorokhoz hasonlóan, bizonyos kozmopolitizmus is megnyilvánul. A rádióiskola műsorai lebecsülik a szórakoztatás fontosságát, s túlságosan a tanításra, a tananyagra vesznek irányt.

Az ifjúsági (Komszomol korban lévő) hallgatósághoz szóló műsorokra az általános-ságban felhozott hibák majd kivétel nélkül vonatkoznak. A döntő hibát, hogy a MINSZ irányító szerepe az adások szerkesztésénél nem érvényesült – már kiküszöböltük.

A kifejezetten agitációs és propaganda-jellegű műsorok terén főleg a primitívizmus hibáját kell kiemelni. A Hangos Újság, Termelési Híradó, Néphadsereg híradója stb. stb. című műsoraink túlnyomóan helyszíni riportokból állnak, s e riportok egy részében még uralkodik a felületes, a problémák felszínén mozgó, sablonszerű hang.

A Pártunk által vezetett kampányok során ugyanarról a témáról nagy mennyiségben leadott rádióriportok, szövegek, kommentárokból gyakran szembeötlő az elmélyedés hiánya. Kevés a polémikus és kritikai jellegű adásunk, pedig ez az a módszer, mellyel a Pártunk irányvonala által megszabott konkrét feladatokat tömegeinkhez közel vihetjük, velük megértethetjük. Agitációs és propaganda adásaink hiányosságaként kell megemlítenünk, hogy a szigorú pártszerűség, a politikai „kifogástalanság” mellett gyakran elsikkad a közvetlen, emberi hang.

Különösen termelési vonatkozású riportadásaink hiányossága, hogy a rádióriportok a teljesítményt, a százalékot, a konkrét tényeket megmutatva hallgatnak a teljesítményeket elért emberről, nem mutatják be kellő élességgel, milyen fejlődés, milyen egyéni út áll gyakran az egyes termelési győzelmek mögött. Külön ki kell térnünk a rádió-szemináriumok kérdéseire. A rádiószemináriumok leggyakoribb hibája, a többi műsorokhoz hasonlóan, a primitívizmus, amely konkrétan a pártoktatási adások terén egyet jelent a kérdések elkenésével. Komoly hiányossága rádióműsorainknak, hogy nem foglalkozott eleget az asszonyokkal. A nők részére beállított műsoraink nem nyújtottak segítséget a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének, el volt szakadva a tömegtől és az MNDSZ-től.

IV.

A hibák éles feltárása, a Rádió munkájának kritikai ismertetése után, nézzük meg a Rádió működésének pozitív oldalait és a legközelebbi feladatokat. A Rádió egész munkáját meghatározó, irányadó szempontként áll előttünk a pártszerűség követelménye. A pártszerűség – mint követelmény – a Rádió számára többféle formában jelentkezik. Műsoraink jelentékeny része közvetlenül agitációs jellegű (Hírek, Hangos

Újság, ifjúsági, női, természettudományos stb. adások). A pártszerűség ezeknél Pártunk irányvonalának betartását, a marxizmus-leninizmus elméletére, Pártunk gyakorlatára való alapozottságot jelenti. A Rádió műsora – éppen szórakoztató jellegénél fogva – az osztályharc kulturális frontjának egy részét is alkotja. Műsora a pártszerűségnek akkor felel meg, ha alkalmas arra, hogy a dolgozó tömegek figyelmét a szórakoztatás, a kultúra eszközeivel, szocializmust építő társadalmunk döntő kérdései felé fordítja, vagyis a szocializmus építésének alapvető feladataira való mozgósításhoz hozzájárul. Feladata tehát a Rádiónak, hogy tudatosítsa a béke ellenségeinek, az amerikai imperialistáknak és titosta ügynökeiknek szerepét. Hozzá kell járulnia a Rádiónak a szocializmus építéséért falun folyó harc sikeréhez, küzdeni kell a szociáldemokratizmus maradványai, a burzsoá ideológia befolyása, a klerikális reakció által terjesztett előítéletek ellen. A Rádió elsődrendű feladatai közé tartozik a Szovjetunió iránti barátság és hála elmélyítése, s a Szovjetunió-vezette béketábor hatalmas fölényének tudatosítása. Ezeknek a feladatoknak szolgálatába kell állítani a Rádió nemcsak kifejezetten agitációs jellegű, hanem összes egyéb adásait is, mégpedig a zene, irodalom és tudomány eszközeivel nyújtott magas színvonalú, művészi és szórakoztató módon.

Ennek megfelelően a következő hat hónapban:

Mindenekelőtt megszüntetjük a műsorszerkesztési tervszerűtlenséget. Ennek érdekében az első lépéseket megtettük.

Nagyobb gondot fordítunk a szovjet kultúra tanulmányozására és a szovjet műsorok gondos, precíz kidolgozására. Elsősorban a Szovjetunióhoz azt a korszakát ismertetjük, melynek problematikája leginkább rokon a mai magyar valósággal (Gorkij, Szerafimovics, Osztrovszkij, Majakovszkij, Solohov, Fagyjev, Makarenko). Nagyobb gondot fordítunk a szovjet tudomány ismertetésére, s bemutatjuk a Szovjetunió történelmi múltját is, különös tekintettel a történelmi magyar-orosz, illetve magyar-szovjet kapcsolatokra.

A műsorunkban megnyilvánuló primitívizmus megszüntetésére:

a./ Bevezetjük a minőségi teljesítmény fokozott jutalmazását.

b./ A zenei műsorok színvonalának emelése érdekében aktivizáljuk a Rádió körül csoportosult zeneszerzői és szövegírói munkaközösséget, fejlesztjük a tömegdal- és kórus-műsört.

c./ Hasonlóképpen megszervezzük a Rádió körül az írói aktívát. Fokozott figyelemmel fordulunk a magyar nyelv épségének tisztántartásának kérdései felé.

d./ Szorgalmazzuk a magas színvonalú, önálló rádiódráma megteremtését, s csökkentenünk kell a más irodalmi műfajokból való átdolgozások számát.

A Rádiónak, mint kultúra-terjesztő eszköznek, s mint „papír-nélküli újságnak” egyik döntő feladata, hogy dolgozó tömegeink körében terjessze a felvilágosodást, tömegeinket a természettudományos világnézetre nevelje. Ennek a célnak érdekében a természettudományos oktatást oktatási munkánk egyik súlypontjává fejlesztjük. Megszerveztük a Rádió természettudományos lektorátusát, amely ellátja természettudományos anyaggal a különböző műsorosztályokat, különösen az ifjúsági és női adások szerkesztőségét.

Az ifjúsági rádió munkájának egyébként egyik fontos súlypontja lesz a jövőben az Egységes Ifjúsági Szövetség előkészítő propagandája, valamint a munkásifjúság mozgósítása a termelés feladataira.

Átszervezzük női rovatunkat önálló osztállyá. heti 90 perc műsört biztosítunk és pedig két hajlani 1/4 órát falusi asszonyoknak – egyszer 30 percet délelőtt a háziasszo-

nyoknak –, és egyszer 30 percet csütörtök délután 7 és 8 óra között az üzemi dolgozó nők számára. Ezekben a műsorokban igyekszünk segíteni Pártunk határozatai szellemében a nők mozgósításában, politikai nevelésében és kulturális szintjük emelésében.

Ennek az osztálynak is meg kell tanulnia megfelelő nyelvezetű, tartalmi és élvezetes formájú adásokban szórakoztatva nevelni. Küzdeni a női tömegekben még létező klerikális reakció és más ellenséges befolyás ellen.

Oktatási osztályunk feladata a marxista-leninista szemináriumok tartalmi és formai szintjének emelése. Ennek érdekében Oktatási osztályunk munkatársai rendszeresen látogatják a rádiószemináriumokat és ott szerzett tapasztalataikat felhasználják.

A szocializmus építésének középponti, döntő frontja a termelési front. Amellett, hogy az egyes műsorosztályok által szerkesztett műsorokban a termelési kérdések – mint a mai magyar társadalmi valóság döntő része – szerepelnek, a közvetlen termelési agitációt a Rádió „Termelési híradó”-ja viszi, emellett legnagyobb részben a Hangos Újság és az Aktuális osztály többi műsorai foglalkoznak legtöbbször termelési kérdésekkel. Ezért röviden szükségesnek tartjuk a Rádió termelési rovatának kissé közelebbi ismertetését.

A termelési rovat nyolc belső és hét külső munkatárssal dolgozik. Munkája tervszerű. A heti programot rovatvezetői és rovatértékezők szétbontják, munkatervet készítenek minden egyes munkatárs számára. A munkatársak ezenkívül napi értekezleteken kapják meg konkrét instrukcióikat, majd tervük szerint mennek ki az egyes üzemekbe. A termelési rovat munkatársai a szombat délelőttöt közös szakmai és politikai tanulásra használják fel. A rovat anyaggal látja el a Hangos Újság, Termelési híradó és Termelési hírek című műsorszámokat. Ez a rovat készíti az üzemeknek felajánlott műsorszámok bevezető szövegeit is. A rovat közvetlen feladatai: a munka színvonalának emelése, a selejt – (le nem adható riportok-) stb. csökkentése, üzemi levelezési hálózat kiépítése, a termelési híradó munkamódszer átadási rovatának kialakítása, végül pedig továbbfejleszteni a vidéki üzemi rádiótudósítás műfaját. Fontos tartalmi követelmény, melyet a termelési rovatnak szem előtt kell tartania, hogy az eredmények bemutatása mellett az eredményeket létrehozó embert, mégpedig a termelésben élenjáró kommunista embert kell bemutatnia.

V.

A Rádió-műsor megjavításának feltétele, hogy műsorszerkesztő munkatársaink és a Rádió vezetői egyre szorosabb és elevenebb kapcsolatot építsenek ki az üzemekkel, a magyar proletariátussal. Csak így lesz lehetővé, hogy a rádióműsor a magyar munkásosztály derűs, optimista hangját tükrözze.

Ennek érdekében még rendszeresebbé kívánjuk tenni az üzemlátogatásokat, üzemi kultúrműsorok, koncertek szervezését. Ezzel párhuzamosan a következő hat hónapban beérünk olyan irányú szervezőmunkánk is, hogy a Rádió műsorát egyre gyakrabban adják az üzemek, az üzemek kultúr-szervei, zenekarai, színjátszói, kórusai.

Ezt a kapcsolatot építjük ki oly módon is, hogy növeljük hétről-hétre a termelésben élenjáró üzemek, munkacsoportok, brigádok, sztahanovisták tiszteletére adott műsoraink számát. Bevezetjük, hogy versenyben álló üzemek, munkacsoportok, sztahanovisták küldjenek műsort versenytársuknak.

Kapcsolataink elmélyítését jelentik, hogy folytatjuk termelési híradásunkban a nyilvános tapasztalatcserék közvetítését, szervezzük a mikrofonon keresztül a munkamódszer átadást.

Üzemi kapcsolatainkat mélyíti „Ifjú Sztahanovisták Köre” műsorunk, melynek keretében hetenként rendszeres gyűjtünk össze mikrofon elé a SZIT által kijelölt fiatal sztahanovistákat.

Termelési agitációnk céljaira használjuk a műsorcsere-egyezményben biztosított szovjet, lengyel stb. műsorokat.

VI.

Amellett, hogy a Rádió minden műsorában, a közvetlenül agitációs jellegűekben éppen úgy, mint a “szórakoztató” jellegűek terén érvényesíti a pártszerűség, a pártosság szempontjait, természetesen a Párt által vezetett kampányokba is be kell kapcsolódnia. Az időszakos kampányok vitelére minden alkalommal külön tervet készít a Rádió.

Ilyen kampány a magyar-szovjet barátság hónapja, a február 23-i „Szovjet Hadsereg Napja”, az április 4-i felszabadulási emlékünnap, valamint a május elsejét előkészítő és népszerűsítő kampány. Az aktuális politikai események helyszíni közvetítéseit és a politikai eseményekkel kapcsolatos egyéb propagandát és agitációt túlsúlyban az Aktuális osztály viszi, mellette azonban jut feladat az irodalmi, oktatási stb. műsorosztályoknak is.

VII.

Nagy jelentőségű politikai feladataink mellett nem feledkezhetünk meg arról, hogy a Rádió nagy mértékben szórakoztató üzem is és a dolgozó tömegeknek magas színvonalú szórakozást is nyújtania kell. Mint szórakoztató üzemnek, ilyen jellegű műsorait is a dolgozók igényeinek, munkabeosztásának megfelelően kell szerkesztenie és sugározni. Ennek felismerése vezetett bennünket arra, hogy a kora reggeli órákban, amikor a munkások felkelnek, reggeliznek, munkába indulnak és munkahelyükre érkeznek, friss, ütemes, derűs zenét adjunk. Reggeli zenés műsoraink közbe iktatjuk a lapszemlét, ami lényegében megfelel a Szabad Nép 5 percnak.

Szórakoztató feladatunknak kívánunk eleget tenni déli műsorunkkal. Ebben az időpontban, amikor a legtöbb üzemben ebédszünet van, ismét ütemes, optimista zenét adunk. Többször tettünk javaslatot a Szaktanácsnak oly értelemben, hogy a déli ebédszünet idejében a Rádió ellátja a nagyüzemek rádióit vidám műsorral. helyesebb lenne véleményünk szerint ez, mintha az üzemek önállóan adnak műsort, mert csak így vihetnénk déli vidám műsorunkba be egységes agitációs szempontokat. Ezt művészi műsor keretében nyújthatnánk. Sajnos a Szaktanáccsal kapcsolataink nem kielégítőek. Többszöri kísérleteink ellenére nem kapjuk meg a Szaktanács segítségét.

Feladatunk a magyar ifjúság részére megfelelő időben, megfelelő mennyiségű, ízléses tánczenét nyújtani. Ennek a feladatnak is egyre inkább kielégítőbben teszünk eleget. Ezen a területen elsősorban a Rádió vezet harcot az ízléstelen amerikai táncok ellen.

Komoly eredmények vannak a munkásszínjátszó üzemi csoportok és a Rádió viszonyának javításában. Ma már mindennapos jelenség a Rádióban, hogy üzemi színjátszó csoportok stúdióinkban próbálnak, igénybe veszik rendezőinket, művészeti személyzetünket. Egyre gyakoribb, hogy az üzemi kórusok és zenekarok repertoárjuk összeállításában a Rádió segítségét veszik igénybe. Így segít a Rádió üzemi kultúrcsoportjaink szórakoztató munkája szintjének emelésében.

VIII.

A Rádió műsorai /további/ javulásának előfeltételei:

- a./ az ellenséges és bizonytalan elemek eltávolítása a Rádió munkatársai közül.
- b./ Hozzánk tartozó, politikailag megbízható szakkáderek kinevelése.
- c./ Munkatársaink politikai és kulturális színvonalának emelése.

Ilyen irányú problémáink megoldásában nagy segítséget nyújthat a Nagybudapesti Pártbizottság azzal, hogy: segít legégetőbb káder-kérdéseink megoldásában, segíti üzemni pártszervezetünket a politikai ellenőrzés munkájában; az eddiginél jóval több helyet biztosít a Rádió munkatársai számára különböző fokú párt- és szakszervezeti iskolákon.

A Rádió maga is létesít március hónaptól kezdődőleg egyhónapos, egész napos /nem bentlakásos/ iskolát. Itt havonként 25 munkatársunk kap alapfokú kiképzést. Az iskola tananyaga három részre oszlik: 1/3 részben politikai, 1/3 részben kultúrpolitikai és 1/3 részben szakmai.

IX.

Tekintettel arra:

hogy a Rádión belül kemény harc folyik, az ellenség újabb és újabb módon és eszközökkel kísérletezik napról-napra, hogy műsorainkban a maga befolyását érvényesítse,

hogy a Rádió hallgatóinak döntő többsége, megközelítőleg 65%-a lakik Nagybudapest területén, szükségesnek látjuk, hogy a Nagybudapesti Pártbizottság illetékes szervei az eddiginél is fokozottabb figyelemmel és érdeklődéssel forduljanak a Rádió munkája felé s tartsák a kapcsolatot a Rádióval. Ez a kapcsolat igen nagy segítséget jelent a Rádió munkájának megjavításáért folytatott küzdelemben.

A jobb áttekintés érdekében szükségesnek látjuk, hogy bemutassuk egyhetes teljes műsorunkat is. Ezért mellékeljük a február 20-27-ig terjedő hét műsorát.

Budapest, 1950, február 14.

Szirmai István

11.2. A Rádió műsorának kritikai elemzése – 1954. (76)

A következő – 1954-ben keletkezett – dokumentum a műsorpolitika struktúrájába tartja kíváncsúnak az osztályszempontok következetesebb érvényesítését.

Szigorúan bizalmas!

Készült 50 pl-ban.

Jelentés a Magyar Rádióhivatal műsorpolitikájáról

Hazánkban jelenleg a Rádiónak 1953. decemberi adatok szerint 1 079 648 előfizetője van. Ebből 857 889, tehát 79,5% rendes vevőkészülékkel rendelkezik és 221 759, tehát 20,5% vezetékességi rádióval rendelkezik. A napi hallgatók száma megközelítőleg 3,5-4 millió.

A Rádió magyar nyelven két nagy műsorszóró adóállomáson, a Kossuth (556,5 m – 539 kc/s) és a Petőfi (344 m – 872 kc/s) rádión heti 212 óra műsort sugároz, amely napi 30 órás műsornak felel meg. Ezen kívül 4 megyei stúdióból (Pécsről, Győrből, Nyíregyházáról és Miskolcraól). Napi 4 óra és 20 perc műsort sugároz hallgatóinak, amely heti 30 és fél órát, illetve 1820 percet jelent.

A Rádió műsorát jellemző adatok:

Zenei adások összesen	8683 perc	68,2%
Próza	4047 "	31,8%
Együtt	12730 perc	100%
ebből		
az adások jellege szerint		
Zenei műsor	8683 perc	68,2%
Irodalmi műsor	1630 "	12,8%
Agitációs műsoraink	1932 "	15,2%
/Ism. terjesztő, hírek, lapszemle, komm. sport, torna/		
Válasz levelekre	40 "	0,3%
Moszkvai összeáll.	210 "	1,8%
Egyéb	235 "	1,7%
együtt	12730 perc	100%

II.

A Központi Vezetőség június határozata óta a Rádió közelebb került a hallgatókhoz, népszerűsége megnövekedett, s ennek következtében erősödött politikai hatóereje is.

A Központi Vezetőség júniusi határozata a kormányprogram megjelenése után a Rádió a következő legfontosabb feladatokat tűzte maga elé:

a/ A Párt politikáját új szakasz legfontosabb kérdéseit széleskörűen és sokoldalúan megmagyarázni a dolgozóknak és agitációkkal segítsünk mozgósítani a kormányprogram végrehajtásának érdekében.

b/ Növeljük a Rádió tájékoztató, ismeretterjesztő, szórakoztató jellegét. /Több konkrét hír, vidámabb és több zenei műsor, szebb irodalmi műsorok, több ismeretterjesztő előadás stb./

c/ Megjavítani a rádióhallgatókkal a kapcsolatot, minél több dolgozó szólaljon meg a rádióban, új műsorokat állítsunk be, amelyben válaszolunk a hallgatók leveleire, panaszaira és több személyes hangú írással bővítsük műsorainkat.

E célok megvalósításáért folytatott harcban a Rádió komoly eredményeket ért el és ma a Rádiót jobban szeretik a hallgatók mint a felszabadulás óta bármikor. /Amit a hozzánk beérkezett levelek is bizonyítanak./

1./ A Párt júniusi határozata és a kormányprogram megjelenése után sokoldalúan tártuk fel az új szakasz legfontosabb problémáit. Különösen kimutatható eredményt értünk el a termelőszövetkezetek védelméért folytatott harcban, de propaganda előadásainkban, riportjainkban, novellákban széleskörűen magyaráztuk meg a párt politikáját.

A kormányprogram előtti, sokszor túlerőltetett és követelődő jellegű agitációt, melegebb és személyes hangú agitáció váltotta fel, s nemcsak a dolgozók kötelességé-

ről, hanem sérelmeikről, jogaik védelméről is beszélt. Agitációs műsoraink szűk körű szétaprózottságát megszüntettük. Megszűntek az Építőipari félóra, Bányász félóra, Népművelési Híradó, Női szemmel, Termelési Híradó, Néphadsereg híradója, Határőrség híradója, Állami gazdaságok híradója című rovataink, s helyettük egységesebb hallgatóink egészét érintő műsorokat adtunk. /Tegnapról-holnapig, Épülő szép hazánk, egyéb esztrádműsorok stb./

2./ Szerkesztési munkánkban erőteljesebben kibontakozott a Rádió tájékoztató, ismeretterjesztő és szórakoztató jellege. Ma már rendszeresen, két óránként adunk híreket, gyorsabb és aktuálisabb lett külpolitikai tájékoztatásunk is. Növeltük irodalmi-propaganda és kulturális jellegű adásaink számát és színvonalát. Egyre inkább érvényesül az a törekvés, hogy műsorainkban minél több megbízható, konkrét ismeretet adjunk népünk általános műveltségének növelésére /Kíváncsiak klubja, Népzeneitől-Kodályig, élő magyar irodalom, klasszikus irodalom rendszeres ismertetése/. Irodalom és zene területén az eddigieknél nagyobb helyet biztosítunk a klasszikusok ismertetésére. A kormányprogram óta nagyot léptünk előre a szórakoztatás területén is. Általában növeltük a zenei műsorok arányát növekedett irodalmi adásaink száma és színvonala, sok, ma már népszerű esztrádműsort szerkesztettünk. (Hogy tetszik? /zenei/, Könyv-Muzsika-Színház, Csili-Csala-csodái /ifjúsági műsor/, Szivárvány, Jót neveltünk sorozat stb.) Általában növeltük a vidámságot és a humort, igen népszerűek szatirikus adásaink. A bántó, bíráló hang helyett a szatíra eszközével a tipikus hibák, jelenségek, egyes típusok leleplezése került előtérbe.

3./ A kormányprogram egyes célkitűzéseinek helyes megvalósítása szorosabbá tette és jelentősen növelte a kapcsolatot a Rádióhallgatókkal.

1953. december 15 – 1954. január 15. között gyermekek és rejtvényleveleket nem számolva levél érkezett. Igen népszerűek a beküldött levelekre szerkesztett műsoraink. Ilyenek: „Kedves hallgatóink”, Válaszolunk falusi hallgatóink leveleire c.” adásaink, „Irodalmi műsor a hallgatók kívánsága szerint” stb. Elsősorban falusi hallgatóink fordultak nagy figyelemmel a Rádió felé, s főként azért, mert részben megszüntettük műsoraink túlságosan budapesti jellegét, s híreinkben, szórakoztató ismeretterjesztő adásainkban az eddigieknél sokkal nagyobb mértékben foglalkozunk vidéki városok, falvak kulturális, gazdasági életével. /Vidám turisták utazásai, Épülő szép hazánk, Szülőföldünk, egy-egy vidéki város zenei élete stb./

4./ A fokozottabb eszmei és művészi színvonalra való törekvés szerkesztési munkánkban is megmutatkozik. Jelentősen javult a Rádió kapcsolata az írókkal, művészekkel, s általában a művészeti szövetségekkel. Több fontos, sikeres műsor köré írókból szerkesztőbizottságokat létesítettünk, irodalmi, művészeti életünk legkiválóbb képviselőit rendszeresen szerepeltetjük. Megállapodásokkal a Rádióhoz kötöttük Benjámin Lászlót, Juhász Ferencet, Gellért Oszkárt, Szabó Pált, Szeberényi Lehel, Bölöni Györgyöt, Háty Gyulát, Gergely Sándort stb.

Mindezen eredmények dacára a Rádió műsorszerkesztésében és műsorpolitikájában alapvető hiányosságok és súlyos megoldatlan problémák vannak.

III.

Jelenlegi hiányosságok és problémák a Rádió műsorpolitikájában

1./ Annak érdekében, hogy a Rádió az új helyzetben jól betöltsé feladatát, rendkívül fontos a Rádió jellegének tisztázása. Mivel ezt a kérdést nem tisztáztuk eléggé, túl sok olyan prózai műsorral tömtük meg a Rádió műsorát, amelyek nem tudtak nép-

szerűekké válni és bizonyos értelemben háttérbe szorítottuk a Rádió ismeretterjesztő, tájékoztató, szórakoztató jellegét. A kormányprogram meghirdetése előtt nem vettük figyelembe eléggé a dolgozók kulturális igényeit. Ma már jóval több a szórakoztató műsor, az arányok azonban még most sem kielégítőek. A szovjet és a népi demokratikus rádiók az utóbbi időben ugyancsak jelentősen megváltoztatták műsorszerkezetük arányát a szórakoztató műsorok javára. Úgy gondoljuk, hogy az esti időben még jobban csökkenteni kell a prózai műsorok mennyiségét a zenei műsorok javára. Lényeges hibája műsorpolitikánknak, hogy jellege nem eléggé magyar és népi. Zenei műsoraink alaphangja terén mutatkoznak ilyen hibák. Nemzeti klasszikusaink nem kapnak még megfelelően helyet műsorainkban. A népművészet alkalmazásánál csak a kezdeti lépéseket tettük meg. Kevés népi énekes, népi hangszerművész, mesélő stb. szerepel. Nem fordítunk még kellő figyelmet műsoraink nyelvi tisztaságára, a helyes kiejtésre.

2./ A kormányprogram meghirdetése után sokat beszélünk a hibákról. Ma már ugyan több szó esik eredményeinkről is, azt azonban nem mondhatjuk, hogy műsorainkban megfelelő módon be tudnánk mutatni új életünk hőseit, vagy elért eredményeinkkel megfelelően tudnánk lelkesíteni további jó munkára. Olykor ma is az lehet a képe a rádió hallgatójának, hogy országunkban sokkal több a hiba, mint az eredmény.

Nem tisztázott a rádió munkatársai között a bírálat jellegének kérdése. Régebben nem egyszer hangzott el a dolgozókat sértő, utasítgató bírálat. A kormányprogram meghirdetése után pedig sokat foglalkoztunk a különböző állami szervek hibáival a hallgatóktól beérkező panaszok kapcsán. A levelezési műsorok mellett irodalmi műsor is született "Ki a ludas?" címmel a panaszok, hibák feltárása céljából. Vidám műsorainkban nem egyszer csak a magunk hibáit teregetjük, olykor magunkon nevetünk és nem az ellenségeinket tesszük nevetség tárgyává.

Ezek ellen a hibák ellen felléptünk. De nincs egységes állásfoglalás ebben a kérdésben, hogy milyen mértékű legyen és milyen módszereket kövessen a bírálat a Rádióban. A Moszkvai Rádióban különbséget tesznek a sajtó és a rádió bírálata között, mondván, hogy a Rádió sokkal szélesebb tömegek propaganda eszköze, mint az aktivistáknak szóló újság és igen fontos jellemzője a Rádiónak, hogy külföldön sokkal többen hallgatják, mint ahányan újságot olvasnak, s így a Rádió műsorából ítélik meg egy ország életét, politikáját. Mi is úgy látjuk, hogy változtatni kell eddigi módszereinken. Csökkenteni kell mennyiségileg a bírálatot a Rádió műsorában. A tipikus hibákat kell kikeresnünk és lehetőség szerint ábrázolnunk kell a hiba kijavításának módszerét is. Nagy figyelmet kell fordítanunk az emberek tudatában meglévő kapitalista maradványok bírálatára.

3./ A speciális falusi műsorok egyik legfontosabb hibája a kormányprogram meghirdetése után az volt, hogy a falu kérdéseit elszakítva tárgyaltuk a munkásosztály és a nemzetközi események problémáitól. Ezen a téren most már mutatkozik javulás. Ugyancsak hiba volt az, hogy amíg reggeli műsorainkban elsősorban az élenjáró módszereket népszerűsítettük, addig az esti, hallgatottabb műsoridőben jóformán csak a bajokról és panaszokról esett szó. Ma már az esti műsorok is 60%-ban tervezéssel, új módszerek ismertetésével foglalkoznak és csak 40%-ban a beküldött panaszokkal, bajokkal. Úgy gondoljuk, hogy több speciális falusi adásra nincs szükség. Ezeknek a műsoroknak kell hallgatottabb műsoridőt keresni. Biztosítani kell, hogy a legjobb szakemberek, a legjobb gyakorlati tapasztalatok kapjanak helyet ezekben a műsorokban, s hogy ezek a műsorok hangjukban is egyszerűek legyenek. Nagy feladatok várnak ennek megoldásában vidéki stúdióinkra is, de ezek még nem teljesen töltik be szerepü-

ket. Bizonyos fejlődést ugyan az elmúlt időben elértek, de a megyei bizottságok nem váltak még gazdájukká, nem tájékoztatják megfelelően a helyi, megyei sajátosságokról és problémákról, politikailag nem eléggé ellenőrzik őket és ezért sok ingadozás és bizonytalanság tapasztalható vidéki stúdióink munkájában.

Bizonytalanság tapasztalható az ellenség elleni harc területén. Néhány irodalmi adástól eltekintve nem sok szó esik az ellenségről műsorainkban. Nem vesszük fel a küzdelmet a különböző ellenséges nézetekkel és híresztelésekkel szemben, ez különösen falusi viszonylatban probléma. Mind a belső életünkről szóló műsoroknak, mind pedig külpolitikai adásainknak polémikusabbaknak kell lenniük az elkövetkezendő időkben.

4./ Általános vélemény hallgatóink körében, hogy a Rádió műsora az utóbbi időkben szórakoztatóbb, érdekesebb, mint régebben. Sok ún. szórakoztató műsorunk azonban eszmeileg nem eléggé igényes. Felütötte fejét bizonyos öncélúság is. Vidám műsorainknak legnagyobb hibája, hogy elsősorban a "pestiekhez" szólnak, aszfalt-ízűek. Ugyancsak bőségesen van még tere az ellenséges ideológiai befolyásnak táncdalszövegeinkben és az ún. esztrád zenei műsorainkban is. Az utóbbi időkben veszélyek mutatkoznak egyes kozmopolita jelenségek behatolása terén is zenei műsorainknál /egyes formalista művek műsorba iktatása, jazzosítási irányzat tánczenénk hangszerelésében, túl sok német tánczene műsorra tűzésénél és ehhez járul hozzá még az is, hogy zenei műsorunk jellegét tekintve nem eléggé magyar/. Hibának tartjuk, hogy mind komolyzenei, mind tánczenei műsoraink elapróztak. Kevés az új magyar könnyűzenei felvételünk, ezért sok az ismétlés. Nehezen alakul ki tánczenénk egészséges új iránya. Sok a panasz, hogy a fiatalok nem tudnak jól táncolni a mi zenénkre, s nemegyszer külföldi állomásokról hallgatnak tánczenét. Nem tudunk olyan dalokat adni, melyek fiataljaink egészséges, optimista életéről énekelnek. Még nagy az elmaradás a dolgozók zenei nevelése terén, előfordul, hogy nehéz zeneműveket ismertetés nélkül közvetítünk a műsorban.

5./ Hallgatóink igényét a tájékoztatás területén nem tudjuk kielégíteni, bár hírszolgáltatásunk az utóbbi időben javult. Hiba az, hogy a messzi külföldön történt eseményekről nem egyszer gyorsabban értesülünk, mint arról, hogy mi történik hazánkban. Még mindig előfordul, hogy új, érdekes hírek hírszolgálatunk végére kerülnek és híreink még mindig nem eléggé tényyszerűek. Az MTI anyagai számunkra nem jelentenek megoldást. Múlhatatlanul szükségesnek tartjuk, hogy Hangos Újságunk és hírszolgáltatásunk számára mielőbb kiépíthessük az önálló tudósítói hálózatot.

6./ Nem elégítik ki megfelelően a hallgatók igényeit propagandaadásaink sem. Ezek a műsorok nem egyszer túlságosan átfogó vagy elvont kérdéseket vetnek fel, s ezért nem érhetik el a kívánt célt. Propaganda műsorainknak többet kell tenniük nemzeti történelmünk tanulságainak ismertetéséért, falusi hallgatóink materialista neveléséért, népünk egészségügyének javulásáért, mint eddig. Rendkívül fontos ezen a területen a közérthető, egyszerű, világos stílus kialakítása.

7./ A kormányprogram hatására jelentősen megnövekedett a Rádiónak a hallgatókkal való kapcsolata. A beérkező leveleket azonban nem tanulmányozzuk még módszeresen és igen sok olyan levél kallódik el, amely kiváló műsoranyagot is szolgáltatna. A levelezési munka még nem szerves része a szerkesztői munkának a Rádió legtöbb szerkesztőségében. Ezért tervezzük a levelezési munkának bizonyos decentralizálását. Ez a műsorszerkesztő osztályok és a levelezés szoros összekapcsolását szolgálja.

8./ Az utóbbi évben megjavult az együttműködés a szovjet és a népi demokratikus rádiókkal. A szovjet rádiózásnak azonban igen sok tapasztalatát még mindég nél-

külözzük. Valamennyi népi demokratikus ország rádiójának munkatársai jártak már Moszkvában a szovjet rádió munkájának alapos tanulmányozása céljából. Jelenleg például a Csehszlovák Rádió 8 tagú szerkesztőgárdája van tanulmányi úton 4 hónapig a Szovjet Rádiónál. Az ilyenfajta segítségre a mi rádióknak is rendkívül nagy szüksége lenne.

9./ Rontja munkánk értékét a műsorunkban mutatkozó sok lazaság. Előfordul, hogy a kiadott műsortól eltérünk. Hogy a műsorok nem töltik ki pontosan a műsoridőt, sok a szünetjel. A műsorszerkesztésben és a lebonyolításban mutatkozó hibákat igyekszünk felszámolni. Saját hibáink mellett az ilyenfajta lazaságokban nem kis szerepe van a Rádió mai technikai helyzetének. Rádióink technikai berendezése elmaradott, elavult. A biztonságos és alaposabb munka műszaki feltételei ma nincsenek biztosítva. A riporterek rendkívül nehéz körülmények között dolgoznak, megfelelő autók hiányában.

10./ A Rádió műsorában mutatkozó hibáknak jelentős része onnan származik, hogy a Rádió dolgozóinak összetétele még nem kielégítő. Másik fontos hiba, hogy vezetésünk túlságosan operatív jellegű, a gyakorlati kérdések mellett nem jut idő arra, hogy rendszeresen és alaposan foglalkozzunk a műsor elvi-politikai, művészeti problémáival. Nem biztosítottuk még a Rádió fiatal munkatársainak rendszeres politikai és szakmai képzését. Nehezíti a helyzetet, hogy néhány vezető funkció betöltetlen. Nagy szükség lenne, hogy kiváló szakemberek kerüljenek szerkesztőseinkbe, ehhez azonban nem kapjuk meg a kellőt támogatást, sőt a Rádió állandó nyomás alatt áll olyan szempontból, hogy a legkülönbözőbb helyekről kiesett újságírókat, művészeket stb. a Rádióba akarják irányítani. Nem eléggé alapos és rendszeres az a segítség, melyet felső irányító szerveinktől kapunk. Nagy szükség lenne munkánkban arra is, hogy a sajtó, mindenek előtt a Szabad Nép rendszeresen bírálja műsorpolitikánkat.

Határozati javaslatok

1./ Népi demokráciánk fejlődésének új szakaszában népünk politikai öntudatának, általános műveltségének emelése, de különösen falusi dolgozóink nevelése terén a rádió szerepe megnőtt. A Rádió naponta a magyar nép millióihoz szól, meggyőzi a dolgozókat pártunk politikájának helyességéről és lelkesít, mozgósít azoknak a feladatoknak a végrehajtására, melyek Pártunk előtt állanak. Ennek megfelelően a Rádió a párt és állami szerveknek hathatósabban kell segíteniük. Egy hónapon belül felül kell vizsgálni a Párt és állami szervek Rádióra vonatkozó irányító munkáját és javaslatot kell kidolgozni ennek a munkának az eredményesebb megvalósítására. Ugyanakkor két hónapon belül felül kell vizsgálni a rádió káderhelyzetét és a szovjet ösztöndíjasok, a végzett egyetemisták közül az újságírói szakról és a pártfőiskoláról megfelelő kádereket kell a rádióba irányítani.

2./ A Magyar Rádió műsorpolitikájának a tájékoztató és szórakoztató jelleget kell előtérbe állítania. Meg kell valósítani, hogy különösen az esti órákban több szórakoztató és zenei szám szerepeljen a műsorban. A rádió műsorai vigyenek több örömet, derűt a dolgozók otthonába. A műsorok fejezzék ki népünk gondolatait, érzelmeit és mutassák meg szorgalmas alkotó munkájának eredményeit. A Magyar Rádió dolgozzon ki olyan új műsorstruktúrát, amely biztosítja a műsorok szórakoztatóbbá, nevelőbbé tételét azzal, hogy az eddiginél nagyobb teret juttat a zenés, közvetve agitáló és ismeretterjesztő műsoroknak.

3./ Biztosítani kell a rádió magyar jellegét. Ennek kifejezésre kell jutnia mind a zenei, mind a prózai műsorokban. A zenei műsoroknál az arányok úgy legyenek meg-

állapítva, hogy rendszeresen és folyamatosan elérjék az 54%-os magyar arányt. A Rádió műsorainak következetesen foglalkozniuk kell a magyar nép kulturális hagyományaival, tükrözniük kell a magyar népi vonásokat. Fokozottabban kell ügyelni a magyar nyelv tisztaságára és rövid időn belül művészeti vezető irányítsa a bemondók munkáját. Az említett feladatok megvalósítása érdekében két hónapon belül olyan műsortervet kell kidolgozni, amely biztosítja a kitűzött cél elérését.

4./ A Rádióknak a jövőben is alkalmaznia kell a bírálat módszerét, de elsősorban a tipikus hibákat kell ábrázolnia és lehetőség szerint a hibák kijavításának módszerét is meg kell mutatnia. A satirikus műsoroknak az emberek tudatában meglévő kapitalista maradványokat kell ostromozniuk, de következetesebb harcot kell folytatni a műsorok eszmei tisztaságáért. Minél több külső szakember bevonásával kell megvitatni egy-egy fontosabb irodalmi zenei agitációs műsort.

5./ A zenei és irodalmi műsorok színvonalának emelése érdekében az író és zeneművész szövetségek által javasolt legkiválóbb művészekből, írókból irodalmi és zenei tanácsadó bizottságokat kell létesíteni a Rádió műsorszerkesztő testülete mellett. A bizottság tanácsaival segítse a helyes zenei és irodalmi műsorpolitika kialakítását.

6./ A Rádióknak egyik legfontosabb feladata az elkövetkezendő időkben széleskörűen propagálni a párt és a Minisztertanács határozatait a mezőgazdaság kérdésében. Felül kell vizsgálni az eddigi speciális falusi adásokat /Kincses Kalendárium, Reggeli Falurádió, Egy falu egy nóta/, valamint a Rádió egyéb olyan műsorait is, amelyek a falu felé szólnak. Megfelelő átcsoportosításokat kell végrehajtani abban az irányban, hogy a falusi adások szerkesztése mind politikai, mind szakmai szempontból megerősödjön. Azok a megyei bizottságok, amelyekhez a vidéki stúdiók tartoznak negyedéven belül vizsgálják meg a vidéki stúdiók politikai és káderhelyzetét és tegyék meg a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy az irányítás eredményesebb legyen. Minden megyebizottságnál az agit. prop. osztály vezetője személyesen legyen felelős a politikai irányításért.

7./ Ahhoz, hogy a Rádió kétóránként adhasson hírszolgálatot szükséges a megfelelő önálló tudósító hálózat kiépítése. El kell érni, hogy fél éven belül minden megyeközpontban legyen a Rádióknak függetlenített tudósítója.

8./ Csoportot kell felállítani a rádión belül, amely feldolgozza, értékeli a dolgozók leveleit, kutatja a hallgatók igényeit, kidolgozza az új műsorfajtákat, amelyeken keresztül még emberibb közelségbe kerül a Rádió a dolgozókhoz.

9./ A Rádióban a külföldi rádiók mintájára egy erős diszpécserrendszert kell kiépíteni, amely megfelelően biztosítja a rádió műsorfegyelmét.

10./ Fél éven belül tíz tagból álló delegáció menjen ki a Szovjetunióba a szovjet rádiós munka tanulmányozása végett. Megegyezést kell kötni a szovjet rádióval, hogy még 1954-ben 5-6 politikai munkatárs négy-öt hónapig dolgozhasson a szovjet rádiónál /tanulmány céljából/.

11./ A Szabad Nép, a napilapok, valamint a művészeti folyóiratok rendszeresen foglalkozzanak a rádió műsorpolitikájának és egyes adásainak bírálatával. A Szabad Nép a Pravdához hasonlóan 1 hónapon belül összefoglaló értékelést adjon a rádió műsorpolitikájáról.

12./ A Posta, valamint a megfelelő szakminisztériumok adjanak meg minden segítséget a rádió technikai elmaradottságának felszámolásához.

13./ A Szovjetunió és a népi demokratikus országok példájára május 6-t Magyarországon is a Rádió napjaként kell megünnepelni. Ezen a napon gondos előkészítéssel meg kell szervezni a Rádió és a rádió hallgatóinak találkozásait.

11.3. Hideg-(média)háború

A tömegkommunikációs rendszerek felgyorsult technikai fejlődése egybeesett az ideológiák és doktrínák háborújának megnövekedett új igényeivel. A sajtó mindkét oldalon közvetlen politikai elvárások szolgálatába állt – vagy oda kényszerült állni: a szembenálló ideológiák saját értékrendszereik vitathatatlan felsőbbrendűségét igyekeztek a belső és a nemzetközi közvéleménnyel – minél szélesebb körben és a lehető legnagyobb hatékonysággal – elfogadtatni.

A médiumok sorában mindenekelőtt a rádió szerepe értékelődött fel, hiszen elvileg korlátlan számú hallgatóságot tudott kockázatmentesen és gyorsan elérni a *célszországban*, nem utolsósorban pedig hatékonyságához képest viszonylag olcsón. Ennek a sajátos médiafunkciónak az előzményei már a második világháború alatt is megmutatkoztak. A propagandaelmélet egy korai magyar kutatója a *szellemi harc módszereit és fegyvereit* vizsgálva már 1942-ben arra hívta fel a figyelmet, hogy „*az új világ leghatalmasabb és legeredményesebb propaganda eszköze a rádió. Zavartalanul végezheti bomlasztó munkáját – írja a szerző –, mert abban földi ember megakadályozni nem tudja. Hatótávolsága megmérhetetlen. Népszerűsége pedig olyan nagy, hogy egy egy rádión leadott hír az ország vagy a világ legerjettebb zugába is eljuthat. S ma már minden faluban és tanyán megtalálható.*”⁷⁷

Némi túlzással azt is lehet állítani, hogy éppen ezért jelentették az ötvenes évek a rádiózás fénykorát. A határokon túlra sugárzott adások száma is megsokszorozódott. Minden ország egyszerre volt más államok rádióállomásainak célpontja, ugyanakkor ő maga is saját műsorszórással volt állandó szereplője ennek a sajátos retorikai eszközökkel folytatott harcnak. Magyarország is – mindkét említett formában – aktív szereplője volt a *médiaháborúnak*. Nem csak közvetlen környezetében, de a Távol-Kelettől Dél-Amerikáig a hivatalos politika magyarul és idegen nyelveken egyaránt igyekezett megismertetni feltételezett hallgatóságával a népi demokráciáknak, a *békétábornak* újabb és újabb győzelmi eredményeit.⁷⁸

TÁJÉKOZTATÁSI FŐOSZTÁLY

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Rádiócsoport

KOLLÉGIUMI ELŐTERJESZTÉS

1953. február 21.

Tárgy: A Rádió idegen nyelvű adásai
és a Rádiócsoport munkája

I. A Rádió Idegen nyelvű Agit. Prop. osztályának munkájáról

A Magyar Dolgozók Pártja abban jelölte meg a Magyar Rádió idegen nyelvű adásainak feladatát, hogy ismertessék az adások középpontjába állítva a felszabadult magyar nép munkáját, harcát és elért eredményeit. Ezenkívül ismertessék a nemzetközi eseményeket, a kapitalista országok dolgozóinak a békéért folytatott harcát, a békeharc

⁷⁷ MR Irattár Koll./1954. TD-313/1.⁷⁸ MR Irattár Koll./1953. TD-67/-H.

ismertetése során közöljék rendszeresen a nemzetközi békemozgalom vezetőinek megnyilatkozásait, leplezzék le a népek szabadságára, az új háborúra törrő imperializmust. Az adások e feladatok végrehajtása során helyes arányban foglalkozzanak a magyar népi demokráciával, a baráti országokkal és a kapitalista országok problémáival, az adások hangja pedig legyen meggyőző, magabiztos, éles, de ne hívjon fel közvetlen akcióra. E feladatok végrehajtása során az idegen nyelvű adások munkájában a legutolsó hónapokban mutatkozik javulás.

Megnőtt a magyar anyagok mennyisége az egyes adásokban, jobban kidomborodik az osztály munkájában a magyar népi demokrácia ismertetésére való törekvés. Ez jelentős eredmény, mivel az osztály munkájában még a Párt titkárságának erre vonatkozó határozata után sem történt alapvető változás a magyar anyagok tekintetében. Hosszú ideig igen gyenge volt a Központi Szerkesztőség belpolitikai rovatának munkája és az egyes adásokban a magyar anyagok mennyisége hosszú ideig átlagban 15-20 százalék között mozgott. Ennek következtében adásaink elsősorban általános nemzetközi tájékoztatást adtak, de nem szolgálták eléggé népi demokráciánk bemutatását, ami a békeharc, az imperialista rágalomhadjárat visszaverése és a kapitalista országokban küzdő haladó erők támogatása szempontjából elsőrendű jelentőségű. Most már elérték, hogy az adásoknak mintegy egyharmada Magyarország bemutatásával foglalkozik.

Az adások szövegében durva politikai hibák ma már csak ritkán fordulnak elő. Valamennyire csökkent – de még ma is gyakori – a szerkesztésben azelőtt általános pongyolaság, pontatlanság.

Megnőtt a Szovjetunióról és a népi demokráciákról szóló anyagok mennyisége is, ami által jobban kidomborodik az adásokban a béketábor ereje.

Valamivel változatosabbakká váltak az agitáció módszerei (eredményeink szembeállítás a nyugati hanyatlással, egyes kérdésekről készített hírósszeállítások stb.). Valamivel nőtt a műfajok változatossága is: több a hangos riport, glossza, interjú, nyilatkozat és előnyösen csökken az átfogó, elvi kérdésekkel foglalkozó, tanulmány-szerű kommentárok száma.

A rádió hallgatóitól érkező levelek azt tanúsítják, hogy a hallgatókat érdeklik az adások, bizalommal vannak a budapesti rádió iránt. A levelezők azonban csaknem kizárólag barátaink, a kommunisták és a szimpatizánsok köréből kerülnek ki. A legtöbb levél Angliából, Ausztriából, Franciaországból, Svédországból és az Egyesült Államokból jön, de sokan hallgatják az adást Spanyolországban, Jugoszláviában és Olaszországban.

A kétségtelen eredmények mellett azonban számos hiányosság hátráltatja az osztály munkáját.

A Párt titkárságának határozatát az adások magyar jellegének megvalósításával kapcsolatban mennyiségileg megvalósították, de a Központi Szerkesztőség által készített magyar anyagok minősége körül még sok a kívánnivaló.

A cikkek, kommentárok és más nagyobb anyagok még gyakran sematikusak, papírizú, élettelen nyelven beszélnek, még sok olyan anyagot adnak ki, amelyekből hiányzik az érdekes cselekmény. Adásaink még nem találták meg a nehézségek ábrázolásának helyes módját, igen kevés ábrázolják a harcot.

További hiba, hogy a nagyobb anyagok, kommentárok, cikkek szerkesztői még mindig nem eléggé gondolnak írás közben a nyugati hallgatók fejlettségére és sok olyan fogalommal dolgoznak, amelyek hallgatóink számára alig ismeretesek. Érvelésünk viszont gyakran a magyar sajtóban bevált kitaposott úton jár és ritkán keres új utakat. A belpolitikai szerkesztőség munkájának tervezésénél nincs eléggé tekintettel

azokra a rágalmakra, amelyeket az imperialisták Nyugaton Magyarországgal kapcsolatban terjesztenek. A szekciók csaknem általános hibája, hogy a Magyarországról szóló anyagot nem alakítják eléggé át saját országuk speciális viszonyainak megfelelően.

A magyar hírek kiválogatásánál sem vezet eléggé a szekciókat az a törekvés, hogy – meghatározva az egyes kapitalista országok különleges problémáit –, azokat megfelelő módon szembeállítsák a mi fejlődésünkkel.

Külön probléma a magyar hírek kérdése. A szocializmus építésének eredményeiről szóló híreinknek általában két hibájuk van: 1/ nem hírszerűek, nincs időszerűségük; 2/ önmagukban gyakran nem eléggé jelentősek a nyugati hallgatók számára. A hírek érdekessége növelésének érdekében tovább kell javítani a kulturális és sporthírek arányszámán, több szembeállítást kell alkalmazni mind a Nyugattal, mind pedig Magyarország múltjával kapcsolatban. A magyar hírekben még mindig elég sok a pongyolaság, pontatlanság, a hallgatók számára érthetetlen számadat.

Hasonló jellegű problémák jelentkeznek a nemzetközi hírek vonalán, elsősorban a szovjet és népi demokratikus hírekkel kapcsolatban.

A megfelelő hírek hiányán – elsősorban szovjet anyagokkal kapcsolatban – úgy próbáltak segíteni, hogy rövid képeket adnak a kommunizmust építő szovjet emberek életéről. Ezek az anyagok ilyen kérdésekkel foglalkoznak: „Bjelov művezető és családja”, „Egy szovjet mérnök szabadnapja”, „Egy üzbég színész élete” stb.

A témákat azonban ugyanolyan módon dolgozzák fel, ahogy ezekről a kérdésekről szovjet újságírók írnak szovjet lapokba vagy a moszkvai rádióba; nem magyarázzák meg a hallgatók számára, miért beszél a budapesti rádió a szovjet élet különböző kérdéseiről, mi teszi időszerűvé az egyik vagy másik problémával való foglalkozást. Ezért aztán a hallgató nem értheti, miért beszél a magyar rádió ugyanolyan módon a Szovjetunió életéről, ahogyan Magyarországról szokott beszámolni. Ezt a benyomást csak élezi, hogy az ilyen szovjet anyagok minden bevezetés nélkül következnek, például valamelyik antiimperialista vagy békeharcos hír után és a hallgató nem érti, hogyan és miért fordítjuk most erre a szót.

A hírszerkesztésben nem érvényesül eléggé a magyar külpolitika több fontos szempontja: kevés a cseh és román hír, gyérek az osztrák hírek, minőségileg gyakran gyengébb a jugoszláv hírek. Általános hiányosság, hogy a békéért, a demokráciáért és a nemzeti függetlenségért harcoló erők tevékenységéről szóló pozitív híryanagy sokkal gyengébb és kisebb számú, mint az imperialistákat leleplező híryanagy. Ez különösen az olyan országok felé irányuló agitációban jelent problémát, ahol a kommunista pártok illegalitásban vannak (Jugoszlávia, Görögország, Spanyolország, Törökország). Különösen nagyok a hiányosságok a békemozgalommal foglalkozó híryanagy tekintetében. A bécsi kongresszus óta ez az agitáció komolyan visszaesett.

A nemzetközi hírek viszonylag gyenge színvonalának egyik oka, hogy az osztrákon nem dolgozzák fel megfelelő mértékben a forrásként rendelkezésre álló sajtót. A nemzetközi hírek szerkesztésénél jóformán egyáltalán nem nézik át az imperialista napi- és hetilapokat, képeslapokat, nincs eléggé megszervezve az MTI bizalmas anyagának – elsősorban cikkszempljének – feldolgozása, a nemzetközi hírek szerkesztősege nem tájékozódik eléggé afelől sem, hogyan foglalkoznak az imperialista rádiók a nemzetközi kérdésekkel. Gyengén áll a Külügyminisztérium által beküldött – igen nagyszámú – információs anyag feldolgozása is.

Bizonyos fontos területek gyengén vannak képviselve a hírszerkesztésben. Így a lehetőséghez képest gyenge és színtelen az amerikai imperialistákat, főleg pedig az amerikai életformát, erkölcsiséget, kulturális züllést bemutató híryanagy. – Kevéssé

vannak képviselve a híryananyagban a nemzetközi politika olyan fontos problémái, mint a közel-keleti, latin-amerikai, gyarmati kérdések.

A nemzetközi kommentárok hibái a nagyobb magyar anyagokéhoz meglehetősen hasonlítanak. Itt is sok a hosszú, általános, nagy elvi kérdésekről szóló propagandaanyag. A cikkek nem eléggé konkrétak, szemléltetők, érdekesek és leleplezők.

Mind a magyar, mind a nemzetközi anyagok általános hiányossága, hogy túl kevésse reagálnak az imperialisták rágalmaira. Nem mondható helyesnek, hogy jóformán egyáltalán nem foglalkoznak ezeknek a rágalmaknak a leleplezésével.

Az igazság megmutatása népi demokráciánkkal kapcsolatban sem történik sok esetben megfelelően. Nem állítják eléggé az agitáció előterébe azokat a kérdéseket, amelyekkel kapcsolatban az ellenség a legtöbb rágalmat szórja ránk. Lényegesen több anyag kellene például a demokratikus szabadságjogokkal, a nők, a család helyzetével, a kritika szabadságával, a vallásszabadsággal, a munkához való joggal és más kérdésekkel kapcsolatban.

Itt kell megemlíteni azt a hiányosságot is, hogy a rádió eléggé lassan reagál fontos, nemzetközi eseményekre. Igen gyakran megvárják, amíg a Szabad Nép foglalkozik az eseménnyel, ami néha két-három nap késést jelent – bár erre nem lenne mindig szükség. Ilyen körülmények között híreink sokszor már nem hatnak az újdonság erejével. Az osztály munkájának komoly fogyatékosága: nincs kielégítően megszervezve, hogy egy-egy fontos, késő este vagy éjszaka érkező hír vagy kommuniké leadása biztosan megtörténhessék. Hasonlóan jelentkezik ez a hiba a nagyobb külpolitikai anyagoknál: kommentároknál, cikkeknél is.

Adásaink legfontosabb feladata az, hogy egyre jobban szélesítsék hallgatóik sorában a békeharcosok táborát. Ennek érdekében lényeges változtatásokra van még szükség az adások hangjában, terminológiájában és tárgyában is. Színeesebbé, változatosabbá, könnyebbé kell tenni az adások hangját – többet kell foglalkozni olyan témákkal, amelyek a hallgatók számára már nem ismeretlenek.

Mindezek a hibák elsősorban a Központi Szerkesztőség munkájának hiányosságaival függenek össze. Ez a részleg látja el alapanyaggal a szekciókat. Nincs megfelelő kezekben sem a Központi Szerkesztőség vezetése, sem annak külpolitikai rovata. Munkatársai között kevés a komolyabb gyakorlattal rendelkező újságíró, politikai színvonaluk igen vegyes. Komolyabb, önállóbb munkát igénylő külpolitikai kommentárok megírására például a Szerkesztőség gyakran kénytelen külső segítséget igénybe venni. Számtalán javulás van a belpolitikai rovat munkájában, de a javulás jelentős részben itt is annak köszönhető, hogy az eddiginél nagyobb számban kapcsoltak be rutinos külső munkatársakat. – Az újságíró káderek nevelése terén csak a legutóbbi időben kezdődött valamelyes komolyabb munka.

A munkatársak fejlődésének feltételei még nincsenek megfelelően biztosítva. Az osztályvezetői és a szekciók munkatársai – a Központi Szerkesztőség kivételével – például egy-két riportertől eltekintve, évekig nem jártak üzemekben, termelőszövetkezetekben, építkezéseken; újságok és könyvek, de nem személyes élmények alapján írtak hazánk és népünk fejlődéséről. Az agitáció fontos tartalmi és módszerbeli kérdéseinek megoldása érdekében csak az utóbbi időben indult rendszeres munka az osztályon. Sok szekció munkájában és életében mutatkoznak komoly, politikai jellegű hiányosságok. Több szekcióban (görög, jugoszláv) gyakoriak voltak a személyi ellentétek és klikkharcok. Másutt – például az angol szekciónál – a munkatársak sok kozmopolita, individualista vonása hátráltatja a munka fejlődését. Rossz a kritikához és az önkritikához való viszony az osztály jelentős részén (Amerikai angol, angol szekció, Közpon-

ti Szerkesztőség stb.). Egyes szekciók között (például osztrák és amerikai szekció) egészségtelen rivalizálás, féltékenykedés teremt rossz légkört.

Mindezek a hibák az idegen nyelvű adások osztályának vezetői előtt már hosszabb ideje nem ismeretlenek. Hogy a munka csak lassan haladt előre, annak oka elsősorban az volt, hogy egészen az elmúlt év őszéig igen gyenge volt az osztályon folyó szervezőmunka és majdnem teljesen hiányzott a határozatok ellenőrzése. Emellett számos, fontos politikai kérdést nem vetettek fel megfelelő élességgel. Az utóbbi időben megjavult a munkaszellem. Az osztály vezetése helyesen tárta fel az osztályon jelentkező egészségtelen jelenségeket (a magyar népi demokrácia problémái iránti általános érdektelenség, a tanulás és a tájékozódás területén való lemaradás stb.) és megjavult a szervezőmunka is. Kevés előrehaladás van azonban az egyes szekciókkal való speciális, beható foglalkozás területén és az egyéni nevelőmunkában.

Az egyes szekciók munkáját röviden a következőképpen lehetne jellemezni:

Jugoszláv szekció

Jugoszláv kérdésekkel foglalkozó része eléggé harcos, polémikus. Kommentárjai irodalmi színvonala általában kielégítő. A magyar részben azonban kevés önálló munkát végeznek és nem mindig találják meg azokat a kérdéseket, amelyeket élesen szembe lehetne állítani a jugoszláv helyzettel. Kevés és nem eléggé agitatív a magyarországi délszlávokkal foglalkozó anyag. A jugoszláv rész fogyatékosága, hogy csak az utóbbi időben kezdenek behatóbban foglalkozni a nép életének apró kérdéseivel, továbbá, hogy a dolgozóknak a Tito-rendszer ellen folytatott harci tevékenységéről kevés anyagot közölnek. (Itt egyébként maguk a rendelkezésre álló források sem túl bőségesek.) Hiba az is, hogy az adás általános hangulata nem eléggé optimista, hangja kissé komor. A nemzetközi rész főhibája, hogy kevés benne a görög és török anyag, nem eléggé leplezi le a Balkán-szövetség előkészületeit, annak agresszív, háborús jellegét. A szekció vezetése meglehetősen gyenge, erélytelen. Ez annál inkább hiba, mivel a szekcióban gyakran nyilvánulnak meg helytelen, zavaros, sőt időnként ellenséges nézetek.

Osztrák szekció

Ügyesen szerkesztett, színes, érdekes adás. Érdeme, hogy helyesen állítja szembe az osztrák helyzettel a magyar eredményeket. Hiba viszont, hogy munkájuk gyakran felszínes – bevált fogások ismétlésén alapszik és nem fektet eléggé súlyt új, meggyőző érvek kidolgozására. Nem áll magas színvonalon az SPÖ és az amerikai megszállás leleplezéséért vívott harc sem, a cikkek sokszor egyoldalúak. (Az amerikai behatolás és megszállás leleplezése például lényegében a különböző atrocitások bemutatására korlátozódik.) Az adás hiányossága az is, hogy nem épít azokra a kapcsolatokra, amelyek a magyar és osztrák nép között kialakultak – azokra az ismeretekre, amelyekkel az osztrák dolgozók Magyarországgal kapcsolatban rendelkeznek. Ebből a szempontból is hiba, hogy keveset és rendszertelenül foglalkoztak a magyar sporttal. – Az Ausztria felé sugárzott műsor idejét (20 perc) kevésnek tartjuk. Kiterjesztéséről viszont nem lehet szó, míg a szekciónak egyetlen önálló politikai munkatársa van. Ez, az adás fontosságára való tekintettel egyébként is tarthatatlan állapot.

Görög szekció

Munkájáról csak a napi tükrök alapján tudunk képet alkotni, szövegét nem fordítják le rendszeresen. Az adás görög része eléggé agitatív, érdekes, tekintetbe veszi a speciális görög viszonyokat, problémákat (Ciprusi adás stb.). Nehézséget okoz a munkában, hogy a szekció a Szabad Görög Rádió anyaga mellett kizárólag reakciós görög

sajtó alapján dolgozik. – A magyarországi görög emigránsok, gyermekek megszólaltatásán és életük bemutatásán kívül még mindig gyenge és időnként kevés magyar cikk- és híryananyagot adnak. Az osztály vezetősége – nyelvtudás hiányában – csak nagy vonalakban képes az adást ellenőrizni. Jelenleg egy, politikailag nem eléggé fejlett, görögül tudó lektor végzi lényegében az ellenőrző munkát.

Török szekció

A szekció munkáját hosszú ideig akadályozó személyzeti kérdések most megoldódtak és ez az adásban javulást eredményezett. Itt sem kielégítő azonban a mindennapi kérdésekkel való foglalkozás; nem fejlődött eléggé az adás magyar anyag sem. A szekció hibája, hogy nem használja fel megfelelően a történelmi magyar-török kapcsolatok nyújtotta agitációs lehetőséget és hogy keveset foglalkozik a közel- és középkeleti problémákkal – ezen a területen kevés önálló munkát végez.

Finn szekció

Magyarországon kívül más népi demokrácia rádiója nem sugároz finn műsort, adásunknak így igen fontos feladatai vannak. A szekció munkája kevésbé önálló – mechanikusan, gyakran változtatás nélkül közlik az alapanyagokat. Keveset foglalkoznak a magyar-finn barátság kérdéseivel. Valamivel javult, de még mindig gyenge és önállótlan a sugárzott sportanyag. Kevés és gyenge az önálló, finn vonatkozású anyag is.

Orosz szekció

Az adás jó része a kora délután sugárzott száraz, napi sajtószemle mechanikus ismétléséből áll. Az önálló, nagyobb anyagoknál mutatkozik némi fejlődés, valamivel több már a magyar kulturális- és sportanyag is, de az adás egészében még ma is méltatlan a magyar-szovjet barátság eszméjéhez. Az anyagok többsége unalmas, színtelen, önálló munkát az adás csak igen ritkán produkál. A riportok, cikkek tartalmilag gyengék, fordításuk rendkívül hanyag, pongyola. Az előadást az oroszban különösen bántóan ható bürokratikus kifejezések, sémák terhelik agyon. Néha a szöveget csak úgy lehet megérteni, hogy megismerni a magyar kifejezést, amiből fordították. A fordító gyakran még azzal sem törődik, hogy magyar intézmények nevét az elfogadott fordításban tolmácsolja vagy, hogy színdarabcímeknél utánanézzon az eredetinek. – Az orosz adás szerkesztési munkáját egyetlen ember végzi, aki egyébként nem tud oroszul. A fordító is igen sok, más irányú fordítást végez, mindketten lebecsülik a feladatot. – Az osztály vezetése sem foglalkozott idáig komolyan az adással, egészen a legutóbbi hetekig olyan elvtárs szuperlektorálta, aki képtelen volt megítélni, hogy az formailag, nyelviileg milyen. Az idegen nyelvű osztály egy időben rendszeresen megküldte a TASZSZ-nak az orosz adások szövegét. Ezekről az adásokról annakidején a TASZSZ budapesti tudósítója megállapította, hogy az orosz szövegekben igen sok olyan fordítási hiba található, amely megváltoztatja a szöveg értelmét és eltorzíja a politikai mondanivalót. Néha éppen ellenkező értelmű volt az orosz szöveg, mint amit a hír vagy a cikk mondani akart. Többszöri figyelmeztetésre azt a választ kapta, hogy intézkedés történt az orosz fordítások megjavítására. Azonban ettől az időtől kezdve a rádió nem küldte meg többé a szövegek másolatait.

Olasz szekció

Sokoldalú, elég színvonalas agitációt folytat. Általában jól leplezi le az olasz reakciót és helyesen foglalkozik a nagy nemzetközi eseményekkel. Hibája, hogy a magyarországi eseményeket nem kapcsolja eléggé az olasz kérdésekhez. Hangja időnként

nem eléggé színes, könnyed, hírei gyakran szárazak, krónikaszerűek. Több riportot és több kulturális anyagot kellene közölniük Magyarországról.

Francia szekció

Az adás a múlt év végéig igen sok, Párizsban és Prágában szerkesztett francia anyagot sugárzott, magyar jellegét nem hangsúlyozták. Amióta az esti 9 órás adás mellett második francia adás is indult (10 órakor), ez utóbbi lett a budapesti rádió magyar jellegű, francia nyelvű adása. Hiányosságai, hogy nem eléggé tervszerűen törekszik a nemzeti egységfront kialakításának elősegítésére, hogy hosszú ideig nem foglalkozott eleget a francia és német nép közös harcával és az imperialista ellentétek kérdésével. A francia adásnak különösen frissen, harcosan és szellemesen kellene lelepleznie az amerikai imperialistákat és francia lakájaikat. Ez azonban még nem jellemzi általánosságban az adást.

Spanyol szekció

A béketábor rádiói közül állítólag Budapestet lehet Spanyolországban a legjobban hallani. Mivel az adás magánál a Szabad Spanyol Rádiónál is jobban hallható, a szekció hosszú időn keresztül arra törekedett, hogy némileg helyettesítse a szabad spanyol adást és ezért igen sok spanyol belpolitikai és viszonylag kevés magyar anyagot adott. Ezen a területen a legutóbbi időben változás jelentkezik. Fontos hiányosság, hogy spanyol adásunk igen kevés latin-amerikai anyagot sugároz. (Annak ellenére, hogy az adást Dél-Amerikában sokan hallgatják.)

Angol szekció

Munkája igen egyenetlen; kitűnő szakaszok váltakoznak benne igen gyenge periódusokkal. Általános hibája, hogy keveset és nem eléggé agitativan foglalkozik az angol élet kis, napi problémáival és hogy általában kevés jó, konkrét magyar anyagot ad. Még mindig jellemzőek rá a hosszú, elemző, nem túl széles hallgatóságához szóló kommentárok. Az angol szekció sem él eléggé az imperialista ellentétek feldolgozásának gazdag lehetőségeivel. Nem dolgozták ki eléggé a demokratikus szabadságjogokért és a nemzeti függetlenségért vívott harc vonalát sem.

Német szekció

Színvonala általában kielégítő, különösen önállóan készített riportjai és kommentárjai jók. Hiányos a magyar témák szembeállítás a megfelelő német jelenségekkel, nem eléggé foglalkoznak a mindennapi élet kisebb kérdéseivel. Gyenge a Nyugat-Németország belpolitikai fejlődéséről szóló híryanag. Az adás néha nem eléggé harcos, munkájában időnként az objektívizmus elemei mutatkoznak.

Amerikai angol szekció

Politikai munkája általában eléggé színvonalas; agitatív. Különösen jó az AEÁ-ra vonatkozó rész. Ez a szekció végzi a legtöbb önálló politikai munkát. Javítanivaló van a magyar anyagok mennyiségén és minőségén. Nem alakultak ki még eléggé annak módszerei sem, hogyan leplezzük le az amerikai nép előtt az amerikai imperializmust.

Amerikai magyar szekció

Munkája az utóbbi időben javult, de még mindig nem áll feladata színvonalán. Nem veszi eléggé tekintetbe az amerikai magyarok politikai tájékozottságát, érdeklő-

dési körét, nem épít eléggé az óhazáról megőrzött emlékeikre, érzelmeikre. Főleg ezért hiba, hogy gyakran mechanikusan veszik át az alapanyagokat, hogy az adás külpolitikai részében nem eléggé domborodnak ki az "óhazát" közvetlenül veszélyeztető imperialista tervek, hogy stílusa gyakran túl körülményes és hangja nem egyszer szektáns. A szekció vezetése gyenge kezekben van. – Az adás egyik megoldatlan problémája, hogy foglalkozzék-e és ha igen, milyen módon az amerikai magyar reakciós emigráció leleplezésével.

Az adások időpontja

– két adás időpontjának kivételével – jelenleg nagyjából megfelelő. Túl korán – 17 órakor – hangzik el a magyar jellegű olasz adás és túl későn (angol idő szerint 23.10-kor) az angol adás.

Az adások hallási viszonyai

a vevő országokban néhány adásunknál igen rosszak. – Amerikai adásaink az AEÁ-ban csak igen jó készülékkel – Washingtonban az utóbbi időben egyáltalán nem – hallhatók. Igen gyengén hallhatók török adásaink Ankarában (csak innen vannak információink). Nem vagy igen gyengén hallható német adásunk az NDK és Nyugat-Németország északi részein, valamint Berlinben. Moszkvában csak igen erős készülékkel lehet fogni orosz nyelvű adásunkat.

Az osztály munkájának továbbfejlesztése

terén a fő feladat az adások minőségének további, céltudatos javítása. Ennek érdekében feltétlenül szükséges az osztály személyzeti problémáinak legalább részleges megoldása, mindenekelőtt az osztály legfelsőbb vezetésének – elsősorban a Központi Szerkesztőség vezetésének – és a szekciók vezetésének megerősítése. Kíváncsok, hogy minden szekció élére a megfelelő nyelvet, beszélő, képzett és gyakorlott magyar elvtárs kerüljön. További halaszthatatlan feladat a munkatársak tájékozottságának megjavítása és szakmai, valamint politikai képzésének javítása, hazánk és népünk megismertetése a külföldi munkatársakkal. Fokozott súlyt kell vetni a külföldi munkatársakkal való egyéni foglalkozásra, személyi problémáik megoldásának elősegítésére.

Megfelelő műszaki feltételek esetén szükséges lenne több adás időtartamának megváltoztatása és esetleg új adások indítása.

Az osztrák, a finn és török adások időtartamának meghosszabbítása mellett helyesnek látszik spanyol nyelvű adás indítása Latin-Amerika felé. Felvetődik egy, a különböző európai országokban élő magyarok számára szerkesztett magyar nyelvű adás lehetősége is.

II. A Rádiócsoporthoz munkájáról

A csoport lényegében 1952 március elején kezdett működni. Tagjainak gyakori változása vagy távolléte folytán viszonylag rövid idő volt az az idő, amikor teljes létszámmal működött.

A gyakorlatban a csoport következő fő funkciói alakultak ki:

1./ A Politikai Főosztállyal együttműködve és külképviseleteink segítségével rendszeresen ellenőrzi az idegen nyelvű adások fő politikai vonalát és rendszeres bírálatot gyakorol a fontosabb adások munkája felett.

2./ Tanácsot, útmutatást ad, javaslatokat tesz a Rádiónak a fontosabb politikai kérdések feldolgozásával, elsősorban a magyar külpolitika problémáival kapcsolatban.

3./ Külföld számára szerkesztett agitációs anyaggal látja el a Rádiót és tanácsot ad felhasználásukkal kapcsolatban.

Nem tisztázódott idáig kielégítő módon a Rádiócsoporthoz és a Rádió idegen nyelvű osztályának viszonya. A Rádiócsoporthoz nem tekintette magát kellő mértékben az osztály irányító, felügyelő szervének. Feladatunknak azt tartottuk, hogy kritikával, tanáccsal segítsük és – bizonyos keretek között – ellenőrizzük az adásokat. A Rádió idegen nyelvű osztálya nem tekintette magára nézve kötelezőnek észrevételeink végrehajtását. Az osztály szervezési és személyzeti problémáiról beszámoltunk a főosztály vezetőjének, de ezeket a kérdéseket nem vittük tovább.

1./ Az adások ellenőrzése és bírálata

Hétről-hétre megállapítjuk, melyek voltak azok a fő események, amelyekkel adásainknak a megfigyelt időszakban foglalkozniuk kellett, melyek azok az egyéb, fő politikai szempontok, amelyek az adások szerkesztésén figyelembe veendőek voltak. Nagyjából ezeknek a – hétről-hétre az időszéri kérdésekkel kiegészített – politikai szempontoknak szem előtt tartásával olvassuk el a főbb adások szövegeit és készítünk adásonként 1-2 sűrűn gépelt oldalas értékelést. Ezt sokszorozva megkapják a rádió különböző szekciói és az osztály vezetői, valamint Politikai Főosztályunk megfelelő előadói.

A Rádiócsoporthoz elsősorban az adások általános politikai értékelésére kell a súlyt vetnie, különös tekintettel a magyar népi demokrácia bemutatására, a magyar külpolitikai fő kérdéseire és a nagy nemzetközi kérdések bemutatására. Az egyes adások sajátos feladatainak és munkájának értékeléséhez igénybe kell vennünk a Politikai Főosztály megfelelő referátumainak segítségét – főleg azért, mert a csoport tagjai nem rendelkeznek elegendő tájékozottsággal az egyes kapitalista országok belső problémáival kapcsolatban.

A jelenlegi ellenőrzési rendszer a következő:

A csoport állandó jelleggel, hétről-hétre értékeli a következő adások munkáját: jugoszláv, osztrák, francia, angol, amerikai magyar adást, valamint a Központi Szerkesztőség alapanyagait. Havi egy értékelést készítünk a következő adásokról: amerikai angol, finn, török, német adás.

A Politikai Főosztály referensei – az adások rendszeres olvasása nélkül, főleg a heti tervek, az adások napi tükreinek és heti 1-2 nagyobb anyag elolvasása alapján – szóban észrevételeket tesznek az általunk készített értékelésekkel kapcsolatban. 4-6 hetenként a politikai referensek egyheti anyag alapján értékelést készítenek a megfelelő adásról, elsősorban azt vizsgálva, mennyire tükrözi az adás az illető kapitalista ország problémáit, mennyire érthető, agitatív hallgatói számára. A Politikai Főosztály a fenti értékelést a következő adásokkal kapcsolatban készíti: jugoszláv, osztrák, angol, francia, amerikai magyar, amerikai angol (3 havonként), finn, török, német, orosz. Nem folyik értékelő munka a spanyol adás vonalán. Nincs felelőse a görög adásnak sem.

Az értékelő munka színvonalában megállapítható bizonyos fejlődés. Az osztály munkájával kapcsolatban ismertetett hiányosságok túlnyomó részét értékeléseink rendszeresen felvetették. Szinte az első értékelés elkészülte óta állandóan napirenden szerepelt az adásokban közölt magyar anyagok gyengesége, hibái. Sok bírálatot gyakoroltunk abban az irányban, hogy az adások szervezésben kapcsolják a magyar élet bemutatását a kapitalista országok dolgozóinak problémáihoz vagy vegyék fokozottabban figyelembe a népünk és a nyugati országok népei barátságának megszilárdítására irányuló agitációt.

Értékelő munkánknak azonban komoly fogyatékoságai is vannak.

1./ Nem elegendő súllyal vetettük fel az adás több fontos hibáját. Értékeléseink a fontos elvi megállapítások mellett a részletek tömegét tartalmazták és ezért a fontos kérdések sokszor nem domborodtak ki eléggé bennük. Az értékelések gyakran inkább csak regisztrálják a hibákat, de nem elemzik azokat. Az egyhetes időtartam elemzése nem ad jellemző képet arról, hogy az állandó jellegű feladatokat (magyar jelleg, békeharc, szovjet és népi demokratikus anyag stb.), hogyan oldja meg az adás.

2./ Az értékelések alapján véve a szövegek elolvasása és csak kis mértékben az adások lehallgatása alapján készültek.

3./ Bírálatainkat nem eléggé kötöttük össze az állandó jellegű problémák megoldására vonatkozó konkrét javaslatokkal.

4./ Kevésbé ismerjük az újságírói munka problémáit. Ez kihatott értékeléseinkre is.

5./ Még nem vettük eléggé igénybe a Politikai Főosztály referenseinek segítségét az egyes adások sajátos feladatainak kidolgozásához.

6./ Nem volt kielégítő a bírálat fogatosításának ellenőrzése.

A heti értékelések mellett a csoport már a múlt félévben megkezdte különböző agitációs kampányok (pl. a Kossuth-kampány, ENSZ ülésszak stb.) értékelését is.

Ugyancsak ebben a negyedévben kezdjük meg az adások egy-egy fontos kérdésről szóló kommentárjának vagy riportjának önálló részletes elemzését.

2./ Segítség az adások vonalának meghatározásához

1./ A csoport vezetője rendszeresen részt vesz az adások szerkesztőbizottságának munkájában. Ez a bizottság hetenként megvitatta az adások következő heti terveit.

2./ A szerkesztőbizottságban, amely megtárgyalja az adások hosszabb időre szóló munkaterveit, valamint az egyes kampányok (az utóbbi időben pl. a békekongresszus, Szovjet-magyar Barátsági Hónap, osztrák választások stb.) munkaterveit, továbbá időről-időre napirendre tűzi egy-egy szekció munkájának értékelését, javaslatokkal járunk hozzá a munka megjavításához. Ezenkívül rendszeresen felhívjuk a Rádió figyelmét a fontosabb időszakos nemzetközi eseményekre és javaslatokat teszünk feldolgozásuk módjára vonatkozólag.

3./ Gondoskodunk arról, hogy a Rádió a Külügyminisztérium által szerkesztett minden olyan propagandakiadványt, cikket stb. megkapjon, ami munkájához segítséget nyújthat.

4./ Részt veszünk az egyes szekciók értekezletein és ott segítséget adunk a felvetődő problémák megoldásához.

Ez a munka lényegében megszakítás nélkül a csoport működésének egész ideje alatt folyt.

Főbb hiányosságai

1./ A Rádió informálásába nem vonjuk be eléggé a Politikai Főosztály, a Belügyi Tájékoztatási és a Dokumentációs osztályt, a megfelelő sajtó olvasásával foglalkozó munkatársait.

2./ A Rádió többször hiányolta a magyar külpolitika fontos elvi és időszerű kérdéseivel kapcsolatos útmutatást, információkat.

3./ Az általunk küldött információs anyagok felhasználása valamivel javult, de még mindig igen gyenge. Ennek oka az is, hogy a Rádióban nem ellenőrzik, hogy a Központi Szerkesztőség és a szekciók milyen forrásokat használnak fel az anyagok szerkesztésénél.

4./ Igen gyenge a külföldi magyar vonatkozású eseményekkel (kiállítások stb.) kapcsolatos információs munkánk. Általában csak utólag, sokszor a rendezvény után kapunk értesítést annak időpontjáról és így a rádióadások legfeljebb általános propagandát tudnak kifejteni.

3./ A csoport egyéb feladatai

Ebben a negyedévben indítottuk meg a moszkvai német és angol és indítjuk a prágai angol nyelvű adások figyelését abból a célból, hogy azokból tapasztalatokat szűrjünk le adásaink megjavítása érdekében.

Rendszeresen megvizsgáljuk, hogyan bonyolítja le a Rádió idegen nyelvű levelezését, amiről szemelvényekkel ellátott jelentést készítünk (ilyen jelentés idáig kétszer készült).

4./ A politikai főosztály és a követségek rádióval kapcsolatos munkája

A Politikai Főosztály feladatai a rádióadásokkal kapcsolatban a következők:

1./ Az egyes kapitalista országok felé irányuló agitáció speciális szempontjait figyelembe véve kiegészíteni a Rádiócsoport értékeléseit.

2./ Hozzászólni a szekciók 1/4 éves terveihez, javaslatokat tenni a heti tervek kiegészítéséhez.

3./ Időszerű kérdésekkel kapcsolatban ötletekkel, javaslatokkal támogatni az adás munkáját.

4./ Havonként egyszer részt venni a szekciók értekezletén (lehetőleg akkor, amikor ott az illető kapitalista ország bel- és külpolitikájának kérdéseit vitatják meg).

5./ Irányítani és ellenőrizni a követségek munkáját a Rádióval kapcsolatban.

A követségek feladatai a következők:

1./ Lehallgatás alapján negyedévenként küldjenek egy átfogó politikai értékelést az adás munkájáról.

2./ A helyi viszonyoknak megfelelően állapítsák meg és negyedévenként jelentsek, milyen lehetőséget látnak az adások népszerűsítésére.

A Politikai Főosztállyal az elmúlt év folyamán nem volt kielégítő az együttműködés. – Komoly segítséget kaptunk eddig az angol, török, szovjet, osztrák és – különösen a múlt évben – a finn referenstől. Igen kevés támogatást kaptunk viszont az amerikai angol és – a legutóbbi hetekig – az amerikai magyar vonalon – pedig különösen az utóbbi terén nagyok a nehézségek és a munka eléggé bonyolult.

A követségek értékelő munkája az elmúlt év folyamán gyenge volt. A kultúratasé-értekezlet határozatát a rendszeres értékelésről csak az a külképviseletünk teljesítette, amely azelőtt is küldött rendszeres értékelést: Párizs, Berlin és Washington bejelentette, hogy technikai nehézségek miatt az adás lehallgatása lehetetlen.

Róma megkezdi az adások rendszeres lehallgatását az Olasz-Magyar Társaság bevonásával. Ugyancsak Róma elkészítette a propagandamunkára vonatkozó javaslatait.

Tisztázni kell a hallási viszonyokat elsősorban az USA-ban, Nyugat-Németországban és Törökországban. A nyugatnémet adásról Bernen és Hágán keresztül próbálunk tájékozódni.

Az adások propagandája jelenleg lényegében a Magyar Bulletinben és a követési bulletinekben való hirdetésekre korlátozódik. Az elmúlt évben cikkben foglalkozott a budapesti adásokkal a Magyar Jövő, osztrák, olasz, francia és finn vonalon agi-

tációt folytattak a baráti társaságok. Jelenleg – levelezőlapok és kérdőívek szétküldése mellett – a bulletinok utasítást kaptak, hogy közöljék a megfelelő adások egy-egy jó, Magyarországról szóló cikkét, riportját.

III. Javaslatok a munka megjavítására:

1./ A rádióadásokban tovább kell növelni a magyar és a baráti országokra vonatkozó anyagok mennyiségét és állandóan javítani minőségüket. Az osztály vezetősége 2 hónapon belül vizsgálja felül, milyen arányban szerepelnek az egyes adásokban a magyar-, baráti- és antiimperialista anyagok és tegyen javaslatot a helyes arányok meghatározására. Ugyanezen idő alatt felül kell vizsgálni, hogyan segíti elő egyes adásaink tartalma, hangneme és agitációs módszerei a hallgatóság állandó szélesítését.

F.: Szendrő Sándor

H.i.: április 30.

2./ A Rádióban központi ellenőrzési csoportot kell létrehozni az adások rendszeres, naponkénti ellenőrzésére.

F.: Hartai László

H.i.: április 30.

A Rádió Idegennyelvű Adások Osztálya negyedévenként szerkesztőbizottsági megbeszéléseken vizsgálja meg a Rádiócsoporthoz tartozó értékeléseiben felvetett hiányosságok orvoslása terén elért eredményeket. Egyben tegyék meg észrevételeiket az értékelések módszerére és tartalmára vonatkozóan.

F.: Szendrő Sándor

3./ A Rádiócsoporthoz irányító és ellenőrző munkáját ki kell terjeszteni az idegen nyelvű adásokkal kapcsolatban valamennyi kérdésre (személyzeti kérdések, külföldi munkatársakkal való foglalkozás ellenőrzése stb.).

A Politikai Főosztállyal együttműködve rendszeresebbé kell tenni és ki kell terjeszteni az ellenőrzés munkáját, – elsősorban a török, finn, német és amerikai angol adásokra.

F.: Lukács József

4./ A Rádiócsoporthoz március 1-jétől térjen át – a Központi Szerkesztőség adásainak értékelése kivételével – a két hetet felölelő értékelések elkészítésére úgy, hogy hetenként felváltva más és más adások kétheti anyagából készítsen értékelést. Fokozni kell az adások lehallgatását.

Az egyes értékelések ne terjedjenek ki valamennyi, az adással kapcsolatban felvethető problémára, hanem összpontosítsák a megjegyzéseket tervszerűen egy-két fontosabb, időszzerű elvi vagy módszertani kérdés megvizsgálására az összes megvizsgált adásokban és elemezzék azokat alaposan és sokoldalúan. – A Politikai Főosztály az egyes országok felé folytatott agitáció speciális szempontjai szerint egészítse ki ezeket az értékeléseket.

F.: Lukács József

Kutas Imre

Rózsa Irén

5./ A Minisztérium vezetősége részére havonként néhány oldalas összefoglalót kell készíteni az adásokkal kapcsolatban felmerült új jelenségekről és problémákról. A sürgős, menet közben tisztázandó kérdésekről azok felmerülésekor külön feljegyzéseket kell készíteni.

F.: Lukács József

6./ Össze kell hangolni a Központi Szerkesztőség belpolitikai rovata és a Szerkesztési osztály cikkszolgálatát, valamint a Magyar Bulletin negyedéves tématerveit. Meg kell valósítani a cikkek cseréjét és negyedévenkénti tapasztalatcsere-megbeszéléseket.

F.: Katona Jánosné

H.i.: március 15.

7./ A Rádió vizsgálja meg az osztrák, finn és török adások időtartama 25 vagy 30 percre való felemelésének, valamint új, Latin-Amerikára tájolt spanyol nyelvű adás indításának lehetőségét.

F.: Hartai László

H.i.: március 15.

11.4. A nyírmadai eset

A műsorpolitika és a rádió egészének kiszolgáltatottsága olykor képtelen helyzetek kialakulását eredményezte. Szemléletes példája ennek az abszurditásnak az a levélváltás, amelyet egy 1955-ös Falurádió-műsor váltott ki és az Állami Gazdaságok Minisztériumának miniszterhelyettese valamint a Rádió agitációs és propaganda főosztályának vezetője ingerült vitájához vezetett. A kemény véleménykülönbséget az a kérdés váltotta ki, hogy megfelelhet-e a valóságnak a riport azon – mellesleg elhangzott – állítása, miszerint Szabolcsban az emberek a kocsiról lehullott, fagyos krumplit szedegetik össze.⁷⁹

ÁLLAMI GAZDASÁGOK MINISZTERIUMA

Magyar Rádió

Agit. Prop. Osztálya vezetőjének,

B u d a p e s t

Amint már telefonon közöltem, a Falurádió július 6-i adásával kapcsolatban az alábbiakban rögzítem véleményemet:

Megengedhetetlennek tartom, hogy a mi rádióink olyan közléseket adjon, ami részben vagy egészben nem felel meg a valóságnak. A július 6-i adás szerzője, Donászy Kálmán úgy látszik nem azt tartotta szem előtt, hogy a valóságnak megfelelő adatokat gyűjtse össze, hanem inkább a kétes értékű szenzációkat gyűjtötte.

A bevezetőben úgy állítja be, hogy Szabolcsban a kocsiról lehullott fagyos krumplit gyűjtögetik a dolgozók. Szerintem az politikailag is teljesen helytelen, mert nem az a jellemző, hogy Magyarországon kénytelen valaki a fagyos krumplit szedegetni. Az én ismereteim szerint az életszínvonal még Szabolcsban is sokkal magasabb, mint hogy erre kényszerüljenek az emberek.

Úgy látszik Donászy összegyűjtötte azoknak az embereknek a véleményét, akiket a munkafegyelem megteremtése során valamilyen sérelem ért. Nem tudom elképzelni, hogy ahol kemény rendet, fegyelmet követelnek meg, ott senki sem sértődik meg. A hűség kedvéért meg kell említenem, hogy tiszta kitalálás, hogy a gazdaság dolgozói részére szállított fürdőszoba-berendezést az igazgató sajátította ki annál is inkább, mert munkásszállás a Nyírmadai Állami Gazdaságban nincs, mivel a faluból jár-

⁷⁹ MR TÜK 0012/55.

nak be a dolgozók. Az említett fürdőkád egyáltalán nem fényes, az három évig kint hevert használatlanul és szerintem még nem is bűn, ha ezt valaki igénybe veszi.

Megemlíti továbbá a szerző, hogy az igazgató lakásszentelőjére a falu minden italát elvitték és ezért nem tudtak a dolgozók fröccsöt inni. Ha vett volna magának fáradságot, meg kellett volna győződnie arról, hogy a nyomozásnál szerepeltek ugyan ilyen vádak, azonban semmiféle bizonyítékot erre beszerezni nem lehetett.

A szerző arról is említést tesz, hogy a gazdaság szakvezetői egytől-egyig válogatott fasiszták voltak. Azt hiszem, teljesen helytelen ez a beállítás, mert nyilván a minisztérium sem tűrte volna, hogy a fasiszták gyülekezőhelyévé váljon valamelyik gazdaságunk. Egyébként Pártunk Központi Vezetőségének határozata ezen a területen megadta a minisztérium és az illetékes pártszervek feladatát, aminek végrehajtását ez a közlemény nem segíti, hanem gátolja. Ugyanis arról van szó, hogy a szakembereket a munkájuk alapján kell elbírálni és nem egy kalap alatt fasisztáknak nevezni őket.

Beszél a szerző a dolgozók fejadagjának elsikkasztásáról és úgy állítja be, hogy ezt az igazgató csinálta. Miért kerüli olyan kínosan annak a nevét, aki ténylegesen a fejadag elsikkasztója volt? Ha egy kis fáradságot vett volna magának a szerző, akkor a per anyagával kapcsolatban találhatott volna a tényeknek megfelelő igen súlyos dolgokat, aminek az elmondása nevelőleg hatott volna nemcsak azokra, akik végighallgatták a tárgyalásokat, hanem a rádióhallgatókra általában.

Egyébként csak tájékoztatásul közölhetem az Elvtársakkal, hogy:

1./ ez a gazdaság Pártunk II. Kongresszusán, mint termelésben példamutató szerepelt;
2./ a mezőgazdasági üzemek között az elsők között volt, amelyik az élüzem címet elnyerte;

3./ 1953-ban aközött a kevés állami gazdaság között volt, amelyik a tervezetthez képest eredményjavulást ért el és az önköltségtervét is teljesítette;

4./ Hegedüs András elvtárs, az akkori földművelésügyi miniszter dicsérő levelet küldött a gazdaság igazgatójának az 1953 őszén végzett kiemelkedő munkáért;

5./ ebben az évben kb. 6-8 milliós jövedelemmel fog zárni a gazdaság. Ezen belül a szabolcsi homokon 14 mázsás rozstermést értek el, ami nem 2-3 hónap munkájának az eredménye.

Úgy gondolom, Donásznak ezt is meg kellett volna ismernie és ne csak a hibákat, hanem az eredményeket is lássa, mert csak erre támaszkodva lehet a hibákat kijavítani.

Budapest, 1955. augusztus 6.

/Varga János/
miniszterhelyettes

A Rádió agitációs és propaganda főosztályának vezetője a kor szokásainak megfelelően igazoló jelentés megírására szólította fel a riportert:

Budapest, 1955. aug. 9.

F e l j e g y z é s

Nemes János oszt. vez. elvtársnak
a nyírmaiai állami gazdaság kártevőiről
írt műsoranyagról és az ez ellen a minisztérium
által emelt kifogásokról.

1./ A tények:

A Szabolcs Megyei Bíróság június 18-án hirdetett ítéletet a nyírmadai gazdaság fosztogató vezetői – összesen 30 személy – ügyében. /A Szabolcs megyei Néplap június 19-i számában olvasható róla beszámoló./ A Rádió műsorában július 6-án hangzott el róla a mellékelt anyag. Írója: Donászy Kálmán az Áll. Gazd. Min-tól kapta az információt, hogy erről írjon. A helyszínen Fehér Gyula tárgyalás-vezető ügyésztől kapott információt, továbbá jegyzeteket készített a tárgyalási jegyzőkönyvből /nem vádiratból, hiszen ez már az ítélelethozatal után volt/. Informáltatta magát a megyei lapnak a tárgyaláson részt vett munkatársával is, majd Nyírmadára utazott és beszélt a legjobb dolgozókkal is. – A műsorban elhangzott anyagban szereplő személyeket valamennyit elítélte a bíróság: Básti Ágoston igazgatót 10 év börtönre és 14 000 ft. vagyonekobzásra, dr. Breznay József főkönyvelőt 4 évi börtönre, Galgóczy István főagronómust 9 évi börtönre /és megállapította róla, hogy kulák/, Thielle Károly főkertészt 3 és fél évi börtönre /és megállapította róla, hogy fasisztamúltú kulák/, Csurdy Elemér főállattenyésztőt 4 évi börtönre /és megállapította róla, hogy 500 holdas bérlete volt/. – A tényként megállapított nagyobb bűncselekmények ilyenek: 21 000 ft. bércsalás, nagyszámú jogtalan prémiumfelvétel, a dolgozók 55 mázsányi fejadagjának elsikkasztása, 27 000 ft-ot érő alma ellopása, 2 vagon burgonya ellopása, 14 000 ft-nyi lopás, amivel az igazgató saját lakását tataroztatta ki, sertés-spekuláció, útszámla hamisítás /Csurdy/, nagy tételű faanyaglopás, és több tízezer forintnyi kárt okozó szabotázs-cselekmény, továbbá a mindevel összefüggő okirathamisítások megvesztegetések stb., stb.

2./ Az Állami Gazdaságok Minisztériumának /Varga Min. helyettes elvtársnak/ közbelépése:

Először a sajtó osztály egyik embere hívta fel Kis Istvánt és kérte tőle a kéziratot, avval a megtevesztő indokolással, mintha ez szerintük helyes jó anyag lett volna.

A kézirat ismeretében Varga min.h.elvtárs ismételtén felhívta Asztalos elvtársat /a Pártfőiskoláról ismerte őt/, hogy nézzen utána ennek a szerinte „romboló” anyagnak, illetőleg tegye lehetővé, hogy ő személyesen faggathassa ki a szerző Donászy Kálmánt, honnan vette a szerinte „hamis” információkat. Asztalos elvtárs a telefonszám átadásával engem kért meg, hogy adják választ Varga elvtársnak. /Akkor még nem tudtam, hogy neki már kézirat van a kezében./

Felhívtam Varga et-t. Ő kifejtette, hogy az anyag a Párt káderpolitikáját akarja bírálni és ezért romboló, továbbá izgat az állami gazdaságok fegyelme ellen, mert a volt vezetők szigora ellen lázít, olyan cselekményeket emleget, amelyeket a perben sem sikerült bizonyítani stb., stb. Bár közölte, hogy azt nem kifogásolja, hogy a tényleges bűncselekményekről is írtunk, de szavából kiderült, hogy a minisztérium a bíróság ítéletét teljesen helytelennek tartja. Közölte, hogy azért nincs meg írásban az ítélet, mert a bíróság látja, hogy ez az ítélet nem helyes, közölte, hogy a minisztérium a legfőbb államügyész útján itt még gyökeres fordulatot fog adni az ügynek stb., stb.

Én rendkívül csodálkoztam, hogy a bíróság által cégéres gazembernek talált emberek ügyében emlegeti Varga elvtárs a Párt káderpolitikáját, a szakemberek megbecsülése elleni merényletet, az állami gazdaságokban fenntartandó szigorú rendet. Minden esetre kitértem az elől, hogy Donászyt maga elé citálhassa. érvelésével azonban érdemben nem vitatkoztam, hanem kértem, hogy küldje el levélben. Ez ugyanis olyan minősíthetetlen orvttámadás a sajtó-kritika legminimálisabb mértéke ellen, amit föltétlenül a Pártközpont elé kell vinnünk. Ilyenkor pedig az írás a tiszta beszéd. – Egerszrsmind kértem Erdős elvtársnőt, hogy az ügyről informálja Nemes elvtársat is.

Eltvársi üdvözléssel

/Surányi Péter/

Ezt követően a Rádió agitációs és propaganda főosztályának vezetője az alábbi levéllel vette védelmébe az elhangzott műsort és annak riporterét – a minisztériummal szemben:

5 augusztus 17.

Állami Gazdaságok Minisztériuma

Varga János miniszterhelyettes elvtársnak

B u d a p e s t

1955. augusztus 6-án kelt levelére, amelyben a falurádió július 6-i adását kifogásolja, a következőkben válaszolhatok.

Megállapítottam, hogy a cikk írója a Szabolcs megyei bíróság tárgyalása, valamint a helyszínen szerzett értesülések alapján írta meg cikkét. A cikkben megnevezettek a bíróság 10 évtől – 3 és fél évig terjedő börtönrre ítélte. Ezek után teljesen érthetetlen számomra, hogy a Básti-féle bűnszövetkezet leleplezését és kipellengérezését miért kifogásolja a minisztérium.

A tárgyaláson megállapítást nyert, hogy a nyírmadai gazdaság vezetői bűnözők, kulákok, fasisztamúltúak voltak. A szakembereket valóban munkájuk alapján kell elbírálni. A Központi Vezetőség határozata szerint azonban az állami gazdaságokat az ellenséges elemektől meg kell tisztítani. A jelek szerint a bíróság ebben segített, s a rádió ennek nyilvánosságra hozásával ugyancsak ezt az ügyet szolgálta.

Mindezek alapján nem látom indokoltnak, hogy a cikk íróját felelősségre vonjuk, s általában ilyen irányú munkánkat megváltoztassuk.

/Nemes János/

Agit. Prop. Főosztály vezető

Ezek után már érdemes elolvasni a nagy vihart kiváltott műsor szinopszisát is:

Rajtavesztett az ellenség a nyírmadai állami gazdaságban

Az asszonyok megszeppenve húzódtak cókmojkjukkal az út szélére. Azt a pár szem összetapodott, fagyos krumplit is, amit a szekerek után fölszedtek, visszahajigáltak a mesgyeszélre. A fák közt kegyetlen süvített az őszi szél, de még kegyetlenebbül dörgött az igazgató hangja. – Majd adok én maguknak krumplit bönsézni(sic!). Itt minden szem az állami gazdaságé! S aki abból csak egy darabot is elvisz, az tolvaj! Olyanra pedig nincs szükségünk Nyírmadán! „...Barátné fázósan húzta össze vállán a kendőt. – Meglássátok, sügta a többinek, még a törvény elé állít bennünket ezért a pár szem krumpliért! Hej, komisz ember ez a Básti!...”

Barátnének igaza lett. Pár hét múlva a krumpliböngészők ott álltak mind a járási bíróság előtt. Básti igazgató szigorú, példás büntetést kér, hogy „az mindenkorra elvegye a tolvajok kedvét”. Mert, hogy ő pedáns ember, aki vaskézzelel akar rendet teremteni a gazdaságban...”

Attól kezdve még kíméletlenebbül éreztette szigorát a rettegett igazgató. Amerre csak feltűnt a határban hatalmas termete és fölszattant szitkozódó öblös nagy hangja, még a kutyák is riadtan iszkoltak az ólba. Kis tévedésekért, jelentéktelen hibákért csúnyán lehordta az embereket, s ilyenkor nemcsak nagy hangú fenyegetőzéseit mennydörögte, de a sok büntetés, meg bírság is úgy hullott ott, akár a záporoső. Pedig az emberek nemcsak a folytonos korholást szerették volna hallani, hanem egyszer már azt is, hogy mi lesz a burgonya-prémiummal.

Fel is bíztatták az öreg Jakab Józsi bácsit, menjen már be Bástihoz és tegye szóvá a panaszait. Az öreg azonban leforrázva kullogott vissza a brigádhoz. – Elkergetett Básti, hogy várjunk sorunkra. Úgy ordít az, hogy nincs az embernek előtte megál-lása!”...

Józsi bácsinak azonban csak részben volt igaza. Mert nem épp mindenkivel bánt így az igazgató. Akik a közvetlen belső környezetéhez tartoztak, azoknak még a nyil-vánvaló mulasztásait is elnézte és takargatta. Aki szóvá merte tenni – mint Kisváradiné is –, hogy bajok vannak az üzemegységekben, meg a kertészetben, nem teljesítik a ter-vet, hogy utána kéne nézni a főagronómus intézkedéseinek – az már vehette is a batyu-ját és mehetett odább. A múlt tavasszal, mikor a nagy krumplivermek felé ballagtak, odaszól Gergely István Csendes Andrásnak: „– Tyűh a mindenit! Nem érzed? Hisz itt rettentő bűdös van! Rohad a krumpli. Cimborája csak legyintett. – Rohad itt komám más is! Dehát ne szólj szám!...” Hiába mondták az emberek, hogy ők nem akarták be-letenni a fagyosat, de Galgóczi főagronómus így parancsolta. Mégis őket bírságolták meg. Két vagon burgonya a szemétre került, de a főagronómus még prémiumot is ka-pott a „jó munkájáért”! A drága Jonatán almatermés javarésze is így romlott meg a gon-datlan tárolás miatt, meg a tömérdék pálinkacefre, abban azonban már Tille főkertész volt a ludas. Ezek után már senki sem csudálkozott, hogy a főkertész is persze rajta volta jutalmazottak listáján. „Kitűnő szakemberek ezek, hangoztatta Básti, – minden jutalmat megérdemelnek!” A „kitűnő szakemberek” különösképpen működése folytán mégis egyre csökkent az értékesítendő termés és egyre nőtt a termelés önköltsége. Pe-dig szép számban gurultak ki a megrakott teherautók, almával, burgonyával, hízott ser-tésekkel, hogy aztán az ellenértékük a könyvelés bevételi oldalán még se mindig jelent-kezett, arról dr. Bereznay főkönyvelő nyilván nem tehetett. De arról „szakavatottan” gondoskodott, hogy könyvelés útvesztőjében ennek nyoma se maradjon.

Épp a szénát hordták, mikor Barát Pista az ivó előtt odaszólt komájának: De meginnék egy jó kisfröccsöt Andris! – De Gábor András csak mosolygott. – Itt ugyan máma nem kapsz semmiféle italt. Elhordták mind Básti lakásszentelőire. Azt mondják gyönyörűen van berendezve, csempés fürdőszoba, tele csillogó csappal! Barát Pista összehúzta szemöldökét... Most már értem, mért nem készül el a mi fürdők kint Zöld-tanyán! Mert tud meg, az az anyag nekünk jött! Ott voltam a kipakolásánál! Dehát, hogy is kapnánk fürdőt, mikor még a fejadagot se adják ki! Erre már az öreg fogatos is felkapja a fejét. – Pedig lenne itt búza, mert láttam, hogy a miénket vitték a baktaló-rántházi péknek! – A másik kettőnek ökölbe szorult a keze. Ha ott lett volna Básti, bi-zonyosan nem ússza meg ép bőrrel...

Csakhogy ami késik, nem múlik. A végzet beteljesedése egyszerre több oldalról is rohamosan közeledett. A járási nyomozás a kapott adatok alapján szép csendesen már megállapította, hogy a pék raktárában csakugyan ott a búza a gazdaság zsákjaiban. Épp annyi, amennyi a dolgozók fejadagja. Történetesen akkor járt a gazdaságban az egyik fővárosi vállalatnak a tisztviselője. Nagyon meglepődött, mikor Básti igazgató-val szembekerült. – Hol láttam én ezt a pofát?! Tűnődött egyre, de nem árulta el magát.

Már Pest felé robogott vele a vonat, mikor egyszerre a homlokára csapott. – Meg- van! Ő jelentgetett föl minket negyvennégyben a Gestapónak, mint a nyilaspart szervezője!

A vizsgálat aztán csakhamar mindenre fényt derített. Básti Ágoston csakugyan főnyilas volt, aki mikor látta, hogy a nyilas pütkösi királyságnak közeleg a vége, gyorsan bújtatni, menteni kezdett néhány üldözöttet. Ezzel tévesztette meg a pártot és törtetett egyre nagyobb pozíciókba. Mikor aztán nyeregben érezte magát, csupa ha-sonló figurából válogatta össze környezetét. Mert a dédelgetett kitűnő „szakemberei-

ről” egytől-egyig kiderült, hogy címeres fasiszták. Galgóczi főagronómus az apja be-
tagosított birtokával csakúgy, mint a kulák Tille főkertésszel, meg a volt 500 holdas
Csurdy főállattenyésztő, a főkönyvelővel egyetemben. Dehát az ilyen fajta jegenyefák
nem nőnek az égig. A megyei bíróság előtt kitarult az ellenséges kártevő banda min-
den körmönfont aljassága. És Básti igazgató, aki nemrégiben még példás büntetést kért
pár szem krumpliért, a szegény asszonyok fejére, a múlt napokban bűntársaival együtt
megbilincselten támolygott ki a tárgyalóteremből, megkezdje tömérdek gazságaért a
megérdemelt tízéves börtönbüntetést!”

Az Rádió irattára arra vonatkozóan már nem tartalmazott dokumentumokat,
hogy a minisztérium elegendőnek találta-e a válaszlevélben kifejtett magyarázatot,
vagy esetleg mégis tovább foglalkoztak a – nem egyedülként – szimptomatikus jellegű
üggyel.

BÉLA RÉVÉSZ

POLITICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE MEANING
OF "CLASS STRUGGLE" IN THE '50S

(summary)

'Class struggle' is a fundamental category of Marxist theory and a practical way to get the political power, as well. The instrumental character of every political power in civil society, the subsumption of the state, of the political under the economic, had difficult consequences for the marxist theory. If power, if the political, if the state, is nothing more than the superstructure of production, that is, property relations if political power cannot determine property relations because the latter unambiguously determine the former, then one has to abolish private property to deprive all political power of its footing. However, if there is any meaning to destroying the state machinery during the revolution, it is only because, as an instrument of economically dominant class, the state machinery could hinder the abolition of private property. For Marx, the dictatorship of the proletariat was only a brief transitional phenomenon which prepared the way for true democracy, that is, power-free social relations. It has but to destroy the rearguard of the old order in order subsequently and automatically to lose every of power. But the state bureaucracy, which wants to maintain the existing form of political power because it is its own power, will suppress every movement that protests against this power. The general interest which the political power is called upon to defend is a truly general interest only in appearance. In truth it is merely the general social interest of the political elite. It is no accident that both types of twentieth-century movement which were permeated by the idea of community – namely, fascism, whose major version of the myth of community was the nation or the race, and socialism, whose central idea was the community-myth of proletariat – could construct nothing, but class-struggle, revolution and totalitarian rule. So the political and ideological terror of state is a structural component of these society, as we can see in Hungary in the '50s.